

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ «ЮРИДИЧНИЙ
ІНСТИТУТ»**

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ГУМАНІТАРНІ ПИТАННЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО
СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА ГЛОБАЛЬНИХ
КОНФЛІКТІВ**

**Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції
(5 листопада 2022 року)**

Київ - 2022

*Рекомендовано до друку Вченою радою навчально-наукового інституту
«Юридичний інститут Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана» (протокол №5 від 19.12.2022 р.)*

Організаційний комітет:

Кузьменко О.В. — доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри публічного та міжнародного права навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»;

Шульженко Ф.П. — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної юриспруденції навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»;

Чорна В.Г. — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та міжнародного права навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»;

Богдан Б.В. — кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного та міжнародного права навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана».

Міжнародно-правові та гуманітарні питання забезпечення державного та економічного суверенітету в умовах регіональних та глобальних конфліктів: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2022 року) / ред. кол.: Кузьменко О.В., Чорна В.Г. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2022. - 263 с.

© Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2022

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	7
НАПРЯМОК 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	
Шульженко Ф.П. Політико-правове свавілля в міжнародних відносинах: філософсько-правовий концепт	9
Власенко В.В. Ядерне роззброєння України як один з чинників зовнішньої загрози: історико-правові питання	12
Гайдулін О.О. Міжнародне гуманітарне право та право міжнародної безпеки як цілісний правовий комплекс: теоретичні питання інституалізації	14
Ієрусалімова І.О. Юридичні гарантії захисту прав внутрішньо переміщених осіб в період війни	18
Кожура Л.О. Правові засади здійснення волонтерської діяльності в період дії воєнного стану в Україні	22
Кравченко М.Г. Людиноцентризм як ідейна основа правозастосування: дослід України та країн-членів ЄС	26
Пікуля Т.О. Оборонно-промисловий комплекс як складова економічного суверенітету та гарантія безпеки для України	29
Риндюк В.І. Державний суверенітет у сучасному міжнародному праві: проблеми правового забезпечення	32
Талдонова К.Г. Правовий аналіз «заморожених конфліктів»: проблема забезпечення державного суверенітету	35
Шаркова І.М. Англійське адміралтейське право в системі міжнародно-правових засобів регулювання транскордонних морських торгових перевезень в умовах загрози продовольчої кризи: теоретичні засади та досвід для України	39
НАПРЯМОК 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО	
Науменко О.М. Політико-управлінська еліта як гарант забезпечення державного суверенітету	44
Рижук Ю.М. Правове забезпечення конституційного права на житло внутрішньо переміщених осіб в умовах правового режиму воєнного стану	46
Рудь Ю.М. Конституційні права людини в умовах воєнного стану	50
НАПРЯМОК 3. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО	
Богдан Б.В. Міжнародні організації як суб'єкти надання міжнародної допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану	54
Бондаренко Є.І. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на формування національного права європейських держав	57
Bulakh Oleksandr Autonomie der europäischen union in fragen der sicherheit und verteidigung	60
Галіахметов І. А. Правове регулювання діяльності у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель відповідно до практики ЄС	63

Голубева В.О. Спільний транзит, як елемент спрощення і гармонізації митних процедур	67
Гусар О.А. Форми міжнародного захисту для громадян України в контексті війни в Україні	71
Замрига А.В. Міжнародне законодавство як механізм притягнення до відповідальності російської федерації за військову агресію проти України	74
Зима В.М. Міжнародно-правові механізми відшкодування збитків потерпілим у наслідок російської військової агресії	78
Маценко М.В. Міжнародно-правові засади заборони використання ядерної зброї в умовах військової агресії російської федерації проти України	82
Меметова А.Н. Післявоєнна відбудова української державності	85
Павко Я.А. Кліматична безпека в умовах війни РФ проти України: міжнародно-правові аспекти	88
Ратушний С.М. Санкції в сучасному механізмі розв'язання міжнародних конфліктів	91
Цятковська А. М. Твітер дипломатія у війні в Україні	95
Чорна В.Г. Теоретичне визначення дефініції «міжнародна допомога» та практична її реалізація в Україні в умовах воєнного стану	97
Шереметьєва О.Ю. Санкції в міжнародному економічному праві та міжнародних економічних відносинах	101
НАПРЯМОК 4. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО	
Гришко О.М. Забезпечення екологічної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: міжнародно-правові питання	105
НАПРЯМОК 5. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС	
Омельченко А.В. Надання адміністративних послуг як вид публічного адміністрування	108
Богданець А.В. Особливості стягнення аліментів в умовах воєнного стану	110
Вавженчук С.Я. До питання класифікації цивільно-правових договорів	114
Ліщук О.С. Особливості забезпечення захисту прав акціонерів при рейдерському захопленні: проблеми цивільно-правового регулювання	117
Макаренко А.В. Правове регулювання гуманітарної логістики: теоретико-практичний аспект	120
Рибачковський К.Е. Щодо визначення правових наслідків припинення акціонерних товариств	123
НАПРЯМОК 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО	
Кузьменко О.В. Правові колізії щодо отримання тимчасового захисту в країнах ЄС вимушено переміщених українців, що постраждали від російської воєнної агресії	128

Volkova Yuliia. Separate issues of administrative justice reform on Ukraine's path to the european union	132
Дмитренко Е.С., Ільченко М.Г. Проблеми правового регулювання операцій з віртуальними активами та їх вплив на забезпечення фінансової безпеки держави	135
Задерейко С.Ю. Зарубіжний досвід правового регулювання волонтерської діяльності	139
Нечипоренко О.Ю. Актуальні питання правового забезпечення валютних відносин в Україні в умовах воєнного стану	142
Павловська Н.В. Щодо елементів складу адміністративного правопорушення (делікту)	146
Риженко Т.М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людині	148
Онищенко М.С. Забезпечення прав військовополонених в умовах війни: національне та міжнародне законодавство	151
Сагайдак Ю.В. Перспективи адміністративно-правового регулювання правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах російської воєнної агресії з урахуванням німецького досвіду	154
Титикало Р.С. Роль та значення органів місцевого самоврядування в наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану	157
Цвіркун Ю. І. Щодо обмеження доступу до публічної інформації в судах в умовах воєнного стану та відповідність таких обмежень міжнародним стандартам у сфері дотримання прав людини	161
Уложенко В.М. Правові аспекти реалізації права на вищу освіту в Україні в умовах воєнного стану	164
Федорченко Р.А. Мораторії, як одна із проблем невиконання судових рішень в Україні	168
Фукс Н.А. Правові засади забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні в умовах воєнного стану	170
Шевченко Л.В. Сутність інформаційної війни та її вплив на національну безпеку України	174
Захарчук Р.А. Значення діяльності волонтера під час воєнного стану ..	179
Холодков А.В. Проблемні питання адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни	180
Волченко М.В. Поняття та загальна характеристика складу адміністративних правопорушень в сфері тваринного світу	182
НАПРЯМОК 7. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО	
Беспаль О.Л. Домашнє насильство в Україні: стара проблема в нових умовах війни	187
Дараган Я.О. Колабораціонізм	190
Луценко Ю.В. Протидія злочинності в умовах воєнного стану: окремі проблеми теорії та практики	194

Манелюк Ю.М. Політико-правова реформа в Україні як об'єктивна реальність у зміцненні держави	197
Міхневич Л.В., Чугаєвська А.В. Захист конституційних прав осіб, засуджених до довічного позбавлення волі	200
Рощина І.О. Ефективність кримінального права у профілактиці злочинів в умовах воєнного стану	203
НАПРЯМОК 8. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА	
Середа Ю.М. Повноваження прокурора у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану	207
НАПРЯМОК 9. ПОЛІТИКА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ: ГЕОПОЛІТИЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	
Бульбенюк С.С. Політика історичної пам'яті як напрям зміцнення державного суверенітету	210
Головнина О.Г., Іванова Н.Ю. Оцінка розвитку людського капіталу в умовах політико-економічних викликів	213
Гурицька М.С., Рихлік В.А. Громадянське суспільство як чинник збереження державного суверенітету	217
Довганик Н.М. Мораль та правила ведення війни	222
Зайцева З. І. Державний суверенітет у цивілізаційному дискурсі	224
Мерзлюк А.О. Забезпечення захисту суверенітету України у контексті російської агресії	227
Ніколаєва Т.М. Політико-правовий аспект глорифікації російсько-української війни	230
Островський С.О. Роль військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України у російсько-українській війні	233
Піддубний С.А. Роль громадського сектору в здійсненні державної політики з охорони здоров'я в умовах російської агресії проти України (лютий-вересень 2022 р.)	237
Погорелова І.С. Шляхи протидії міжнародному тероризму у сучасних реаліях	240
Ніколаєва Т.М., Топчій О.С. Будапештський меморандум - спроба ретроспективного аналізу	244
Чубур Н.В. Державний суверенітет в умовах глобалізації: політичний аспект проблеми	248
Штейнс Ю. Д. Особливості розв'язання спорів за участю України міжнародним комерційним арбітражем Стокгольмської торгової палати ...	251
Пристапа А.А. Міжнародно-правові особливості забезпечення двосторонніх угод про повітряні сполучення 20-30-х рр. хх ст.	254
Чудненко В.О. Вплив військових дій на навколишнє природне середовище	258
Кхасраві Омід Зерар Поняття та види військових операцій	261

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

**директорки юридичного інституту, докторки юридичних наук,
професорки Людмили Кожури до учасників конференції**

Шановні учасники конференції!

Рада вітати вас і щиро дякую за те, що долучилися до участі в роботі науково-практичної конференції в надзвичайно відповідальний для нашої держави час, коли Україна виборює своє суверенне право подальшої демократичної трансформації з метою повноправного членства в міжнародно-правових структурах, в членах-державих яких гарантуються і забезпечуються людиноцентричні принципи свободи, рівності і справедливості. Держав, основними функціями яких є забезпечення миру, регіональної і глобальної безпеки, економічної стабільності і прогресу, політичної та економічної демократії, верховенства права і правового закону, участь громадян в управлінні суспільними справами і вирішенні питань місцевого врядування.

Надана нам природою, нормативно закріплена в міжнародно-правових актах і вітчизняному законодавстві свобода вибору форми держави, її устрою і можливість обирати свій шлях розвитку, а також право вибору долучення до тих чи інших міжнародних організацій заперечується свавільною поведінкою держави, яка багато століть незаконно підпорядковувала Україну.

Впродовж восьми років Україна веде, за влучним висловом Гуго Гроція, “справедливу війну”, надає збройну відповідь агресору на правопорушення, яке ним здійснюється задля загарбання територій, незаконного заволодіння матеріальними цінностями, знищення носія ідеї свободи - народу України, руйнує об’єкти життєзабезпечення, порушує низку конвенційних вимог, які забороняють порушувати право людини на безпечне навколишнє середовище для її проживання, створює гуманітарну катастрофу.

Головною метою Російської Федерації є позбавлення України суверенітету - однієї з основних ознак державності, на якому, як наголошував видатний конституціоналіст, академік Всеукраїнської академії наук Микола Палієнко, ґрунтується розуміння правних відносин державної влади. Суверенітет відіграє надзвичайно важливу роль у цивілізаційному процесі і завжди був імперативом у виборюванні права націй і народів на самовизначення, а також підставою набуття державами правосуб’єктності в міжнародних відносинах як рівного серед рівних.

Напередодні війни про необхідність термінового удосконалення міжнародно-правових механізмів щодо вжиття колективних заходів для попередження та усунення загрози миру і придушення актів агресії відповідно до вимог ч.1 ст. 1 Статуту ООН, висловлені Президентом України Володимиром Зеленським у вересні минулого року на пленарному засіданні ООН, а також 19 лютого 2022 року На Мюнхенській безпековій конференції, не отримали практичного втілення у зв’язку з небажанням держав-егоїстів.

Правова реальність, в якій опинився весь світ і наша держава кардинально змінює праворозуміння, вимагає динамізму в правотворчій і правозастосовній діяльності.

Зазначені безпекові виклики ставлять перед юридичною спільнотою, і правниками-науковцями зокрема, завдання щодо відмови від усталених, а інколи і традиційно-рутинних підходів в організації і проведенні досліджень, оперативної мобілізації і перехід до новітньої методології у з'ясуванні прогалин, неузгодженостей і суперечностей як в законодавстві держави, так і міжнародному праві, наукового прогнозування правових безпекових моделей виключення свавілля в міжнародних відносинах і забезпечення сталої регіональної і глобальної безпеки і миру.

Обираючи проблематику цієї науково-практичної конференції, ми пропонуємо колегам-науковцям зосередити свої подальші наукові дослідження в означеному напрямі, а також на проблемах юридичного забезпечення післявоєнної відбудови України.

Окрім зазначеного, необхідно брати до уваги, що перед правознавцями, юридичними установами держави стоїть також низка завдань у зв'язку з наданням Україні статусу кандидата в члени ЄС. В цьому контексті важливими мають стати наукові дослідження з питань вдосконалення законотворчої діяльності, розробка пропозицій щодо законодавчо прискорених процедур ухвалення законів у сфері співпраці з Європейським Союзом, вдосконалення форм і методів парламентського контролю за виконавчою владою стосовно виконання прийнятих нормативно-правових актів, з питань правотворчості і нормативного регулювання лобізму з метою виключення латентного впливу олігархату, фінансово-промислових груп на прийняття нормативно-правових актів парламентом та органами виконавчої влади. Важливими є також дослідження питань імплементації норм і принципів права Європейського Союзу до законодавства України.

Видаючи збірник тез цієї конференції, дирекція інституту запрошує наукову спільноту продовжити полеміку з піднятих на ній проблем на сторінках нашого юридичного фахового видання категорії «Б» «Київський часопис права», а також на подальших наших наукових заходах: обговореннях за «круглих столах», кафедральних диспутах, інших інститутських наукових заходах та студентських наукових конференціях.

НАПРЯМОК 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ШУЛЬЖЕНКО Ф.П.,

завідувач кафедри теоретичної юриспруденції
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор політичних наук, професор

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ СВАВІЛЛЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ КОНЦЕПТ

Свободна воля, якою наділив людину Творець, надає їй можливість діяти відповідно до встановленого в соціумі порядку або альтернативно, на свій розсуд, свавільно.

Жорстке протистояння між ідеалами свободи, рівності та справедливості з одного боку, і радикального свавільного волюнтаризму з іншого на початку ХХІ сторіччя, більш гостро ставить перед юриспруденцією та іншими науками завдання з необхідності з'ясування генези та сутності свавілля, а також пошуку механізмів його унеможливлення та виключення як у суспільних відносинах окремих держав так і в міжнародних відносинах.

Необхідно зазначити, що зазвичай свавілля пов'язують із зловживанням політичною владою, порушенням прав і свобод людини в окремих тоталітарних режимах. Втім, правова реальність свідчить, що цей негативний суспільний феномен перестав бути іманентним окремим індивідам чи державам, а набув нових, більш агресивних форм і поширився на міжнародні відносини.

Останнім часом у глобальному світі має місце консолідація регіональних свавільних тоталітарних режимів, відбувається їх системний наступ на права та суверенітет народів, націй і держав, активізується діяльність цих режимів на підриг авторитету міжнародних безпекових організацій, блокування прийняття та відверте ігнорування їх рішень.

У філософії, в правових і політичних теоріях генеза та сутність свавілля пояснюється по-різному, але в більшості випадків стверджується, що воно корениться в особливостях психіки та свідомості людини. Й. Фіхте, наприклад, вважав, що свавілля іманентне людському індивіду, а Т. Гоббс стверджував, що свавілля є наслідком егоїстичної сутності людини. Задля досягнення особистого егоїстичного інтересу, бажань та уподобань, людина діє на свій розсуд, свавільно, ігноруючи і порушуючи природні права інших членів спільноти. Такі дії мають ланцюговий характер і призводять до війни всіх з усіма. На іншому рівні відносин – між суспільствами, егоїстичний інтерес окремого суспільства спонукає його на порушення прав та інтересів іншого. І в підсумку, між окремими суспільствами також виникає війна всіх з усіма.

Ф. Бекон причиною девіантної свавільної поведінки людини вважав її хибну свідомість, омани, що виникають від особливостей її світосприйняття, невірних життєвих вражень, почуттів, переоцінкою авторитету особистостей, забобони, а також релігійно-ідеалістичні переконання.

Переконливими є погляди на свавілля в іудаїзмі, а більш системними – в християнстві, в яких свавілля є наслідком рішень людей при виборі моделі поведінки між добром і злом. У єврейського пророка Амоса, зокрема, відповідність/невідповідність поведінки людини, встановленим заповідям і приписам, залежить від вибору нею одного з наданих їй Творцем орієнтирів: «добра» чи «зла».

Своєю чергою, один з провідних мислителів християнства А. Блаженний зазначав, що свободна воля, як двокомпонентне за змістом явище, керує діями душі й тіла людини. Добра воля спонукає душу людини до самопізнання, стримує бажання плоті, спонукає людину до доброчесності, а зла воля спонукає людину до альтернативних добру свавільних дій.

Виходячи із розглянутої методології, з'ясування сутності свавілля слід зазначити, що у свавільних діях людини реалізується негативна (зла) воля, яка спонукає її до виходу за межі встановлених у суспільстві правил, дозволів і заборон. Свавілля є усвідомленою поведінкою суб'єкта суспільних відносин, задля досягнення якогось конкретного, визначеного ним і домінуючого в його свідомості бажання: задоволення своїх індивідуальних інтересів всупереч праву, моралі, нормам інших соціальних регуляторів, збагачення будь-якими методами, заволодіння чужим майном, прагнення до необмеженої влади, домагання першості серед рівних шляхом підступності та нечесності тощо.

У суспільних відносинах, у процесі взаємодії, свавільна воля окремих індивідів репродукується у свідомості інших маргінально налаштованих індивідів, у результаті чого свавілля стає світоглядною основою особливої агресивної, нігілістично-аморальної субкультури, організаційним компонентом структуризації певної частини суспільства, яка обирає своїх лідерів та інститується в політичному процесі. Окремі односпрямовані, ілюзорно-орієнтовані інтелектуали з хибною свідомістю стають апологетами свавілля, здійснюють концептуальне обґрунтування зазначеної антисоціальної поведінки, систематизують ідеї свавільного змісту і концептуально їх обґрунтовують у відповідні теорії. Квінтесенцією таких теорій, як правило, постає сукупний негативний індивідуальних інтерес більшості цієї спільноти, її намагання підвестись над людино-центристськими природно-правовими доктринами.

Втім, індивідуальний інтерес, як зазначав свого часу Ж.-Ж. Руссо, ніколи не створював нічого величного і шляхетного.

Гіпертрофований індивідуальний інтерес індивіда, який у той чи інший спосіб прийшов до влади, завжди був на заваді прогресу, вільного користування природними правами і можливостями людини. Він ставав квінтесенцією ілюзорно-ідеологічних поглядів такого очільника, який зловживаючи владою, вибудовував волюнтаристський режим, в якому воля

однієї людини (або групи людей) на свій розсуд вирішує долю інших, нехтуючи принципи природного права, створює у своїй державі не правове законодавство, ігнорує приписи міжнародного права.

Як свідчать емпіричні дані, у свавільних тоталітарних режимах, за допомогою одержавлених засобів комунікації, здійснюється маніпуляція суспільною свідомістю з метою програмування поглядів, почуттів, переконань і настроїв суспільства задля забезпечення бажаної очільнику – волюнтаристу поведінки підлеглих. Подібний негативний вплив на населення мав місце у фашистських Італії та Німеччині, Радянському Союзі, здійснюється в КНДР, Російській Федерації та Республіці Білорусь.

Показовим прикладом маніпуляції суспільною свідомістю свавільною владою Росії, є досягнутий рівень викривленого світосприйняття її громадянами об'єктивних закономірностей розвитку і прогресивних цивілізаційних трансформацій. Якщо в січні 1991 року в Москві та інших містах цієї держави відбулись багатотисячні протести у зв'язку із застосуванням збройних сил проти мешканців Вільнюса і припинення виходу Литви із СРСР, то на початку агресії Російської Федерації проти України в січні 2022 року 90% росіян її підтримали.

У процесі розвитку цивілізації людство виробило механізм ефективної боротьби і превенції свавілля з боку фізичних і юридичних осіб, який законодавчо визначений санкціями норм права за вчинені делікти. Втім, механізм боротьби із свавіллям у міжнародних відносинах не може претендувати на його визнання ефективним. Міжнародні організації, і ООН у першу чергу, виявились аморфними і фактично не виправдовують своє призначення. Норми міжнародних організацій, які створені для забезпечення глобальної безпеки та попередження правових порушень їх суб'єктами, виявились недієздатними.

Ба більше, свавільні тоталітарні режими використовують платформи ООН та інших міжнародних організацій для просування свого державного егоїзму, імперскості, маніпулювання свідомістю суспільств в інших суб'єктах цих організацій, зловживання правом. Прикладом такого зловживання можна вважати мовчазну згоду членів ООН щодо набуття статусу члена Ради безпеки ООН Російською Федерацією, яка після розпаду СРСР і фактичного припинення її членства в Раді безпеки, подала відповідне клопотання про зміну назви держави і з мовчазної згоди всіх, стала нелегітимним членом цього органа ООН.

Необхідно також зазначити, що метод «кваліфікованої» одностайності в прийнятті рішень міжнародними організаціями «обнулює» авторитет організацій і принципи заради яких вони створені.

Неефективність такого методу підтверджується також на прикладі діяльності Європейського Союзу та військово-політичного блоку НАТО, що є проблематикою наступних досліджень автора.

ВЛАСЕНКО В.В.,
доцент кафедри теоретичної юриспруденції
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук

ЯДЕРНЕ РОЗЗБРОЄННЯ УКРАЇНИ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ЗАГРОЗИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Питання безпеки та стабільності держави стали актуальними для України ще з часу здобуття незалежності. Адже ще в Декларації про державний суверенітет України проголошено про намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї [1]. Проте саме це положення в сьогodнішніх реаліях поставило під загрозу безпеку нашої держави.

Розпад Радянського Союзу створив певну колізію, адже правонаслідувачем СРСР було визнано російську федерацію, в той час як ядерне озброєння знаходилося на території кількох нових незалежних країн, в тому числі і в Україні. Відповідно до Статуту ООН серед постійних членів є лише 5 країн, що володіють ядерним озброєнням, тому задля проведення у відповідність ситуації, що склалася та задля зниження міжнародних військово-політичних ризиків потрібно було обмежити кількість «ядерного клубу» кількістю, що передувала розпаду СРСР. Саме таку стратегію на ядерне роззброєння України обрали ключові донори міжнародної безпеки – США, російська федерація та Велика Британія [2].

Питання ядерного роззброєння України супроводжувалося ухваленням та підписанням значної кількості міжнародних та національних правових актів, що в подальшому дозволило виконати Україною зобов'язання перед міжнародним співтовариством, які були висловлені в Декларації про державний суверенітет України (1990 р.).

У жовтні 1991 році Верховна Рада України заявила, що Україна має намір приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерна держава і укласти з МАГАТЕ відповідну угоду про гарантії [3]. У грудні 1991 року Верховна Рада України апелювала до парламентів та народів світу зі зверненням, що Україна дотримуватиметься положень Договору 1991 року між США та СРСР про скорочення стратегічних наступальних озброєнь у частині, що стосується ядерних озброєнь, розташованих на її території [4]. У квітні 1992 року ухвалені додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу. Зокрема, серед таких заходів:

– вкотре підтверджено взятий Україною курс на мирне співробітництво з усім світовим співтовариством, позаблоковість, нейтралітет і дотримання у майбутньому трьох неядерних принципів;

– визначено за доцільне не вивозити з території України тактичну ядерну зброю до розробки і запровадження в дію механізму міжнародного контролю за її знищенням з участю України;

– доручено Кабінету Міністрів України терміново вжити відповідних заходів для забезпечення дійового технічного контролю Україною за невикористанням ядерної зброї, дислокованої на її території;

– рекомендовано Президенту України вступити в переговори з керівниками ядерних держав світу щодо комплексного розв'язання проблем, пов'язаних з ліквідацією ядерної зброї, беручи до уваги необхідність забезпечення якомога швидшого введення в дію Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь 1991 року [5].

У листопаді 1994 року Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року, але відповідний закон мав набрати чинності після надання Україні ядерними державами гарантій безпеки, оформлених шляхом підписання відповідного міжнародно-правового документа [6].

На виконання цього застереження вже 05.12.1994 р. було підписано Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (так званий «Будапештський меморандум»). Такі гарантії безпеки були підтверджені російською федерацією, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії і Сполученими Штатами Америки. Держави-гаранти, підписавши Меморандум, підтвердили їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй [7].

Тривалий час документ вважався певною формою колективних гарантій безпеки для нашої держави [8, с. 19]. Проте у 2014 р. зі сторони держави-гаранта – російської федерації – були перекреслені надані нею зобов'язання гарантій безпеки. Військова агресія РФ, яка призвела до анексії АР Крим та окупації східних регіонів України поставила питання, не тільки перед Україною, а й всією світовою спільнотою, щодо дієвості тих гарантій, які викладені у Будапештському меморандумі та серйозності намірів у держав-гарантів у їх дотриманні. Адже, якщо держава-гарант прямо порушила свої зобов'язання і відсутня реакція від інших гарантів, то якою ж є юридична сила підписаного Меморандуму.

Ф.П. Шульженко також вважає абсолютно незрозумілою позицію США та Великої Британії, які разом з Україною, а також росією підписали у грудні 1994 р. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї і, відповідно до взятих зобов'язань мали б вжити заходів щодо надання відповідної допомоги у зв'язку з порушенням суверенітету та агресією проти нашої держави. Невиконання зобов'язань по Будапештському меморандуму нагадує відмову

західних демократій від захисту Європи від Гітлера і ставить під сумнів необхідність інших міжнародних угод [9, с. 17].

Не достатнє реагування на агресію РФ з боку міжнародної спільноти, дало поштовх подальшим діям держави-агресора. У лютому 2022 р. почалося повномасштабне вторгнення військ РФ на територію України.

На наш погляд, саме те недалекоглядне рішення про без'ядерний статус спровокувало сьогоднішню ситуацію безпеки у світі. Усі держави опинились в становищі зростання нестабільності та ускладнення підтримки миру і стабільності у світі.

Список використаної літератури:

1. Декларація про державний суверенітет України : *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, 1990, № 31, ст.429.

2. Крисенко О.В. Багатосторонні гарантії безпеки: Український контекст. URL: <http://prismua.org/multilateral-security-garantees-ukrainian-context/> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Про без'ядерний статус України : заява Верховної Ради України від 24.10.1991 р. № 1697-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-12#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

4. До парламентів і народів світу : звернення Верховної Ради України від 05.12.1991 р. № 1927-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1927-12#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

5. Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу : постанова Верховної Ради України від 09.04.1992 р. № 2264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2264-12#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

6. Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року : Закон України від 16.11.1994 р. № 248/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

7. Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї : Меморандум від 05.12.1994 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 25.10.2022).

8. Святун О.В., Святун О.В. Будапештський меморандум та його співвідношення з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. *Віче*. 2014. № 20. С. 15 – 20.

9. Шульженко Ф.П. «Руський мір» в системі загроз регіональній та глобальній безпеці. *Юридичний вісник України*. № 24–25, 14–27 червня 2019. К.: Видавництво «Юрінком Інтер». С. 16 – 18.

ГАЙДУЛІН О. О.,

професор кафедри теоретичної юриспруденції

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

доктор юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ТА ПРАВО МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЦІЛІСНИЙ ПРАВОВИЙ КОМПЛЕКС: ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

Проблематика, що є предметом даної конференції, об'єктивно актуалізується в умовах визвольної війни, яку веде Україна на відсіч повномасштабній збройній агресії РФ. Це прямо вказує на необхідність системного дослідження міжнародно-правових та гуманітарних питань забезпечення державного та економічного суверенітету нашої держави.

У якості головного методологічного застереження необхідно зазначити, що на шляху до правової глобалізації та європеїзації правової системи України необхідна докорінна реконструкція теоретико-методологічних засад вітчизняного права. Насамперед у контексті звільнення нашої правосвідомості від деструктивних впливів тоталітарної ідеології посткомунізму та російського шовінізму конче потрібно рішуче позбавитися від позитивістських догматів у теорії систематизації права [1].

Тезово зміну таких підходів у концептуальному осмисленні систематизації міжнародно-правових норм, що мають бути застосовані до регулювання збройного конфлікту, нав'язаного нам зухвалим агресором, можна репрезентувати наступним чином.

Перша теза. Необхідно виходити з того, що *трактування принципу верховенства міжнародного права над національним не може бути абсолютним* у будь-якій країні з унітарною формою політико-правового устрою. Звичайно це стосується й України.

Приміром, як неодноразово відмічалось, будь-яка спроба встановлення нейтрального статусу для України у якості умовою проведення мирних переговорів є абсолютно незаконною [2]. Навіть міжнародний статус мирної угоди жодним чином не може суперечити положенням Конституції, де закріплений рух до Північноатлантичної інтеграції нашої країни (преамбула, пункт 5 частини першої статті 85, стаття 102, пункт 11 статті 116 Конституції України). Пункт 5 преамбули спеціально визнає незмінність цієї політики, тут заявлено, що Верховна Рада України, від імені Українського народу – громадян України всіх національностей... приймає цю Конституцію – Основний Закон України: «підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [3].

При цьому необхідно враховувати, що такі галузі міжнародного публічного права, як право міжнародної безпеки та право міжнародних договорів, не є абсолютно юридично відокремленими. Це безспірно підтверджується положеннями, статті 52 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. (Примушення держави через погрозу силою або її застосування), де зокрема вказано, що «договір є

нікчемним, якщо його укладення було результатом погрози силою її застосування у порушення принципів міжнародного права, закріплених в Статуті Організації Об'єднаних Націй» [4]. Отже, встановлення дійсності міжнародних договорів, що традиційно вбачається предметною галуззю права міжнародних договорів, є ключовим для кваліфікації певного суб'єкта міжнародного права як агресора, що своєю чергою є найістотнішою проблемою такої галузі, як право міжнародної безпеки.

Друга теза (антитеза). Не треба переоцінювати і догматизувати норми міжнародного права, тим більше, що деякі з них явно не працюють. Нова система міжнародного права повинна відповідати воєнно-політичним реаліям сьогодення, що, не заперечуючи принципу верховенства права, вимагає істотного та системного *перегляду співвідношення міжнародної політики та права*.

Так, останнім часом переважними стали доктринальні погляди на сутність так званих *гібридних воєн* не як на особливу «постмодерну», «нелінійну» військову тактику і нову «форму конфлікту», а як «стратегію, яка войовничо використовується для досягнення своїх політичних цілей» [5]. При цьому для реалізації таких цілей можуть разом залучатися як «державні, так і недержавні актори» [6]. Отже, при такому підході правова оцінка воєнних дій має безпосередньо залежати від політичної мети, яка переслідується під час їх реалізації, а також від суб'єктного складу таких відносин.

Зокрема, у воєнній стратегії, яку наразі фактично реалізує політичне керівництво РФ, «кримінально-терористична» компонента вже явно домінує над суто «міжнародно-конвенційною». Як цитує Рассел Гленн (Russell W. Glenn), у гібридних війнах «противник водночас застосовує складну комбінацію звичайних, іррегулярних, терористичних та кримінальних методів діяльності в оперативному просторі» [7].

Показово, що у чинному документі НАТО «Multiple futures project – Navigating towards 2030» («Проект визначення множини варіантів майбутнього – навігація у 2030 рік») особливо наголошується на тому, що «гібридний супротивник» не дотримуватиметься міжнародного права війни: цивільні особи використовуватимуться як постійно діючий «живий щит», який роз'єднує протидіючі сторони воєнного конфлікту [8]. Це, наприклад, підтверджується конкретними фактами, коли тактика чеченців часто була на межі між партизанською війною і тероризмом [9].

Таким чином, потребує уточнення співвідношення міжнародного кримінального права та гуманітарного права, зокрема розв'язання питання позбавлення міжнародно-правового захисту тих осіб, які кваліфікуються як терористи, а також матеріальний та юридичний зв'язок змісту таких понять, як «агресор» та «терорист». Однак вже сьогодні на порядку денному стоїть питання визнання РФ «державою-терористом» з усіма юридичними наслідками.

Третя теза (синтез). Як з теоретичної, так і дидактичної, а ще більше – з правозастосовної точки зору, назріла необхідність створення певного

міжгалузевого комплексу в міжнародному публічному праві. Ядром цього футуристичного правоутворення має стати поєднання права міжнародної безпеки та міжнародного гуманітарного права.

Найбільш актуальна проблема, що виокремлюється у предметній галузі правозастосування, це статус осіб – учасників збройного конфлікту. Він має бути переглянутий передусім у плані обмеження членів терористичних груп та інститутів у їхньому праві на міжнародно-правовий захист.

У зв'язку з посиленням «гібридного» характеру сучасних збройних конфліктів актуалізується також проблема розмежування понять «воєнних хитрощів» та «віроломства», до якого мають бути застосовані нові прозорі та зрозумілі критерії та показники, що відповідають сучасним реаліям психологічної війни. Так, на рівні міжнародних конвенцій невирішеним залишається надзвичайно важливе питання визнання законності самих психологічних операцій. Хоча національне законодавство інших країн (передусім США) є певний, хоча й фрагментарний досвід [10].

Як на міжнародному, так і на національному рівні необхідно надійно гарантувати екстериторіальний статус військовослужбовців, подібно до того як це зроблено в Єдиному кодексі військової юстиції (Uniform Code of Military Justice) США. Зокрема ст. 15 § 815, гарантує абсолютний захист американських військових від іноземного права. Так, відповідно до цієї норми за злочини, передбачені законодавством країни перебування, на військових можуть бути накладені лише дисциплінарні стягнення: письмова догана або зменшення грошового утримання, пониження у званні чи дисциплінарний арешт у межах влади командира частини [11].

Підсумовуючи вищенаведене, констатуємо, що під час викладання в навчальних закладах військового права необхідно подолати відоме ще з царських часів Стародавнього Риму актуальне тоді розмежування *ius militare* (право військових) та *ius bellum* (право війни) і, можливо, з урахуванням сучасних реалій повернутися до посткласичного поділу *ius bellum* на три галузі: *ius ad bellum* (право суверена на війну), *ius in bello* (право ведення війни) та *ius post bellum* (право післявоєнного облаштування).

Список використаної літератури:

1. Krupchan, Oleksandr, Gaydulin, Oleksandr (2022). Radical reconstruction of the theoretical and methodological foundations of private law in Ukraine: liberation from the influences of post-communism and Russian chauvinism totalitarian ideologies. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2, 124–129, doi <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.2.19>

2. Shulzhenko, Fedir, Gaydulin, Oleksandr (2022). Legal and political aspects of war in Ukraine: philosophical reflection on the scene of battles. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2, 149–154, doi <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.2.23>

3. Constitution of Ukraine. Adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. Official text. (in Ukrainian) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96%2D%E2%F0#Text>

4. Vienna Convention on the Law of Treaties. Done at Vienna on 23 May 1969. Entered into force on 27 January 1980. United Nations, Treaty Series, vol. 1155, P. 331 Retrieved from https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf
5. Mark Galeotti, 'The "Gerasimov Doctrine" and Russian non-linear war', In Moscow's Shadows, 6 July 2014, <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-nonlinear-war/>
6. Williamson Murray and Peter R. Mansoor, Hybrid warfare: fighting complex opponents from the ancient world to the present (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), P. 3.
7. Definition adopted in support of US Joint Forces Command hybrid war conference, Washington DC, 24 Feb. 2009, cited in Russell W. Glenn, 'Thoughts on "hybrid" conflict', Small Wars Journal, 2 March 2009, <http://smallwarsjournal.com/mag/docs-temp/188-glenn.pdf>, accessed 13 Nov. 2015.
8. Multiple futures project – Navigating towards 2030. Fleming <http://www.iris-france.org/docs/pdf/up_docs_bdd/20090511-112315.pdf>
9. Hoffman, Frank G. (1st Quarter 2009). Hybrid warfare and challenges. JFQ: Joint Force Quarterly. c. 34–48. Fleming. <<http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>>
10. United States PSYOP units and soldiers of all branches of the military are prohibited by law from targeting U.S. citizens with PSYOP within the borders of the United States (Executive Order S-1233, DOD Directive S-3321.1, and National Security Decision Directive 130).
11. U.S. Code Chapter 47 - UNIFORM CODE OF MILITARY JUSTICE <<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/815>>

ІЕРУСАЛІМОВА І.О.,

доцент кафедри теоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) належать до категорії соціально незахищених осіб і держава в особі уповноважених компетентних органів повинна всіляко сприяти захисту їхніх прав, свобод та інтересів. Особливо актуальним дане питання постає тоді, коли особа вимушена залишити свою домівку, роботу та інші звичні для себе умови та переїхати на нове місце в умовах воєнного стану. В результаті чого особа опиняється в кризових для себе ситуаціях. Саме тому, держава повинна забезпечити дієві механізми захисту прав ВПО.

Перш за все, ВПО повинна отримати довідку ВПО, що дасть можливість юридично отримати статус ВПО та відповідно претендувати на реалізацію юридичних гарантій щодо себе та членів своєї родини. Для отримання довідки ВПО особа (повнолітня або неповнолітня особа – особисто, а малолітня дитина, недієздатна особа або особа, дієздатність якої обмежена, – через законного представника) подає заяву про взяття на облік до: – підрозділу з питань соціального захисту населення при державних адміністраціях; – виконавчих органів сільських, селищних, міських рад; – ЦНАПу; – через Портал «Дія».

Зазначимо, що після початку війни, Україна прийняла ряд законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, яким визначила види та механізми забезпечення юридичних гарантій захисту прав ВПО. До таких, на мою думку, варто віднести: внесення мін до Законів України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»; «Про безоплатну правову допомогу»; постанов Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»; від 20 березня 2022 р. № 331 «Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні»; від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»; від 19 березня 2022 року № 333 «Порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану»; від 16 квітня 2022 року № 457 «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України»; розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 204-р «Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми “єПідтримка”»; наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 25 квітня 2022 року № 75 «Перелік територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)»; наказ МОН від 28 березня 2022 року №274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» та інші.

Слід відзначити, що після початку повномасштабного вторгнення російської федерації право на отримання довідки мають особи, які після введення Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 “Про введення воєнного стану в Україні” воєнного стану перемістилися з території адміністративно-територіальної одиниці, на якій проводяться бойові дії та яка визначена в переліку, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 204 “Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми “єПідтримка” [1]. Слід мати на увазі, що Перелік адміністративно-територіальних одиниць зазнає

змін, що може вплинути на набуття статусу та можливість отримання різних видів державних виплат, міжнародної допомоги, гуманітарної чи благодійної підтримки.

Пакет документів, необхідних для взяття на облік ВПО включає: заява про взяття на облік; документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документ, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, або свідоцтво про народження дитини; документ на підтвердження повноважень особи як законного представника чи родича малолітньої дитини, недієздатної особи; докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, на день виникнення обставин, що спричинили внутрішнє переміщення, у разі відсутності в документі, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення.

Особа, яка отримала статус ВПО має право отримувати інформацію про порядок надання: можливості розв'язання проблем, пов'язаних із соціальним захистом, зокрема з відновленням соціальних виплат; можливість та порядок отримання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання; місцезнаходження місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. Водночас, у ВПО виникають додаткові обов'язки, що обумовлені новим статусом, наприклад: обов'язок повідомити про зміну місця проживання уповноваженому органу за новим місцем проживання протягом 10 днів з дня прибуття до нового місця проживання; обов'язок повідомити уповноваженому органу або уповноваженій особі територіальної громади / центру надання адміністративних послуг за місцем отримання довідки про добровільне повернення до покинутого постійного місця проживання не пізніше як за три дні до від'їзду або протягом трьох днів уповноваженому органу після повернення до покинутого постійного місця проживання [2].

Про факт видачі довідки дитині-сироті, дитині, позбавленій батьківського піклування, малолітній дитині, яка прибула без супроводження законного представника, уповноважений орган невідкладно інформує службу у справах дітей за місцем перебування такої дитини.

У разі оскарження рішення про відмову у видачі довідки особа має право звернутися із заявою повторно, якщо у неї з'явилися підстави для взяття на облік як ВПО, або усунуті підстави для відмови у видачі довідки. Рішення про відмову у видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи можна оскаржити в судовому порядку, тобто законом передбачено порядок судового та адміністративного оскарження.

Законодавство закріплює права внутрішньо переміщених осіб, такі як: – єдність родини; – сприяння у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення; – інформацію про

долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів; – безпечні умови життя і здоров'я; – достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання; – створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання та оплати вартості комунальних послуг, – сприяння у переміщенні її рухомого майна та сприяння у поверненні на попереднє місце проживання; – забезпечення лікарськими засобами і надання необхідної медичної допомоги; – влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади; – отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування; – отримання гуманітарної та благодійної допомоги та низка інших [2].

Окрім того, держава гарантує ВПО право на безоплатну правову допомогу – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Безоплатна первинна правова допомога полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3].

В той же час, 3 травня 2022 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України № 2238-IX «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу», який набирає чинності 20 травня 2022 року. У зв'язку з дією воєнного стану виникла об'єктивна потреба в розширенні кола осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу. Зокрема, це: – особи, які не мають документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, – на правові послуги, передбачені п. п. 2 і 3 ч.2 ст. 13 цього Закону, з питань встановлення в судовому порядку фактів, що мають юридичне значення, пов'язаних з оформленням та видачею таких документів; – потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту, – на правові послуги, передбачені п. п. 2 і 3 ч.2 ст. 13 цього Закону, у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень [3].

Вважаю, що такі зміни є важливими та орієнтованими на дійсний запит громадян у правовій допомозі, адже через вторгнення російської федерації в Україну проблема знищення або втрата документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України є однією з найбільш поширених серед внутрішньо переміщених осіб. Масовий характер сексуального насильства, катування, жорстокого поводження з цивільним населенням на тимчасово окупованих територіях сколихнув українське суспільство та спричинив потребу державного забезпечення особливого захисту для потерпілих осіб.

Окремим видом юридичної гарантії є виплата державної допомоги ВПО. Право на такі виплати мають ВПО: – громадяни, які перемістилися з території,

де ведуться бойові дії, або тих, які знаходять в тимчасовій окупації чи в оточенні (блокуванні); – громадяни, чиє житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження, і які подали заявку на відшкодування, зокрема через Єдиний державний веб-портал електронних послуг. Наразі, допомога на проживання для цих категорій внутрішньо переміщених осіб надається у наступних розмірах: – для осіб з інвалідністю та дітей – 3 000 гривень; – для інших осіб – 2 000 гривень. При тому, що різні міжнародні організації виявили бажання розробити та впровадити проекти міжнародної фінансової допомоги особам, які постраждали внаслідок війни рф проти України.

Важливо, що держава прийняла ряд підзаконних нормативно-правових актів, якими обумовлено механізм здійснення компенсаційних виплат від держави для підтримки ВПО на певних умовах можуть здійснюватися роботодавцям за працевлаштування ВПО, а також власникам житла за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану.

Також, варто зазначити, що як окрема категорія ВПО є діти. Держава гарантує дітям з числа ВПО можливість здобувати освіту за дистанційною формою в закладі освіти, в якому навчалася раніше, а також продовжити навчання за її новим місцем перебування. До закладу освіти один з батьків дитини чи родичів має подати відповідну заяву про зарахування будь-яким зручним способом: особисто, електронною поштою, тощо. При наявності до заяви можуть бути додані копії свідоцтва про народження дитини чи свідоцтва її навчальних досягнень. Порядок урегулювання процесу освіти урегулює Міністерство освіти і науки України з урахуванням умов воєнної ситуації.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми “єПідтримка”: розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради*, 2015. № 1. Ст.1.

3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2011. № 51. Ст.577.

КОЖУРА Л.О.,

директорка ННІ «Юридичний інститут

КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,

професор кафедри теоретичної юриспруденції

доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Після оголошення воєнного стану в Україні, роль та значення діяльності волонтерів зазнала змін, а обсяги волонтерської допомоги сягають значних масштабів. Мова йде не лише про волонтерську допомогу в придбанні засобів захисту підрозділів територіальної оборони та Збройних сил України, але й наданні інших видів волонтерської допомоги соціально незахищеним категоріям населення, особам, які потребують волонтерської допомоги тощо. Однак, волонтери як суб'єкти надання різного роду волонтерської допомоги повсяк час наражаються на небезпеку та стають особливо необхідними в період дії воєнного часу. Саме тому, держава також повинна сприяти захисту прав волонтерів та нормативно урегулювати особливості здійснення волонтерської діяльності в період дії воєнного стану.

Слід відзначити, що важливість підтримки та подальшого розвитку волонтерської діяльності як одного з основних стратегічних напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства, визначено в Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. В рамках реалізації зазначеного напрямку пропонується: - усунення неузгодженостей між положеннями Закону України «Про волонтерську діяльність» та Податкового кодексу України щодо оподаткування доходів, пов'язаних із провадженням волонтерської діяльності; - удосконалення законодавства про волонтерську діяльність у частині залучення до відповідної діяльності дітей та молоді, а також здійснення заходів для формування культури волонтерської діяльності у здобувачів освіти [1].

Головним нормативно-правовим актом в сфері здійснення волонтерської діяльності, є Закон України «Про волонтерську діяльність». Цим актом урегульовано відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні. Визначено, що волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Тоді як волонтерська допомога - роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності [2, ст.1].

Після оголошення 14 квітня 2014 року указу про виконання ухваленого на засіданні РНБО рішення «Про невідкладні заходи з подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності» [3], було розпочато антитерористичну операцію зі звільнення захоплених підконтрольними росії бойовиками територій Донецької та Луганської областей України. Таким чином, вже тоді роль волонтерів та волонтерської діяльності, зокрема, почала набувати не аби якого значення.

Деяко пізніше, 16 квітня 2020 року, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві», в Україні вперше створено реєстр волонтерів. В подальшому,

правова регламентація включення та ведення даного реєстру отримала своє законодавче закріплення в пункті 2.1 Перехідних положень Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Так, визначено, що Реєстр волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації формується і ведеться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, та оприлюднюється на його офіційному веб-сайті. Порядок формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику. Для включення до Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації благодійник - фізична особа подає заяву, копію документа про реєстраційний номер облікової картки платника податків або серію та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний податковий орган і мають відмітку у паспорті) та довідку з банку (довідки з банків) із зазначенням реквізитів рахунків, відкритих на ім'я такого волонтера, що призначені для здійснення благодійної діяльності. Включення до Реєстру здійснюється за заявницьким принципом протягом одного робочого дня [4].

Функціонування даного реєстру, на нашу думку, спрощує діяльність волонтерів та надання ними різного роду волонтерської допомоги, однак, з огляду на те, що наразі в Україні йде повномасштабна війна росією, вважаємо за доцільне перейменування даного реєстру з урахуванням перекваліфікації дій росії в Україні.

В той же час, не можна звужувати роль волонтерської діяльності лише за ознакою мілітаризму, адже волонтерська діяльність наразі також здійснюється за такими напрямками: надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану; надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму

надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та/або іншої країни проти України; надання волонтерської допомоги для подолання наслідків бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації; надання волонтерської допомоги для подолання наслідків збройної агресії російської федерації проти України та/або іншої країни проти України, а також для післявоєнного відновлення і розвитку України; надання волонтерської допомоги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, збройною агресією російської федерації проти України та/або іншої країни проти України; надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин тощо [1].

Інноваційним є те, що з розвитком діджиталізації всіх сфер публічного адміністрування, волонтерська діяльність за зазначеними напрямками може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж.

Слід відзначити, що окремі напрямки волонтерської діяльності регламентовані відповідними підзаконними нормативно-правовими актами. До числа зазначених належать: постанова Кабінету Міністрів України від 5.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності»; накази Міністерства соціальної політики від 29.02.2016 р. № 198 «Про затвердження Державного стандарту стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності»; від 31.03.2016 р. № 318 «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах»; наказ Міністерства юстиції країни від 17.01.2017 р. № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації»; від 27.01.2021 р. №1 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання безоплатної правової допомоги» та ін.

Податковим кодексом України визначено, що кошти або вартість майна (послуг), що надаються фізичній особі - волонтеру, з якою укладено договір про провадження волонтерської діяльності, в частині витрат неприбуткової організації, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на проведення медичного огляду та вакцинації волонтера, інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги такою особою; відшкодування неприбутковою організацією особі - волонтеру, з якою укладено договір про провадження волонтерської діяльності, документально підтверджених витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги, у розмірі та відповідно до переліку, що передбачені ст. 11 Закону України «Про волонтерську діяльність» не включаються до загального

місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку [5, ст.165, пп. 165.1.54. 165.1.64. 165.1.65].

Окрім того, Законом України «Про соціальні послуги» визначено, що волонтери є одним із суб'єктів надання відповідних соціальних послуг.

Водночас, відзначимо, що здійснення волонтерської діяльності передбачає ризик для життя і здоров'я волонтера. Законодавець передбачив можливість страхування життя і здоров'я волонтера під час надання волонтерської допомоги, що являється однією з юридичних гарантій захисту прав волонтерів.

Таким чином, правовими засадами здійснення волонтерської діяльності в період дії воєнного стану в Україні є система законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають права та обов'язки волонтера, правові, організаційні, економічні, соціальні та інші заходи, які здійснюють волонтери при наданні волонтерської допомоги за різними напрямками.

Список використаної літератури:

1. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: затв. Указом Президента України від 7 вересня 2021 року № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2011. № 42. Ст.435.

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16 січня 2020 року № 465-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T200465?an=290> (дата звернення: 25.10.2022).

4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI. *Відомості Верховної Ради*, 2013. № 25. Ст.252.

5. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

КРАВЧЕНКО М.Г.,

професор кафедри теоретичної юриспруденції
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК ІДЕЙНА ОСНОВА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: ДОСЛІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

Однією із основних проблем, з якою стикається суб'єкти правозастосовчої діяльності – це конфлікт між нормою та загальнолюдськими цінностями, які охороняє право. Аби не «занурюватися» у глибоку філософію,

пропонуємо розглянути цю проблему на конкретному прикладі. Верховний Суд розглядав справу № 523/2163/16-ц [1], суть якої зводилася до наступного – під час ДТП постраждала неповнолітня дитина. Вона була привезена до лікарні у важкому стані, певний час перебувала у комі. Увесь цей час з нею була мати. Після того як стан дитини стабілізувався матір дитини подала позов до суду, зокрема із вимогою щодо отримання від винуватця ДТП компенсації моральної шкоди. При обґрунтуванні своєї позиції вона звернулася до ч. 2 ст. 23, ч. 1 ст. 1167 ЦК України [2]. У відповідь на позов відповідач послався на ч. 2 ст. 1168 ЦК України [2] та зауважив те, що для відшкодування моральної шкоди матері постраждалої дитини немає підстав. Отже, Суд мав вирішити питання про те, чи має матір постраждалої дитини право на відшкодування моральної шкоди?

Незважаючи на зовнішню простоту та очевидність вирішення цієї справи, вона все ж таки має певну проблематику. Справа полягає у тому, що ч. 2 ст. 23 та ч. 1 ст. 1167 ЦК України є загальними нормами, які визначають підстави відшкодування завданої моральної шкоди. У свою чергу, ст. 1168 ЦК України є спеціальною нормою, а ч. 2 цієї статті визначає умови відшкодування моральної шкоди, зокрема завданої каліцтвом та іншим ушкодженням здоров'я. Зазначена норма побудована так, що умовою відшкодування моральної шкоди батькам потерпілої є її смерть. Таким чином, позиція відповідача у цій справі є зрозумілою – дитина після ДТП залишилася живою, а отже для відшкодування моральної шкоди її матері немає підстав. Ця логіка також підтверджується загальновизнаним у юридичній науці принципом подолання колізії загальної та спеціальної норми *Lex specialis derogat generali* – спеціальний закон скасовує загальний закон.

Варто відзначити те, що суд першої інстанції та апеляційний суд підтримали таку позицію відповідача. Так, у Постанові по справі № 523/2163/16-ц з цього приводу зазначається: «Апеляційний суд, не спростувавши висновки суду першої інстанції про заподіяння позивачеві моральних страждань, мотивував свій висновок лише тим, що чинне цивільне законодавство не передбачає правових підстав для відшкодування моральної шкоди фізичній особі, заподіяної внаслідок протиправних дій щодо члена її сім'ї, за виключенням частини другої статті 1168 ЦК України, відповідно до якої моральна шкода, завдана смертю фізичної особи, відшкодовується визначеним у ній рідним особам» [1].

Верховний Суд з цього приводу зайняв іншу позицію. Він визнав висновок апеляційного суду про те, що питання відшкодування моральної шкоди, заподіяної внаслідок неправомірних дій щодо члена сім'ї не врегульовано чинним цивільним законодавством, є помилковим та таким, що не відповідає принципу верховенства права [1].

Аналіз цієї справи дає змогу наочно побачити проблему підміни принципу верховенства права принципом законності у діяльності суду як органу державної влади. Чомусь частина суддів, які аналізували цю справу та вирішували її по-суті не звертають увагу на те, що Основний Закон України

визначив саме людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні [3]. Крім того, ч.2 цієї ж статті Конституції України визначає основний конституційний обов'язок держави, яким є саме утвердження і забезпечення прав і свобод людини [3]. Цей обов'язок стосується будь-якого публічного службовця, який працює у органі державної влади, у тому числі й кожного судді.

Крім того, в Україні визнається і діє не тільки принцип верховенства закону, а й принцип верховенства права. Зміст якого визначений, наприклад, у ч.1 ст. 6 КАС України, згідно із якою людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [4]. При цьому, Конституційний Суд України у рішенні по справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004) зазначив: «Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність...» [5].

Отже, правозастосовна діяльність держави має бути людиноцентричною, побудованою на принципі верховенства права, повазі до прав людини та її гідності. Такі вимоги виливаються із низки вимог міжнародних та загальноєвропейських актів у сфері захисту прав людини. Так, наприклад, у преамбулі до Загальної декларації прав людини 1948 року зазначено: «Генеральна Асамблея проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню» [6]. Подібний, людиноцентричний зміст має: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1953 року, Паризька хартія для нової Європи 1990 року тощо.

Повага до свобод та прав людини, її гідності – це те, з чого починаються конституції Німеччини, Австрії, Швейцарії, Італії та ін. Як справедливо зазначається у ч.3 ст.1 Основного Закону Німеччини «... основні права людини є обов'язком для законодавчої, виконавчої та судової влади...» [7].

Наведене дає підстави нам для наступних висновків:

Правозастосування є однією із форм виконання конституційно закріпленого обов'язку Української держави щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

Воно (правозастосування) не може і не повинно спиратися лише на закони. Закон має значення лише у тій мірі, коли він узгоджується із принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Правозастосування має бути людиноцентричним, тобто має бути спрямованим на захист приватної особи у відносинах з державою та іншими приватними особами.

Список використаної літератури:

1. Постанова від 11.12.2019 по справі № 523/2163/16-ц Касаційний цивільний суд Верховного Суду. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86606977> (дата звернення: 22.10.2022).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 22.10.2021).
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20210411#Text> (дата звернення: 22.10.2022).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 22.10.2022).
6. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.
7. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 22.10.2022).

ШКУЛЯ Т.О.,

професор кафедри теоретичної юриспруденції
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент

ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ГАРАНТІЯ БЕЗПЕКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Військово-політичне керівництво більшості економічно розвинених країн розглядає оборонно-промисловий комплекс як найважливішу складову національного суверенітету, стратегії національної безпеки та оборони країни.

Закон України «Про національну безпеку України» встановлює, що реалізація Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України здійснюється на основі національного економічного, інтелектуального потенціалу [1].

Оборонно-промисловий комплекс як сектор економіки, призначений для розроблення і виробництва продукції оборонного призначення, фактично є базою для національної військової безпеки та оборони країни.

Після розпаду СРСР Україна отримала приблизно третину радянських потужностей у галузі військового виробництва. До складу українського оборонно-промислового комплексу входило майже 3600 підприємств з більш ніж 3 млн. працівників. Близько 700 підприємств займалися виробництвом виключно військової продукції, а ще понад тисяча, крім озброєння та військової техніки, – виробництвом товарів подвійного або цивільного призначення. Також на території України залишилася третина підприємств (140) радянської космічної галузі. З 20 типів ракет, які виробляли в СРСР, 12 було спроектовано та вироблено в Україні. В українській авіаційній промисловості було задіяно 39 підприємств, 11 авіаремонтних заводів [2, с. 667].

Сьогодні близько 300 підприємств, установ і організацій, в яких зайняті понад 250 000 осіб, залучені до створення виробництва озброєння і військової техніки в Україні. Більшість з цих підприємств знаходяться в державній власності та залежать від субсидій з державного бюджету [3].

Перед повномасштабним вторгнення Російської Федерації в Україну ОПК України перебував у стані системної кризи, оскільки його розвиток у часи незалежної України ніколи не фінансували належно з державного бюджету.

Підприємства і організації оборонно-промислового комплексу України фактично перетворилися на прибутковий бізнес для рейдерів, котрі намагаються оволодіти майном найпривабливіших в економічному плані підприємств шляхом доведення їх до розорення з наступною приватизацією через процедуру банкрутства.

До початку у 2014 році, так званої антитерористичної операції зі звільнення захоплених підконтрольними Росії бойовиками територій Донецької та Луганської областей, український оборонно-промисловий комплекс взагалі залишався без держзамовлень. Донедавна більшість підприємств оборонно-промислового комплексу України були комерційними і майже не мали жодних зобов'язань перед державою та Збройними силами України.

У Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України від 20.08.2021 року, названі поточні та прогнозовані чинники, що впливають на розвиток оборонно-промислового комплексу, зокрема зазначено, що організаційна структура української оборонної промисловості та система управління нею є недієвою і малоефективною, внаслідок чого поступово зменшується інноваційна складова діяльності, результативність та ефективність також мають сталу тенденцію до зменшення [4].

Особливості управління державними оборонними підприємствами визначаються Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [5]. Але цей закон регулює діяльність лише підприємств-учасників ДК «Укроборонпром» (137 підприємств) та не поширюється на інші підприємства державної форми власності, а також не врегульовує проблемні питання діяльності приватних

оборонних компаній. Загалом закон є застарілим та не відповідає потребам сьогодення.

У 2022 році органи публічної влади вжили ряд заходів з метою наближення оборонно-промислового комплексу України до стану, який би дозволив забезпечити національний суверенітет, національну безпеку та оборону країни. Зокрема, Кабінет Міністрів 7 липня 2022 року затвердив Порядок забезпечення підприємств оборонно-промислового комплексу спеціальними засобами технологічного оснащення, технічними засобами, обладнанням та іншим майном, необхідним для підготовки виробництва (проведення ремонту, модернізації) озброєння, військової або спеціальної техніки, спорядження чи боєприпасів на умовах фінансового лізингу [6].

Указом Президента України від 20.08.2021 року затверджено Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України. У якій визначені мета, цілі та основні напрями державної військово-промислової політики; поточні та прогнозовані чинники, що впливають на розвиток оборонно-промислового комплексу, в аспекті внутрішніх умов, світових тенденцій, а також тенденцій розвитку озброєння; названі пріоритети розвитку оборонно-промислового комплексу, забезпечення інноваційної діяльності, напрями та завдання реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу.

Основними критеріями розвитку та ефективного функціонування оборонно-промислового комплексу України стануть такі результати:

створена комплексна система реалізації державної військово-промислової політики;

сформована організаційно і функціонально збалансована структура оборонно-промислового комплексу;

оборонні підприємства та установи задовольняють існуючі та перспективні потреби Збройних Сил України та інших військових формувань в озброєнні, військовій та спеціальній техніці;

подолано технологічне відставання, оборонно-промисловий комплекс є конкурентоспроможним, прибутковим, впроваджені міжнародні стандарти управління якістю та охороною праці, збільшено показники експорту продукції військового та подвійного використання, підприємства національного оборонно-промислового комплексу залучені у реалізацію міжнародних проектів з розроблення та виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки;

забезпечено максимальне завантаження та ефективне використання науково-виробничої бази, підприємства оборонно-промислового комплексу;

зниження енергетичної складової собівартості продукції, наближення її енергоємності до рівня розвинутих держав та стандартів Європейського Союзу [4].

Досягнення таких результатів засвідчить, що оборонно-промисловий комплекс України є ефективною складовою економічного суверенітету та гарантією безпеки для України.

Список використаної літератури:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 15.06.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.10.2022).
2. Економічний суверенітет України : монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, В.В. Юхименко, В.М. Костюченко та ін. ; за заг. Ред. А.А. Мазаракі та Т.М. Мельник. Київ. Нац. Торг.-екон. Ун-т, 2015. 700 с.
3. Розвиток оборонно-промислового комплексу. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/rozvitok-oboronno-promislovogo-kompleksu> (дата звернення: 20.10.2022).
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» : Указ Президента України від 20.08.2021 № 372/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text>. (дата звернення: 20.10.2022).
5. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі : Закон України від 16.06.2011 № 3531-VI. Дата оновлення: 05.08.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3531-17#Text> (дата звернення: 20.10.2022).
6. Деякі питання забезпечення підприємств оборонно-промислового комплексу майном на умовах фінансового лізингу : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 № 776 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 20.10.2022).

РИНДЮК В.І.

професор кафедри теоретичної юриспруденції
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, доцент

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Російська збройна агресія проти України, яка 24 лютого 2022 року переросла в широкомасштабне військове вторгнення Росії в Україну, є боротьбою України за свою незалежність, суверенітет та територіальну цілісність. У зв'язку з цим актуальності набувають питання державного суверенітету та дієвих гарантій його правового забезпечення в сучасному міжнародному праві.

В теоретичній юриспруденції суверенітет розглядається як найважливіша, визначальна політико-юридична властивість державної влади, що характеризує її відносини з суб'єктами права як усередині країни, так і за

межами державних кордонів. Державний суверенітет має внутрішній та зовнішній аспекти. В Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. проголошується державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Формальне юридичне закріплене поняття державного суверенітету у міжнародному праві відсутнє. Разом з тим, суверенітет держав визнано однією із засадничих умов існування сучасного міжнародного права як різновиду світового порядку; необхідною юридичною і політичною основою для ефективного міждержавного спілкування. Державний суверенітет відображає існування на міжнародній арені незалежних і юридично рівних первинних суб'єктів міжнародного права [1, с. 87]. Поняття державного суверенітету базується на загальних принципах міжнародного права закріплених в Статуті ООН 1945 року, Декларації про принципи міжнародного права (прийнята Генеральною Асамблеєю в 1970 році) та Заключному акті Наради по безпеці і співробітництву в Європі 1975 року. Це принципи суверенної рівності держав, незастосування сили або загрози силою, територіальної цілісності держав, непорушності державних кордонів, мирного вирішення міжнародних спорів, невтручання у внутрішні справи, загальної поваги прав людини, самовизначення народів і націй, співробітництва та сумлінного виконання міжнародних зобов'язань [2].

В сучасних умовах державний суверенітет не має абсолютного характеру. Це пов'язано з низкою чинників, з якими стикається будь-яка національна держава: членство в міжнародних організаціях, примат міжнародного права над конституційним тощо [3, с. 16]. Н.Т. Мельник пише: “Очевидним є те, що державний суверенітет є чутливим до зміни історичних реалій та еволюціонує разом з ними” [4, с. 306].

Внутрішній суверенітет демократичної, правової соціальної держави заснований на праві та обмежений ним, базується на принципі верховенства прав людини. Зокрема, з метою запобігання таким злочинам як геноцид, злочини проти людяності, етнічні чистки, у рамках ООН у 2001 р. було прийнято документ «Відповідальність заради захисту» (The Responsibility to Protect), в якому державний суверенітет переосмислено не як привілей, а як відповідальність держави перед власним населенням і, водночас, передбачені випадки можливого втручання міжнародної спільноти, якщо держава не у змозі захистити своє населення від таких злочинів [5].

Трансформація поняття зовнішнього суверенітету пов'язана з сучасним високим рівнем взаємозалежності держав в міжнародних взаємозв'язках, їх участю в тих міждержавних інтеграційних утвореннях новітнього типу, які побудовані на ідеї «об'єднання суверенітетів», а не їх обмеження. Цей напрям переосмислення концепту державного суверенітету реалізується в рамках Європейського Союзу. Так, країни-члени ЄС юридично залишаються суверенними державами, які добровільно, за власним вибором «об'єднали свої суверенітети для того, щоб збільшити свою потужність та вплив у світі, якого

жодна з країн-членів не могла б досягти наодинці». Європейська політика безпеки та оборони надає безпекові гарантії державам-членами ЄС. Лісабонська угода містить так звану «клаузулу оборонної солідарності», тобто гарантує захист усім країнам-членам у випадку воєнної загрози, стихійного лиха, техногенної катастрофи тощо [5].

В сучасних умовах для України гарантії забезпечення державного суверенітету пов'язані з участю в тих міждержавних об'єднаннях, які побудовані на спільних цінностях, зокрема, з процесом інтеграції України до ЄС та НАТО. В 2019 році відповідні зміни були внесені в Конституцію України. Так, Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору)» від 7.02.2019 року на рівні Основного Закону України закріплено європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України (преамбула); реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору (ст. 85). Наступним кроком європейської інтеграції України стало рішення Ради Європи від 23 червня 2022 року про надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. А 30 вересня 2022 року було подано заявку України на вступ у пришвидшеному порядку до НАТО.

Міжнародне право не обмежує державний суверенітет, а є найбільш доступною мірою узгодження і координації суверенних воľ держав, що впливають з суверенітету. Сучасне міжнародне право обумовлено існуванням суверенітету держав і слугує гарантом державного суверенітету, не підкоряє і не скасовує його [1, с. 87-88]. Міжнародним правом визначені межі здійснення власного суверенітету, порушення яких може мати своїм наслідком порушення суверенітету інших рівноправних членів міжнародного співтовариства, що, в свою чергу, може призвести до міжнародно-правової відповідальності [6, с. 310]. Найтяжчим злочином проти державного суверенітету в міжнародному кримінальному праві визнається злочин агресії. У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) «Про визначення агресії» (1974 р.) визначено, що агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом ООН (ст. 1) [1, с. 91]. Таким злочином проти державного суверенітету України є військова агресія Росії проти України.

Широкомасштабне військове вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, анексія Криму в 2014 році, окупація частин Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей, ядерний шантаж, ракетні обстріли мирного начелення та цілий ряд інших дій Росії є ігноруванням норм міжнародного права (зокрема, Будапештського меморандуму, який був укладений 5 грудня 1994 року між Україною, Росією, Великою Британією та США про гарантії Україні у зв'язку з набуттям нею неядерного статусу), грубим порушенням державного суверенітету України та руйнуванням

міжнародного правопорядку. Поки Україна знаходиться тільки на шляху до ЄС та НАТО та не має безпекових гарантій, які передбачені для країн-членів, нагальною є потреба пошуку, розробки та впровадження ефективних міжнародно-правових гарантій захисту державного суверенітету від порушення принципів та норм міжнародного права.

Сьогодні світове співтовариство знаходиться в пошуках ефективних міжнародно-правових механізмів протидії державі-агресору з ядерним статусом, а в Україні вже понад 8 років триває війна за відновлення державного суверенітету найбільшої країни Європи. Зокрема, і у юридичній літературі зазначається, що в рамках міжнародного права доцільно розробити більш ефективні механізми для захисту державного суверенітету, враховуючи необхідність його захисту від сучасних форм виявів міжнародного злочину «агресія», який супроводжується інформаційними, торгівельними, а також «гібридними» війнами [1, с. 92]. Але можливо саме прискорений міжнародно-правовий механізм вступу України в ЄС та НАТО може стати найефективнішим міжнародно-правовим засобом протидії російській агресії та гарантією миру і безпеки як в Україні, так і в Європі.

Список використаної літератури:

1. Кубальський В.Н. Поняття державного суверенітету в міжнародному праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 132. С. 85-96.
2. Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни "Міжнародне право". Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_2.html.
3. Кузенко У.І. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації: загальнотеоретичний аспект. *Право і суспільство*. 2016. № 6 (ч. 2). С. 14-19.
4. Мельник Н.Т. Проблема державного суверенітету в умовах глобалізаційних процесів. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2012. Вип. 3. С. 295-307.
5. Яворська Г. Аналітична записка “Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС”. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/problema-obmezheniya-derzhavnogo-suverenitetu-v-umovakh>.
6. Барандій М. Поняття суверенітету держави у міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 307-311.

ТАЛДОНОВА К.Г.,

старший викладач кафедри теоретичної юриспруденції
ЮІ КНЕУ мені Вадима Гетьмана

**ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ «ЗАМОРОЖЕНИХ КОНФЛІКТІВ»:
ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ**

Починаючи з «24» лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» введено воєнний стан на всій території України [1]. Наша країна протистоїть найсерйознішому безпековому виклику за всі роки своєї незалежності та є державою, що зазнала зовнішньої агресії з боку російської федерації під час збройного конфлікту. Актуальність даної теми, в першу чергу, зумовлена тим, що українська держава, маючи такі тимчасово окуповані території, як АР Крим, частини Луганської, Донецької області, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей, опинилася перед викликом загрози територіальної цілісності та забезпечення державного суверенітету на всій території України.

То що ж таке збройний конфлікт та яка його правова природа? Згідно розділу 2 п. 33 Наказу Міністерства Оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» міжнародний збройний конфлікт - це будь-яке зіткнення між двома або більше державами із застосуванням збройних сил [2]. Тобто, мова йде про державні збройні конфлікти. В свою чергу, розділ 2 п. 40 цього ж Наказу містить визначення поняття «недержавного збройного конфлікту», а саме: неміжнародний (внутрішній) збройний конфлікт (збройний конфлікт неміжнародного характеру) - тривалі та інтенсивні збройні зіткнення на території держави між урядовими збройними силами і організованими збройними формуваннями або між організованими збройними формуваннями [2].

До неміжнародного (внутрішнього) збройного конфлікту належать такі ситуації, коли:

у межах території однієї держави починаються чітко визначені воєнні зіткнення між збройними силами та іншими організованими збройними формуваннями або між організованими збройними формуваннями; організовані збройні формування здійснюють контроль над частиною території держави, який дає їм можливість вести безперервні та узгоджені воєнні дії.

До неміжнародних (внутрішніх) збройних конфліктів не належать випадки порушення громадського порядку та ситуації внутрішньої напруженості (наприклад, масові заворушення, терористичні акти, окремі акти насильства тощо) [2].

Женевською Конвенцією «Про захист цивільного населення під час війни» у ч. 1 ст. 2 закріплено, що ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни [3].

Відповідно, термін «збройний конфлікт» ширший за обсягом, ніж термін «війна». За класичним міжнародним правом, «війна» вимагає наявності цілого ряду міжнародно-правових критеріїв: вона має бути проголошена, наслідком

чого, зазвичай, є розрив дипломатичних відносин і припинення дії двосторонніх міжнародних договорів поміж воюючими. Справа в тім, що протягом останніх десятиліть, після заборони застосування сили і погрози силою у ст. 2 (4) Статуту ООН, держави воюють без проголошення війни і, навіть зберігаючи дипломатичні й договірні відносини. Ніхто не хоче проголошувати війну, стаючи після цього одразу на весь світ країною-агресором, і нести за це міжнародно-правову відповідальність. Навіть тоді, коли держава захищається від вторгнення, вона часто навіть не визнає стану війни поміж нею і агресором. Безумовно, наслідком цього стало закріплення терміну «збройний конфлікт» і поступовий відхід від застосування терміну «війна» в нормах міжнародного гуманітарного права, залишивши його *jus ad bellum*. Як це не дивно, довгий ряд договорів міжнародного гуманітарного права не містить ані визначення поняття війна, ані поняття збройний конфлікт [4].

Перейдемо до правового аналізу заморожених конфліктів.

Однією з основних прогалин сучасного законодавства України та міжнародного права є те, що визначення поняття «заморожений конфлікт» не закріплено в жодному документі.

«Заморожені конфлікти» стали своєрідним викликом міжнародній безпеці в цілому. За своєю природою це припинений, як правило, шляхом тиску третіх сторін збройний конфлікт без вирішення головних суперечностей між сторонами і, відповідно, без укладення мирного договору. Даний конфлікт є результатом програшу міжнародних безпекових організацій, які не мають консолідованої політики та сучасної дипломатії в цілому. Можна посперечатися і зауважити, що це мирний вихід із ситуації з мінімальними втратами. Проте, така стратегія передбачає створення плацдарму для подальшої ескалації конфлікту. Міжнародне право також проявляє свою неефективність у сучасних умовах. Його рекомендаційний характер часто призводить до ігнорування сторонами конфлікту прямих вимог щодо врегулювання конфлікту. Таким чином, конфлікт виходить з гострої фази, але не набуває вирішення. Він лише відтермінується на певний період часу і, в подальшому, неминуче буде знову розпалений [5].

Активним гравцем у створенні заморожених конфліктів на сучасному етапі стала саме росія. росія використовує конфлікти у колишніх республіках Радянського Союзу для закріплення своєї сфери впливу. Створюючи заморожені конфлікти, зазначена держава-агресор отримує важелі зовнішнього впливу на внутрішньополітичну ситуацію у державі, щодо якої вона провадить агресію. Тим самим, вона розхитує ситуацію у державі, при чому не визнає себе стороною конфлікту і, нібито, дотримується нейтралітету. Спочатку це була тимчасова практика, але зрозумівши успішність даної тактики, росія починає провадити гібридну війну задля створення заморожених конфліктів, що стає ефективним інструментом, та, на жаль, дає можливість диктувати свої правила. Адже після розвалу Радянського Союзу основною метою росії стає відновлення статусу наддержави, яка поширює свій

вплив на сусідні держави. Усі конфлікти, які відбувалися на пострадянському просторі, мають коріння реваншистських ідей російської федерації [5].

Для російської влади важливу роль в утриманні влади у своїх руках відіграє створення образу миротворця на міжнародній арені. Слід зазначити, що, окрім того, що влада захищає уявні утиски громадян, які мають російське походження і проживають у сусідніх державах, а і представників інших держав, які протягом століть були зрусифіковані. Саме створення ілюзії захисту своїх «громадян» в Абхазії, Південній Осетії, Придністров'ї, Україні дало змогу використовувати їх для поширення сфер свого впливу на даних територіях. Загалом, російська агресія яскраво продемонструвала зневагу росії до міжнародного права та поставила під загрозу сучасний правопорядок. В усіх досліджуваних конфліктах росія намагається займати роль посередника або арбітра. Саме такий статус дозволяє їй контролювати переговорний процес із врегулювання конфліктів. Основною перевагою є те, що у такій ролі остання не бере на себе ніяких зобов'язань та не визнається стороною конфлікту [5].

Будь-які збройні конфлікти спричиняють доволі багато проблем під час їхнього врегулювання, оскільки основний масив норм міжнародного гуманітарного права покликаний регулювати саме міжнародні конфлікти, а не міжнародні регулюють незначною кількістю норм цієї галузі. Одним із наслідків такого обмеженого регулювання є те, що не до кінця врегульовано значну кількість питань, в тому числі і тих, що виникають у зв'язку із припиненням таких конфліктів. Одним з таких питань є проблема юридичних наслідків припинення збройного конфлікту для осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із ним. Це питання має доволі велике практичне значення і для нашої держави, оскільки прямо пов'язане з виконанням так званих «Мінських домовленостей» [6].

Як бачимо, «Мінські домовленості», по суті, і стали тим самими документом, який закріпив заморожений конфлікт між Україною та росією, але не вирішив його по суті. А лише відтермінував повномасштабне вторгнення росії на всю територію України та спробу її окупувати.

На сьогоднішній день одним із логічних наслідків завершення міжнародного збройного конфлікту між Україною та росією є звільнення всіх тимчасово окупованих територій України, які вона окупувала, починаючи з 2014 року, а також всіх осіб, свободу яких було обмежено у зв'язку з цією обставиною. Правило давно набуло звичаєвого характеру і закріплено у Женевських конвенціях 1949 р. Загальну логіку існування цієї норми можна пояснити тим, що, здебільшого (військовий полон, інтернування) метою обмеження свободи особи є не її покарання, а запобігання її подальшій участі у збройному конфлікті [6].

Отже, можна зробити висновок, що в умовах замороженого конфлікту, суверенітет будь-якої держави завжди обмежений. Оскільки сторони завжди мають незадоволені інтереси і претензії одна до одною, перш за все, територіальні. Забезпечити суверенітет на всій території такої держави в цих умовах дуже проблематично, і, як наслідок, всі заморожені конфлікти знову

переростають у активну воєнну фазу. Відповідно замороження конфлікту є неефективним способом врегулювання конфлікту, що в майбутньому, без сумніву, призведе до загострення останнього.

Список використаної літератури:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Відомості Верховної Ради України*.

2. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства Оборони України від 23.03.2017 р. № 164. *Відомості Верховної Ради України*.

3. Женевська Конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» від 12.08.1949р. Ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.1954р. *Відомості Верховної Ради України*, 1954 р., № 5. Ст. 114.

4. International Committee of the Red Cross (ICRC), How is the term “armed conflict” defined in international humanitarian law?, Opinion Paper, March 2008.

5. Сучасні міжнародні конфлікти: від регіонального протистояння до глобального суперництва. Матеріали міжнародної наукової конференції. (Львів, 18-19 грудня 2020 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Вовк Р.В., Кучик О.С. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 168 с.

6. Юридичні наслідки припинення неміжнародного збройного конфлікту для осіб, свобода яких у цьому конфлікті обмежена. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2015. Випуск 37. Частина 2. С. 47–57.

ШАРКОВА І. М.,

докторант кафедри теоретичної юриспруденції
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент

АНГЛІЙСЬКЕ АДМІРАЛТЕЙСЬКЕ ПРАВО В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННИХ МОРСЬКИХ ТОРГОВИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ЗАГРОЗИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У центрі порушеної проблематики знаходиться англійське Адміралтейське право (англ. Admiralty Law), центральним джерелом якого є Чорна книга Адміралтейства (англ. Black Book of the Admiralty; лат. Liber Niger Admiralitatis).

Для такої предметної зосередженості є об'єктивні причини, які надзвичайно актуалізуються в сучасній економіці, що поступово глобалізується. Світовий океан і понині залишається головною «кровоносною

системою» світу. Хоча моря і океани покривають 70% поверхні Землі, але досі морем перевозиться 90 % вантажів, до чого задіяний світовий торговий флот, який вже складається і близько 100 000 суден валовою ємністю понад 100 реєстрових тонн [1].

Океан залишається головним і останнім резервом для вирішення найактуальніших проблем припинення енергетичної кризи. Нині 30% світового видобутку вуглеводів здійснюється саме на морському шельфі, але питома вага такого видобування корисних копалин стрімко зростає. На 2050 рік очікується пік таких морських операцій.

Показово, що за висновками звіту «Економіка океану у 2030» (The Ocean Economy in 2030), підготовленого в 2016 році міжурядовим об'єднанням 38 держав – членів Організації економічного співробітництва та розвитку – ОЕСР (The Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD), з 2010 до 2030 року «економіка океану» може збільшити більше ніж в 2 рази свій внесок у глобальну додану вартість і перевищити показники в \$ 3 трлн. Загальна кількість працюючих у цьому сегменті економіки складатиме близько 40 млн [2].

Про актуальність науково-правових досліджень морської проблематики переконливо свідчить те, що поряд з надзвичайною історичною значущістю правового регулювання морської торгівлі ця проблематика демонструє свою пріоритетність навіть під час повномасштабної агресії Росії проти України.

Так, 28 червня 2022 р. постійним міжурядовим органом Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй – Конференцією з питань торгівлі та розвитку ООН (UNCTAD) було опубліковано важливий аналітичний документ *Maritime Trade Disrupted: The war in Ukraine and its effects on maritime trade logistics* (UNCTAD/OSG/INF/2022/2) – «Морська торгівля порушується: війна в Україні та її вплив на логістику морської торгівлі».

У документі наведено величезний масив статистичних даних, які підтверджують, що війна в Україні виходить перше місце серед усіх поточних ризиків для морської торгівлі, випереджаючи навіть фактор Covid-19. У зв'язку з цим UNCTAD дає ключові рекомендації щодо проблем морського транспорту. Найважливішим є твердження про те, що: «Не буде ефективного рішення для харчової кризи без реінтеграції виробництва харчових продуктів України, а також продуктів харчування та добрив, вироблених Російською Федерацією на світові ринки – незважаючи на війну» [3]. Ключовим засобом вирішення продуктової проблематики визнається саме налагодження морської логістики цих товарів.

Як результат під впливом світового співтовариства 22 липня 2022 року російські та українські чиновники підписали угоду з Туреччиною та ООН у Стамбулі «Безпечне перевезення зерна та продуктів харчування з українських портів» (The Safe Transportation of Grain and Foodstuffs from Ukrainian Ports Document), що дозволило суднам експортувати зерно з регіону через «зерновий коридор» [4]. Між тим, чергові пакети санкцій ЄС містять заборону щодо більшості імпорту російської нафти та нафтопродуктів, що надходять до

ЄС з моря, страхування і фінансування пов'язаних з цим торгових операцій, зокрема на морських маршрутах у треті країни [5].

Отже, правове регулювання саме морської торгівлі об'єктивно привертає увагу як науковців, так і практикуючих юристів у сфері транскордонної комерції.

Під час з'ясування правової природи адміралтейського права (Admiralty law), слід враховувати, що для прецедентного по своїй суті англійського права, юрисдикційна прив'язка матеріальних норм до певного суду, який їх застосовує, є визначальним. Отже, саме тому Admiralty law – це передусім право Адміралтейського суду або прецедентне право, яке створене і розвивається у межах адміралтейської юрисдикції.

Акцентуємо увагу на тому, що, окрім цієї найістотнішої обставини, прецедентного характеру, весь матеріально-правовий корпус Адміралтейського права також складається зі звичаєвого морського права, на основі якого й було ухвалено рішення адміралтейського суду. Через послідовно транснаціональну об'єктивну природу самої морської торгівлі матеріальні норми англійського адміралтейського права були частково застосовуваними також іншими середньовічними національними юрисдикціями, а нині застосовуються і в міжнародному комерційному арбітражі.

Отже, англійське адміралтейське право ще з Середньовіччя, попри своє національне походження, набуло характеру наддержавного або транснаціонального права. У сучасній західній доктрині права усталилася наступна позиція: «Право адміралтейства (Admiralty law) є найбільш яскравим і найстарішим прикладом еволюції уніфікованої практики та звичаїв, а також подальшого розвитку юридичних принципів у транскордонній торгівлі. За своєю суттю морські перевезення на великі відстані завжди вимагали власного «екстериторіального» (supraterritorial) правила, заснованого на спеціальних процедурах, традиціях та потребах моряків, вантажоперевізників, фрахтівників, судновласників та купців, що беруть участь у зовнішній торгівлі» [6].

Така послідовна «інтернаціоналізація» морських відносин у доктрині англійського права призвела до певного розмивання термінологічних кордонів між двома юридично відмінними галузями права, які, щоправда, матеріально є достатньо близькими.

Йдеться про те, що з точки зору практики правозастосування Адміралтейське право (Admiralty Law) принципово відрізняється від Морського права (Law of the sea), яке в україномовній дискурсивній традиції більш вдало позначається терміном Міжнародне морське право, але з різних, передусім історичних, причин зазвичай не перекладається англійською як International Law of the Sea.

Загальноновизнано, що «право моря» є підгалуззю міжнародного публічного права, що регулює відносини між «державами в морському середовищі» (of states in maritime environments) [7], зокрема суб'єктивні права

на судноплавство (navigational rights), спори щодо видобутку морських корисних копалин (sea mineral claims), юрисдикцію над прибережними водами (coastal waters jurisdiction) [8]. Навпаки, предмет правового регулювання Admiralty (Maritime) Law має явно виражений приватноправовий характер, бо воно переважно регулює: перевезення товарів морем (carriage of goods by sea), права на порятунок (rights of salvage), зіткнення суден (ship collisions) та морське страхування (marine insurance) [9].

Однак Admiralty Law найчастіше корелює з такою галуззю міжнародного приватного права, яке у різному контексті має багато варіантів вербалізації International (Transnational) Commercial (Trade /Merchant / Business) Maritime Law, кожне з яких по суті дуже часто позначають одне і те саме. Ця галузь, маючи однаковий предмет правового регулювання з міжнародним приватним правом, відрізняється від нього тим, що відмовляється від колізійного методу як такого, що надмірно ускладнює процес правозастосування, і створює додаткові ризики від незнання іноземного права. Міжнародне торгове право є амбіційним проектом зі створення наднаціонального правопорядку у сфері транскордонних комерційних відносин.

Однак Admiralty Law істотно відрізняється від сучасного International (точніше Transnational) Commercial Maritime Law і не лише тим, що англійське морське право має більш тривалу історію формування, починаючи з XIV ст. Головна відмінність англійського Адміралтейського права від Міжнародного морського комерційного права, що створюється на замовлення транснаціональних корпорацій в процесі приватно-правової уніфікації, полягає в тому, що воно, незважаючи на транснаціональне правозастосовне призначення, жодним чином не втрачає свого національного походження.

Навпаки, декларування причетності Admiralty Law до Великої Британії як величезної морської держави світу завжди сприяло привабливості його застосування до регулювання приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом і пов'язаних з морськими обставинами. Отже, це право за своєю юридичною природою подібне до римсько-правового *ius gentium* і являє собою універсальну імперську модель гармонізації всіх інших національних систем морського права в дусі *Pax Britannica* як модернізованої античної концепції *Pax Romana*.

У правозастосовному аспекті є сенс згадати ще про одну систему морського приватного права, що формується, Міжнародне приватне морське право ЄС (EU private international maritime law).

Однак говорити про остаточне створення такої галузі права ЄС, на нашу думку, ще зарано, бо не з'ясовані всі питання узгодження базових «колізійних» регламентів ЄС (Рим I, Рим II) з усім масивом європейських «морських» правил. Наприклад не завершилася ще дискусія академічних та практикуючих європейських юристів навколо проблеми поширення дії Регламенту «Рим I» на відносини, пов'язані з перевезенням товарів морем [10].

Для нашого дослідження важливо те, що укладачі Регламенту ЄС «Рим I», щодо транснаціонального комерційного права обрали принципово іншу

стратегію розв'язання конфлікту кваліфікацій через фактичну заборону матеріального (прямого) методу і тим самим залишив дійсним лише колізійний метод.

Таким чином відбулося нормативне закріплення правом Європейського Союзу безальтернативності застосовного права як права виключно певної держави (з відсиланням «недержавного права» до джерел інтерпретації).

У цьому контексті, а також враховуючи насторожене ставлення більшості державних юрисдикцій до «недержавного» права, для багатьох учасників транскордонних морських перевезень англійське адміралтейське право демонструє значні переваги як достатньо надійне застосовне право.

Список використаної літератури:

1. Chambers, Sam. (February 15, 2021) Merchant fleet hits 100,000-ship milestone. Splash247. Asia Shipping Media Pte Ltd 2022. <<https://splash247.com/merchant-fleet-hits-100000-ship-milestone/>>
2. OECD (2016), The Ocean Economy in 2030, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264251724-en>.
3. Maritime Trade Disrupted: The war in Ukraine and its effects on maritime trade logistics (28 June 2022). UNCTAD. 11 pp. https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d2_en.pdf.
4. Russia and Ukraine sign agreement for grain shipping corridor / International Chamber of Shipping. News. 22 July 2022 <<https://www.ics-shipping.org/news-item/russia-and-ukraine-sign-agreement-for-grain-shipping-corridor/>>.
5. Russia's war on Ukraine: Maritime logistics and connectivity / Members' Research Service / July 15, 2022 <<https://epthinktank.eu/2022/07/15/russias-war-on-ukraine-maritime-logistics-and-connectivity/>>.
6. Berger, Klaus Peter. The Lex Mercatoria (Old and New) and the TransLex-Principles URL: https://www.trans-lex.org/the-lex-mercatoria-and-the-translex-principles_ID8.
7. James Harrison, Making the Law of the Sea: A Study in the Development of International Law (2011), p. 1.
8. Ржевська В. С. Міжнародне морське право / Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т.2 812 с.
9. Law of the Sea [1982]. *Encyclopedia Britannica*. <<https://www.britannica.com/summary/Law-of-the-Sea>>.
10. Welmoed van der Velde (2019) Maritime law and private international law 12019 NIPR Afl. 1. P. 2 <<http://www.nipr-online.eu/pdf/2019-106.pdf>>.

НАПРЯМОК 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

НАУМЕНКО О. М.

доцент кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат політичних наук

ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКА ЕЛІТА ЯК ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Політико-управлінська еліта є провідним політичним актором, який здійснює прийняття важливих державно-управлінських рішень щодо питань зовнішньої і внутрішньої політики. Для України новим викликом стало російське вторгнення 24 лютого 2022 р., та до цього тривало з 12 квітня 2004 р. на Сході України. Новий цивілізаційний виклик породив питання захисту національного суверенітету і територіальної цілісності, що сприяло значній консолідації української політичної еліти та ролі Президента України В. Зеленського як загальнонаціонального політичного лідера.

Гарантування непохитності державних кордонів забезпечується суверенітетом. Суверенітет (від фр. *souverainete* – самостійність; верховна влада) є станом незалежної державної влади від будь-якої іншої влади, що полягає в її праві і спроможності самостійно, без втручання іншої держави керувати своїм внутрішнім та зовнішнім життям. Державним суверенітетом є неподільність та самостійність, верховенство законодавчої, виконавчої і судової влади у межах території держави, її незалежності від зовнішнього впливу, влади іншої держави та незалежність в здійсненні зовнішньої політики. Правову основу суверенітету складають конституція, кодекси та декларації. Верховна Рада України 24 серпня 1991 р. прийняла Акт про державну незалежність (суверенітет) України [5, с. 388].

Держави представляють на міжнародній арені суспільство загалом, а не певні соціальні групи або політичні організації. Виключно держава через свої структури вирішує важливі питання щодо суверенітету, територіальної цілісності та безпеки. Тільки держава як загальнонаціональний інститут має легітимні повноваження реалізовувати політику на міжнародній арені щодо укладання двосторонніх і багатосторонніх договорів про співробітництво в визначених сферах та оголошувати війну. Структура зовнішньополітичної діяльності суверенних держав визначає всю світову політику [4, с. 421–422].

Як свідчить післявоєнний розвиток країн Центральної та Східної Європи, демократія для України може бути засадами ефективною політичною системою. Політичні лідери і їх еліти, які прийшли до влади демократичним шляхом за відсутності ефективних правових обмежень, постійно вдаються до припинення демократії і відродження авторитарних методів управління.

Представники багатоманітних політичних сил владних структур, які мають творити єдину цілісну владу, досить вузькопартійно тлумачать національні інтереси і шляхи їх досягнення, змагаючись за політичний і економічний вплив на суспільні процеси.

Разом з перемогою громадян України в 2014 р. у Революції гідності, бентежними подіями стали анексія Криму і війна на Сході України. Тому перед політичною елітою з'явилися нові виклики. Необхідною стала докорінна переорієнтація геополітичного вектору зі Сходу на Захід, стрімке впровадження реформ, порятунк економіки, посилення безпеки і обороноздатності країни, що вимагало значних зусиль з боку правлячої верхівки та мобілізації громадян.

Під час Помаранчевої революції 2004 р. підтримуваний лідер В. Ющенко не виправдав сподівань, призвівши громадян до апатичних настроїв. Тоді як ще на початку подій Революція гідності не робила ставку на лідерів, що переважно виконували представницькі функції, які були делеговані протестувальниками. Дані події сформували запит на зміну геополітичного вектора, реформування політичної системи і долучення до демократичних західних цінностей. Проте, новий політичний клас здобувши владу, не проявив політичної волі щодо кардинальних перетворень у державі. Під тиском міжнародних інстанцій і громадськості, правлячий клас згодом почав втілювати в життя певні реформи в державі [2, с. 168–169].

За період російської-української війни 2022 р. в політичному класі відбувся елітний переворот, тобто, еволюційна деолігархізація і європеїзація суспільства. Війна змінила пріоритети та розуміння щодо політико-управлінської еліти. Новою елітою для України стали: волонтери; кухарі, які в селах та містах готують до фронту; дизайнери, які творили агітаційні матеріали; журналісти, які йшли під кулі, показуючи злочини путіністів; комунальники, які не припинили виконувати свої обов'язки; працівники служб охорони, які захищали майно українців від мародерів; лікарі, які 24/7 робили складні операції; залізничники, які вивозили мирних та завозили харчування для солдатів в бойових умовах; мільйони звичайних українців, якими є кожен з нас [1]. Дані прошарки будуть основою формування нової української еліти. Саме вони створюватимуть національну цілісність та незалежність державного суверенітету України.

На сьогодні яскравими національними лідерами є В. Зеленський, Президент Польщі А. Дуда та колишній прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон, які сприяють значною підтримкою українській державі. В умовах російсько-української війни 28 лютого 2022 р. Україна подала заявку на вступ до Європейського Союзу, з метою інтеграції в єдиний ринок Євросоюзу та повноцінного вступу до ЄС. 23 червня 2022 р. заявку було схвалено і Україні було надано статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. 3 жовтня 2022 р. Україна у прискореному порядку подала заяву на вступ до НАТО, яку підтримали 10 держав. За російської агресії значення НАТО набуло більшої

актуальності, в особливості для Східної Європи. Російська агресія є не лише загрозою Україні, а й західному світу та демократичним цінностям в Європі.

Основним завданням в формуванні ефективної та демократичної влади в Україні має бути творення її на засадах єдності щодо відстоювання національних інтересів в зовнішній та внутрішній політиці [3, с. 300].

Політичні еліти та політичні лідери постійно відігравали значну роль в історії і долі будь-якої держави [2, с. 169]. Україна є досить молодою державою, зовнішньополітичний курс та геополітичні орієнтації якої ще визначаються та конкретизуються відповідно до міжнародної ситуації. Принципи, які закладені в цьому курсі, відповідають прогресивним тенденціям сучасного світового політичного процесу [4, с. 435]. Ключові посади в органах місцевого самоврядування та виконавчій владі в мирний час посядуть військові, які боролися за державний суверенітет та захищали нашу країну. Сучасна політична еліта має зростати на недопущенні насильства, цілісності територіальних кордонів та миру, вирішенні конфліктів і війн засобом діалогу.

Список використаної літератури:

1. Давидюк М. Новий суспільний договір. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/18/7340315/> (дата звернення: 24.10.2022).

2. Мачуський В. Політична еліта: визначення стратегічного курсу України на сучасному етапі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017 / 3 (89) 282 с. С. 168–182.

3. Медвідь Ф. М. Діяльність політичних еліт і лідерів у реформуванні політичної системи України в умовах становлення стратегії національної безпеки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України* / Редкол.: Ю.А. Левенець (голова) та ін. Вип. 36 : Курасівські читання – 2007 : Влада і суспільство в сучасній Україні: механізми взаємодії. К.: Знання України, 2007. 416 с. С. 300–306.

4. Політологія : підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенко. 3-тє вид., перероб., доп. К. : ВЦ «Академія», 2010. 568 с.

5. Шведа Ю. Р. Суверенітет // Шведа Ю. Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник. Львів: Астролябія, 2005. 488 с. С. 388.

РИЖУК Ю.М.,

професор кафедри теоретичної юриспруденції
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЖИТЛО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституцією України у статті 47 закріплено, що кожен має право на житло. Дане положення слід розуміти так, що це право гарантується кожній людині, яка проживає в Україні. В той же час, держава гарантує громадянам, що тим з них, хто потребуватиме соціального захисту, житло буде надане державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону [1].

Правовий режим воєнного стану слід розуміти як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози [2]. Зрозумілим є той факт, що за такого правового режиму може мати місце й обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, що зумовлено збройною агресією, з одного боку, та з іншого – він потребує створенню спеціальних умов для реалізації гарантованих Конституцією України прав і свобод, зокрема, права на житло особам, які перебувають (проживають) в особливо небезпечних територіях.

Так, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», закріплює, що забезпечення права на житло особам, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства (є внутрішньо переміщеними особами), здійснюється шляхом надання у тимчасове користування житлового приміщення або соціального житла, придатного для проживання, за умови оплати зазначеними особами відповідно до законодавства вартості житлово-комунальних послуг [3].

Виходячи з позиції статті 48 Конституції, яка проголошує, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло, то можна зробити висновок, що і у випадку громадянина, який потребує соціального захисту, житло, яке надаватиметься державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату, має відповідати гарантованому достатньому життєвому рівню [1].

Право громадян на соціальний захист щодо реалізації права на житло з гарантованим достатнім життєвим рівнем у сфері використання тимчасового житла слід розглядати з декількох теоретико-правових позицій: державна політика у сфері будівництва та створення умов та системи заходів для прозорості процедури експлуатації тимчасового (соціального) житла.

Відповідно до статті 132-1 Житлового кодексу України, до жилих приміщень з фондів житла для тимчасового проживання відносяться жилі приміщення, пристосовані для тимчасового проживання громадян, які не мають або втратили постійне місце проживання. Надаються такі приміщення: по-перше, громадянам, які втратили житло внаслідок звернення стягнення на

жилі приміщення, що були придбані ними за рахунок кредиту (позики) банку чи іншої особи, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного жилого приміщення; по-друге, особам, яких визнано біженцями чи особами, які потребують додаткового захисту, та громадянам, які вимушені залишити жиле приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха або з інших підстав, які загрожують стану та безпеці відповідного жилого приміщення [4].

Формування фондів житла для тимчасового проживання, як і порядок надання та користування таким тимчасовим житлом встановлюється Кабінетом Міністрів України. Так, Порядок формування фондів житла для тимчасового проживання, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 р. № 422, визначає умови формування фондів житла для тимчасового проживання громадян, які не мають або втратили житло внаслідок звернення стягнення на житлові приміщення, що були придбані ними за рахунок кредиту (позики) банку чи іншої особи, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного приміщення, а також біженців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які вимушені залишити житлове приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха або з інших підстав, які загрожують життю та здоров'ю особи або стану та безпеці відповідного житлового приміщення [5].

Відповідно до п. 4 даного Порядку, фонди житла для тимчасового проживання формуються виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, Київською і Севастопольською міськдержадміністраціями шляхом: будівництва нового житла; реконструкції існуючих житлових будинків та гуртожитків, а також переобладнання нежитлових будинків у житлові; передачі житла у комунальну власність; придбання житла. Включатися до фондів житла для тимчасового проживання можуть тільки вільні житлові приміщення. Відтак, під час дії правового режим воєнного стану формування та розширення зазначених фондів є ускладненим, хоча необхідність забезпечити права внутрішньо переміщених осіб є значною.

Порядок формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання, обліку та надання такого житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, закріплює, що ключовими напрямками щодо забезпечення тимчасовим житлом є викуп вже збудованого житла, а також на будівництво нового житла коштами місцевих бюджетів (за механізмом субвенції) [6]. Закріплені положення створюють можливість надати людям необхідне житло, в якому вони можуть жити щонайменше один рік, з можливістю продовження строку проживання, але без можливості приватизації. Це означає, що, в довгостроковій перспективі, таке будівництво може розширити фонд неприбуткового житла.

В той же час, механізми, які пропонуються, мають певні слабкі сторони. Так, передбачено, що вартість будівництва 1 кв. метра загальної площі житла (з урахуванням оздоблювальних робіт) не повинна перевищувати граничну вартість, тобто вартість 1 кв. метра загальної площі житла, що викупується або будується, яка не може перевищувати опосередковану вартість

спорудження житла за регіонами України, визначену Мінрегіоном (наказ Мінрегіону від 17.02.2022 р. № 53 [7]) та збільшену для: міст – обласних центрів, міст обласного значення з населенням понад 300 тис. осіб та населених пунктів, які розташовані в районах, прилеглих до меж міст – обласних центрів, – у 1,75 рази; інших населених пунктів – у 1,5 рази. Відповідно, купівля житла у маленьких селищах або невеликих містах коштуватиме значно дорожче, ніж до початку повномасштабної війни.

Важливим також є те, що відповідно до Порядку [6], можливим є використовувати кошти не лише державного чи місцевого бюджетів, а й міжнародних донорів, добровільні внески фізичних чи юридичних осіб, але, наразі, провадиться робота щодо розробки та затвердження планів будівництва (придбання) житла за гроші державного бюджету. Зрозумілим є той факт, що у ситуації, в якій сьогодні перебуває Україна, є великий ризик того, що фінансування з державного бюджету може фактично не вистачити для реалізації такого плану. Відтак, необхідно зосереджуватися на порядку залучення коштів з інших джерел фінансування, які передбачено у Порядку.

Порядок закріплює, що внутрішньо переміщеній особі та членам її сім'ї безоплатно надається житлове приміщення з фонду за місцем фактичного проживання/перебування в межах території уповноважених органів, а фактичний розподіл такого житла відбувається за пріоритетністю за кількістю балів, що набере внутрішньо переміщена особа/сім'я, за системою нарахування балів, закріпленою Порядком. З одного боку, закріплення критеріїв з балами задля формування пріоритетності є правильним та, безумовно, дозволяє проводити справедливий розподіл тимчасового житла, забезпечуючи житлом найбільш вразливі групи населення. Але з іншого боку, такий підхід залишає поза увагою ті сім'ї та тих людей, які не можуть офіційно підтвердити свій статус, наприклад, як малозабезпечені або не набиратимуть достатню кількість балів, однак не зможуть придбати або орендувати житло самостійно. Така система розподілу тимчасового житла людям, які цього потребують, створює для них ускладнений порядок, який передбачає зібрання та подачу значної кількості документів та тривалий час оформлення.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що основною проблематикою забезпечення права на житло внутрішньо переміщеним особам в умовах правового режиму воєнного стану є складність (недосконалість) механізму реалізації матеріальних норм та, з практичного боку, ризику, що пов'язані із неможливістю бюджетного фінансування.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (дата оновлення 21.02.2019) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 11.11.2022).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення 11.11.2022).

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18> (дата звернення 11.11.2022).

4. Житловий кодекс України від 30.06.1983 р. № 5464-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5464-10> (дата звернення 11.11.2022).

5. Порядок формування фондів житла для тимчасового проживання: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 р. № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/422-2004-%D0%BF> (дата звернення 11.11.2022).

6. Порядок формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання, обліку та надання такого житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/495-2022-%D0%BF> (дата звернення 11.11.2022).

7. Про показники опосередкованої вартості спорудження житла за регіонами України: наказ Міністерства регіонального розвитку України від 17.02.2022 р. № 53. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/2022-02-17-nakaz-53.pdf>.

РУДЬ Ю.М.,

доцент кафедри теоретичної юриспруденції

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальним надбанням людства, важливим елементом у процесі становлення й соціалізації кожного індивіда, адже дозволяють йому задовольняти свої потреби та реалізовувати власний потенціал у різних сферах суспільного життя. Ступінь їх гарантування визначає ступінь демократичного розвитку будь-якого суспільства. Особливе місце в системі прав і свобод людини і громадянина посідають конституційні права і свободи, які разом із відповідними обов'язками встановлено в основному законі кожної держави [1, с.381].

Конституція України від 28 червня 1996 р. визначила, що права і свободи людини та їх гарантії становлять зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження та забезпечення є її головним обов'язком [2].

Завдання забезпечення прав і свобод громадян набуває особливого значення в період дії особливих правових режимів – при виникненні різних ситуацій надзвичайного характеру, коли нормальне функціонування суспільства і держави внаслідок тих чи інших причин стає неможливим.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року No 64/2022 «Про

введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [3].

Згідно Указу Президента на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [2], а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4]. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [2].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII «воєнний стан»- це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Введення воєнного стану на всій території України є безпрецедентним заходом за роки незалежності нашої країни, що передбачає відновлення умов, за яких людина зможе ефективно реалізовувати свої права та свободи.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає цілу низку заходів щодо забезпечення цього правового режиму, серед яких є перелік обмежень прав і свобод людини і громадянина, зокрема:

- запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення населення для оборонних робіт визначається постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно-корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 р [5];

- примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних

господарських об'єднань для потреб держави та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

- запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;

- встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, а також рух транспортних засобів;

- перевіряти документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

- забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

- порушувати питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

- встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

- забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара чи керівника відповідного органу тощо [4].

Отже, введення воєнного стану на всій території України, викликає певні правові наслідки: запровадження обмежень наданих Конституцією та іншими міжнародними актами прав та свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, створення відповідних органів (організації), які тимчасово виконують функції державних органів тощо. Обмеження прав громадян України, які прийняті державою, є вимушеною мірою подолання тих проблем, які виникли в державі у зв'язку з воєнними діями, що відбуваються на території України. Завдяки заходам, передбаченим воєнним станом, до військ надходить кількість техніки, яка необхідна для обороноздатності країни, що безумовно позитивно впливає на зростання бойових спроможностей Збройних Сил України.

Список використаної літератури:

1. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 381-384.

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 27.10.2022).

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 27.10.2022).

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 27.10.2022)

5. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 753 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text>(дата звернення 27.10.2022)

НАПРЯМОК 3. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

БОГДАН Б.В.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні багато людей вимушено стали внутрішньо переміщеними особами (далі - ВПО) через повномасштабне вторгнення РФ. І, відповідно, актуальною постала проблема надання різновекторної допомоги та підтримки в цілому переселенцям. Така допомога та підтримка може надаватися не лише державою, але й міжнародними організаціями, адже, міжнародні організації є важливими суб'єктами надання міжнародної допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану.

Особливе місце серед міжнародних організацій, які надають різного роду міжнародну допомогу внутрішньо переміщеним особам займають ООН, Червоний Хрест, Норвезька рада у справах біженців, Відокремлений підрозділ Міжнародної Федерації Handicap, Міжнародні організації з міграції, Чеська, Словенська та Фінська організації Товариства Червоного Хреста, Німецьке товариство міжнародної співпраці GIZ, християнська організація «Армія спасіння», міжнародна організація «Лікарі без меж» та ін.

Робота та координація міжнародних організацій відбувається на основі Плану гуманітарного реагування в Україні [1], в який закладена оцінка ситуації щодо внутрішньо переміщених осіб та оцінка ресурсів, які потрібно залучити для їхньої підтримки та покращення соціально-економічно, морального, матеріального становища. Аналіз стану внутрішньо переміщених осіб здійснюється на основі кластерного підходу, тобто визначається набір проблемних сфер (освіта, тимчасовий притулок, продовольча безпека, охорона здоров'я/харчування, засоби до існування/якнайшвидше відновлення, захист, водопостачання, санітарія та гігієна і загальна координація), в межах яких працюють відповідальні організації та визначається цільова група, яка отримуватиме допомогу.

На території України в залежності від насиченості певного регіону внутрішніми переселенцями діють різноманітні програми допомоги внутрішньо переміщеним особам, підтримані як міжнародними донорами, так і місцевими органами влади.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста з гуманітарної допомоги за сприяння Міністерства соціальної політики (далі - Мінсоцполітики) у співпраці з українським Товариством Червоного Хреста реалізує в Україні

програми підтримки найуразливіших категорій переселенців, в першу чергу людей похилого віку. Програми передбачають забезпечення продуктами харчування, а також, у разі необхідності, коштами, щоб людина сама могла собі купити їжу. Так, Міжнародний Комітет Червоного Хреста в Україні спільно з Товариством Червоного Хреста України в межах дії програми міжнародної фінансової допомоги ВПО надають фінансову допомогу ВПО, яка складає 2 500 грн. на особу протягом трьох місяців. Особа не повинна звертатися з окремими заявами – виплати нараховуватимуться разом із державною допомогою. Пріоритет надається малозабезпеченим сім'ям, переміщеним із громад, які постраждали внаслідок бойових дій. Кошти будуть перераховані безпосередньо голові господарства: переказом на банківський рахунок, інформація про який зареєстрована в Мінсоцполітики, або готівкою, яку можна буде отримати в будь-якому відділенні Приватбанку. Отримувачі допомоги будуть поінформовані про включення до програми через SMS-повідомлення. Після цього буде повідомлення від Приватбанку про переказ коштів.

Міжнародні організації продовжують надавати допомогу українцям, постраждалим від війни. На сьогодні спільно з Урядом України реалізуються три такі програми. Громадяни України, які через війну потрапили в скрутне становище, можуть отримати на кожного члена родини від 2 220 до 2 500 грн. разових або ж щомісячних виплат строком до 3 місяців. Грошову допомогу можна отримати як на банківський рахунок, так і готівкою в державних банках чи в АТ «Укрпошта» [2]. Так, наприклад, Мінсоцполітики повідомили, що в межах укладених меморандумів з Норвезькою радою у справах біженців та Відокремленим підрозділом Міжнародної Федерації Handicap в Україні, передано список заяв для виплати грошової допомоги 28 128 особам. До списку включено заяви осіб, які подали заявку на грошову допомогу від міжнародних фондів на платформі «Допомога» та відповідають критеріям згідно з запитом від міжнародних організацій. Норвезька рада у справах біженців: люди з інвалідністю, що зареєстровані у Львівській, Тернопільській або Закарпатській областях - 6 000 осіб; самотні батьки, що зареєстровані у Харківській, Львівській, Тернопільській або Закарпатській областях - 4 128 осіб; особи з місцем реєстрації на тимчасово окупованій території – 15 000 осіб [3].

Водночас, Відокремлений підрозділ Міжнародної Федерації Handicap в Україні надає міжнародну фінансову допомогу таким суб'єктам: особи з інвалідністю (Чернівецька область) – 1 500 осіб; пенсіонери з пенсією менше ніж 3000 грн – 1 500 осіб. У Мінсоцполітики наголосили, що для уникнення дублікації виплат, після передачі списків на виплату міжнародні організації проводять додаткову перевірку [3]. У Мінсоцполітики зазначили, що станом на 5 жовтня 2022 року до списків на отримання виплат включили 2 941 184 осіб.

Програма від ЮНІСЕФ «Спільно» передбачає, що сім'ї (незалежно від наявності реєстрації як внутрішньо переміщеної особи) можуть отримати

тримісячну грошову підтримку в розмірі 2 220 грн. на особу (але не більше 5 осіб в сім'ї), у разі якщо вони: мають троє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина не досягла двох років; мають двоє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина з інвалідністю. Прийомні батьки/батьки-вихователі також можуть подати заявку на отримання допомоги. Для отримання коштів, необхідно зареєструватися на сайті register.unicef.org. Про прийняте рішення повідомляють за допомогою SMS-повідомлення. Якщо рішення буде позитивним, виплата надійде протягом чотирьох тижнів з моменту подання заявки [4].

Всесвітня продовольча програма ООН також надає грошову допомогу для переселенців, які тимчасово проживають у Рівненській та Вінницьких областях. Розмір допомоги становить 2 220 грн. на одну особу, а максимальний обсяг допомоги на одну сім'ю становить 6 600 грн. (в кількості 3-х осіб у домогосподарстві). Грошова допомога нараховується автоматично усім громадянам, які: зареєстровані як внутрішньо переміщені особи; подали документи на отримання допомоги на проживання внутрішньо переміщених осіб. Звертатися за отриманням допомоги до будь-якого виконавчого органу особисто – не потрібно. Виплати здійснюються через будь-який банк, що підтримує платіжну систему Western Union [4].

Міжнародна організація з міграції розробила програму багатоцільової грошової допомоги, яка полягає в наданні внутрішньо переміщеним особам грошової виплати в розмірі 2 200 грн. на особу. Наразі проект реалізується в Закарпатській та Вінницькій областях. Невдовзі планується розширення також на Чернівецьку, Івано-Франківську та Львівську області. Для отримання допомоги людина має зареєструватися як внутрішньо переміщена особа в органах соціального захисту населення територіальної громади або ЦНАПі. Пріоритет надається: вагітним жінкам; самотнім батькам, які виховують дітей; сім'ям з двома дітьми і більше; домогосподарствам, де є особи з інвалідністю; людям похилого віку (65+ років). У разі, якщо людина під визначені критерії вразливості, кошти будуть переказані через відділення АТ «Укрпошта» протягом двох тижнів після заповнення даних [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що міжнародні організації надають дуже потужну різнопланову допомогу ВПО різних категорій. Від їх участі багато в чому залежить питання рівня життя та можливості існування і підтримки ВПО. Втім, хотілося б акцентувати увагу на необхідності паралельно впровадження міжнародних програм соціальної підтримки ВПО в умовах воєнного стану. Також варто було б приділити увагу проектам працевлаштування та участі громадян у соціальних проектах.

Список використаної літератури:

1. План гуманітарного реагування в Україні. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/hrp_2021-ukr_-_2021-02-09.pdf.

2. Допомога від міжнародних організацій: хто може отримати. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dopomoha-vid-mizhnarodnykh-orhanizatsii-khto-mozhe-otrymaty>.

3. Допомога для ВПО: Мінсоцполітики передано міжнародним організаціям черговий список заяв на виплати. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/dopomoha-dlja-vpo-minsotspolitiki-peredano-mizhnarodnim-orhanizatsijam-spisok-zajav-na-viplati.html>.

4. Роз'яснення щодо надання грошової допомоги внутрішньо переміщеним особам від міжнародних організацій. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-shchodo-nadannya-groshovoyi-dopomogi-vnutrishno-peremishchenim-osobam-vid-mizhnarodnih-organizacij.

БОНДАРЕНКО Є.І.,
доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Підписання у 1950 році урядами держав – членів Ради Європи Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція або ЄКПЛ) стало важливим кроком на шляху демократичного розвитку європейською спільноти, що утвердила свій намір захищати права людини та дотримуватися принципу верховенства права, передбачивши дієвий механізм захисту.

Європейський суд з прав людини (надалі – Суд або ЄСПЛ) є міжнародним органом у сфері захисту прав людини, що діє на постійній основі задля забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами зобов'язань за Конвенцією та її Протоколами (ст. 19 ЄКПЛ) [1].

На практиці це означає, що ЄСПЛ розглядає не тільки всі питання щодо тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, а також й індивідуальні спори, які стосуються порушення прав людини. Важливо, що для подачі індивідуальної скарги про порушення прав і свобод людини не потрібно погодження з боку держави. У свою чергу сам ЄСПЛ не зв'язаний рішеннями національних судів, що керуються національним законодавством, оскільки ЄСПЛ досліджує і констатує, чи було порушене право особи з точки зору міжнародних стандартів. При цьому варто наголосити, що рішення ЄСПЛ щодо індивідуальних спорів є обов'язковими до виконання для держав-учасниць Конвенції, і у разі їх невиконання можуть застосовуватись певні санкції з боку Комітету міністрів Ради Європи.

Вирішуючи індивідуальний спір по суті, ЄСПЛ у своєму рішенні розвиває і самі положення Конвенції, які повинні тлумачитись однаково усіма державами-учасницями. Саме ця особливість «обов'язку однакового тлумачення» дозволяє національним судам посилались на рішення ЄСПЛ у індивідуальних спорах, що були постановлені стосовно інших держав [2].

У цьому контексті актуальним є питання визначення юридичної природи рішень ЄСПЛ, які безперечно впливають на розвиток національного права європейських держав, оскільки їх судові та адміністративні органи керуються ними в повсякденній діяльності, а держави-учасниці Європейського Союзу корегують своє законодавство й адміністративну практику під їх впливом. Аналогічний вплив на право держав-учасниць мають прецедентні рішення Ради Європи [3, с. 1171].

ЄСПЛ своїми рішеннями фактично створює правові прецеденти, які визнають джерелом права європейські країни, що належать у томи числі і до романо-германської правової сім'ї. Попри те, що загально визнаним серед науковців у галузі порівняльного правознавства є факт, що відмінною рисою континентального права (до системи якого відноситься й Україна) є особливе значення закону в системі джерел права [4, с. 8], правові прецеденти ЄСПЛ, після приєднання держави до Конвенції, отримують юридичну силу джерела права.

Проте, варто зауважити, що визнання панівного місця закону у країнах романо-германського права не виключає юридичної значимості інших джерел, у тому числі і правового прецеденту, ставлення до юридичної сили якого у науковців континентального права останнім часом вже не таке однозначне.

Як зазначають вчені, на сучасному етапі розвитку суспільних відносин можна констатувати важливість і необхідність правотворчості прецедентного характеру, оскільки, існує чимало складних правових проблем, які не мають чіткого законодавчого рішення.

Разом із тим, питання про обов'язкове або формальне рекомендаційне значення прецедентних правил для тих чи інших країн не дозволяє говорити про відсутність цього явища як такого.

Правознавці визнають, що практика і теорія прецеденту в країнах «загального права» найбільшою мірою відображає складність і багатогранність реального життя; спроби врегулювати законом всі можливі ситуації неминуче приречені на невдачу [5, с. 117]. З цією тезою слід погодитися і визнати, що прецедент реально існує і в країнах континентальної правової сім'ї, нехай і з певними особливостями. Причому в цей час спостерігаються дві взаємопов'язані тенденції: інтервенція закону і законодавчої культури в сферу загального права, з одного боку, і зростання ролі судової діяльності та прецедентної практики в континентальному праві – з іншого.

Після прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ст. 17 якого закріплено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і

основоположних свобод та практику Суду як джерело права, ситуація щодо визнання прецеденту як джерела права в Україні почала змінюватись [6]. Як зазначає С. Погребняк, з прийняттям цього закону «практика Європейського суду, тобто його прецедентне право, офіційно визнано джерелом права України. Окрім того, останнім часом у зв'язку з виробленням Конституційним Судом України та вищими судами загальної юрисдикції своїх правових позицій набуває все більшої актуальності для України концепція прецеденту тлумачення» [7, с. 56].

Однак, відсутність чіткої позиції щодо визнання правового прецеденту джерелом права, може викликати труднощі правозастосування, в разі, коли позиція Європейського суду з прав людини та українського законодавця у контексті регламентації певного виду правовідносин буде різнитись.

Потрібно погодитися з С. Шевчуком, що сприйняття західної концепції прав людини в Україні обов'язково приведе до більш активної ролі судової влади у процесі захисту прав людини, що в західній науці отримало назву «правління суддів», а універсалізм у спільному із західними країнами розумінні юридичної природи прав людини та основних свобод – до «транснаціонального судового спілкування» або «судової глобалізації», як це відбувається в сучасному світі [8, с. 151]. Активне застосування практики ЄСПЛ, як з боку юристів-практиків, так і суддів у процесі обґрунтування рішень, буде активно сприяти зміцненню доктрини прецеденту та авторитету рішень міжнародних судових установ.

Підсумовуючи потрібно зазначити, що рішення ЄСПЛ можуть містити заходи індивідуального та загального характеру. І саме заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення виконання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене конкретним рішенням.

Рішення ЄСПЛ, крім вирішення справи по суті, спрямовані для усунення недоліків, що носять системний характер у державі. Саме тому, важливою є частина рішення, що містить правову позицію і у подальшому може використовуватися при вирішенні схожих справ, як орієнтир для національних судів держав-учасниць.

Список використаної літератури:

1. Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.10.2022).

2. Полюхович Т. Роль та місце рішень ЄСПЛ в українській судовій системі. *Юридична газета*. 2020. № 22. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/rol-ta-misce-rishen-espl-v-ukrayinskiy-sudoviy-sistemi.html> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Iasechko S., Bratsuk I., Petrechenko S., Kazanchuk I., Liashenko R. Development of the Doctrine on Certain Personal Incorporeal Rights in European Countries. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2020. Volume XI, Summer, 4 (50). P. 1169–1174.

4. Bondarenko Y. Legal precedent as a source of law in European countries. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 1. С. 6–12.
5. Devlin P. *The judge*. Oxford, 1979. 207 p.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>(дата звернення: 25.10.2022).
7. Порівняльне правознавство / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Біля-Сабадаш та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2012. 272 с.
8. Шевчук С. Прецедентне право Європейського Суду з прав людини та доктрина *stare decisis*. *Право України*: юрид. журнал. 2010. № 10. С. 147–157.

Bulakh Oleksandr,
student im 3 Jahr an der
Nationalen Wadym-Hetman-Wirtschaftsuniversitit, Kiew

AUTONOMIE DER EUROPISCHEN UNION IN FRAGEN DER SICHERHEIT UND VERTEIDIGUNG

Die Idee europischer „Autonomie“ in der Sicherheitspolitik bekam im Verlauf einen zweiten Wind. Besonders nach dem desastris verlaufenen Rickzug westlicher Truppen aus Afghanistan sind die Rufe nach einer grieren militirischen Unabhingigkeit der EU von den USA deutlich vernehmbar geworden. Eine ernsthafte Bedrohung der europischen Sicherheit geht derzeit von der Russischen Fideration nach ihrem iberfall auf die Ukraine am 24. Februar aus, und diese Bedrohung ist nur mit der Unterbrechung des 20-jhriigen europiischen Friedens im Jahr 1939 durch den Einmarsch von Nazis in Polen zu vergleichen. Was dabei allzu leicht vergessen wird: der Brexit hat das Ziel einer militirisch autonomen EU in noch weitere Ferne gerickt. Auf mittlere Sicht bleibt volle strategische Autonomie in diesem Bereich unrealistisch. Die beste Chance auf mehr europiische Handlungsfihigkeit liegt im Aufbau eines starken europiischen Pfeilers in der NATO.

Der historische Kontext der Entstehung europ?ischer Verteidigungsinitiativen

Alles begann nach dem Zweiten Weltkrieg, als die Frage nach dem Verhiltnis von Souverinitit und Souverinititsrechten und der Miglichkeit der Delegation letzterer auf die supranationale Ebene aus dem Bereich der wissenschaftlichen Diskussionen in den Bereich der realen Politik iberging [4, S. 577-588]. Der erste und naheliegendste Versuch, eine militirpolitische Integration in Gang zu setzen, war die Entwicklung und Unterzeichnung eines Vertrags iber die Europäische Verteidigungsgemeinschaft (EVG) (wie die Europäischen Gemeinschaften – EGKS, EWG und Euratom). Diese Initiative wurde von den USA untersttzt, die EVG als Instrument zur Wiedereingliederung Westdeutschlands betrachteten [5, S. 73–79]. Aufgrund der Position des Frankreichs (Paris hatte Angst vor dem Verlust der

Souveränität infolge der Übertragung souveräner Rechte im Bereich der Sicherheit und Verteidigung auf die supranationale Ebene) verhinderte der EVG-Vertrag Frankreich jedoch, seine eigene Atomkraftwaffe herzustellen. Ohne das Problem der Rückkehr in den „Great States Club“ zu schaffen, würde die Chance auf die Schaffung einer europäischen Verteidigungsgemeinschaft verloren gehen [6, S. 267-277]. Der Fairness halber ist angemerkt, dass selbst bei einer Ratifizierung des EVG die tatsächliche Unabhängigkeit der „Europäischen Armee“ unbedeutend wäre, da sie sich den NATO-Truppen anschließen und dem Obersten Alliierten Befehlshaber Europa gehorchen müsste. Die Notwendigkeit, Westdeutschland in die euroatlantische Zusammenarbeit einzubeziehen, haben die USA und westeuropäische Länder veranlasst, eine Lösung für die aktuelle Situation zu suchen. Der Kompromiss wurde dank der Unterzeichnung der Pariser Abkommen am 23. Oktober 1954 erzielt, die die Abschaffung des Besatzungsregimes in der BRD vorsahen. Die Gründung der Westeuropäischen Union durch das Vereinigte Königreich Großbritannien, Frankreich, Italien, die Beneluxstaaten und die BRD auf der Grundlage des geänderten Brüsseler Pakts von 1948 sicherte für BRD den NATO-Beitritt.

Heutige europäische Verteidigungsinitiativen

Wir sollten Florence Gaub zustimmen, die glaubt, dass die Armee viel mehr als nur ein sozialer Akteur ist: das Militär ist effektiv eine Nation und ein Staatsaufbau, eine Schule für die Nation und die Wiege des Staates. Die Armee spielt traditionell eine wichtige Rolle bei der Bildung nationaler Identität und Solidarität. Das Hauptmerkmal nachhaltiger Staatsbildung ist das Gewaltmonopol. Die Streitkräfte repräsentieren mehr als jede andere Institution nicht nur den Staat, sondern auch die Verbindung zwischen dem Staat und seinen Bürgern [3, S. 16-17]. Angesichts dieser Rolle der Armee behindern (blockieren) die nationalen Regierungen bewusst den Prozess der militärpolitischen Integration, da sie befürchten, dass die Schaffung einer europäischen Armee und die Bildung einer einheitlichen Verteidigungspolitik zu einem Souveränitätsverlust führen werden. Im Zusammenhang mit dem Wunsch Europas, seine eigene Sicherheit aus eigener Kraft zu gewährleisten, entstehen verschiedene Verteidigungsinitiativen. Die wichtigste und bekannteste dieser Initiativen war PESCO.

PESCO - Permanent Structured Cooperation, die Ständige Strukturierte Zusammenarbeit der EU-Mitgliedstaaten im Bereich der Gemeinsamen Sicherheits- und Verteidigungspolitik (GSVP Gemeinsame Sicherheits- und Verteidigungspolitik), zählt mittlerweile 46 Projekte. Ziel ist die Stärkung der europäischen Handlungsfähigkeit durch gemeinsame Ausbildung und Ausrüstung. Veränderungen im Bereich der internationalen und regionalen Sicherheit im 21. Jahrhundert haben die EU dazu veranlasst, die Gemeinsame Sicherheits- und Verteidigungspolitik als neue politische Richtung umzusetzen. Die GSVP hat sich in den letzten Jahren dank der Anträge zum Vertrag von Lissabon erheblich weiterentwickelt [1]. Im Dezember 2013 und Juni 2015 beschloss der Europäische Rat die Weiterentwicklung der GSVP, die Verbesserung der Gesamtverteidigungsfähigkeit der EU-Mitgliedstaaten sowie die Notwendigkeit, die

globale Wettbewerbsfähigkeit der europäischen Industrie und der Sicherheit zu erhöhen und Verteidigungsmarkt. Im Mittelpunkt der Strategie, die im November 2016 vom Rat der Europäischen Union angenommen wurde, stehen die Stärkung der Resilienz, die Verfolgung eines integrierten Ansatzes zur Bewältigung von Konflikten und Krisen und die Steigerung der strategischen Autonomie. Ergänzt wird die Strategie durch den Umsetzungsplan für Sicherheit und Verteidigung, den der Europäische Rat im Dezember 2016 gebilligt hat. In dem Plan wird der Schwerpunkt auf drei strategische Prioritäten gelegt:

- Reaktion auf externe Konflikte und Krisen
- Aufbau der Kapazitäten der Partner
- Schutz der Union und ihrer Bürgerinnen und Bürger

Zu den konkreten Maßnahmen, die zur Verwirklichung dieser Ziele ergriffen werden, zählen unter anderem die Koordinierte Jährliche Überprüfung der Verteidigung, die Ständige Strukturierte Zusammenarbeit (SSZ), der militärische Planungs- und Durchführungsstab (MPCC) und das EU-Krisenreaktionsinstrumentarium [2]. Im Jahr 2018 unterzeichneten der Präsident des Europäischen Rates, der Präsident der Europäischen Kommission und der Generalsekretär der NATO eine Gemeinsame Erklärung, die die Arbeit an der Umsetzung der Globalen Sicherheits- und Verteidigungsstrategie zusammenfasst und der Sicherheit der EU eine hohe Note verleiht. Verteidigungsbemühungen wären nicht nur eine Alternative der NATO, sondern auch eine Ergänzung ihrer Aktivitäten [7]. Die EU und die NATO würdigten den aktuellen Stand der Beziehungen (der Schwerpunkt liegt auf der Intensivierung der Zusammenarbeit, insbesondere bei der maritimen Sicherheit, der Bekämpfung hybrider Bedrohungen und der Terrorismusbekämpfung sowie der europäischen Flüchtlings- und Migrantenkrisen) und betonten gleichzeitig die Notwendigkeit um die Partnerschaft zwischen Organisationen, deren Sicherheit miteinander verbunden ist, neue Impulse und neue Essenz zu verleihen. Nur gemeinsam können sie innerhalb und außerhalb Europas wirksam für Sicherheit sorgen. Eine solche Partnerschaft sollte auf gemeinsamen Werten im Geiste völliger gegenseitiger Offenheit und im Einklang mit der Entscheidungsautonomie jeder Organisation und ohne Beeinträchtigung der Besonderheiten der Sicherheits- und Verteidigungspolitik eines ihrer Mitglieder beruhen.

Zusammenfassung

Abschließend ist also festzuhalten, dass die Europäische Union derzeit eine wirtschaftliche und politische Einheit ist, die Partner der NATO ist. Herausforderungen für das heutige Sicherheitssystem zeigen sowohl die Bedeutung der NATO als auch die Schwächen dieses Bündnisses, vor allem die Unentschlossenheit und Überalterung verschiedener Mechanismen.

Die Suche und Entwicklung neuer Ansätze für die militärische Zusammenarbeit zwischen EU-Mitgliedstaaten ist nützlich, da sie dazu beitragen, ein neues, effektiveres regionales Modell kollektiver Sicherheit zu gestalten. Ihre Umsetzung wird jedoch problematisch sein, solange die EU-Mitgliedstaaten versuchen, ihre größtmögliche Autonomie bei der Entscheidungsfindung im Bereich Sicherheit und

Verteidigung zu wahren. Daher werden neue Ansätze, wie die Idee der strategischen Autonomie der EU, nur dann umgesetzt, wenn die nationalen Regierungen zustimmen, Schritte zu unternehmen, die ein höheres Maß an politischer Integration in Sicherheit und Verteidigung bieten und zu europäischer Souveränität in der Verteidigung führen. Der Beweis für den Übergang der EU von Diskussionen zu konkreten Maßnahmen ist die Schaffung eines Europäischen Verteidigungsfonds, ständige strukturierte Zusammenarbeit und die Einführung eines Koordinierten Jahresberichts zur Verteidigung. Unter den heutigen Bedingungen muss die Europäische Union ihre Sicherheits- und Verteidigungsfähigkeiten stärken, da sie ihr volles Potenzial als Weltmacht nur nutzen kann, um die Widerstandsfähigkeit ihrer Mitgliedstaaten zu stärken und Europa zu schützen, wenn sie ihre Soft Power mit Hard Power als Teil des verständlichen Ansatzes.

LITERATUR:

1. Consolidated Texts of the EU Treaties as Amended by the Treaty of Lisbon. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228848/7310.pdf
2. Zusammenarbeit der EU im Bereich der Sicherheit und Verteidigung. URL: <https://www.consilium.europa.eu/de/policies/defence-security/>
3. Gaub, F. (2010). Military integration after civil wars: Multiethnic armies, identity and postconflict reconstruction. Routledge. doi: 10.4324/9780203841051.
4. Bytyak, Y., Yakovyuk, I., Tragniuk, O., Komarova, T., Shestopal, S. (2017). The State Sovereignty and Sovereign Rights: The Correlation Problem.
5. Dockrill, S. (1991). Britain's Policy for West German Rearmament, 1950–1955. Cambridge, N. Y.
6. Yakovyuk, I.V., Orlovskyy, R.R. (2017). European Defence Community: origins of integration in the defence sphere. Problemy zakonnosti – Problems of Legality. doi: 10.21564/2414-990x.139.115332 [in Ukrainian]
7. Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm

ГАЛІАХМЕТОВ І.А.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права

ЮІ КНЕУ ім. В. Гетьмана,

кандидат юридичних наук, доцент

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БУДІВЕЛЬ
ВІДПОВІДНО ДО ПРАКТИКИ ЄС**

Відносини, що виникають у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель, з метою підвищення рівня енергетичної ефективності будівель з урахуванням місцевих кліматичних умов та забезпечення належних умов для проживання або життєдіяльності людей у таких будівлях, потребують належного правового врегулювання. Доцільність про запровадження обов'язковості дотримання мінімальних вимог до енергетичної ефективності будівель та обов'язковості сертифікації енергетичної ефективності випливає із вимог 14-ти нормативно-правових актів, перелік яких наведений у ч. 2 ст. 1 Закону України «Про енергетичну ефективність будівель» (у редакції від 09.07.2022 р.).

У цьому році були оновлені засади державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель, такі як: (1) забезпечення належного рівня енергетичної ефективності будівель відповідно до технічних регламентів, норм і правил та будівельних норм (2022); (2) стимулювання зменшення споживання енергії у будівлях; (3) забезпечення скорочення викидів парникових газів у атмосферу; (4) створення умов для залучення інвестицій з метою здійснення енергоефективних заходів (2022); (5) забезпечення термомодернізації будівель, стимулювання використання відновлюваних джерел енергії; (6) розроблення та реалізація національного плану щодо збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії та стратегії термомодернізації будівель (2022); (7) стимулювання до збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії, зокрема шляхом нового будівництва та термомодернізації будівель (2022).

Ці заходи відповідають положенню Директиви Європейського парламенту і Ради 2010/31/ЄС [1] від 19.05.2010 р. про енергетичні характеристики будівель (нова редакція), щоб забезпечити встановлення мінімальних вимог до енергетичних характеристик будівель або частин будівель для досягнення оптимальних за витратами рівнів – «рівень енергетичної ефективності будівлі, за якого досягаються найнижчі витрати (у тому числі експлуатаційні та ліквідаційні витрати) протягом нормативних строків експлуатації будівлі (огороджувальних конструкцій, інженерних систем) з урахуванням вкладених інвестицій та доходу від генерації енергії (за технічної можливості інженерної системи)», п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про енергетичну ефективність будівель».

Зазначеним законом визначено потребу в здійсненні заходів щодо досягнення збільшення кількості будівель, які не лише відповідатимуть, а й перевищуватимуть чинні мінімальні вимоги до енергетичної ефективності будівель та споживання енергії в яких частково забезпечуватиметься енергією з відновлюваних джерел. Збільшення кількості цих будівель – перетворення будівлі із наближеним до нульового рівнем споживання енергії в енергонезалежні будівлі – також спрямоване на зменшення загального постачання первинної енергії та викидів двоокису вуглецю як однієї з

головних цілей Директиви Європейського Парламенту та Ради від 25.10.2012 р. 2012/27/ЄС про енергетичну ефективність [2].

Згідно з вимогами п. «а» ч. третьої ст. 9 Директиви 2010/31/ЄС у національному плані підлягають зазначенню максимальні показники питомого споживання первинної енергії для енергонезалежних будівель у кВт·год/кв. метр (кВт·год/куб. метр). Проте з урахуванням вимог до енергетичної ефективності будівель, визначених Методикою визначення енергетичної ефективності будівель, затверджена Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 11.07.2018 р. № 169, та будівельних норм, що враховуються під час визначення енергетичної ефективності будівель згідно із зазначеною Методикою, а також за результатами наукового дослідження для цілей Національного плану збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії (2020) визначено розрахункові максимальні показники питомого споживання первинної енергії для енергонезалежних будівель, що матимуть індикативний характер, згідно з додатком.

Для формування належних умов проживання та/або життєдіяльності людей у будівлі використовується енергія переважно з відновлюваних джерел, частка якої визначається згідно з розділами 14, 15 ДСТУ Б А.2.2-12, розділами 11, 14 та додатком Е до ДСТУ Б EN ISO 13790, додатком G до ДСТУ Б EN 15603.

Привертає увага новела зазначеного закону про те, що «реклама будівель, які мають енергетичний сертифікат, з метою їх продажу або найму (оренди) має містити показник енергетичної ефективності, зазначений у відповідному сертифікаті» (2022).

Отже, для встановлення визначення енергонезалежних будівель особливої уваги заслуговує необхідність приведення положень зазначеного закону та відповідних нормативно-правових актів, технічних норм у відповідність з переглянutoю (новою редакцією) Директивою 2010/31/ЄС в результаті прийняття Директиви Європейського Парламенту та Ради 2018/844/ЄС від 30.05.2018 р. про внесення змін до Директиви 2010/31/ЄС [3], а також до Директиви Європейського Парламенту та Ради 2012/27/ЄС про енергетичну ефективність.

З огляду на технологічні особливості енергонезалежних будівель, їх складність та підвищену вартість будівництва особливої уваги заслуговує проблема забезпечення економічної доцільності, фінансової спроможності власників будівель здійснювати заходи, спрямовані на збільшення використання енергії з відновлюваних джерел. Це стосується як спорудження нових будівель, так і існуючих будівель, у тому числі історичних, в яких проводиться реконструкція, відповідно до ст. 6–7 Директиви 2010/31/ЄС, а також частини четвертої статті 13 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел [4], якою вносяться зміни до, а в подальшому

скасовуються Директиви Європейського Парламенту та Ради 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС.

Отже, стимулювання використання відновлюваних джерел енергії на цьому етапі відбувається не шляхом встановлення обов'язкових технічних норм та національних стандартів, а шляхом виконання державних програм підтримки об'єктів альтернативної енергетики для збільшення частки відновлювальної енергії в балансі як енергетичних мереж, так і окремих домогосподарств. Разом з тим зазначений національний план визначає заходи як на посилення спроможності власників будівель щодо потенційного впровадження в майбутньому вимог стосовно використання відновлюваних джерел енергії у будівлях, так і на реалізацію успішних прикладів такого впровадження в будівлях державної та комунальної форми власності.

Нині в Україні відсутні достатні технічні, організаційні, фінансові та особливо бюджетно-мотиваційні передумови для впровадження обов'язковості дотримання таких вимог передусім щодо будівель, які перебувають у власності або орендуються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, утримання яких фінансується з державного та місцевих бюджетів.

У зв'язку з цим пропонується забезпечити наявність усіх передумов для впровадження обов'язковості дотримання в Україні таких вимог шляхом виконання зазначеного національного плану. Зокрема, стосовно об'єктів будівництва (так само як і щодо будівель, у яких здійснюється реконструкція), що перебувають у власності та в яких перебувають органи державної влади, необхідно забезпечити впровадження такої обов'язковості через вісім років після прийняття Закону України «Про енергетичну ефективність будівель» (у країнах ЄС таким строком було визначено 31.12.2018 р., через вісім років після прийняття Директиви 2010/31/ЄС), та в усіх без винятку нових будівлях – через 10 років після прийняття Закону (у країнах ЄС таким строком було визначено 31.12.2020 р.).

Список використаної літератури:

1. Directive 2010/31/EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the energy performance of buildings (recast). *Official Journal of the European Union*. 18.6.2010, L 153/13.

2. Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 14.11.2012, L 315/1.

3. Directive (EU) 2018/844 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive 2010/31/EU on the energy performance of buildings and Directive 2012/27/EU on energy efficiency (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 19.6.2018, L 156/75.

4. Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC (Text

with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 5.6.2009, L 140, p. 16–62.

ГОЛУБЄВА В.О.,
професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
професор, кандидат юридичних наук

СПІЛЬНИЙ ТРАНЗИТ, ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРОЩЕННЯ І ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

Україна з 2006 року є учасницею Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур 1973 р. (далі - Кіотської конвенції) в редакції протоколу 1999 року [7; 13; 15]. Оновлена Кіотська конвенція закріпила зобов'язання держав щодо узгодження і спрощення їх національних митних процедур, у т.ч. шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій в митну сферу і, крім іншого, розбудови партнерських, сервісних відносин митних органів з бізнес-спільнотою, як взагалі, так і щодо окремих митних режимів / процедур. З посиланням на Кіотську конвенцію (п. 1 (і) ст. 76), виконуючи зобов'язання п. 4 (b) ст. 76 Угоди про асоціацію [16], Україна 30.08.2022 р. приєдналася до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами [11], а також до Конвенції про процедуру спільного транзиту [10], які вступили в силу 01.10.2022 р. [17]. Це вже створило практичні можливості національним суб'єктам ЗЕД користуватися спрощеннями і перевагами спільного (загального) транзиту, так званого «митного безвізу», на території ще 35 країн (27-и країн-членів ЄС, 4-х країн-учасниць ЄАВТ, а також Великобританії, Туреччини, Сербії і Північної Македонії).

Якщо Кіотська конвенція [7] закріпила всесвітні міжнародні-правові напрями спрощення і узгодження митних процедур, то Конвенція про процедуру спільного транзиту (далі - ССТР) [2] є регіональною (європейською) міжнародно-правовою основою аналогічних процесів щодо конкретно визначеного митного режиму з чіткими умовами його організації і дії / практичного застосування.

ССТР стала міжнародною організаційно-правовою основою співпраці між державами-учасницями в питаннях спрощеного переміщення товарів в рамках *однієї* простої і прозорої транзитної процедури від країни відправлення до країни призначення, на підставі *однієї* транзитної (електронної) декларації, з покриттям *однією* фінансовою гарантією. Щоб забезпечити таку єдність і однаковість правил регулювання транзитних операцій виключно держав-учасниць Конвенції, в ССТР закладено впровадження «Нової комп'ютеризованої система транзиту» (NCTS), тобто технології, що пов'язує митні служби, дозволяючи обмін митними даними в електронному вигляді для

контролю за спільним транзитом у будь-якій державі, підвищення ефективності та безпеки, запобігання шахрайству.

З метою забезпечення балансу між інтересами суб'єктів ЗЕД (трейдерів, зі статусом авторизованих економічних операторів і без) та інтересами держав в особі митних органів, серед особливостей спільного транзиту, передбачених в ССТР, можна виокремити:

- єдині правила транзиту територіями 36 держав-учасниць ССТР;
- перетин кордону не потребує додаткового декларування товарів, що пришвидшує товарообмін, зменшує черги в пунктах пропуску, дозволяє уникати гуманітарної та зменшувати наслідків економічних криз під час і в наслідок війни;
- зменшення витрат, внаслідок скорочення строків доставки товарів, простоїв транспортних засобів, залучення адміністративного ресурсу та ін.;
- спільну електронну систему контролю за транзитом (NCTS), як інноваційну технологію і уніфікацію, гармонізацію і спрощення документообігу;
- електронне декларування в NCTS (Т1 [2], в Україні - Т1UA [9], у т.ч. комбіновані транзитні декларації);
- електронну систему управління гарантіями (загальними або індивідуальними) і визначення гарантів (банків, страхових компаній, незалежних фінансових посередників), включених до Реєстру гарантів NCTS (наприклад, в Україні відповідно до ст. 316 Митного Кодексу України [5]);
- опис та ідентифікацію товарів, у т.ч. із застосуванням положень Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів [6; 12];
- аналіз та оцінку ризиків митницями відправлення і призначення, а за результатами управління ризиками – застосування необхідних митних формальностей (загальні основи «системи управління ризиками», індикаторів ризиків та ін. було закладено в Розділі 6 Кіотської конвенції [7]);
- транзитні спрощення (ст. 55 Доповнення III до ССТР) для суб'єктів ЗЕД без статусу АЕО і транзитні спрощення і переваги АЕО [8], у т.ч. запровадження взаємодоповнюючих спрощень і їх комбінацій на вибір АЕО. Окремо необхідно зазначити, що спрощення передбачають: - застосування загальної фінансової гарантії (100%), загальної фінансової гарантії із зменшенням розміру забезпечення (-50%; -70%), звільнення від гарантії (0%); - самостійне накладання пломб спеціального типу (ст. 11 ССТР та ст.ст. 37-39 Доповнення I до ССТР);- процедуру спрощеного декларування; - процедуру випуску за місцем знаходження. Серед переваг же для АЕО, можна виокремити: - можливість відправлення або отримання товарів без їх пред'явлення митниці («авторизованими вантажовідправниками» і «авторизованими вантажоодержувачами»), - виконання митних формальностей в першочерговому порядку; - зниження ступеня ризику для виконання митних формальностей; - використання спеціально визначеної смуги руху в пункті пропуску через митний кордон; - використання

національного логотипа АЕО; - повідомлення про те, що товари і транспортні засоби обрано для митного огляду.

Перелік таких спрощень і переваг, вимоги для отримання та їх застосування трейдерам під час використання режиму спільного транзиту встановлено Законом України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи» від 12.09.2019 р. [14; 1].

Окрема слід зазначити, що в ССТР відсутні обмеження щодо того, хто може виступати суб'єктом процедури (відправник, отримувач, перевізник, митний брокер, тощо) (ст.ст. 3 та 8 Доповнення I до Конвенції).

Станом на липень 2022 р. у NCTS в Україні вже зареєстровано більше 1100 трейдерів, близько 4,5 тисяч працівників митниці, подано більше 5500 декларацій; 13 компаніям присвоєно статус фінансового гаранта; розпочато надання українським підприємствам спеціальних транзитних спрощень [3].

Поєднання з багатьох зазначених вище особливостей спільного транзиту, було рамково закріплено в оновленій Кіотській конвенції [7], наприклад:

- оптимізація митного контролю і обмеження його мінімумом, необхідним для забезпечення дотримання митного законодавства - Стандартне правило 6.2 розділу 6 Загального додатку;

- вибірковість, достовірність, достатність та мінімальність митних процедур - Стандартне правило 3.31 розділу 3 Загального додатку;

- здійснення митного контролю з максимальним використанням інформаційних технологій та засобів електронних комунікацій - Стандартне правило 6.9 розділу 6 Загального додатку;

- запровадження партнерських відносин з бізнесом, у т.ч. завдяки процедурі кінцевого використання, як інструменту відновлення економіки, отримало юридичне оформлення в Митному кодексі України відповідно до Закону України від 15.08.2022 року № 2510-IX [8], чим фактично запроваджено положення Митного кодексу ЄС [4] щодо спеціальної процедури «кінцевого (цільового) використання (end-use)», що кореспондується зі Стандартним правилом 6.6 розділу 6 Загального додатку і закріпленим в ньому методом аудиту (пост-аудиту (audit-based control) та ін.

Отже, використання однієї/єдиної транзитної декларації для доставки вантажів з однієї країни в іншу (від митниці відправлення до митниці призначення), згідно із процедурою спільного транзиту, зменшує вартість митних процедур та час, необхідний для їх проходження. Особливістю режиму спільного транзиту є обов'язкове гарантування та пломбування усіх переміщень. Практично все спілкування суб'єкта ЗЕД (трейдера) з митницею у процедурі спільного транзиту відбувається дистанційно. АЕО може відправляти та отримувати товари на своєму підприємстві без заїзду на митні термінали в усіх країн в межах NCTS. Фінансові гарантії діють у 36 країнах-учасниках ССТР, що розширює ринок для українських гарантів в митній сфері.

Значна кількість експертів вважає, що приєднання України до ССТР і включення нас до NCTS є «стрибком у виконанні критеріїв вступу України до ЄС в митній сфері», навіть у мирний час. Тим більшої важливості набувають процедури спільного транзиту у воєнний час для України, так як фактично єдиним доступним і відносно безпечним залишається лише сухопутне сполучення з країнами Західної Європи.

Список використаної літератури:

1. Деякі питання надання дозволу на застосування спеціального транзитного спрощення : Постанова Кабінету Міністрів України № 705 від 12.08.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-dozvolu-705> (дата звернення: 25.10.2022).

2. Конвенція про процедуру спільного транзиту (ССТР) від 20.05.1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text (дата звернення: 25.10.2022).

3. Митний безвіз – ухвалено рішення про запрошення України до митних Конвенцій про процедуру спільного транзиту (NCTS) та спрощення торгівлі товарами : Міністерство фінансів України. 07.07.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mytnyi-bezviz-ukhvaleno-rishennia-pro-zaproshehnia-ukrainy-do-mytnykh-konventsii-pro-protseduru-spilnoho-tranzytu-ncst-ta-sproshchennia-torhivli-tovaramy> (дата звернення: 25.10.2022).

4. Митний кодекс ЄС (модернізований) : Regulation EC №. 450/2008 of the European Parliament and of the Council of 23.04.2008. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32008R0450> (дата звернення: 25.10.2022).

5. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 25.10.2022).

6. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14.06.1983. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_079 (дата звернення: 25.10.2022).

7. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973, Кіото. (Редакція на 26.06.1999). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 25.10.2022).

8. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України № 2510-IX від 15.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

9. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій окремих типів : Наказ Міністерства фінансів України № 795 від 22.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-21#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

10. Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту : Закон України № 2555-IX від 30.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2555-20#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

11. Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами : Закон України № 2554-IX від 30.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2554-20#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

12. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів : Указ Президента України № 466/2002 від 17.05.2002. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/466/2002> (дата звернення: 25.10.2022).

13. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у змінений редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур : Закон України № 227-V від 05.10.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-16#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

14. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи : Закон України № 78-IX від 12.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-IX#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

15. Протокол про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур від 26.06.1999. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/976_005 (дата звернення: 25.10.2022).

16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 25.10.2022).

17. Щодо набрання чинності міжнародними договорами України : Лист Міністерства закордонних справ України № 72/14-612-67204 від 05.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7204321-22#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

ГУСАР О.А.,

професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Реальністю двадцять першого століття є наявність міжнародних і внутрішніх збройних конфліктів у держав. Ці драматичні потрясіння призводять до застосування зброї, геноциду, терору, а відтак і страшних наслідків таких як смерть, людські страждання, зміни у трансформації правовідносин та здійснення повноважень органами влади, руйнації усталеного порядку життя людей та їх світогляду.

Історично людство постійно супроводжують збройні конфлікти. Так, науковці підрахували, що за 3 тисячі років існування людської цивілізації, у сукупності лише 270 років були мирними [1].

24 лютого 2022 року російські війська здійснили широкомасштабне вторгнення на територію України з нанесенням ракетних ударів, а президент РФ оголосив початок так званої «спеціальної військової операції» під приводом здійснення «демілітаризації та денацифікації України». Розпочавши збройну агресію проти України, Росія порушила фундаментальні норми й принципи міжнародного права, низку двосторонніх і багатосторонніх договорів та угод. В умовах протистояння збройної агресії на територію нашої суверенної держави, актуальним питанням постає захист прав громадян та реалізація прав і свобод людини. Адже однією із невід'ємною ознакою сучасної демократичної, правової держави є визнання людини, її прав, свобод і законних інтересів найвищою соціальною цінністю, а захист прав громадян, стає своєрідним індикатором сталості й зрілості такої держави.

Нажаль, найактуальнішим, в умовах цієї війни стало право на життя, це фундаментальне право, без якого всі інші права не мають сенсу. В Загальній декларації прав людини ст. 3 визначає: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» [2]. Ширше поняття права на життя визначене у ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. [3] де сформульовано, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. В Україні право на життя закріплене статтею 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [4].

У сучасному тлумачному словнику поняття «захист» визначається як власне охорона, а «охороняти» означає «оберігати когось, щось від небезпеки, загрози нападу, замаху тощо; стояти на варті біля чогось; вартувати, стерегти; забезпечувати, гарантувати недоторканність когось, чогось» [5, с. 619]. Проте в юридичному аспекті «охорона» є більш широким поняттям, ніж «захист» і єдиного наукового підходу щодо визначення цього терміну немає. У юридичній літературі та практиці розрізняють поняття «форми» захисту прав, «способи», «заходи» й «засоби» захисту.

Під формами захисту прав людини розуміється регламентований правом комплекс особливих процедур та заходів, що здійснюються правозастосовними органами і самою людиною в межах правозахисного процесу (процедури), та спрямовані на відновлення (підтвердження) порушеного (оскарженого) права, відповідно до норм Конституції України.

Так, право людини на захист закріплене ч. 6 ст. 55 Конституції України: «Кожен має право будь-яким не забороненим законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [4]. У розумінні міжнародного права захист прав людини найчастіше сприймається як

міжнародне співробітництво держав, зусиль і заходів ООН по сприянню загальній повазі і дотриманню прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії.

У Декларації про державний суверенітет України в розділі Х «Міжнародні відносини» зафіксовано, що Україна визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права [2], а отже Україна визнала пріоритет таких цінностей, як права людини, демократія і верховенство права, мир і безпека у світі, економічна свобода і відповідальність держав, єдність і цілісність світу [6]. Однак наявність правових норм і обов'язкових стандартів щодо визначення прав недостатня для того, щоб вони «працювали» в певному суспільстві, тому повинні існувати механізми їх реалізації та захисту. Тобто механізм спрямований на відновлення права, усунення перешкод у його реалізації, попередження подібних порушень та відшкодування завданої ними шкоди. Тож, механізм захисту прав людини є системою нормативних, інституційних та процедурних форм і засобів захисту [7].

Форма захисту є видом юридичної діяльності, в межах якої здійснюються охоронні правовідносини. Право особи на захист належних їй прав воно може виражатися у таких формах: 1. Самозахист. 2. Використання основних способів захисту (судовий розгляд, звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування) 3. Використання допоміжних способів захисту (звернення до суспільних інституцій, привертання уваги до порушення права на різних рівнях, надання приватному інтересу публічного статусу).

Виділяють безпосередню, управлінську, судову й міжнародну форми захисту прав громадян [8, с. 83]. Вибір форми захисту права визначається: 1) характером матеріально-правових вимог, які підлягають захисту; 2) особливостями та характером компетенції органу, яким може бути розглянута ця вимога; 3) особливостями порядку розгляду заяви, скарги; 4) конкретними юридичними та фактичними умовами, у яких опинилася людина, чиє право було порушено, та її реальними можливостями самостійно захистити це право.

Як суб'єкт міжнародних відносин у цілому та міжнародної системи захисту прав людини, зокрема, Україна повинна керуватися засадами, що ґрунтуються на дотриманні норм і принципів міжнародного права, закріплених в Статуті ООН, Міжнародній хартії прав людини, Конвенції про захист прав людини та основних свобод, Гельсінському Заключному акті, Паризькій хартії для нової Європи та інших документах ООН, ОБСЄ та Ради Європи.

Україна активно використовує можливості наявної архітектури органів міжнародного правосуддя: Міжнародний Суд ООН (заплановані слухання у справі за Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього); Міжнародний кримінальний суд (рішення прокурора про початок розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності та передача ситуації в Україні на розгляд МКС спільною заявою 39 держав-учасниць

Римського статуту); Європейський суд з прав людини (рішення Європейського суду з прав людини про застосування тимчасових заходів від 1 березня 2022 року).

Отже, варто зауважити, що війна проти України обов'язково і довготерміново визначає реальність, у якій житиме суспільство і його громадяни після завершення активного процесу протистояння, конфлікту. Але, на жаль, останні дослідження в галузі епігенетики свідчать про те, що війна, голод та важкі психологічні травми можуть залишати свій слід не тільки в історії, а й у геномі людини.

Одним із дієвих кроків щодо захисту прав українського народу і притягнення до відповідальності за злочин проти України може стати створення Спеціального трибуналу, юрисдикція якого б розповсюджувалася на розслідування винних у злочині агресії, так і тих, хто суттєво сприяв вчиненню злочину або впливав на його вчинення.

Список використаної літератури:

1. Права людини у міжнародному праві: підручник / Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В. та ін.; за заг. ред. А. В. Войціховського. Харків : ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с.

2. Загальна декларація прав людини : ООН. Резолюція ГА ООН № 217 А (III) от 10.12.1948. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 25.10.2022).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ООН. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № A/RES/2200 A (XXI) від 16.12.1966. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 25.10.2022).

4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Сучасний тлумачний словник української мови. / За заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : ВД «ШКОЛА», 2011. 1008 с.

6. Декларація про державний суверенітет України. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд Ю. К. Качуренко. 2-е вид. Київ : Юрінформ, 1992. С. 7-12.

7. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 364 с.

8. Краснов Є. В. Особливості судового захисту прав у сфері соціального забезпечення. Актуальні проблеми теорії трудового права та права соціального забезпечення : монографія / кол. авт.; за заг. ред. Г. І. Чанишевої. Одеса : Фенікс, 2015. С. 314-328.

ЗАМРИГА А.В.,
професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат економічних наук, доктор юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК МЕХАНІЗМ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВІЙСЬКОВУ АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Звертаємо нашу увагу, на те, що з початком повномасштабного російського військового вторгнення почалось масове руйнування і знищення музеїв, бібліотек, архівів, об'єктів культурно-історичної спадщини. На захоплених і підконтрольних їй українських територіях росія проводить систематичну агресивну інформаційну політику, спрямовану на деструкцію національної ідентичності, заперечення і приниження української нації [1].

В умовах сьогодення необхідно чітко казати та максимально доносити до європейського співтовариства факти геноциду українського населення, росіяни вбивають, калічать і катують мирних громадян, гвалтують жінок, дівчат і дітей, руйнують житлову інфраструктуру, мародерять. Незважаючи на відкритий осуд дій російської федерації з боку міжнародної спільноти, країна не змінює свою політичну позицію та переслідує свої пропагандистські ідеї.

Ми всі знаємо, що держава-терорист грубо порушує гуманітарні норми міжнародного права, що є несумісним зі статусом держави-члена демократичних організацій. Російська федерація у введенні війни застосовує заборонені фосфорні та касетні бомби, обстрілює гуманітарні коридори та небезпечні об'єкти в Україні, руйнування яких, може спричинити катастрофічні наслідки для всього світу.

Особливу увагу європейської спільноти необхідно направити та зорієнтувати на порушенні великої кількості міжнародних норм, початком яких була анексія Криму, потім війна на Донбасі, яка триває більше 8 років. У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України, було запроваджено воєнний стан Указом Президента В. Зеленського від 24 лютого 2022 року № 64, а також продовжено його відповідними Указами до 23 листопада 2022 року. За перший день війни російська федерація порушила конституційні основоположні принципи та більше десятка принципів міжнародного законодавства, і продовжує це робити далі, вбиваючи мирне населення та знищуючи інфраструктуру та культурну спадщину українців. Саме тому тема відповідальності рф за скоєні злочини міжнародного масштабу є актуальною, як ніколи.

В різних ЗМІ, а також за даними представництва ООН в Україні, більшість зафіксованих втрат серед цивільних осіб було спричинено застосуванням вибухової зброї з широкою зоною ураження, включаючи обстріли з важкої артилерії та реактивних систем залпового вогню, а також ракетні та авіаційні удари. Станом на 25 вересня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН) зафіксувало 14844 випадки загибелі або поранення цивільних осіб в Україні: 5996 загиблих і 8848 поранених [6]. Звичайно, що реальна кількість загиблих набагато більша, оскільки, як зазначає УВКПЛ ООН, неможливо порахувати точну кількість жертв через активні бойові дії та не підконтрольність українській владі

окупованих територій. На деокупованих територіях знаходять братські могили та масові захоронення мирного українського населення. Українські полонені перебувають в умовах які не відповідають міжнародним конвенціям, замість спеціальних таборів для полонених, створення яких регламентовано Женевською конвенцією, росіяни утримують українських полонених у колоніях загального режиму в областях прикордонних з Україною, в жахливих умовах.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 329 утворена Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні та затверджено її положення, головною метою якої є сприяння забезпеченню реалізації міжнародно-правових зобов'язань України у галузі міжнародного гуманітарного права. На разі російська федерація цинічно демонструє всьому світові жахливі результати воєнної агресії проти України, які кваліфікуються як воєнні злочини і є порушенням національного законодавства та норм міжнародного гуманітарного права.

Досліджуючи та проводячи аналіз усіх воєнних злочинів російської федерації проти України, слід остаточно сказати, що росія повинна відповісти перед усім світом за скоєне та понести покарання відповідно до міжнародного законодавства. Саме тому ми зараз бачимо активні дії з боку міжнародних організацій щодо впливу на росію з протидії та притягнення до відповідальності за воєнні злочини.

У відповідь на повномасштабне військове вторгнення Росії 24 лютого 2022 року в Україну, 25 лютого Комітетом Міністрів Ради Європи було прийнято рішення про призупинення права на представництво агресора у статутних органах організації, зокрема у Комітеті Міністрів та Парламентській Асамблеї [7].

Особливої уваги потребує той факт, що вже 28 лютого 2022 року Європейський суд з прав людини отримав запит від Уряду України про вжиття невідкладних тимчасових заходів стосовно уряду російської федерації відповідно до правила 39 Регламенту Суду у зв'язку з «масовими порушеннями прав людини, вчиненими російськими військами в ході військової агресії проти суверенної території України». Запит було зареєстровано за заявою № 11055/22, Україна проти Росії (X), і розглянуто Головою ЄСПЛ. При цьому Суд прийняв до уваги, що в умовах поточних воєнних дій на різних частинах України створюється «...реальний и постійний ризик серйозних порушень прав цивільного населення, згаданих у Європейській конвенції з прав людини і основоположних свобод, зокрема за ст. 2 («Право на життя»), ст. 3 («Заборона катувань») і ст. 8 («Право на повагу до приватного і сімейного життя»)» [2]. Але, як і очікувалось, росія не виконала рішення Європейського суду з прав людини і продовжує вчиняти акти державного терору проти України.

Як зазначають спеціалісти: «У будь-якому разі ми є свідками безпрецедентно масштабного порушення міжнародних зобов'язань із часів

створення Ради Європи. Таке порушення не може не призвести до міжнародної ізоляції і застосування всіх можливих політико-правових механізмів реагування, відомих сучасному європейському світу» [3].

На позачерговій сесії Парламентської Асамблеї була ухвалена резолюція під назвою «Наслідки агресії Російської Федерації проти України». У резолюції вказана рекомендація Комітету Міністрів застосувати до агресора статтю 8 Статуту, згідно з якою «...Комітет може прийняти рішення про припинення членства в Раді, починаючи з дати, яку може визначити Комітет» [5]. Отже, даний орган отримав повноваження для початку формальної процедури виключення рф із списку держав-учасниць.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 7 Статуту РЄ навіть після закінчення процедури видворення, росія юридично перестане бути членом РЄ тільки наприкінці поточного фінансового року, тобто 31 грудня 2022 року.

Також, 16 березня 2022 р. Міжнародний Суд Організації Об'єднаних Націй (МС ООН) ухвалив рішення (наказ) щодо тимчасових заходів у справі Україна проти російської федерації «Щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», у якому зафіксував незаконні військові дії росії на території України. У тексті рішення зазначено, що суд не знайшов жодних доказів на користь тверджень рф про вчинення Україною злочину геноциду на своїй території. Суд зобов'язав росію негайно припинити вторгнення в Україну, але це не зупинило агресію і російська федерація продовжила здійснювала воєнні злочини на території нашої держави [4].

Як висновок хотілося б зазначити, що російська федерація повинна понести відповідальність за всі скоєні воєнні злочини проти людства. Тут у дію вступає міжнародне право, яке мало б вже давно покласти край цій жорстокій війні, оскільки регулює міжнародний правопорядок та благополуччя. Це свідчить про його недоліки, а саме, на думку деяких науковців, про “м'якість”, повільність та затяжність процедур, з чим ми погоджуємось. Але не можна назвати міжнародне право зовсім бездієвим. Справді, ми бачимо результати - це і санкції, і часткова ізоляція росії в деяких сферах, і ми сподіваємось, що після закінчення війни рф проти України, усіх воєнних злочинців буде притягнуто до відповідальності згідно з міжнародними нормами. Норми міжнародного права виписані правильно, виникає лише питання щодо порядку втілення цих норм у життя, тобто якість, швидкість та дієвість усіх процедур. Ось в цьому і полягає ключова проблема сучасних міжнародних відносин.

Список використаної літератури:

1. Добко Т. В. Злочини російської федерації проти культурної спадщини України : Матеріали П'ятої міжнародної наукової конференції Київ, 2022. 42-44 с. (01.10.2022) URL: http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/28.06.22-_Zbirnyk-materialiv_-2022.pdf#page=42
2. ЄСПЛ наказав Росії утриматися від атак на цивільні об'єкти України. Практика ЄСПЛ. Український аспект (01.03.2022). URL:

<https://www.echr.com.ua/yespl-nakazav-rosii-utrimatisya-vid-atak-na-civilni-obyekti-ukraini/>

3. Краснікова О.В. Виключення з Ради Європи як санкція за порушення міжнародних зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №.3 С. 249-252. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/57.pdf (дата звернення: 01.10.2022)

4. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 2 К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 240 с. (01.10.2022)

5. Статут Ради Європи від 05.05. 1949 р. (01.10.2022) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text

6. HAUTCOMMISSARIAT AUX DROITS DE L'HOMME • OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS MONITORING MISSION IN UKRAINE • Esplanada 20, Kyiv, UKRAINE (01.10.2022) URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-09/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2025%20September%202022%20UKR.pdf>

7. Council of Europe suspends Russia's rights of representation. Council of Europe (01.10.2022). URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/news-event/news>.

ЗИМА В.М.,

старший викладач кафедри іноземних мов
ЮІКНЕУ імені Вадима Гетьмана

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ПОТЕРПІЛИМ У НАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію про скликання Надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН. Протягом роботи сесії вже схвалено три важливі резолюції: «Агресія проти України» (2 березня 2022 року); «Гуманітарні наслідки агресії проти України» (24 березня 2022 року); «Призупинення прав членства Російської Федерації в Раді ООН з прав людини» (7 квітня 2022 року). Також МЗС забезпечило включення постійного пункту по Україні до порядку денного Ради Безпеки ООН, що надало можливість Раді розглядати за потреби будь-які питання, пов'язані з миром та безпекою України, у тому числі проблематику агресії Російської Федерації проти України, безпекових гарантій після завершення війни з Російської Федерації та забезпечення стабільного миру і відбудови України. Загалом після вторгнення Російської Федерації в Україну РБ ООН провела 30 засідань,

присвячених обговоренню наслідків російської агресії проти України, з них два за участі Президента України. Україні вдалося залучити ООН до переговорного процесу з евакуації цивільного населення та військових з Маріуполя, а також до переговорів щодо створення умов для вивозу зерна. У березні 2022 року Рада ООН з прав людини заснувала Незалежну міжнародну комісію ООН з розслідування злочинів в Україні, яка уповноважена розслідувати всі ймовірні порушення та зловживання у сфері прав людини і порушення міжнародного гуманітарного права і пов'язані з ними злочини в контексті агресії Російської Федерації проти України з метою забезпечення відповідальності [1].

Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ також утворило після вторгнення російських військ в Україну Оперативну робочу групу, яка здійснює моніторинг та документування порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини. Крім того, 3 березня та 2 червня 2022 р. 46 держав-членів ОБСЄ разом з Україною двічі застосували Московський механізм у людському вимірі для встановлення порушень міжнародного гуманітарного права, у тому числі внаслідок умисних і невибіркових нападів на цивільне населення та цивільну інфраструктуру, під час вторгнення РФ в Україну. Також Парламентська Асамблея ОБСЄ у 2022 році прийняла Бірмінгемську декларацію, в якій засудила повномасштабну неспровоковану агресивну війну РФ проти України та закликала до негайного виведення російських військ з території України. Парламентська Асамблея ОБСЄ вкотре засудила спробу анексії та окупацію Криму й незаконне «визнання» та окупацію Донецької та Луганської областей. У Декларації також визнається роль Республіки Білорусь як держави-співагресора у неспровокованій агресивній війні Росії проти України. Асамблея засудила «вторгнення в Україну уряду Російської Федерації за сприяння та підбурювання урядом Білорусі» як кричущі порушення не лише суверенітету та територіальної цілісності України, але й як напад на права людини та основоположні свободи, передусім права на життя народу України [2].

Звернення України до Європейського суду з прав людини (заява № 11055/22) мало надзвичайну реакцію, так як вже 1 березня, застосовуючи правило 39 Регламенту, Суд вказав уряду Росії утримуватися від військових нападів на цивільне населення та цивільні об'єкти, в тому числі житлові приміщення, транспортні засоби швидкої допомоги та інші цивільні об'єкти, що перебувають під спеціальною охороною, зокрема школи та лікарні, а також негайно забезпечити безпеку закладів медичної допомоги, їх особового складу й автомобілей швидкої допомоги на території, яка піддається нападу або облозі російських військ. Вочевидь, таке рішення не стримало агресора, проте воно залишається обов'язковим для російського уряду, а його невиконання матиме наслідки в межах розгляду справи «Україна проти Росії (X)». З огляду на те, що військовою агресією проти України Росія порушила Статут Ради Європи, згідно з рішенням Комітету міністрів від 16 березня її було виключено зі складу організації і вона перестала бути стороною Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод. Це безпрецедентне рішення, яке демонструє, що агресору немає місця серед цивілізованих держав. Відмова Росії від передбачених у Конвенції гарантій прав і свобод людини насамперед має негативні наслідки саме для громадян Російської Федерації, які відтепер не зможуть скористатися наднаціональним механізмом юридичного захисту. Водночас, згідно із резолюцією Європейського суду з прав людини, Суд зберігає компетенцію розглядати заяви, спрямовані проти Російської Федерації щодо дій чи бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції за умови, що вони мали місце до 16 вересня 2022 року. В той же час, 26 лютого 2022 року Україна подала до Секретаріату Міжнародного суду ООН в Гаазі заяву про порушення справи проти Російської Федерації щодо спору стосовно тлумачення, застосування та виконання Конвенції 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. 16 березня в межах застосування тимчасових заходів Суд оголосив наказ, за яким Російській Федерації слід «негайно зупинити військові операції, які вона розпочала на території України 24 лютого 2022 року», а також забезпечити, щоб «будь-які військові чи інші організації або особи, які перебувають під російським контролем, не продовжували військові операції». За наслідками звернення від 39 держав—учасниць цього Суду було розпочато розслідування ситуації в Україні з 21 листопада 2013 року, охоплюючи, таким чином, будь-які попередні та поточні звинувачення у воєнних злочинах, злочинах проти людяності чи геноциді, скоєних на будь-якій частині території України будь-якою особою. Відповідно Україна стала першою країною, де міжнародне розслідування розпочалося ще до закінчення воєнних дій [3].

Досі залишається відкритим питання щодо відшкодування збитків громадянам України в результаті збройної агресії, так як на сьогодні ані Україна, ані Росія не ратифікували Римський статут Міжнародного кримінального суду, тому розслідування воєнних злочинів Російської Федерації в нашій країні не підпадають під його юрисдикцію. Проте, Україна раніше своїми заявами визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, а після 24 лютого близько 39 держав-учасниць Римського Статуту звернулися до нього щодо проведення розслідування злочинів, вчинених у нашій державі у зв'язку із агресією Російської Федерації. Саме тому Прокурор Міжнародного кримінального суду прийняв рішення про початок повноцінного розслідування вчинених РФ в Україні воєнних злочинів. Статтею 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду розкрадання визнається воєнним злочином. Розкрадання заборонено відповідно до ст. 28 IV Гаазької Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та ст. 33 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. Зауважимо також, що міжнародне гуманітарне право передбачає індивідуальну відповідальність фізичних осіб і зобов'язує держави, які беруть участь у збройному конфлікті, вживати заходів щодо припинення будь-яких порушень його вимог. На національному рівні мародерство, тобто викрадення на полі бою речей поранених чи вбитих, є військовим кримінальним

правопорушенням, відповідальність за яке встановлена ст. 432 Кримінального кодексу України. Водночас відповідно до змін у національному законодавстві, викладених у Законі України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», в умовах війни «мародерство» також охоплює крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені під час воєнного стану не лише на полі бою, але й на інших територіях. Втім усі громадяни України, які втратили власне майно в результаті мародерства з боку окупантів, мають право на відшкодування завданої шкоди. Так, зокрема, згідно зі ст. 91 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) сторона, що перебуває у конфлікті й порушує положення Конвенцій або цього Протоколу, повинна відшкодувати завдані збитки, якщо для цього є підстави. Вона несе відповідальність за всі дії, що вчиняються особами, які входять до складу її збройних сил. Обов'язок відшкодувати шкоду та компенсувати збитки, завдані порушенням норм міжнародного гуманітарного права, міститься й в нормах звичаєвого права міжнародного гуманітарного права[4]. Згідно зі ст. 75 Римського статуту, Міжнародний кримінальний суд встановлює принципи щодо відшкодування збитків потерпілим, і саме він може визначити у своєму рішенні масштаби та розмір будь-якої шкоди та збитків, заподіяних потерпілим. Станом на вересень, за верифікацією, яку провів спільно Світовий банк із Міністерством розвитку громад і територій, Росією завдано прямої шкоди Україні на \$326 млрд[4]. Саме тому необхідно наголосити на тому, що основними способами відшкодування заподіяної шкоди у випадку мародерства можуть виступати, зокрема, реституція, тобто відновлення статусу, що існував до порушення, тобто повернення захопленого майна, або компенсація, яка надається за будь-яку шкоду і визначається в економічній оцінці, яка має бути співмірною серйозності порушення в кожному індивідуальному випадку. Вочевидь повернення майна на практиці буде важко реалізувати, так як Росія не захоче виконувати зобов'язання із відшкодування шкоди, заподіяної її військовослужбовцями, а тому доцільно було б реалізувати на практиці можливість компенсації завданої шкоди зі спеціально створених фондів, кошти у які надходили б, наприклад, з примусово вилучених чи арештованих російських активів [5].

Підводячи підсумок, необхідно зауважити, що для дієвості відшкодування шкоди від військової агресії кожна країна у національне законодавство повинна ввести норму, про те що на державу-агресора покладається майнова відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну майну мирного населення в результаті бойових дій, незалежно від результатів цієї війни. У таких випадках майно держави-агресора та пов'язаних з нею осіб, яке знаходиться на території третіх країн, може бути використане для відшкодування збитків потерпілій державі, її муніципалітетам, приватним фізичним і юридичним особам та їх об'єднанням на підставі рішень судів

відповідної країни. Запровадження таких норм значно спростить процедуру відшкодування збитків: потерпілим не потрібно буде доказувати кожен окремий факт порушення законів і звичаїв війни військовослужбовцями держави-агресора, відсутність військової необхідності в їхніх діях та причинно-наслідковий зв'язок між їх діями та завданою шкодою. Потерпілому достатньо буде довести факт вчинення агресії, який, по суті, є преюдиційним, та факт заподіяння шкоди в результаті бойових дій, які стали наслідком цієї агресії. На сьогодні в Україні зареєстровано пакет законопроектів даного напрямку.

Список використаної літератури:

1. Організація Об'єднаних Націй URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-obyednanih-nacij>.
2. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobotnictva-v-jevropi>.
3. Юридичний фронт у війні росії проти України <http://www.golos.com.ua/article/360855>.
4. Майно, втрачене під час окупації: чи існує механізм компенсації за розкрадання майна з боку окупантів? URL: <https://helsinki.org.ua/articles/mayno-vtrachene-pid-chas-okupatsii-chy-isnuie-mekhanizm-kompensatsii-za-rozkradannia-mayna-z-boku-okupantiv>.
5. Буряченко О. Коли і як можна буде отримати компенсацію за зруйноване Росією майно. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3580685-koli-i-ak-mozna-bude-otrimati-kompensaciju-za-zrujnovane-rosie-u-majno-analiz.html>.

МАЦЕНКО М.В.,

студент 3 курсу групи ЮМ-301 денної ф.н.
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Одним з основоположних факторів забезпечення міжнародного миру та безпеки є запобігання розповсюдженню зброї масового ураження, зокрема ядерної зброї та технологій її створення. У цих цілях особливу роль відіграє питання забезпечення режиму нерозповсюдження ядерної зброї, який, будучи сформований на основі численних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, включає низку правових механізмів, серед яких механізми запобігання та протидії незаконному обігу ядерних матеріалів є найважливішими [1]. На сьогоднішній день, дане питання є дуже актуальним

через багаторазові непрямі натяки Російської Федерації про можливість використання ядерної зброї у війні, яку вона розгорнула проти України.

Україна є членом ООН, ОБСЄ, стороною всіх базових міжнародних договорів у даній сфері, зокрема серед яких: Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення, Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення, Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань, Угода між Україною та МАГАТЕ про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї та ін. Крім того, Україна є також учасницею всіх міжнародних режимів експортного контролю. Відповідно до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, до якого Україна приєдналася у 1994 р., «кожна з держав-учасниць, що не володіє ядерною зброєю, зобов'язується прийняти гарантії, як вони викладені в угоді, про яку вестимуть переговори і яку буде укладено з Міжнародним агентством з атомної енергії відповідно до статуту МАГАТЕ та системою гарантій Агентства, виключно з метою перевірки виконання його зобов'язань, прийнятих відповідно до цього Договору з тим, щоб не допустити переключення ядерної енергії з мирного використання на ядерну зброю чи інші вибухові пристрої» [4]. Цей договір надає гарантії безпеки в обмін на відмову від ядерної зброї державам-учасницям, у тому числі й Україні. Гарантами договору виступають США, Велика Британія та Росія.

Але виникає просте питання, навіщо Україна, яка була третьою державою світу по кількості ядерного арсеналу просто так легко відмовилася від нього? Цьому є декілька причин. По-перше, неприєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї суттєво ускладнив б процес міжнародного визнання України, а також серйозно погіршило відносини з США та іншими західними країнами. Але Україна як незалежна держава все одно була б визнана, але тоді вона втратила б політичну та економічну підтримку західних партнерів і залишилася сам на сам з агресивною Росією. Усвідомлюючи всі ці фактори, Україна діяла все-таки як цивілізована держава. По-друге, Україна сподівалася в коротші терміни стати членом НАТО і системи найефективнішої колективної безпеки. Якби Україна була членом НАТО, то Росія побоялась би анексувати Крим і Донбас, а також розгортати повномасштабну війну на території України. Зараз же, Росія, яка виступає гарантом дотримання договору, повністю порушує взяті на себе зобов'язання та норми міжнародного права загалом. По-третє, у той час чимало запитань виникало і до технічного стану ядерної зброї. Інформація була суперечливою: від «усе в порядку» до попереджень, що «на українських ядерних шахтах назріває «другий Чорнобиль». Враховуючи те, що реальний контроль над ядерною зброєю був у руках Росії, арсенал перетворювався на kota у мішку. Ані перший президент України Л. Кравчук, ані другий Л. Кучма не мали «ядерної валізки». Після розпаду СРСР, Україна ніколи не мала контролю над своєю ядерною зброєю, так як всі ключі перебували у Росії. Максимум, на що Україні можна

було розраховувати – можливість блокувати запуски без своєї згоди. Таким чином, ядерне роззброєння стало для України скоріше одним з кроків на вихід з-під контролю Кремля [5].

На сьогоднішній день, в умовах російсько-української війни, країна-агресор робить заяви щодо «можливого використання ядерної зброї». У лютому 2022 року, незадовго до вторгнення в Україну, президент В. Путін привів ядерні сили РФ в "особливу бойову готовність" і провів резонансні ядерні навчання. А зовсім нещодавно, російське керівництво заявило, що вони мають намір скликати Раду Безпеки ООН, так як вважають, що Україна, за участі Великобританії, розробляє ядерну зброю проти Росії. Тим самим, вони начебто намагаються приховати власні мотиви використання «брудної бомби». Але не дивлячись на гучні та необґрунтовані заяви керівництва країни-агресора, до України вже запрошені моніторингові місії ООН і МАГАТЕ для всебічної перевірки.

Отже, сьогодні, не дивлячись на неодноразове документальне закріплення заборони та гарантій щодо невикористання ядерної зброї, Росія продовжує нахабно погрожувати Україні та всьому світові своїм ядерним арсеналом, фактично шантажуючи наших західних партнерів, які допомагають нам у війні з Росією, примусити керівництво нашої держави до перемовин. Порушуючи основоположні норми міжнародного права, та застосовуючи такий «ядерний шантаж», Росія продовжує повномасштабну війну в Україні. Вірогідність використання Росією ядерної бомби, на думку експертів, є дуже низькою, проте вона існує. Україну підтримує весь світ, і навіть якщо припустити можливість такої ситуації, відповідь наших союзників – передових країн світу та їх лідерів буде миттєвою. Розуміючи це, останнім часом Росія намагається поширити дезінформацію про плани України нібито використати «брудну бомбу», тим самим відвертаючи увагу світу від своїх справжніх дій щодо злочинів та геноциду, які країна-агресор щодня вчиняє на території проти українського народу.

Список використаної літератури:

1. Жаровська І. М. Правове регулювання ядерної зброї як засобу ведення військових дій. *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 195-199.
2. Мануїлова К. В. Міжнародно-правовий режим нерозповсюдження ядерної зброї в сучасному міжнародному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 35. Т. 2. С. 109.
3. Статут ООН від 26.05.1945. URL: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/> (дата звернення: 25.10.2022).
4. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 01.07.1968. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (дата звернення: 25.10.2022).
5. П'ять причин відмови України від ядерної зброї URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29316398.html> (дата звернення: 25.10.2022).

МЕМЕТОВА А.Н.,
Студентка 4 курсу групи ЮМ-401 денної ф.н.
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
Науковий керівник - старший викладач кафедри публічного та міжнародного
права, доктор філософії Цятковська А.М.

ПІСЛЯВОЄННА ВІДБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Із розпадом СРСР і утворенням незалежних держав, зокрема української, перед національними історіографією і юриспруденцією постало актуальне питання формування української державності. За часів існування СРСР це було неможливо, адже радянська історіографія заперечувала самобутнє існування українського народу і його державності, розглядаючи їх як невід'ємну частину Росії. І тільки з проголошенням незалежності України перед українцями постала проблема етнополітичної самоідентифікації [1]. У цьому контексті, державність постає більш духовним і невербальним поняттям ніж чіткою матеріальною категорією. Варто розглянути цей термін і з точки зору післявоєнного розвитку і відбудови України.

Росія розпочала широкомасштабне вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року. З цього часу і станом на 5 вересня 2022 року, загальна сума прямих збитків інфраструктури, нанесених російською армією сягає \$114.5 млрд. Про це йдеться у останньому оновленні оцінки збитку української економіки від вторгнення росії для спільного проєкту KSE Institute та Мінекономіки «Росія заплатить» [2]. Коли йдеться про такі суми, які до того ж, не враховують непрямих втрат підприємств, промисловості, енергетики тощо, стає очевидним, що для відновлення пошкодженої інфраструктури Україна потребує залучення фінансування з боку держав-партнерів, у тому числі країн ЄС, Великої Британії та Сполучені Штати.

На сьогоднішній день зазначені країни вже активно залучені до допомоги економічному і, особливо, військовому секторам, при цьому вказуючи на те, що вони будуть продовжувати й надалі надавати необхідну підтримку Україні у боротьбі проти російської агресії. Загальними зусиллями на початок жовтня 2022 року було деокуповано Київську, Чернігівську, Сумську і більшу частину Харківської області. У результаті успішного контрнаступу Збройних сил України у Харківській області під тимчасовою російською окупацією залишається 6% територій регіону [3]. Активні контранаступальні дії ведуться і на Луганському, Донецькому і Херсонському напрямках, поступово звільняються населені пункти, захоплені у лютому-березні. Просування українських військ вздовж всієї лінії фронту останнім часом дає все більші і реальні надії на скоріше закінчення активної фази війни, а в подальшому і на остаточне її завершення нашою перемогою. Але тут постає питання: що буде далі? У країні майже на залишилось міста, в яке не влучала російська ракета або артилерійський снаряд. У більшості прикордонних міст інфраструктура знищена на 50-80%. Це дає змогу впевнено говорити про воєнні репарації, які

буде виплачувати держава-агресор. Але, окрім цього, низка міжнародних партнерів України заявила про свою готовність взяти участь у відновленні міст, які постраждали в ході військових нападів. Так, наприклад, Міністр культури Італії Даріо Франческіні заявив, що Італія готова відновити знищений російськими загарбниками драмтеатр у Маріуполі [4]. А Велика Британія готова після закінчення війни Росії проти України взяти шефство над відновленням Києва та Київської області, про що заявив президент Зеленський під час одного зі своїх звернень після розмови з экс-прем'єр-міністром Борисом Джонсоном [5]. З початку війни чимало світових лідерів заявило про свою готовність фінансувати післявоєнну відбудову України, у зв'язку з чим логічними є дискусії щодо того, як за таких обставин ми маємо зберегти свій суверенітет, неупередженість і незалежність на міжнародній арені.

Після капітуляції фашистської Німеччини у Другій світовій війні, країна опинилась у вельми знесиленому, слабкому і майже критичному стані через тиск світового співтовариства і перетікання воєнного плацдарму на територію самої держави. Коли усі воєнні злочинці, які керували режимом були засуджені або нейтралізовані власноруч, виникла потреба у значній фінансовій підтримці і відновленні гідного рівня економіки і промисловості для країни центральної Європи. Підвалини демократичного устрою та економічного розвитку ФРН заклали Велика Британія, США і Франція. Їх фінансування, реформи та підтримка стабільності забезпечили умови для успішного функціонування нової держави.

Хоча, на перший погляд здається, що приклад держави, що програла, не є доречним, оскільки Україна наразі демонструє, що має усі шанси опинитися на стороні переможця, але в сутності важливим є порівняння становища двох держав наприкінці війни. У наші дні відбудована, реформована у політичному устрої та зрощена на теренах колишньої фашистської країни, Німеччина є чи не найбільш процвітаючою державою ЄС із найсильнішою економікою у регіоні. Країна, крім Китаю та США, належить до трьох найбільших експортерів у світі. Ставши членом ЄС та НАТО, Німеччина зміцнила свій статус як надійної та стабільної розвинутої в економічній, військовій і політичній сферах європейської держави. Вступ у ЄС не зробив з неї залежну або безправну підлеглу учасницю, рівно як і висока участь США, Великої Британії та Франції у відбудові Німеччини після Другої Світової Війни. Навпаки, довіра і співробітництво допомогли цим державам подолати залишки фашизму, посилити рівень міжнародної безпеки, регламентувати міжнародно-правові норми, які згодом склали систему стримувань і противаг, і створити новий світовий порядок на чолі з організацією із забезпечення миру і співробітництва між державами – ООН.

Україна знаходиться в іншій ситуації. Народ України вперше за весь період незалежності об'єднався у своїй боротьбі проти ворога настільки сильно, координуючі зусилля з політичним керівництвом і повністю довіряючи йому. Довіра населення до влади зросла до більш ніж 90%, і в цьому немає нічого дивного. Влада чітко продемонструвала народові і в сьому світу,

що не віддасть окупанту жодного клаптику території і буде стримувати ворога стільки, скільки буде необхідно. На одному зі своїх інтерв'ю закордонним журналістам Пан Зеленський відповів на запитання про тривалість війни: «У нас немає виходу. І в цьому не слабкість наша, а сила, я вважаю. У Росії є вихід – піти додому. У нас тільки цей дім, куди нам йти? Тому питання не «скільки це буде?», а питання «скільки ще треба?». Ми будемо боротись до кінця» [6].

На нашому боці увесь цивілізований світ. За нас борються інтернаціональні батальйони, за допомогою власної і західної зброї ми звільняємо окуповані населені пункти. Разом із партнерами ми створюємо організації для підтримки українських біженців, знедолених громадян всередині країни, дітей та молоді. Війна забрала в нас дуже багато, але разом із тим ми стали ближче ніж коли-небудь до нового етапу розвитку. Ми отримали статус кандидата у члени ЄС, подали заявку на пришвидшену процедуру вступу в Північноатлантичний альянс. Ми довели світу, що здатні боротись за власну країну, за наші національні інтереси, за суверенітет і незалежність. Ми чітко висловлюємо нашу позицію, нас чують світові лідери. Якщо така країна як Німеччина змогла зберегти незалежність і так швидко підняти власну економіку на приголомшливий рівень, при цьому залучивши кошти на післявоєнну відбудову, то і Україні не варто боятись міжнародної підтримки.

Список використаної літератури:

1. Святоцький О. Українська державність: поняття, основні ознаки, символи, атрибути, витоки та етапи становлення // Голос України: електрон. версія газ. 2019. № 37-38 (7043-7044). Дата оновлення: 23.02.2019. URL: <http://www.golos.com.ua/article/314085> (дата звернення: 02.10.2022).
2. KSE Institute. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/> (дата звернення: 02.10.2022).
3. Гамалій І. Контрнаступ ЗСУ скоротив у п'ять разів площу тимчасово окупованих територій Харківщини. URL: https://lb.ua/society/2022/09/15/529454_kontrnastup_zsu_skorotiv_pyat.html (дата звернення: 02.10.2022).
4. Ukrinform. В Італії заявили про готовність відновити драмтеатр у Маріуполі. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3432778-v-italii-zaavili-pro-gotovnist-vidnoviti-dramteatr-u-mariupoli.html> (дата звернення: 02.10.2022).
5. Економічна правда. Великобританія допомагатиме Києву й області відновитися після війни - Зеленський. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/9/685504> (дата звернення: 02.10.2022).
6. Редакція ТСН. Зеленський відповів, чи вистачить Україні сил роками боротися із Росією. ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/zelenskiy->

ПАВКО Я.А.,
доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук

КЛІМАТИЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Питання щодо протидії зміні клімату не втрачають своєї актуальності як у мирний час, так і під час військових дій. Російсько-українська війна, безумовно, вплинула на реалізацію глобальної кліматичної політики в цілому. На 77-ій сесії Генеральної асамблеї ООН, яка проходила з 20 по 26 вересня 2022 року під темою: «Переломний момент: трансформаційні рішення взаємопов'язаних проблем», Президент Фінляндії С.Ніністьо зауважив, що наслідки збройної агресії російської федерації (рф) проти України вже є далекосяжними та серйозними. Вони посилюють існуючі проблеми, з якими стикається міжнародне співтовариство. На його думку, однією з найбільш гострих проблем є саме зміна клімату [1].

На сьогоднішній день поняття міжнародної безпеки не обмежується виключно військово-політичною складовою, а включає в себе економічні, політичні, екологічні та інші аспекти [2, с. 103]. Людство увійшло в нову еру, коли безпекові рішення приймаються під впливом кліматичних змін. Про це було зазначено ще в 2020 році на міжнародній онлайн-конференції «На шляху до Варшавського безпекового форуму» [3]. Зокрема, науковці розглядають кліматичну безпеку як захищеність екосистем і пов'язаних із ними форм спільного життя людей від глобальних кліматичних змін та їх наслідків [4, с. 143]. Її ж забезпечення потребує рішучих дій від держав, особливо в умовах розгортання міжнародних конфліктів різного масштабу.

Військове вторгнення рф в Україну поставило під загрозу можливість виконання державами своїх міжнародних зобов'язань за Паризькою угодою 2015 року, спрямованою на стримування глобального потепління. Російсько-українська війна, на жаль, пришвидшує процес зміни клімату та призводить до збільшення рівня викидів парникових газів. За попередніми оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, військова техніка тільки за 150 днів війни спричинила близько 4 млн тон викидів вуглецю, що є у 10 разів більше за аналогічні показники за 2021 рік загалом [5]. Це забруднення навколишнього середовища викликане пожежами в природних екосистемах, продуктами детонації ракет та артилерійських снарядів, пересуванням транспортних засобів, які працюють на дизельному

пальному та ін. У результаті неправомірних дій РФ на території нашої держави ми отримали загострення світової кліматичної кризи.

У своєму нещодавньому інтерв'ю Генеральний секретар ООН А. Гутерреш звернув увагу на те, що на тлі війни РФ проти України протидія зміні клімату вже не є пріоритетним завданням для багатьох з тих, хто приймає рішення у світі. Замість скорочення викидів на 45% до 2030 року нас очікує їх збільшення на 14% у 2030 році [6]. А. Гутерреш неодноразово засуджував залежність держав від різних видів викопного палива та закликав припинити вкладати у них інвестиції, оскільки це є «моральним та економічним божевіллям». До речі, під час виступу на 77-й сесії Генеральної асамблеї ООН він запропонував ввести податок на надприбуток для паливних компаній, доходи від якого надходили б до країн, що розвиваються та зазнають втрат і збитків від глобального потепління. З точки зору Генерального секретаря ООН, настав час попередити виробників викопного палива, інвесторів та посередників, що забруднювачі мають платити за нанесену шкоду довкіллю [7].

Нагадаємо, що у червні цього року на 56-й сесії Допоміжного органу Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (Боннська конференція щодо зміни клімату) держави обговорювали взаємозв'язок війни в Україні та її наслідків для міжнародного співтовариства. Під великим питанням опинилися реалізація країнами своїх кліматичних цілей відповідно до положень Паризької угоди та їх здатність адаптуватися до змін клімату. Не всі держави, відмовившись від російського викопного палива, здійснюють поступовий перехід на відновлювані джерела енергії, а шукають чим би його замінити в інших країнах. На Боннській конференції Україна заручилася підтримкою міжнародних партнерів для втілення у життя багатьох кліматичних проєктів. Незважаючи на складні обставини, у яких опинилася наша держава, вона намагається виконувати усі міжнародні зобов'язання в сфері боротьби зі зміною клімату. За останні роки Україна зробила значний крок уперед для подолання наслідків зміни клімату. Вона затвердила Оновлений другий національно визначений внесок до Паризької угоди, який передбачає скорочення до 2030 року викидів парникових газів до рівня 35% у порівнянні з 1990 роком (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 липня 2021 року №868-р «Про схвалення Оновленого національно визначеного внеску України до Паризької угоди») та презентувала його на 26-й Конференції сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (COP-26) в 2021 році. На цій конференції Україна стала учасницею Кліматичного пакту Глазго та низки важливих домовленостей щодо зменшення викидів парникових газів. Крім того, було прийнято першу Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року»). Наша держава в рамках євроінтеграційного курсу продовжує проводити екологічні реформи з метою реалізації Європейської зеленої угоди, а, отже, і

досягнення кліматичної нейтральності до 2060 року. За час війни Україна підписала (24 червня 2022 року) та ратифікувала угоду (20 вересня 2022 року) про її участь в європейській програмі «LIFE» програмі дій з протидії зміні клімату та збереження довкілля. Ця програма надає підтримку державним органам, неурядовим організаціям і приватним суб'єктам у поступовому переході до енергоефективної, відновлюваної, кліматично нейтральної та сталої економіки [8]. На Міжнародній конференції з питань відновлення України в м. Лугано (Швейцарія), яка відбулася у липні 2022 року, нашої державі вдалося укласти угоду зі Швейцарією щодо інвестування українських державних і приватних проєктів «зеленої відбудови» [9].

Зауважимо, що не усі держави залишаються осторонь, коли йдеться про необхідність протидії кліматичним змінам. На 77-й сесії Генеральної асамблеї ООН Президент США Д. Байден заявив про підписання історичного законодавчого акту в США, що закріплює найбільше кліматичне зобов'язання, яке вони коли-небудь брали за час існування їх країни. Відповідно до нормативно-правового акту планується виділити 369 мільярдів доларів США на боротьбу зі зміною клімату, а саме: на нові інвестиції в морську вітрову та сонячну енергію; подвоєння кількості автомобілів з нульовим рівнем викидів; підвищення енергоефективності, підтримку «чистого» виробництва [10].

Таким чином, забезпечення кліматичної безпеки є складним, але надзвичайно важливим питанням, вирішення якого вимагає об'єднання зусиль міжнародного співтовариства. Російська-українська війна має стати каталізатором глобальних змін, які призведуть до відмови більшості держав від різних видів викопного палива та сприятимуть досягненню ними кліматичної нейтральності. Не випадково, понад 400 неурядових організацій є ініціаторами розробки та укладення міжнародного договору універсального характеру – Договору про нерозповсюдження викопного палива. Що ж саме слід зробити для забезпечення кліматичної безпеки у світі? По-перше, варто зрозуміти, що війна не може бути перешкодою на шляху позбавлення держав від колосальної залежності від вугілля, нафти та газу. По-друге, країни повинні ставити ще більш амбітні кліматичні цілі, ніж попередні, та, безумовно, їх досягати. По-третє, необхідно відмовитися від використання російських нафти, газу та вугілля, оскільки за рахунок їх споживання держави фінансують війну в Україні. По-четверте, державам доцільно залучати інвестиції у розвиток енергоефективності та енергозбереження, що зможе прискорити реалізацію кліматичних заходів для кожної держави.

Список використаної літератури:

1. Жорстка війна РФ в Україні посилює наявні проблеми. 20.09.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3575843-zorstoka-vijna-rf-v-ukraini-posilue-naavni-problemi-prezident-finlandii.html> (дата звернення: 21.09.2022).
2. Задорожній О. В., Медведєва М. О. Міжнародне право навколишнього середовища : підручник для ВНЗ / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ : Видавничий дім «Промені», 2010. 510 с.

3. Зміни клімату стають вирішальним чинником у сфері безпеки. 18.11.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3138185-zmini-klimatu-staut-virisalnim-cinnikom-u-sferi-bezpeki-ekspert.html> (дата звернення: 22.09.2022).

4. Проць Н. Кліматична безпека: сутність та необхідність фінансового забезпечення. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 1. С. 142-148.

5. Російська агресія в Україні пришвидшує зміну клімату. 23.09.2022. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/rosijska-agresiya-v-ukraini-prishvidshuie-zminu-klimatu-mindovkillya/> (дата звернення: 23.09.2022).

6. Interview: Guterres calls for course correction to end geopolitical divisions, tackle climate crisis. 19 September 2022. URL: <https://news.un.org/en/interview/2022/09/1127021> (date of access: 23.09.2022).

7. Генсек ООН закликає ввести податок на надприбуток для паливних компаній: забруднювачі повинні платити. 21.09.2022. URL: https://lb.ua/world/2022/09/21/530058_gensek_oon_zaklikaie_vvesti_podatok.html (дата звернення: 23.09.2022).

8. Верховна Рада ратифікувала угоду про участь України у програмі ЄС «LIFE» для клімату і довкілля. 20.09.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/20/691677/> (дата звернення: 23.09.2022).

9. Швейцарія інвестуватиме в українські кліматичні проєкти «зеленого» відновлення. 04.07.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/4/688825/> (дата звернення: 23.09.2022).

10. Виступ Президента Байдена на 77-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. 21.09.2022. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-by-president-biden-before-the-77th-session-of-the-united-nations-general-assembly/> (дата звернення: 23.09.2022).

РАТУШНИЙ С.М.,
професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент

САНКЦІЇ В СУЧАСНОМУ МЕХАНІЗМІ РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Розв'язана в 2014 році Російською Федерацією агресивна війна проти України стала після другої світової війни найбільшим і найнебезпечнішим за своїми масштабами та потенційними наслідками міжнародним конфліктом. Гібридний характер та невідомі раніше прояви цього конфлікту спричинили

появу численних та багатоаспектних викликів сучасній системі міжнародного порядку, до яких глобальна світова спільнота виявилась неготовою.

Хід подій цього конфлікту, особливо після 24 лютого 2022 р., коли повномасштабне збройне протистояння сторін обтяжується варварськими злочинними діями країни-агресора проти цивільного населення та цивільної інфраструктури, переконливо свідчить, що доля його цього конфлікту може бути вирішена, в першу чергу, на полі бою. Разом із тим, центром наукових пошуків та практичної міжнародної політики та дипломатії є також пошук і розробка правових засад та створення інституційних механізмів припинення агресивної війни, покарання агресора і відшкодування ним завданих збитків, запровадження системи гарантій, які б зробили неможливими подібні злочинні дії в майбутньому. Важливим елементом цієї роботи стали міжнародні санкції, а точніше питання, наскільки застосування останніх до країни-агресора є адекватним в частині санаційного режиму, правових та інституційних механізмів застосування, змісту, поставлених і досягнутих цілей.

Міжнародно-правові санкції - заходи потерпілої держави проти держави, яка порушила юридичні зобов'язання, взяте щодо неї, з метою спонукати її до виконання цього зобов'язання [1]. Причиною для застосування міжнародних санкцій можуть бути дипломатичні спори, безпекові проблеми, порушення прав людини, міжнародний тероризм і масоване застосування зброї. Відповідно, найбільш частими режимами санкцій є режими нерозповсюдження ядерної зброї, боротьба з тероризмом, вирішення конфліктів або підтримка демократичних режимів. Цілі, які при цьому переслідуються полягають у публічному засудженні дій, які становлять загрозу міжнародному миру та безпеці, та зміні неправомірної/небезпечної/загрозливої поведінки країни-агресорки (та її союзників), стримані розвитку економіки, мінімізації її впливу на міжнародну політику та пришвидшення закінчення війни.

Санкції використовуються як альтернатива застосуванню збройної сили і стали ключовим елементом системи міжнародних відносин досить давно. Наводяться навіть приклади використання обмежувальних заходів міжнародного характеру ще з часів «мегарської псефісми» 432 р до н. е. [2]. Проте, на наш погляд, початок «історії» санкцій слід шукати в класичному міжнародному праві, коли силу санкцій як інструменту політичного впливу вперше в новітній історії випробував Наполеон Бонапарт. За 8 років (із 1806 по 1814) йому вдалося організувати континентальну блокаду Великої Британії. А вже в кінці XIX ст. торговельні санкції проти недружніх країн застосовувала сама Велика Британія, не допускаючи окремі країни до морської торгівлі. В подальшому, такі обмеження застосовувалися періодично різними країнами для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей.

В XX ст. використання санкцій в міжнародних відносинах стало буденною справою. Але основний період їх застосування припав на період після другої світової війни з появою багатосторонніх механізмів застосування санкцій. Правову основу для застосування примусових заходів забезпечив

розділ VII Статуту ООН. Рада Безпеки стала органом, уповноваженим приймати заходи підтримки або відновлення міжнародного миру та безпеки в т.ч. ті, що не передбачають використання збройної сили.

Однозначно констатуючи зв'язок санкцій з категорією міжнародно-правової відповідальності, доктрина міжнародного права, разом із тим, не дійшла єдиного підходу в деталях, навіть на рівні використаних термінів. Так, термін «санкції» досить довго використовувався в Комісії міжнародного права ООН в процесі роботи над Статтями про відповідальність держав. Однак, в остаточному варіанті Статей він був замінений терміном «контрзаходи».

Перевага широкого застосування санкцій обумовлена, в першу чергу, тим, що вони є альтернативою застосуванню збройної сили. Разом із тим, в політичних та академічних колах обговорення питання про їх ефективність, аж до доцільності, тривають багато років і, особливо, на прикладі РФ, яка, за оцінкою МЗС України, є сьогодні «найбільш підсанкційною країною світу», але наявні результати є гіршими, ніж очікувалось, за оцінкою широкого загалу населення України, і видаються не такими вже страшними, на думку жителів і пропагандистів з Російської Федерації.

Міжнародно-правові санкції не є лише формою міжнародно-правової відповідальності, це також засіб, з допомогою якого відновлюють порушені права та домагаються відшкодування і отже, є формою дозволеного примусу в міждержавних стосунках. Це правомірні примусові заходи, які застосовують суб'єкти міжнародного права для припинення міжнародного правопорушення, відновлення прав потерпілих суб'єктів і виконання правопорушником зобов'язань внаслідок відповідальності, яка виникла у відповідь на правопорушення і мають бути пропорційними. На практиці це означає, що функція превенції міжнародних конфліктів санкціями фактично не забезпечується.

В умовах глобального світу найбільш поширеним видом міжнародних санкцій є санкції економічні. Глобалізація, з її все більш тісною економічною співпрацею та взаємодією держав, перетворює їх в єдину, по суті, систему господарювання, від функціонування якої залежать інтереси всіх учасників економічних процесів – від держав до приватних суб'єктів господарювання. Тим самим спрощується здійснення застосування економічних та адміністративних важелів внутрішньо- та міжнародно-правового впливу, в т.ч. санкційного характеру. Разом із тим глобальна економічна взаємозалежність держав мати також зворотній ефект – негативні наслідки для об'єкта санкцій можуть бути співставними з наслідками для сторони, яка застосовує санкції.

Застосування міжнародних санкцій, в цілому, спричиняє негативні соціально-економічні наслідки для широких верств населення підсанкційної держави, може заподіювати несприятливі наслідки для третіх сторін. Тому важливою умовою їх ефективності вважається відповідність до основних принципів і норм міжнародного права, а також міжнародних стандартів прав людини. Певним досягненням останніх десятиліть у цьому плані стала

практика, за якою санкції, наскільки це можливо частіше, адресуються конкретним особам або організаціям. Проте актуальність і значення зазначених проблем зберігається і знайшли відображення в Декларації тисячоліття 2000 р., в якій (п. 9) була поставлена задача звести до мінімуму негативні наслідки економічних санкцій ООН для ні в чому не винних груп населення, забезпечити регулярний перегляд режимів таких санкцій і виключити несприятливі наслідки санкцій для третіх сторін [3].

При всіх цих критичних зауваженнях і коментарях, міжнародні санкції (політичні та економічні), направлені на припинення війни Росії проти України, які почали застосовуватися 2014 року, суттєво посилилися протягом останніх восьми місяців повномасштабного збройного конфлікту, і наразі залишаються найбільш дієвим інструментом впливу на країну-агресора з боку цивілізованої світової спільноти. Вони діють повільно, поступово, здається недостатньо ефективно. Але застосовні санкції не є вичерпними і, щоб так вплинути на агресора, мають стати ще жорсткішими. Обмеження мають вдарити по головній частині доходу РФ, яка залишається найбільшим джерелом фінансування для агресії - нафті, газу, РосАтому, і над цим вже працює міжнародна спільнота.

Приєднання до міжнародних санкцій проти Російської Федерації більшості країн світу стало свідченням, що міжнародне співтовариство у складі цих держав вважає агресію проти України порушенням *erga omnes* і поділяє спільний інтерес для підтримання порушених принципів. За таких мов Україна не тільки стає учасником «санкційної коаліції», але, як потерпіла держава, в рамках сучасної концепції «самопомочі» та «контрзаходів» зобов'язана бути її лідером, не тільки закликати до посилення санкцій, а проактивно контрдіяти проти економічного потенціалу, майна, суб'єктів господарювання країни-агресора, прискорюючи тим самим воєнну перемогу, звільнення окупованих територій, юридичну перемогу у справі покарання воєнних злочинців та відшкодування понесених збитків.

Список використаної літератури:

1. Денисов В. Н. Санкції міжнародного-правові. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Вид-во «Українська енциклопедія», 1998. URL: https://leksika.com.ua/15890315/legal/sanktsiyi_mizhnarodno-pravovi (дата звернення: 25.10.2022).

2. Мануїлова К. В. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Випуск 122. Частина II. С. 38-44. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй : ООН. Резолюція ГА ООН № 55/2 від 08.09.2000. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml (дата звернення: 25.10.2022).

ЦЯТКОВСЬКА А.М.,
старший викладач кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор філософії

ТВІТТЕР ДИПЛОМАТІЯ У ВІЙНІ В УКРАЇНІ

Дипломатія 21 століття характеризується стрімким розвитком цифрових технологій, який вносить свої корективи у традиційні форми дипломатії та дипломатичного протоколу. У 2019 році пандемія covid-19 стала ще одним імпульсом до модернізації та діджиталізації дипломатії, оновлення усталених способів комунікацій та особливостей протокольних заходів. Довгі подорожі для проведення зустрічей замінили швидкі онлайн відеоконференції, великі звернення до народу тепер можна викласти у 280 символів у соціальній мережі. Онлайн виступ Президента під час засідання парламенту ЄС чи Генеральної асамблеї ООН – усе це супроводжується новими елементами дипломатичного протоколу та етикету. І хоча традиційна дипломатія займає почесне місце і залишається основою міждержавних відносин, нові форми дипломатії активно набирають прихильників та збільшують вплив у міжнародній спільноті.

Із розвитком цифрових технологій до традиційних форм зовнішньої комунікації в міжнародних відносинах додалися соціальні мережі. Facebook та Twitter все частіше використовуються політиками, високопосадовцями та дипломатами для висловлювання позицій, висвітлення важливих політичних рішень чи публікацій звернень до народу. Останнє десятиліття соціальна мережа Twitter стала настільки популярною в дипломатії, що термін «твіттер дипломатія» або англійський термін «twiplomacy» все частіше з'являється у наукових працях. Зазначається, що цей термін було введено в ході дослідження, яке проводилося на основі використання Twitter главами держав, і об'єднує в собі традиційну, цифрову дипломатію та соціальну мережу Twitter [1]. Сьогодні Twitter, на відміну від інших каналів комунікації, які дозволяють світовій аудиторії бути в контексті міжнародних подій, – це швидкий, простий і загальнодоступний інструмент, який надає можливість проаналізувати загальні тенденції відносин між політиками, дипломатами, публічними особами та країнами в цілому. Коли світовий лідер публікує твіт про важливу подію чи аспект політики, інші політики, громадські діячі, впливові особи реагують на нього: підтримують чи заперечують, висловлюють свою думку щодо проблеми. Ці відповіді, у свою чергу, створюють доповнюють дискусію в Інтернеті, яка, відповідно, формує громадську думку [1].

Із початком масштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року Twitter дипломатія стала ще ближче та ще актуальніше для українців, активність українців в мережі підвищилась в рази. Щодня Президент України та високопосадовці інформують світове співтовариство про війну в Україні, хід та результати телефонних розмов, персональних зустрічей чи участі в

міжнародних заходах. Ключові повідомлення дублюються українською та англійською мовами, що відповідає меті комунікації – якнайширшого інформування та залучення якомога ширшої аудиторії. За сторінкою Президента України спостерігають майже 7 мільйонів підписників з усього світу [2]; офіційні сторінки також ведуть профільні міністри та міністерства. На відміну від традиційної дипломатії, яка супроводжується формальністю, Twitter та інші платформи дозволяють державним службовцям транслювати свої погляди на відповідні проблеми та події у відкритому доступі без необхідності використовувати офіційні дипломатичні канали.

Під час війни в Україні використання соціальних медіа для публічної дипломатії, яка зосереджена на взаємодії між країною та іноземними громадянами для впливу на них на свою користь, є важливим для тиску на світових лідерів і приватні компанії, з метою введення ними санкцій проти росії та засудження війни. На думку Алехандра Ернандеса, ефективне використання соціальних мереж є майбутнім дипломатії і міністерствам закордонних справ варто опановувати мистецтво.

Однак явним недоліком твіттер-дипломатії є те, що вона стирає традиційну дипломатію як інструмент посередництва в конфліктах. Суть дипломатичних традицій полягає у створенні офіційних каналів комунікації, які є добре продуманими, заздалегідь спланованими та мають ретельно розроблені протоколи, які експерти впроваджують для запобігання непорозумінь. Суперечності між тим, що говорить посольство, і твітом світового лідера, які, до прикладу, постійно траплялися під час адміністрації колишнього президента США Дональда Трампа, можуть посилити конфлікти та ускладнити їх деескалацію [3].

Ще одним аспектом є етикет цифрової дипломатії. Це нове явище, яке тільки формується і постійно змінюється. Цілком логічно, що в цій сфері ще бракує узагальнених понять чи правил комунікації. Зазвичай традиційні правила етикету спілкування адаптують до використання у соціальних мережах. Хоча варто зазначити, що Twitter залишається простором, де політики свідомо порушують правила етикету та публікують емоційні твіти у відповідь на певні події чи поведінку інших держав. Так, скандальне опитування Ілона Маска щодо запропонованого ним миру між Україною та росією [4] викликало хвилю обурення та коментарів. Президент України та інші дипломати, політики та користувачі мережі опублікували свої пости, деякі з яких були з явним порушенням правил мовного етикету.

Втім все ж існують деякі спроби формалізації медійної активності публічних діячів та дипломатів. Наприклад, комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України не відносить особисті сторінки співробітників та співробітниць МЗС України і, зокрема, закордонних дипломатичних установ України у соцмережах до офіційних каналів комунікації МЗС України. Зазначається, що МЗС не регламентує і не обмежує свободу дипломатів у соціальних мережах, але закликає дотримуватися законів і базових рекомендацій, зокрема щодо верифікації інформації,

врахування політичного контексту, дотримання стандартів та етики спілкування та збереження конфіденційності інформації [5, с. 14, 25].

Підсумовуючи, варто відмітити важливу роль твіттер дипломатії в ході війни в Україні. Такий вид зовнішньої комунікації є одним з ефективних способів боротьби у інформаційній війні, поширення правдивої інформації про події в Україні та залучення світової спільноти на підтримку України. І хоча публікації в мережі можуть суперечити нормам дипломатичного етикету, стратегічно такі дії іноді можуть бути виправданими реаліями сьогодення. Безумовно, твіттер дипломатія є одним з інструментів відбудови України після відновлення її територіальної цілісності відповідно до кордонів, визнаних міжнародним правом.

Список використаної літератури:

1. Radhika Chhabra. Twitter Diplomacy: A Brief Analysis. ORF Issue Brief No. 335, 1 January 2020. p. 2. URL: https://orfonline.org/wp-content/uploads/2020/01/ORF_IssueBrief_335_TwitterDiplomacy.pdf
2. Володимир Зеленський у Twitter. URL: <https://twitter.com/ZelenskyyUa>
3. Alejandro Hernandez. Twitter Diplomacy: Ukraine and The End of Fancy Dinners. 16 May 2022. URL: <https://sites.utexas.edu/bainesreport/2022/05/16/twitter-diplomacy-ukraine-and-the-end-of-fancy-dinners/>
4. Elon Musk. Ukraine-Russia Peace. URL: <https://twitter.com/elonmusk/status/1576969255031296000>
5. Комунікаційна стратегія МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегії/communication-strategy.pdf>

ЧОРНА В.Г.,

професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, професор

ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА» ТА ПРАКТИЧНА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В українській мові «допомога» означає «сприяння, підтримка в чому-небудь; матеріальна підтримка; захист, порятунок в біді. Допомогати – надавати допомогу кому-небудь, зараджувати, пособляти. Робити певний вплив, давати потрібні наслідки» [1, с. 240].

Першочергово детермінанту «допомога» науковці пропонують розглядати виходячи зі змісту її соціальної значимості.

Вперше поняття допомог було досліджене В.С.Андреєвим. На його думку, допомоги - це всі, крім пенсій, грошові виплати аліментарного характеру з фондів для непрацездатних, які являють собою підтримку громадянам у

встановлених законом випадках [2, с.254]. Таким чином, автор наділяє дане поняття такими ознаками як: 1) підтримка громадян у встановлених законом випадках; 2) виплата допомог з фондів для непрацевдатних (даною ознакою автор звужує межі надання допомог); 3) аліментарний характер допомог.

І. В.Гуцін вважає, що «допомога» - це одноразові або щомісячні грошові виплати громадянам та їхнім сім'ям аліментарного характеру за рахунок коштів держави, акумульованих у відповідних суспільних фондах споживання з метою відновлення втраченого заробітку, покриття або відновлення додаткових видатків громадянам чи надання засобів для існування [3, с.43-44]. Виходячи зі змісту запропонованого визначення досліджуване поняття наповнюється такими ознаками як: періодичність, суб'єкт надання – держава, компенсаційність.

В.М. Андріїв, вважає, що соціально-аліментарна природа усіх допомог полягає лише у безеквівалентному наданні останніх [4, с.116]. Такий погляд потребує, на нашу думку, більш детального розгляду, оскільки інші автори, розкриваючи аліментарний характер допомог не вказують, що вони надаються лише на безеквівалентній основі

Розкриваючи поняття «допомога» можемо визначити мету і форми допомоги. Так, на нашу думку, метою допомоги є надання в будь-якій формі благ чи відновлення втрачених благ як на платній, так і безоплатній основі на користь нужденного суб'єкта. В той же час, форми такої міжнародної допомоги можуть бути різні: гроші, речі, продукти, засоби першої необхідності, фізична допомога, застосування професійних знань на користь суб'єкта тощо. Втім, говорячи про міжнародну допомогу слід враховувати певні особливості, які полягають в суб'єкті надання такої допомоги, особливостях застосування податкового режиму до такої допомоги, специфіці предметно-речового складу такої допомоги тощо.

В той же час, слід зазначити, що як в Україні тривалий час внутрішньо переміщені особи отримували допомогу в обмеженому обсязі, а іноді навіть взагалі не отримували. Міжнародний Комітет Червоного Хреста як гарант Женевських Конвенцій, які регулюють правила ведення воєнних дій, вже кілька десятиліть працює в цій сфері. Наприкінці 1990-их рр. та в 2005 році інші організації та уряди розпочали широке обговорення даної проблеми, визнавши відсутність необхідної допомоги внутрішнім переселенцям та виробивши більш узгоджений, всеосяжний та ґрунтовний підхід до вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб. На сьогоднішній день, серед міжнародних організацій, які надають різного роду міжнародну допомогу внутрішньо переміщеним особам займають ООН, Червоний Хрест, Норвезька рада у справах біженців, Відокремленим підрозділ Міжнародної Федерації Handicap, Міжнародні організації з міграції, міжнародна організація «Лікарі без меж» та ін.

Міжнародна допомога від міжнародних суб'єктів є різного роду та напрямків. Таким чином, на нашу думку, в залежності від предмету міжнародна

допомога може бути фінансова, гуманітарна, технічна, правова, медична, донорська, соціальна.

На сьогодні, роль міжнародних організацій щодо підтримки населення України є неоціненною. Серед найбільших міжнародних донорів слід виокремити наступні.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста в Україні спільно з Товариством Червоного Хреста України в межах дії програми міжнародної фінансової допомоги ВПО надають фінансову допомогу ВПО, яка складає 2 500 грн на особу на протязі трьох місяців. Особа не повинна звертатися з окремими заявами – виплати нараховуватимуться разом із державною допомогою. Пріоритет надається малозабезпеченим сім'ям, переміщеним із громад, які постраждали внаслідок бойових дій. Кошти будуть перераховані безпосередньо голові господарства: переказом на банківський рахунок, інформація про який зареєстрована в Мінсоцполітики, або готівкою, яку можна буде отримати в будь-якому відділенні Приватбанку. Отримувачі допомоги будуть поінформовані про включення до програми через SMS-повідомлення. Після цього буде повідомлення від Приватбанку про переказ коштів.

В межах укладених меморандумів з *Норвезькою радою у справах біженців та Відокремленим підрозділом Міжнародної Федерації Handicap* в Україні, передано список заяв для виплати грошової допомоги 28 128 особам. До списку включено заяви осіб, які подали заявку на грошову допомогу від міжнародних фондів на платформі «Допомога» та відповідають критеріям згідно з запитом від міжнародних організацій [5].

Водночас, *Відокремлений підрозділ Міжнародної Федерації Handicap* в Україні надає міжнародну фінансову допомогу таким суб'єктам: особи з інвалідністю (Чернівецька область) – 1 500 осіб; пенсіонери з пенсією менше ніж 3000 грн – 1 500 осіб. У Мінсоцполітики наголосили, що для уникнення дублікації виплат, після передачі списків на виплату міжнародні організації проводять додаткову перевірку [5]. У Мінсоцполітики зазначили, що станом на 5 жовтня до списків на отримання виплат включили 2 941 184 осіб..

Програма від *ЮНІСЕФ «Спільно»* передбачає, що сім'ї (незалежно від наявності реєстрації як внутрішньо переміщеної особи) можуть отримати тримісячну грошову підтримку в розмірі 2 220 грн на особу (але не більше 5 осіб в сім'ї), у разі якщо вони: мають троє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина не досягла двох років; мають двоє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина з інвалідністю. Прийомні батьки/батьки-вихователі також можуть подати заявку на отримання допомоги. Для отримання коштів, необхідно зареєструватися на сайті register.unicef.org. Про прийняте рішення повідомляють за допомогою SMS-повідомлення. Якщо рішення буде позитивним, виплата надійде протягом чотирьох тижнів з моменту подання заявки [6].

Всесвітня продовольча програма ООН також надає грошову допомогу для переселенців, які тимчасово проживають у Рівненській та Вінницьких

областях. Розмір допомоги становить 2 220 грн на одну особу, а максимальний обсяг допомоги на одну сім'ю становить 6 600 грн (в кількості 3-х осіб у домогосподарстві). Грошова допомога нараховується автоматично усім громадянам, які: зареєстровані як внутрішньо переміщені особи; подали документи на отримання допомоги на проживання внутрішньо переміщених осіб. Звертатися за отриманням допомоги до будь-якого виконавчого органу особисто – не потрібно. Виплати здійснюються через будь-який банк, що підтримує платіжну систему Western Union [6].

Міжнародна організація з міграції розробила програму багатоцільової грошової допомоги, яка полягає в наданні внутрішньо переміщеним особам грошової виплати в розмірі 2 200 грн на особу. Наразі проект реалізується в Закарпатській та Вінницькій областях. Невдовзі планується розширення також на Чернівецьку, Івано-Франківську та Львівську області. Для отримання допомоги людина має зареєструватися як внутрішньо переміщена особа в органах соціального захисту населення територіальної громади або ЦНАПі. Пріоритет надається: вагітним жінкам; самотнім батькам, які виховують дітей; сім'ям з двома дітьми і більше; домогосподарствам, де є особи з інвалідністю; людям похилого віку (65+ років). У разі, якщо людина під визначені критерії вразливості, кошти будуть переказані через відділення АТ «Укрпошта» протягом двох тижнів після заповнення даних [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що **міжнародна допомога** – це дієвий засіб допомоги при вирішенні питань соціального, гуманітарного, фінансового, продовольчого характеру з метою надання всебічної підтримки суб'єктам отримувачам від міжнародних донорів.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Андреев В. С. Право социального обеспечения в СССР: Учебник. М.: Юрид. л-ра., 1980. 312 с.
3. Гуцин И. В. Советское право социального обеспечения: вопросы теории. Мн.:Наука и техника, 1982. 176 с.
4. Андрійв В. М. Значення трудового стажу в призначенні допомог. Проблеми права: науково - практичний збірник. Вип. 1. Чернігів: Юрист, 1997. С. 116-124.
5. Допомога для ВПО: Мінсоцполітики передано міжнародним організаціям черговий список заяв на виплати. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/dopomoha-dlja-vpo-minsotspolitiki-peredano-mizhnarodnim-orhanizatsijam-spisok-zajav-na-viplati.html>.
6. Роз'яснення щодо надання грошової допомоги внутрішньо переміщеним особам від міжнародних організацій. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-shchodo-nadannya-groshovoyi-dopomogi-vnutrishno-peremishchenim-osobam-vid-mizhnarodnih-organizacij.

САНКЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРАВІ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Останнім часом в міжнародних відносинах загалом, та міжнародних економічних відносинах, зокрема, знайшли широке використання санкції, як інструмент впливу на зовнішню і внутрішню політику та економіку окремих країн. Санкції застосовуються країною або групою країн з метою досягнення для них бажаного результату. Таким результатом може бути примус країни до вчинення певних дій або відмова від таких дій, відшкодування шкоди, повернення до статус кво тощо. Протягом майже усієї історії людства застосовувалися ті чи інші санкції однією країною щодо іншої, але, особливо у другій половині ХХ століття та у ХХІ столітті, використання найпотужнішими країнами світу для досягнення своїх цілей санкційного інструментарію, отримало небувалого розмаху.

Санкції, як певний інструмент впливу на поведінку суб'єкта, необхідно розглядати у тісному взаємозв'язку із міжнародно-правовою відповідальністю. Відповідно більшість науковців в якості суб'єктів міжнародного права, і міжнародного економічного права, як його складової, розглядають держави, народи, що реалізують право на самовизначення (борються за незалежність), державоподібні утворення та міжнародні міждержавні організації. Ці суб'єкти володіють міжнародною право- та дієздатністю, можуть нести міжнародно-правову відповідальність. Виходячи з цього, в міжнародному економічному праві саме до цих суб'єктів можуть бути застосовані санкції. При цьому, треба зазначити, що в окремих випадках санкції можуть застосовуватися державою до іноземних юридичних та фізичних осіб, котрі вчинили проти неї протиправні діяння, і які є поза межами правової системи конкретної країни, і до яких вона не може застосувати своє внутрішнє законодавство. Проте, нещодавно в Україні були застосовані санкції до українських юридичних та фізичних осіб. Але цей випадок, на нашу думку, скоріше є нетиповим, бо згідно усталеної практики, санкції до національних юридичних та фізичних осіб практично не застосовуються, оскільки вони в разі вчинення протиправних діянь, несуть відповідальність відповідно до національного законодавства, зазвичай у судовому порядку.

Відповідальність у міжнародному праві відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування міжнародної системи [1, с. 326]. Аналогічно можна зазначити, що відповідальність у міжнародному економічному праві сприяє стабільному функціонуванню міжнародної економічної системи. Поняття міжнародно-правової відповідальності характеризується такими ознаками: настає за вчинення міжнародного правопорушення; реалізується на основі норм міжнародного права; пов'язана

з певними негативними наслідками для правопорушника; спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку [1, с. 326].

Отже, міжнародно-правова відповідальність стосується наслідків вчиненого державами та іншими суб'єктами міжнародного права міжнародно-правового делікту [2, с. 436]. А передумовою відповідальності держав є насамперед порушення міжнародно-правового обов'язку [2, с. 437]. Відповідальність держави-порушниці міжнародно-правового зобов'язання та/або норм міжнародного права реалізується у визначених видах та формах. І санкції є формою нематеріального виду відповідальності. Санкції, які застосовуються державами в міжнародних відносинах, найчастіше стосуються саме міжнародних економічних відносин, прямо чи опосередковано впливаючи на них. Більш того, наслідком застосування санкцій в міжнародних економічних відносинах є ті чи інші матеріальні втрати, як держав, що застосовують санкції, так і тих, кому вони адресовані. Таким чином, хоча санкції і відносяться до нематеріального виду відповідальності, але у подальшому вони матимуть здебільшого економічні і матеріальні наслідки для обох сторін, вплинуть на їхні міжнародні економічні відносини.

Під санкціями розуміють індивідуальні або колективні правомірні примусові заходи, вжиті проти держави-порушниці, з метою припинення її неправомірного поведіння або покарання за таке поведіння [1, с. 335]. При цьому, розрізняють індивідуальні та колективні санкції. Колективні санкції згідно ст. 39 Статуту ООН можуть використовуватися тільки на підставі рішення Ради Безпеки ООН щодо держав, чії дії становлять загрозу миру або порушення миру. У ст. 41 Статуту ООН зазначено, що колективні санкції можуть включати повне або часткове переривання економічних відносин, переривання транспортних та інших засобів зв'язку, розрив дипломатичних відносин. Якщо перелічених у ст. 41 Статуту ООН заходів виявиться недостатньо для тиску на державу-порушницю, то відповідно до ст. 42 Статуту ООН, Рада Безпеки ООН може ухвалити рішення щодо санкцій з використанням збройної сили для підтримки або відновлення міжнародного миру й безпеки [3, с. 402]. Виходячи з цього, можна погодитися з думкою деяких науковців, що завдяки універсальному характеру Організація Об'єднаних Націй є відповідною структурою для запровадження таких заходів і контролю за їх дотриманням [1, с. 336]. Інакше кажучи, колективні санкції будуть правомірні (легітимні), лише, якщо вони прийняті Радою Безпеки ООН. На нашу думку, ці положення Статуту ООН відповідають встановленому міжнародному правопорядку і сприяють тому, що санкції будуть запроваджені державами не на власний розсуд, довільно, виходячи з їхніх власних інтересів, цілей та потреб.

Можна констатувати, що у міжнародному економічному праві юридична природа та правові засади використання санкцій досліджено недостатньо. Так, деякі науковці обмежуються загальною характеристикою правового забезпечення зобов'язань і засобів розв'язання міжнародних економічних спорів [4]. І.І. Дахно зазначає, що сторони міжнародних економічних

договорів мусять діяти так, щоб укладені ними договори виконувалися самостійно. До того ж, розділ VI Статуту ООН передбачає мирні засоби розв'язання всіх спорів між державами. А це стосується і спорів на терені економіки [4, с. 104]. Інші науковці, такі як В.Ф. Опришко, розглядають публічно-правові міжнародні економічні спори та способи їх розв'язання [5]. Зокрема, однією із особливостей міжнародного економічного права, як і міжнародного права в цілому, є відсутність міжнародних інститутів, які б забезпечували у примусовому порядку виконання його норм. Тому головна роль у цій справі належить самим державам, які діють самостійно, індивідуально або об'єднуються у відповідні міжнародні організації. Усі суб'єкти міжнародних економічних відносин повинні виконувати вимоги міжнародного права та міжнародного економічного права, а також ті конкретні зобов'язання, що випливають із відповідних договорів. Будь-які порушення норм, що діють у цій сфері, невиконання або неналежне виконання своїх міжнародних зобов'язань є правопорушенням, тобто міжнародним деліктом [5, с. 442-443].

Важливе значення для правового регулювання застосування санкцій у міжнародних економічних відносинах має не тільки Статут ООН, норми якого носять обов'язковий характер, але і Хартія економічних прав та обов'язків держав 1974 р., положення якої відповідають Статуту ООН у цьому контексті та певним чином доповнюють його. Не дивлячись на те, що норми Хартії носять рекомендаційний характер, вони закріплюють дуже важливі положення. А саме зазначено, що жодна держава не може здійснити щодо іншої держави або загрозувати їй вжиттям економічних, політичних або будь-яких заходів примусового характеру, спрямованих на утиснення її суверенних прав або отримання будь-якої вигоди [6]. Отже, використання санкцій у міжнародних економічних відносинах, відповідно до цього міжнародного документа, також не може здійснюватися державами довільно задля досягнення власних інтересів, цілей і потреб.

Також в міжнародному економічному праві важливу роль щодо питання про можливість застосування санкцій у міжнародних торгових відносинах відіграють положення Угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994 р. [7] та ст. 21 та ст. 22 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів від 15.04.1994 р. [8].

Підводячи підсумок зазначимо, що санкції, як форма міжнародно-правової відповідальності, є досить дієвим інструментом впливу на державу-порушницю норм міжнародного економічного права та/або міжнародних економічних зобов'язань. Крім того, створений відповідний міжнародно-правовий механізм застосування санкцій. Проте, використання санкцій потужними державами або їхніми групами довільно, з метою забезпечення власних інтересів, цілей та потреб, поза межами існуючого міжнародно-правового механізму та встановленого міжнародного правопорядку, створює дисбаланс у функціонуванні міжнародної економічної системи. Так, довільне використання санкцій без рішення Ради Безпеки ООН може призвести до

негативних явищ у світовій економіці, а також завдати економічної шкоди не тільки державі проти якої вони вводяться, але і державі або державам, які їх вводять. Тому, використання такого ефективного інструменту як санкції для забезпечення дотримання міжнародного та міжнародного економічного права, міжнародного економічного правопорядку, має відповідати чітко визначеним у міжнародному праві та у міжнародному економічному праві нормам.

Список використаної літератури:

1. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : підручник К. : Знання, 2012. 631 с.
2. Гердеген Матіас. Міжнародне право. [Пер. з німецької]. К. : «К.І.С.», 2011. 516 с.
3. Международное публичное право : Сборник документов. Том 1. М. : Издательство БЕК, 1996. 570 с.
4. Дахно І. І. Міжнародне економічне право : курс лекцій. К. : МАУП, 2000. 160 с.
5. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право і процес : моногр. К. : Парламентське вид-во, 2014. 518 с.
6. Хартія економічних прав та обов'язків держав : ООН. Резолюція ГА ООН № 3281 (XXIX) від 12.12.1974. URL: <https://www.un.org>. (дата звернення: 25.10.2022).
7. Угода про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994. *Офіційний вісник України*. 2010. № 48. Ст. 1601.
8. Домовленість про правила та процедури вирішення спорів від 15.04.1994. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2989.

НАПРЯМОК 4. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

ГРИШКО О.М.,

професор кафедри теоретичної юриспруденції

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ

У науковій літературі поняття «безпека» характеризує стан, коли кому-або чому-небудь ніщо не загрожує [1, с. 70] та визначає захищеність від небезпеки. І. Корж, досліджуючи визначення поняття «безпека», вважає, що останнє в соціальному розумінні означає збалансований стан функціонування соціальної системи (людини, держави, світового співтовариства), за якого людина своїми діями спроможна своєчасно виявити та мінімізувати негативний вплив наявних та потенційних загроз або уникнути їх, що, своєю чергою, надає їй можливість зберігати систему своїх цінностей і забезпечувати подальший їх розвиток. Це трактування базується на наступних концептуальних підходах: відсутність загроз системі; захищеність системи від наявних та ймовірних загроз; загрози існують завжди, вони негативно впливають на систему, проте вжиті заходи мінімізують їх негативний вплив, що надає змогу системі функціонувати і розвиватися [2, с. 71-72]. Водночас поняття «безпека» залежить від контексту та його визначення у відповідному словосполученні, яке його уточнює та конкретизує. У чинному законодавстві України поняття «безпека» визначається у словосполученнях внутрішньополітичної, воєнної, екологічної, економічної, інформаційної, національної, ядерної тощо.

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу питання забезпечення екологічної безпеки в Україні. Оскільки, відповідно до індексу екологічної ефективності (ENVIRONMENTALPERFORMANCEINDEX) Україна займає 60 місце серед інших держав [3].

У ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека визначається, як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Забезпечення екологічної безпеки є одним із обов'язків держави, що гарантується громадянам України здійсненням системи взаємопов'язаних державно-правових, економічних, організаційних, технічних, міжнародно-правових та інших заходів. Проте, відповідно до індексу екологічної ефективності в оцінюванні України, найгіршими показниками є: якість атмосферного повітря, умови для збереження біорізноманіття, стан

екосистемних послуг, санітарія та управління відходами тощо. Серед проблем у сфері охорони навколишнього природного середовища залишаються питання його забруднення викидами в атмосферне повітря, забруднення вод, нераціональне використання природних ресурсів та їх виснаження, недостатня лісистість території України, деградація земельних ресурсів, відсутність ефективної системи хімічної безпеки, відсутність належної інфраструктури та ефективної системи управління відходами, посилення глобальних змін клімату, відсутність стратегії розширення заповідників тощо.

Водночас зазначимо, що повномасштабний воєнний російський напад на Україну став новим викликом та серйозною загрозою екологічній безпеці. Аналіз стану забруднення атмосферного повітря у містах України у I півріччі 2022 року показує, що в атмосферному повітрі визначався вміст 22 забруднювальних речовин. Концентрація шкідливих речовин перевищували середньодобові гранично допустимі концентрації з формальдегіду – майже в 2 рази, з діоксиду азоту – в 1,4 рази; середній вміст фенолу досягав рівня 1,0. За комплексним індексом забруднення атмосфери в деяких містах України рівень забруднення повітря характеризувався як дуже високий та високий: дуже високий рівень встановлено у місті Одесі, високий – у містах Кам'янське, Дніпро, Маріуполь, Кривий Ріг, Миколаїв, Київ, Луцьк тощо. Підвищений рівень забруднення був встановлений ще у тринадцяти містах України. Високий рівень забруднення повітря був зумовлений значними концентраціями формальдегіду, діоксиду азоту, фенолу, фтористого водню, оксиду вуглецю тощо. Наприклад, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року в зазначених містах встановлено нижчий рівень забруднення атмосферного повітря [4].

Проведений аналіз свідчить, що у зазначеному контексті забезпечення екологічної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану важливим є питання забезпечення й безпечного рівня радіаційного фону на території України. За даними радіометричних спостережень мережі гідрометеорологічної служби України, в районах розташування атомних електростанцій гамма-випромінювання зафіксовано в межах вище середнього показника 14 мк Р/год [4]. Тому, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, неможлива ймовірність виключення застосування російськими військовими ядерної зброї або здійснення акту ядерного тероризму, що може призвести до зміни радіаційної ситуації та до катастрофічних наслідків для населення та навколишнього середовища не лише в Україні, але за її межами.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. 1728 с.
2. Корж І.Ф. Безпека: медотологічні підходи до поняття. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 38 (4). С. 68-72.
3. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України

від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>.

4. Огляд стану забруднення навколишнього природного середовища на території України за I півріччя 2022 року. URL: <https://bit.ly/3W8gUOr>.

НАПРЯМОК 5. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ОМЕЛЬЧЕНКО А. В.,
завідувач кафедри приватного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, професор

НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ЯК ВИД ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Надання адміністративних послуг займає провідне місце серед видів публічного адміністрування. У результаті надання адміністративних послуг найбільш повно реалізується людиноцентристська теорія адміністративного права, коли публічна адміністрація має якнайповніше задовольняти права, свободи та законні інтереси фізичних та юридичних осіб [1, с. 20].

Правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг врегульовані Законом України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI. Відповідно до ст. 1 зазначеного закону адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону. Суб'єктами звернення у цьому випадку є фізичні особи, юридичні особи, які звертаються за отриманням адміністративних послуг, а суб'єктами надання адміністративної послуги – органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні реєстратори, суб'єкти державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги [2].

Надання адміністративних послуг здійснюється відповідно до Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» від 15 липня 2021 р. № 1689-IX[3], Закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI з урахуванням особливостей, визначених законами, які регулюють суспільні відносини у відповідних сферах, зокрема Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 р. № 222-VIII[4].

Державна політика у сфері надання адміністративних послуг базується на принципах верховенства права, у тому числі законності та юридичної визначеності; стабільності; рівності перед законом; відкритості та прозорості; оперативності та своєчасності; доступності інформації про надання адміністративних послуг; захищеності персональних даних; раціональної мінімізації кількості документів та процедурних дій, що вимагаються для

отримання адміністративних послуг; неупередженості та справедливості; доступності та зручності для суб'єктів звернень [2].

Виключно законами, які регулюють суспільні відносини щодо надання адміністративних послуг, встановлюються: 1) найменування адміністративної послуги та підстави для її одержання; 2) суб'єкт надання адміністративної послуги та його повноваження щодо надання адміністративної послуги; 3) перелік та вимоги до документів, необхідних для отримання адміністративної послуги; 4) платність або безоплатність надання адміністративної послуги; 5) граничний строк надання адміністративної послуги; 6) перелік підстав для відмови у наданні адміністративної послуги. Адміністративні послуги визначаються виключно законом [2].

Адміністративні послуги надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг. Адміністративні послуги в електронній формі надаються з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування. Порядок та вимоги інтеграції інформаційних систем державних органів та органів місцевого самоврядування з Єдиним державним вебпорталом електронних послуг затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері надання адміністративних послуг, яким є Міністерство цифрової трансформації [2].

Закон України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI містить норми про порядок діяльності центрів надання адміністративних послуг, порядок ведення Реєстру адміністративних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг.

Перелік та вимоги до документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, визначаються законом. Забороняється вимагати від суб'єкта звернення документи або інформацію для надання адміністративної послуги, не передбачені законом. Суб'єкт надання адміністративної послуги не може вимагати від суб'єкта звернення документи або інформацію, що перебувають у володінні суб'єкта надання адміністративних послуг або у володінні державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ або організацій, що належать до сфери їх управління. Для отримання адміністративної послуги суб'єкт звернення у випадках, передбачених законом, подає документи (якщо відомості, що містяться в них, не внесені до відповідних інформаційних баз в обсязі, достатньому для надання адміністративної послуги)[2].

У якості теоретичного висновку слід зазначити, що надання адміністративних послуг – це суспільні відносини з приводу здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямовані на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону. Зазначені суспільні відносини мають публічно-правовий характер. Суб'єктами

діяльності у сфері надання адміністративних послуг є суб'єкт звернення (фізична особа, юридична особа, яка звертається за отриманням адміністративних послуг) та суб'єкт надання адміністративної послуги (орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, державний реєстратор, суб'єкт державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги). Предмет діяльності у сфері надання адміністративних послуг визначається змістом конкретної адміністративної послуги.

Список використаної літератури:

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.

2. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

4. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

БОГДАНЕЦЬ А.В.,

доцент кафедри приватного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні, в умовах воєнного стану, все більшої актуальності набуває особлива увага, турбота та додаткові гарантії захисту прав та законних інтересів дітей. В зазначеному контексті варто звернути увагу на те, що зміни в законодавстві на час військового стану не торкнулись обов'язків батьків щодо забезпечення дітей та сплати аліментів.

Окремі аспекти стягнення аліментів знайшли своє відображення у наукових працях Ю. Коломоєць, М. Мельник, С. Петrenchенко, М. Черепанова та ін.

Аліменти (лат. *alimentum* – харчі, продовольство) – обов'язок утримання у визначених законом випадках одним членом сім'ї інших, які потребують цього [8 с. 102]. Обов'язок батьків утримувати дітей з метою забезпечення їх майновими благами для гарантування належного життєвого рівня, закріплено

в ст. 51 Конституції України та в ст. 180 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Згідно ст. 180 СК України, батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття та в деяких випадках, до досягнення нею 23 років за умови, якщо дитина продовжує навчання або перебуває в скрутному матеріальному становищі [1].

Таким чином, аліментами можна вважати певні кошти цільового призначення, які є складовою матеріального забезпечення дітей та сплачуються на підставі закону одним із батьків, який є зобов'язаною особою у сфері аліментних правовідносин, на користь дитини іншому з батьків, який виступає уповноваженою особою у сфері аліментних правовідносин. Законодавством передбачено два способи сплати аліментів: добровільний (договірний) та примусовий (в судовому порядку). Саме договірний спосіб врегулювання питання щодо сплати аліментів з метою максимально ефективного матеріального забезпечення дітей, на сьогоднішній день є пріоритетним, зокрема з огляду на кількість сімей, які змінили місце та країну проживання.

Слід звернути увагу на те, що 01.04.2022 р. Міністерством юстиції України було опубліковано роз'яснення щодо аліментних зобов'язань у період воєнного стану. Зокрема, зазначено, що Верховна Рада прийняла Закон, яким передбачено, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України: припиняється звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника (крім рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни Російської Федерації); визначені цим Законом строки перериваються та встановлюються з дня припинення або скасування воєнного стану. Крім того, вище вказаним Законом змінами не передбачено заборони нарахування та стягнення пені за прострочення сплати аліментів [5].

Відповідно до ст. 196 СК України, у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості [1].

Згідно положень ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», виконавець стягує з боржника аліменти у розмірі, визначеному виконавчим документом, але не менше мінімального гарантованого розміру, передбаченого СК України [2].

Згідно ч. 2 ст. 182 СК України розмір аліментів має бути не меншим від половини прожиткового мінімуму, визначеного для дітей відповідної вікової категорії. Він призначається за умови, що один із батьків, який платитиме аліменти, не має достатньо коштів, щоб робити великі виплати. Розмір аліментів може визначатися батьками самостійно, шляхом укладення договору про сплату аліментів, цей договір повинен бути посвідчений

нотаріусом на нотаріальному бланку, а з 07.03. 2022 року, в умовах воєнного стану, навіть, на простому аркуші паперу [7]. Проте, варто акцентувати увагу на тому, що право нотаріусу посвідчувати аліментний договір на звичайному аркуші паперу, а не лише на спеціальному бланку повинно реалізовуватися з дотриманням низки правил. Також слід зважати на те, що в умовах воєнного стану не всі нотаріуси на території України працюють.

Інформацію про наявність в особи боргів за аліментними зобов'язаннями можна отримати з Єдиного реєстру боржників та Автоматизованої системи виконавчого провадження. Варто зазначити, що порядок відновлення доступу державних виконавців до зазначених систем встановлено наказом Міністерства юстиції України від 04.04.2022 р. № 1310/5 «Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану» [4].

Наступною особливістю стягнення аліментів в умовах воєнного стану є те, що обмеження для проведення дій по виконавчим провадженням спостерігається на непідконтрольних територіях. Мова йде про заборону у період окупації відкриття виконавчих проваджень, а також вжиття заходів примусового виконання рішень на непідконтрольних територіях.

В умовах воєнного стану не зазнали також змін положення щодо права отримати рішення про стягнення аліментів, тобто мати чи батько за умови одноосібного утримання дитини, мають можливість реалізувати право на звернення до суду із заявою про видачу судового наказу або із позовною заявою про стягнення аліментів.

Заяву про видачу судового наказу на стягнення аліментів потрібно подавати за зареєстрованим місцем проживання відповідача, а позовну заяву на стягнення аліментів – за місцем реєстрації позивача. Проте, потрібно зважати в даному випадку на функціонування судів на певних територіях України, зокрема окупованих або тих, на яких ведуться активні бойові дії. За вказаної ситуації варто керуватися інформацією, розміщеною на веб-сайті «Судова влада України» про тимчасову зміну територіальної підсудності окремих судів. Таким чином, навіть в умовах воєнного стану гарантується право громадян на судовий захист.

Зважаючи на значну кількість мобілізованих осіб, які захищають нашу державу, актуальним є питання щодо стягнення аліментів із платників, які перебувають у Збройних Силах України. В зазначеному контексті варто звернути увагу на те, що чинним законодавством не передбачені обмеження щодо стягнення аліментів з військовослужбовців. Згідно постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146» від 16.02.2022 р., військовослужбовці сплачують аліменти на загальних засадах та з усіх видів грошового забезпечення (крім такого, яке не має постійного характеру) [3].

Внаслідок військових дій значна кількість громадян втратили не тільки своє майно, але і роботу та доходи. За таких умов батьки стали безробітними, але Закон не виділяє безробіття як обставину, за якої аліменти можуть не

сплачуватися. Наразі, як і у довоєнний період, безробітні боржники зобов'язані сплачувати аліменти, виходячи із середньої заробітної плати для працівників місцевості, де вони проживають [6]. Таким чином, платники аліментів зобов'язані вчасно сплачувати платежі за аліментами.

Слід звернути увагу також на те, що в умовах воєнного стану платники аліментів, банківські рахунки яких арештовані, мають право користуватись власними коштами з тих рахунків, які розблоковуються автоматично банком.

Отже, виходячи з вище зазначеного, можна дійти висновку, що завжди, і в мирний і у воєнний час, можна спостерігати за ситуацією як належного виконання батьками своїх обов'язків щодо утримання дітей, так і цілеспрямованого ухилення від виконання таких обов'язків. Тому саме з метою уникнення збільшення кількості боржників зі сплати аліментів, останнім часом в національне законодавство була внесена значна чисельність змін та доповнень. Проте, вирішення проблеми несплати аліментів на дітей повинно бути комплексним, тобто не обмежуватися виключно внесенням змін до законодавства. Потрібно також зосередити увагу на утвердження в суспільстві головних сімейних цінностей з метою посилення реалізації обов'язку щодо сплати аліментів, зокрема захисту інтересів дитини щодо гідного утримання та всебічного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

2. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII. *Відомості Верховної ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.

3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146: постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

4. Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану: наказ Міністерства юстиції України від 4 квітня 2022 року № 1310/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-22#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

5. Роз'яснення Міністерства юстиції України щодо аліментних зобов'язань у період воєнного стану від 01 квітня 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-minyustu-shchodo-alimentnih-zobovyazan-u-period-voyennogo-stanu>. (дата звернення: 25.10.2022).

6. Аліментні зобов'язання у період воєнного стану. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/alimentni-zobovyazannya-u-period-voyennogo-stanu-2/>.

7. Виплата аліментів у період дії воєнного стану. URL: <https://snovmr.gov.ua/vyplata-alimentiv-u-period-diyi-voyennogo-stanu/>.

8. Черепанов М.М. Аліменти із-за кордону: реальність чи фантастика. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Випуск 67. С. 101–105.

ВАВЖЕНЧУК С.Я.,
професор кафедри приватного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

Класифікації цивільно-правових договорів як одному з напрямів вивчення цивільного права завжди приділялося достатньо уваги в науковій літературі [1, с.19]. Адже саме класифікація договорів впливає на визначення місця договору в системі договорів, що має важливе значення для правозастосовної практика

Одразу зауважимо, що структура норм ЦК України окреслена простою однорядною класифікацією договорів і побудована таким чином, що не містить систематизації цивільно-правових договорів, а лише вказує на окремі види договорів [2, с. 42]. Думається, що законодавець у такий спосіб побудови норм уникає дискусії щодо застосування критеріїв систематизації договорів в ЦК України, що є абсолютно виваженим підходом з точки зору методології законодавчої техніки.

В юридичній літературі прийнято поділяти договори за двома основними способами. Як відомо, перший спосіб полягає в дихотомічному поділі. Такий спосіб класифікації договорів здійснюється за біполярним принципом із застосуванням відповідного критерію. В юридичній літературі, як правило, виділяють три основні: зустрічне задоволення, розподіл між контрагентами їх обов'язків у договорі, момент виникнення договору. В. В. Луць, здійснюючи систематизацію договорів, застосовує вказані підстави, однак іменує їх ознаками [3, с. 55]. Критерій зустрічного задоволення покладено в основу поділу договорів на оплатні (наприклад, купівля-продаж) та безоплатні (наприклад, дарування). На критерії розподілу обов'язків між сторонами ґрунтується поділ договорів на односторонні (наприклад, доручення, дарування) та взаємні (наприклад, підряд, поставка). Момент виникнення договору є критерієм для класифікації договорів на реальні (наприклад, позика) та консенсуальні (прикладом, комісія) [2, с. 43].

Окремо варто зазначити, що при класифікації договорів використовуються видові особливості правочинів, адже договір є видом правочину, а тому йому притаманні ознаки останнього. Наприклад, у юридичній літературі поряд із абстрактними – казуальними, строковими – безстроковими правочинами виділяють абстрактні – казуальні, строкові – безстрокові договори тощо. З цього приводу Р. Б. Шижка зазначив, що намагання надати договорам абстрактності чи казуальності полишено

практичного сенсу. На його думку, усі договори є казуальними і мають свою причину, адже в іншому випадку вони позбавлені сенсу і не вказують на виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків за таким договором. Автор підкреслює, що типізація договорів проводиться за їх метою, що фактично свідчить про принципову помилковість вказаних спроб. Це не має практичного значення і є схоластичним (важко навести приклад укладення договору без мети) [4, с. 84].

Утім за дихотомічним поділом можливо виділити також інші пари договорів, що ґрунтуються на інших критеріях. Так, зміст правовідносин є критерієм для поділу договорів на майнові та організаційні (до них відносять засновницькі (установчі) договори), спосіб укладення договорів є критерієм для поділу договорів на детермінуючі (до яких відносяться договори приєднання) та вільновизначені (наприклад, факторинг) тощо [2, с. 44]. Не можливо не відмітити у цьому ключі й те, що утворені у такий спосіб пари договорів можуть виступати одночасно й договірними типами [2, с. 44], що на практиці ускладнює визначення правової природи того чи іншого договору.

Заради справедливості відмітимо, що дихотомічний спосіб класифікації договорів недосконалий, адже не охоплює всіх договорів що існують в умовах сьогодення. Трапляються такі випадки, де деякі договори або мають ознаки обох договорів, поділених за дихотомічним способом класифікації, або взагалі залишаються за межами того чи іншого дихотомічного поділу договору. Наприклад, договори з нотаріальним посвідченням з огляду на ч. 4 ст. 639 ЦК України законодавець залишив поза дихотомічним способом класифікації договорів на консенсуальні – реальні тощо [2, с. 44].

Що стосується другого способу класифікації, то він полягає в тому, що створюються групи договорів на підставі виділення індивідуальних ознак та умов тих чи інших договорів. Це вирішує деякі проблеми з якими зіштовхується модель дихотомічного поділу договорів. Втім не можна заперечити того, що у разі застосування зазначеного способу поділу договорів вибудовується досить широка система договорів без чітких структурних зв'язків між ними [2, с. 45]. Як наслідок має місце тяжіння до розмитості критеріїв класифікації та перехресних класифікацій.

Для побудови класифікації договорів використовуються як юридичні, так і економічні критерії. Такий підхід дає можливість упорядкувати низку договорів та охопити договори, що потрапили у прогалину класифікації в разі застосування дихотомічного поділу. Виходячи з цих засад, радянський цивіліст О. С. Іоффе доволі вдало виокремив види договірних зобов'язань щодо: 1) відплатної реалізації майна; 2) передачі майна у відплатне користування; 3) безвідплатної передачі майна у власність або користування; 4) здійснення робіт; 5) надання послуг; 6) перевезення; 7) кредиту та розрахунків; 8) страхування; 9) сумісної діяльності [5, с. 6-10]. Хоча в подальшому у вступних положеннях він вказані види називає вже групами зобов'язань [2, с. 43-45; 5, с. 81-86]. До наведених груп включено окремі низки договорів.

Використання у класифікації договорів на підставі різного роду критеріїв призводить до труднощів, адже одні й ті самі договори можуть підпадати під різні групи договорів або види договорів. Наприклад, акредитив одночасно може входити до двох груп договорів, а саме: групи договорів про надання послуг та групи договорів щодо кредиту та розрахунків. Указану проблему в юридичній літературі намагалися вирішити за рахунок застосування єдиного класифікаційного критерію та багатоступеневої класифікації договорів на групи, види, підвиди. Тобто кожну групу, вид, підвид договору наділяють власним єдиним юридичним критерієм класифікації. Незалежно від обраного критерію на тому чи іншому ступені класифікації системоутворюючим чинником, як правило, визнають кінцевий правовий результат договору. Науковці, вказуючи на кінцевий правовий результат договору, використовують власну термінологію. Так, М. В. Гордон, використовує термін «наслідок» для якого укладено договір [6, с. 65-87]. В. В. Луць уточнив цю позицію та вказав на основний правовий результат (мету) договору [3, 55-63]. О. О. Красавчиков у цьому ключі визначив спрямованість цивільно-правових зобов'язань [2, с. 46; 7, с. 42-43].

Враховуючи суттєві недоліки дихотомічного поділу договорів та беручи за основу критерій кінцевого правового результату, варто все ж таки підтримати виділення в юридичній літературі наступних груп договорів у цивільному праві: 1) договори про передачу майна; 2) договори про виконання робіт; 3) договори про надання послуг; 4) договори, направлені на створення різних колективних утворень. Кожна група договорів включає окремі види договорів, останні можуть містити підвиди договорів [2, с. 46]. Як наслідок утворюється хоча і не бездоганна але багатоступенева класифікація договорів. При цьому не можна скидати з терезів науки договірної права дихотомічний поділ договорів на: консенсуальні та реальні, односторонні та взаємні, відплатні та безвідплатні, основні та попередні, договори на користь контрагентів та на користь третіх осіб, вільні та обов'язкові, договори з взаємопогодженими умовами та договори приєднання, зобов'язальні та речові.

Щодо останньої класифікації, враховуючи обмеженість публікаційного простору лише зазначимо, що зобов'язальні та речові договори не відображені в ЦК України в силу іншої структури норм ЦК України, що регламентує договір. Але ігнорувати їх наявність в науці договірної права не можна, адже вони ґрунтуються на рецепції римського права, працях Ф.К. Савіньї, який вперше розробив теорію речового договору та розмежував його з зобов'язанням [8, с. 36]. До того такий поділ договорів відображає дієву дворівневу конструкцію переходу права на речі та ґрунтується на глибокому розумінні *causa* та *tradition*.

Список використаної літератури:

1. Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2011. 584 с.
2. Вавженчук С.Я. Договірне право: підручник у 2 т. Т.1. Харків : Право, 2022. 632 с.

3. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
4. Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності / за ред. В. В. Луця. Київ : НДІ приват. пр. і під-ва АПрН України, 2009. 299 с.
5. Иоффе О. С. Избранные труды : в 4 т. Т. III : Обязательственное право (Переиздание). СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. 837 с.
6. Гордон М. В. Система договоров в советском гражданском праве. *Ученые записки ХЮИ*. 1954. Вып. 5. С. 65–87.
7. Красавчиков О. А. Система отдельных видов обязательств. *Советская юстиция*. 1960. № 5. С. 42–43.
8. Felgentraeger W. Friedrich Carl v. Savignys Einfluss auf die Übereignungslehre. Leipzig, 1927. 2 Bll., 52 s.

ЛЩУК О.С.,
Директор ТОВ «ПЕРО ГРУП»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРІВ ПРИ РЕЙДЕРСЬКОМУ ЗАХОПЛЕННІ: ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Аналіз досвіду зарубіжних країн у протидії посяганням на майно будь-якого акціонерного товариства (надалі-АТ) - «рейдерству», варто провести на основі законодавства Великої Британії, США, Австралії та РФ із порівнянням нормативно-правових актів названих країн із чинним законодавством України, зокрема Законом України «Про акціонерні товариства».

У Великій Британії злиття та поглинання регулюються за допомогою Companies Act (Акт про компанії), останню редакцію якого прийняли у 2006 році. Закон визначає рішення, які приймаються спеціальною резолюцією (не менше 75 %). До них відносять: зміну статуту компанії (секція 21 Акту про компанії); зміну найменування компанії (секція 77 Акту про компанії); перереєстрацію публічної компанії в приватну і навпаки (секції 90, 97 Акту про компанії); перетворення компанії з необмеженою відповідальністю в компанію з обмеженою відповідальністю (секція 105 Акту про компанії); відмову від застосування переважного права акціонерів на придбання акцій (секції 569-571 Акту про компанії); зменшення капіталу компанії (секції 626, 641 Акту про компанії); позаринкове придбання компанією власних акцій (секція 694 Акту про компанії); виплати з капіталу для погашення або придбання власних акцій (секції 713, 716 Акту про компанії). Зміну прав утримувачів певного класу акцій приймають теж спеціальною резолюцією на загальних зборах акціонерів даного класу або їх письмовою резолюцією трьома чвертями всіх існуючих голосів (секція 630 Акту про компанії) [1, с. 88]. Якщо таке рішення буде визнано несправедливим, то власники 15 % акцій

даного класу можуть звернутися до суду з позовом про анулювання зміни права. Також у статуті можуть міститися положення про рішення щодо інших питань, які потребують спеціальної резолюції.

В Україні у частині 2 статті 33 Закону України «Про акціонерні товариства» теж прописано перелік питань, які вирішуються виключно на загальних зборах. У Великій Британії відповідно до статті 907 Акту про компанії, при злитті публічних компаній, а також при поглинанні публічною компанією іншої компанії, потрібне схвалення власників 75 % акцій кожного класу кожної компанії.

У акціонерному законодавстві України, зокрема у статтях 80 та 83 Закону України «Про акціонерні товариства» теж прописані схожі норми із нормами Акту про компанії, відповідно до яких рішення про припинення товариства шляхом злиття, про створення комісії з припинення товариства, а також про обрання персонального складу комісії з припинення приймається загальними зборами (зареєстровані для участі у зборах акціонери, які сукупно є власниками не менш як 60 % голосуючих акцій) кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті. Важливо, що у Законах прописаний кворум для прийняття рішення про злиття публічних компаній та поглинання однією публічною компанією іншої компанії. При цьому забезпечуються права дрібних акціонерів, а саме рівні права усіх акціонерів на прийняття рішення про злиття та поглинання публічних компаній [2].

Згідно із секцією 942 Акту про компанії, «фундаментальні» операції (пов'язані зі зміною контролю в компанії) з акціями публічних компаній регулює і контролює особливий орган (Panel on Takeovers and Mergers). Цей орган існує у Великій Британії з 1968 року. Ним приймаються рішення з більшості питань, пов'язаних із «фундаментальними» операціями, зокрема, якщо міноритарні акціонери не задоволені умовами проведення такої операції. Такі рішення переглядає лише спеціальний апеляційний орган (Takeover Appeal Board), компетенцію якого визначено статтею 951 Акту про компанії. Якщо його компетенції недостатньо для вирішення певного спору або сторони не погоджуються, то спір розглядають у судовому порядку [3, с. 89].

Характерною особливістю законодавчого регулювання злиття та поглинання у Великій Британії є максимальна публічність угоди, що дає змогу забезпечити захист інтересів як кожного акціонера, так і всього підприємства. Вся процедура злиття компаній має бути викладена у письмовому документі, який повинен містити всі необхідні для укладення угоди відомості (назву компанії, інформацію про структурний склад її акцій, умови перерозподілу власності після здійснення процедури злиття та поглинання, подальший розподіл відповідальності та прибутку компаній, ціна, що пропонується компанії, яка поглинається). Генеральний директор та відповідний експерт на загальних зборах акціонерів доповідають про необхідність та корисність проведення злиття. Відповідно до Акту про компанії, доповідь повинна бути належно обґрунтована з посиланням на бухгалтерську звітність, показники господарської діяльності підприємств. Схему злиття та поглинання (scheme)

затверджують на загальних зборах акціонерів. Реєстратор перевіряє всі необхідні документи, зокрема документ, що визначає процедуру злиття, обґрунтування генерального директора й експерта щодо необхідності та можливості злиття, бухгалтерську звітність обох компаній за останні три роки. Після видання реєстратором офіційного дозволу можна затверджувати новий Статут підприємства [4, с. 197].

Стаття 65 Закону України «Про акціонерні товариства» зстановлює, що оферта має містити відомості про: особу, яка стала власником контрольного пакета акцій товариства, ціну придбання акцій та порядок її визначення; строк, протягом якого акціонери можуть повідомити про прийняття пропозиції про придбання акцій відповідно до частини шостої цієї статті; порядок оплати акцій, що придбаваються; спосіб (способи) оплати акцій, що придбаваються [5].

У Великій Британії імовірність поглинання не залежить від фінансового стану компанії та ефективності управління нею. Для економіки Великої Британії нехарактерна участь у протиправних поглинаннях спеціалізованих компаній, що займаються перерозподілом активів усупереч інтересам і правам інших суб'єктів економіки [6, с. 109].

Законодавство Великої Британії про компанії захищає інтереси акціонерів шляхом вимоги прийняття рішень спеціальною резолюцією (кваліфікованою більшістю голосів). Відповідно до вимог Sixth Council Directive, оферент, що придбав за наслідками публічної пропозиції не менше 90 % акцій, повинен примусово викупити і решту акцій за тією ж ціною. Якщо ж за наслідками пропозиції оферент отримав контроль над 90 % всіх акцій компанії, міноритарні акціонери, що залишилися, зобов'язані продати свої акції оференту [7, с. 89].

Аналіз законодавства Великої Британії, спрямованого на протидію посяганням на майно акціонерного товариства, дозволяє внести зміни до Закону України «Про акціонерні товариства». Зокрема, на думку автора, потрібно збільшити кворум загальних зборів акціонерного товариства, необхідний для прийняття рішення, оскільки в такому випадку рішення, які приймаються на загальних зборах отримують схвалення трьох четвертих голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій. Відповідно, якщо три четвертих голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій не підтримають ухвалення даного рішення, то рішення прийнято не буде. Ця норма буде спрямована на захист акціонерів від прийняття рішень не на їх користь та ухвалення їх простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій.

На підставі зазначеного, вважаємо, що частину 3 статті 42 Закону України «Про акціонерні товариства» необхідно викласти у такій редакції: «Рішення загальних зборів акціонерного товариства з питання, винесеного на голосування, приймається трьома четвертими голосів акціонерів, які

зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, встановлених цим Законом».

Також, на нашу думку, потрібно зазначити, що ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду. Дана норма захистить права та інтереси акціонерів при обов'язковому викупі самого товариства належних їм акцій та не дозволить купувати акції за нижчими цінами, ніж найвища ціна придбання протягом цього періоду [8, с. 18].

Вважаємо, що частину 1 статті 69 Закону України «Про акціонерні товариства» слід викласти у наступній редакції: «Ціна викупу акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду».

На підставі вищевикладеного, вважаємо, що чинне акціонерне законодавство України потребує подальшого удосконалення, наукового осмислення та практичного доопрацювання в контексті захисту прав акціонерів від незаконних протиправних дій третіх осіб.

Список використаної літератури:

1. Sixth Council Directive 82/891/EEC of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies // EEC. Brussels: OJ L 378, 31.12.1982. pp. 47-54.

2. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 No 514-VI // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2008. No 50-51. Ст. 384.

3. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. К.: Юрінком Інтер, 2001. 255 с.

4. Добровольский В. И. Анализ и комментарий корпоративного законодательства и судебной практики. М.: Волтерс Клувер, 2007. 464 с.

5. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 No 514-VI // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2008. No 50-51. Ст. 384.

6. Sixth Council Directive 82/891/EEC of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies // EEC. Brussels: OJ L 378, 31.12.1982. pp. 89-90.

7. Андреев В. К. Правосубъектность хозяйственных органов: сущность и организация / отв. редактор В. В. Лаптев. М.: Наука, 1986. 123 с.

8. Берлач Ю. А. Діяльність органів державної влади у сфері протидії рейдерству в Україні // Право і безпека. 2008. No 7/2. С. 167 – 172.

9. Титова О. В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». Донецьк, 2006. 24 с.

МАКАРЕНКО А.В.,

доцент кафедри теоретичної юриспруденції

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ЛОГІСТИКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Логістика є однією з провідних основ стійкості економіки та життєзабезпечення суспільства. З початком війни діяльність національних та міжнародних логістичних компаній кардинально змінилась. Практично зупинилося доправлення комерційних вантажів, увага зосереджена на перевезенні переважно гуманітарного та військового напрямку. Не здійснюється перевезення за допомогою морських шляхів та авіаційного транспорту. Проте логісти та українські експедитори докладають максимум зусиль для продовження та адаптації своєї діяльності.

Досить поширеною є міжнародна гуманітарна допомога – комплексний механізм, що охоплює не лише численних донорів, але і процеси збору та формування потреб, і логістику, що ускладнюється щодня через паливну кризу, руйнування транспортної інфраструктури та активні бойові дії та їхні гуманітарні наслідки щодня.

Гуманітарний вантаж, або гуманітарна допомога – це вид безоплатної допомоги, зокрема засоби для життя, які безкоштовно поширюються поміж жителями районів, охоплених гуманітарною катастрофою, або тих, що перебувають на цій межі [1].

Попри значну кількість та постійну зміну надавачів, отримувачів та логістичних задач навколо гуманітарної допомоги з-за кордону, забезпечено їх системність та розподіл задач. Зокрема, органи державної виконавчої влади (міністерства, різні служби) та військово-цивільні адміністрації на місцях збирають та формують узагальнений перелік потреб. Ця інформація регулярно розповсюджується та оновлюється за допомогою міжнародних механізмів реагування та через посольства України серед потенційних донорів. Цю ланку координує Міністерство зовнішніх справ України. Далі міжнародні партнери відпрацьовують запити на двосторонньому рівні з посольствами України, потім інформація надходить отримувачу допомоги та на цьому рівні застосовуються логістичні механізми.

За фінансової підтримки Європейського союзу у прикордонних країнах – Польщі, Румунії та Словаччині – створено логістичні хаби. У них збирають гуманітарну допомогу та формують комплексні вантажі для відправки в Україну. На всіх цих ланках держава активно співпрацює з волонтерами та громадськими організаціями [5].

Гуманітарну допомогу можна вважати надійним полем для співпраці між державою та громадянським суспільством. Наприклад, один координаційний центр у Польщі, сформований українськими активістами та волонтерами, з першого дня надавав професійну підтримку МЗС України у супроводі, оформленні та управлінні гуманітарними вантажами. Така співпраця

дозволила налагодити алгоритми в оформленні та прийомі вантажів у польських хабах, залучити до роботи залізничних перевізників, що максимально пришвидшило доставку допомоги до України. Щоденно цей кризовий центр у співпраці з посольством України в Польщі супроводжує близько тисячі тонн вантажів, співпрацює з донорами з усіх куточків світу [5].

На основі досвіду логістичних компаній можна сформулювати загальні тенденції та напрямки логістичної сфери, що сформувалися за останній час:

- розвиток транспортних коридорів між Україною та державами Балтійського та Чорноморського регіонів;

- обмеженість контейнерних ліній деякими країнами з огляду на побоювання, що ємності будуть втрачені, та, одночасно, лояльність окремих контейнерних ліній, які, навпаки, сприяють прискореному переміщенню контейнерів України;

- використання румунського порту Констанца як основного хабу для українських логістичних компаній;

- поступовий початок функціонування так званого «зернового коридору»;

- відновлення і сполучення залізничного та морського транспорту у перевезеннях;

- забезпечення зрозумілого клірингового механізму та виключення дублювання запитів;

- вибір пункту і маршруту доставки міжнародної гуманітарної допомоги потрібно розглядати в контексті управління її транспортуванням та за допомогою традиційних логістичних методів, виходячи з політичної обстановки і питань безпеки [2; 3; 4];

- посилення відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги [3].

Гуманітарна логістика є складним та унікальним механізмом з трьох причин. По-перше, центральну роль у подібних операціях відіграє політична ситуація в світі, відповідних регіонах та країнах. По-друге, зруйнованість інфраструктури війною, зокрема, та обмеженість деяких регіонів від основних транспортних магістралей. По-третє, кінцеві споживачі допомоги ніяк непов'язані ні з постачальниками гуманітарної допомоги, ні з перевізниками.

Попри війну спеціалісти логістичних компаній розробляють індивідуальні та альтернативні логістичні маршрути для клієнтів, допомагають перевозити гуманітарні вантажі для волонтерів та вантажі Збройних сил України, організовують контейнерні та тент перевезення з портів Європи в будь-яку точку світу, надають допомогу у митному оформленні вантажів та автомобілів та здійсненні експортних перевезень до Європи.

Список використаної літератури:

1. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 21.10.2022).

2. Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 №379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.10.2022).

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24.03.2022 №2155-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 22.10.2022).

4. Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 07.03.2022 №220 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.10.2022).

5. Василенко О. Міжнародна гуманітарна допомога для України: перемоги та виклики. URL : https://lb.ua/blog/oleksandra_vasylenko/525144_mizhnarodna_gumanitarna_dopomoga.html.

6. Смирнов І.Г. Логістичне забезпечення міжнародних гуманітарних та миротворчих операцій. URL : https://visnyk-geo.knu.ua/?page_id=1716&lang=uk.

7. Бикова А. Особливості української логістики гуманітарних вантажів через Румунію в умовах війни. URL : https://logist.today/uk/osoboe_mnenie/2022-09-02/osobennosti-ukrainskoj-logistiki-gumanitarnyh-gruzov-cherez-rumyniyu-v-usloviyah-voyny/.

РИБАЧКОВСЬКИЙ К.Е.,

адвокат, директор адвокатського об'єднання
«Адвокатська фірма «Столичний адвокат»

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПРИПИНЕННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Ч. 1 статті 104 Цивільного Кодексу України встановлює, що юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації.

Реорганізація акціонерного товариства (далі – АТ) здійснюється на підставі чинних Закону України «Про акціонерні товариства» і відповідно до Цивільного кодексу України. Рішення про реорганізацію товариства приймають загальні збори акціонерів трьома чвертями голосів акціонерів — власників голосуючих акцій. У випадках, передбачених законодавством, таке рішення може бути прийнято уповноваженим державним органом чи судом.

Реорганізація АТ може бути проведена у таких формах: *злиття, приєднання, поділ, перетворення* організаційно-правової форми товариства.

Сучасні цивілісти вважають, що при реорганізації забороняється обмін раніше випущених АТ звичайних акцій і привілейованих акцій, конвертованих у звичайні чи інші цінні папери на інше майно чи майнові права. Ця вимога не відноситься до акцій знову створюваного в результаті реорганізації товариства [1, с.17].

За будь-якої реорганізації АТ вносяться відповідні зміни у статут і державний реєстр. Права й обов'язки АТ переходять до правонаступника.

На думку Долинської В.В., при реорганізації АТ необхідно враховувати та захищати права всіх учасників АТ. З цією метою кредитори сповіщаються про реорганізацію не пізніше 30 днів з моменту ухвалення цього рішення. Після повідомлення про реорганізацію у формі злиття, приєднання чи перетворення кредитори вправі не пізніше наступних 30 днів пред'явити АТ вимоги про припинення чи дострокове виконання зобов'язань і відшкодування збитків. Аналогічні вимоги кредитори мають право пред'явити товариству в строк не пізніше 60 днів з дати повідомлення про реорганізацію у формі поділу чи виділення [2, с. 49].

Злиття і приєднання АТ відбувається шляхом об'єднання їх капіталів, консолідації балансів, об'єднання контрольних пакетів акцій з наступною їх конвертацією, тобто заміною акціями й іншими цінними паперами знову створеного товариства.

Загальновідомо, що всі відносини, що пов'язані із встановленням та припиненням прав та обов'язків кредиторів та учасників АТ виникають на підставі укладеного між ними договору. У договорі чітко визначаються всі істотні умови, права та обов'язки та підстави виникнення цивільно-правової відповідальності.

Проект договору про злиття, схвалений Радами директорів усіх товариств і антимонопольним органом, повинен бути прийнятий на загальних зборах акціонерів кожного товариства окремо. На спільних загальних зборах акціонерів товариств, що беруть участь у злитті, затверджується статут і вибирається рада директорів знову утвореного товариства. У такому ж порядку відбувається оформлення приєднання одного чи кількох товариств до іншого товариства. Якщо при злитті товариств усі права й обов'язки кожного з них переходять до новоутвореного товариства, то при приєднанні правонаступником буде те товариство, до якого приєднується інше товариство.

Повідомлення про припинення діяльності товариств, що зливаються чи приєднуються, надходить в органи, що реєструють, з додатком договору і копії свідоцтва про державну реєстрацію товариств. Товариства, що припинили свою діяльність, виключаються органами, що реєструють, з державного реєстру з дня реєстрації новоствореного АТ.

Створення на основі одного товариства нових самостійних товариств здійснюється шляхом поділу балансу і капіталу. Реорганізоване товариство

ліквідується, а його права й обов'язки переходять до новостворених товариств. При виділенні із існуючого АТ підрозділів і утворенні нового товариства зі своїм балансом і капіталом попереднє товариство продовжує свою діяльність з відповідними змінами в активах і пасивах.

Загальні збори акціонерів, що ухвалили рішення про поділ чи виділення товариств, визначають порядок обміну старих акцій й інших цінних паперів на нові, визначають також співвідношення категорій і номінальних вартостей. При цьому права акціонерів на володіння акціями однієї категорії повинні бути однаковими. Не допускається применшення прав акціонерів товариства, що реорганізується при обміні старих акцій на нові.

Якщо поділ товариств відбувається на підставі рішення антимонопольного органу, будь-який акціонер товариства, що реорганізується, зобов'язаний обміняти всі приналежні йому акції на акції одного із новостворюваних товариств.

При поділі товариства усі права й обов'язки переходять до новостворюваних товариств. При цьому можуть переходити не тільки майнові, але й немайнові права (права на найменування, на користування товарним знаком тощо).

Перетворення АТ відбувається шляхом зміни організаційно-правової форми. Акціонерне товариство може бути перетворене в товариство з обмеженою відповідальністю чи виробничий кооператив. Таке перетворення здійснюється за рішенням загальних зборів акціонерів і жодним чином не впливає на розмір часток статутного капіталу, що належать кожному акціонеру. Права окремих акціонерів реформованого товариства, зафіксовані в установчих документах, не можуть бути применшені чи обмежені без їхньої згоди.

На загальних зборах акціонерів реформованого товариства вирішуються питання про умови і порядок здійснення перетворення, тому що акції старого товариства підлягають обміну на внески учасників товариства з обмеженою відповідальністю чи на паї членів виробничого кооперативу. Перетворене товариство проходить державну реєстрацію.

Згідно чинного законодавства України АТ може бути ліквідоване у таких випадках:

- добровільно відповідно до порядку, встановленого Цивільним кодексом України, з урахуванням вимог Закону про АТ і статутом товариства;

- за рішенням суду при неспроможності товариства, за умов порушення законодавства України чи за інших, обумовлених Цивільним кодексом, підстав. При ліквідації товариства за рішенням суду в результаті визнання АТ неспроможним (банкрутом) чи через порушення законодавства, порядок ліквідації встановлюється законом [3].

Про ліквідацію товариства в добровільному порядку рішення приймається загальними зборами акціонерів (3/4 голосів власників голосуючих акцій), що обирає ліквідаційну комісію. До останнього переходять

усі повноваження на період ліквідації. Ліквідаційна комісія робить оцінку активів товариства, виявляє кредиторів і дебіторів, здійснює розрахунки з ними й акціонерами, складає ліквідаційний баланс і представляє його на затвердження загальним зборам акціонерів за узгодженням з органом, що зареєстрував у свій час АТ.

Мінімальний строк для пред'явлення вимоги кредиторами — не менше двох місяців із дня публікації повідомлення про ліквідацію товариства.

Розрахунки з кредиторами здійснюються в черговості, встановленій Цивільним кодексом і Законом України «Про акціонерні товариства», а саме:

По-перше, провадяться виплати особам, перед якими ліквідоване товариство відповідальне за заподіяння шкоди життю чи здоров'ю.

По-друге, виплачуються винагороди за авторськими договорами, а також вихідна допомога, оплачується праця тих, хто працює за трудовими угодами.

По-третє, погашаються вимоги кредиторів за зобов'язаннями, забезпеченими заставою майна ліквідованого товариства.

По-четверте, погашається заборгованість бюджету і позабюджетним фондам.

По-п'яте, проводяться розрахунки з іншими кредиторами після закінчення місяця з дня затвердження проміжного ліквідаційного балансу. При недостатності коштів для розрахунків із кредиторами ліквідаційна комісія реалізує майно АТ (основні засоби, товарно-матеріальні цінності тощо) [4].

Кошти, що залишилися у товаристві після розрахунків із кредиторами, розподіляються ліквідаційною комісією між акціонерами в черговості, встановленій згідно законодавства України. Проводяться виплати за акціями, що повинні бути викуплені товариством у своїх акціонерів — власників голосуючих акцій за обставин, передбачених законом. Виплачуються нараховані, але не видані дивіденди за привілейованими акціями, а також ліквідаційна вартість (визначена статутом) за привілейованими акціями. Майно ліквідованого товариства розподіляється між акціонерами — власниками звичайних акцій і всіх типів привілейованих акцій.

При дотриманні такої черговості розподіл майна провадиться після повного відшкодування виплат по попередній черзі.

Що стосується виплати ліквідаційної вартості різних типів привілейованих акцій, то тут також дотримується черговість і залежність від типів привілейованих акцій. Якщо у ліквідованого АТ недостатньо майна для виплати нарахованих дивідендів і ліквідаційної вартості всім акціонерам — власникам привілейованих акцій одного типу, то майно розподіляється між ними пропорційно кількості приналежних їм акцій цього типу [5, с. 59].

Повідомлення про ліквідацію АТ направляється в орган, що реєструє, після затвердження загальними зборами акціонерів ліквідаційного балансу. Ліквідація вважається завершеною, а акціонерне товариство ліквідованим з моменту внесення органом державної реєстрації відповідного запису в єдиний державний реєстр юридичних осіб [6, с.74].

На підставі вищевикладеного, вважається, що питання щодо припинення діяльності, а саме, ліквідації акціонерного товариства на законодавчому рівні є недосконалими та такими, що потребують подальшого розвитку та науково-прикладних пропозицій щодо спрощення процедури задоволення прав кредиторів та забезпечення захисту прав акціонерів тощо.

Список використаної літератури:

1. Кулагин М.И. Избранные труды по акционерному и торговому праву. М.: Статут, 2004. 363 с.
2. Долинская В.В. Акционерное право: основные положения и тенденции. Монография/ В.В. Долинская. М.: Волтерс Клувер, 2006. 736 с.
3. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.10.2022).
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 №514-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 25.10.2022).
5. Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03/НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К. 2004. 404 с.
6. Марущак Я.С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу: автореф. дисерт. на здобут. наук. ст. к.ю.н.: 12.00.03/НУ «Одеська юридична академія». Одеса. 2018. 21 с.

НАПРЯМОК 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

КУЗЬМЕНКО О.В.,

завідувач кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ЩОДО ОТРИМАННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄС ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ УКРАЇНЦІВ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Через війну, розв'язану Росією, з України виїхали вже понад 7,5 млн. осіб, це становить 17% населення України. Така кількість людей, що потребують тимчасового захисту або статусу біженця – неабиякий виклик для країн Європи.

Треба відзначити, що ще у 2001 році Рада ЄС прийняла Директиву «Про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення їх наслідків» (COUNCIL DIRECTIVE 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof). А 4 березня 2022 року Рада ЄС своєю Резолюцією визнала наявність обставин для надання тимчасового захисту особам, що постраждали від російської воєнної агресії в Україні, і таким чином активувала дію Директиви для захисту українців[1], яка за правовими характеристиками, не має ознак прямої дії, і імплементується в національне законодавство Європейських країн за умов доцільності. Даний документ містить лише мінімальні стандарти щодо надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб, які розширюються у національних законодавствах, з урахуванням економічної та соціальної ситуації кожної країни. Основним призначенням Директиви було зняття навантаження між країнами ЄС, а також створення найшвидших можливостей для надання переселенцям статусу тимчасового захисту і преференцій, що передбачено з його отриманням.

Треба зауважити, що в праві використовується декілька термінів щодо осіб, які покидають свої домівки та задля особистої безпеки, безпеки своїх дітей у випадку військової агресії, релігійних чи політичних переслідувань.

Відповідно, **вимушено переміщені особи** (Internally displaced persons, IDPs) – це люди або групи людей, які були вимушені або зобов'язані втікати або залишити свої домівки чи місця проживання винятково для того, щоб

уникнути ефектів військового конфлікту, ситуації масового насильства, порушень прав людини або природних чи антропогенних катастроф, які не мають на меті отримувати статус біженця і бажають після усунення загроз для їх життя повернутися до власних домівок. Термін, наведений вище, походить з міжнародних рекомендацій і не є офіційно визнаним жодною країною, тобто не має юридичного значення і є суто декларативною констатацією факту або описовою, а не юридичною дефініцією. Базуючись на приведеній вище диференціації, можна зробити висновок, що ототожнювати поняття біженця і вимушено переміщені особи ні в якому разі не можна, так само, як і користуватись Конвенцією про статус біженців для захисту вимушено переміщених осіб. Вимушено переміщені особи не отримують ніякого спеціального статусу у міжнародному праві, захист їх прав будується на загальних принципах і положеннях про права людини. Для захисту вимушено переміщених осіб у міжнародному праві не передбачено жодних спеціальних актів, тому правозахисникам для захисту прав та інтересів вимушено переміщених осіб доводиться користуватись внутрішнім законодавством країни переселення або ж загальними інструментами захисту прав людини. Женевські конвенції 1949 р. та два додаткові до них протоколи 1977 р. є фундаментальними документами для міжнародного гуманітарного права. Разом з тим, прийнята Директива №2001/55/ЄС рекомендує країнам ЄС надати тимчасовий захист вимушено переміщеним особам та представляє процедуру виняткового характеру у випадку масового виїзду населення із третіх країн, які не можуть повернутися до країни походження надання такого захисту.

Треба зауважити, що як показує практика сьогодення кожна країна має свої особливості у забезпеченні тимчасового захисту. Зокрема, Директива про тимчасовий захист діє у всіх країнах-членах ЄС крім Данії. Вона не застосовується у країнах Шенгенської зони, які не є членами ЄС (у Ліхтенштейні, Швейцарії, Норвегії, Ісландії). Одночасно специфіка внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що перебуваючи на території іншої країни, вони знаходяться під юрисдикцією і захистом своєї країни, навіть якщо сама держава і не в силах забезпечити такий захист[2, с. 240]. У зв'язку із скрутною ситуацією на території України основною підставою для отримання статусу особи, яка потребує тимчасового захисту, є зовнішня агресія та іноземна окупація. Стурбованість міжнародної спільноти зумовлює пришвидшення процедури отримання відповідного статусу з метою захисту.

Важливим зауваженням також є те, що *не слід ототожнювати* процедуру щодо тимчасового захисту з отриманням статусу біженця, який також передбачає надання аналогічних прав на проживання. Однак, набуття статусу особи, яка потребує тимчасового захисту, не виключає можливості у будь-який момент звернутися із відповідною заявою про отримання статусу біженця.

Біженці – особи, які «внаслідок подій, що відбулися до 1 січня 1951 р., і через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної

групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [3]. Необхідно також зазначити, що фундаментальними гуманітарними принципами, на яких ґрунтується захист біженців у світі є надання безпечного притулку та заборона примусового повернення.

Сьогодні українці та постійно проживаючи в Україні потребують отримання тимчасового захисту в Європейських країнах, так як з кожним днем зростає кількість обстріляних російськими окупантами об'єктів цивільної інфраструктури України, знищених домівок, зруйнованих соціальних об'єктів тощо.

Для отримання тимчасового захисту особам, які його потребують необхідно надати до компетентного державного органу документи, що дозволяють на підставі заяви та паспортних даних ідентифікувати особу, її матеріальне становище, кваліфікацію, та медичне забезпечення.

Термін тимчасового захисту становить один рік (до 04 березня 2023) та двічі може бути автоматично подовжений на шість місяців, якщо не зникнуть причини надання такого захисту, але максимум до одного року (до 04 березня 2024). При цьому Єврокомісія може запропонувати або продовження терміну ще на рік (до 04 березня 2025). З цього приводу необхідно акцентувати увагу на тому, що тимчасовий захист для громадян України в ЄС буде припиненим по завершенню війни в Україні.

Згідно з Директивою 2001/55/ЄС в рамках тимчасового захисту особа отримує:

- право на проживання в країні, в якій вона звернулася за тимчасовим захистом;
- доступ до праці, який можна отримати одразу з моменту звернення за отриманням захисту;
- доступ до житла (держава не гарантує житло, але компетентні органи/волонтерські організації можуть допомогти з його отриманням);
- медичну допомогу;
- соціальну допомогу;
- доступ до освіти дітям та підліткам[4].

З цього приводу необхідно зауважити, що на практиці, в багатьох країнах ЄС(Німеччина, Хорватія), тільки після отримання тимчасового захисту особа може подати звернення на працевлаштування, це передбачає певний час, що не дає прибувшим працювати і забезпечувати свої сім'ї.

Особи, які отримали тимчасовий захист, мають право на отримання грошової допомоги. Підставами для отримання грошової допомоги є: умова щодо не використання права проживання у Притулку та не подання прохання на отримання статусу «біженець», а також не мають власних грошових коштів

або доходів на своє утримання, та не мають нікого, хто зобов'язаний їх утримувати згідно зі законом.

Для отримання грошової допомоги особи подають власноручно заяву з проханням про надання грошової допомоги; копії банківських виписок про надходження коштів на розрахункові рахунки заявника та/або його членів родини за попередній місяць перед поданням заяви; копії банківських виписок про надходження коштів на розрахункові рахунки особи, яку вона зобов'язана та має можливість утримувати - за попередній місяць перед поданням заяви; докази про отримання тимчасового захисту (копія рішення про статус особи з тимчасовим захистом, або копія посвідчення особи зі статусом тимчасового захисту).

Тільки після прийнятого службою з питань забезпечення й інтеграції мігрантів письмового рішення, нараховується грошова допомога на строк до шести місяців, починаючи від першого числа наступного місяця від дати подачі заяви. Нову звернення про грошову допомогу необхідно подавати на адресу Служби, щонайпізніше за 30 днів до дати спливу строку дії рішення.

Отримання грошової допомоги для осіб, які мають тимчасовий захист має декілька перепон: по-перше, дуже багато осіб, що є переселенцями з України перетнули кордони за внутрішніми паспортами громадян України або ID картами, які не дають можливість отримувати ідентифікаційні коди та відповідно банківські карти, на які перераховується грошова допомога та, безумовно, заробітна платня за роботу, у разі отримання дозволу на роботу; по-друге, грошову допомогу можна отримати лише після отримання тимчасового захисту від країни перебування(а це майже місяць, наприклад, у Монтенегро(не країна ЄС) на сьогодні видано 14 документів, що підтверджує тимчасовий захист українців та їх сімей з 24 лютого 2022 р., а подали звернення більше 3000 людей), що також має значні проблеми життєзабезпечувального змісту для сімей з України. Треба зауважити, що в деяких країнах передбачено, що у разі відсутності у особи зі статусом тимчасового захисту банківського рахунку, то виплата грошової допомоги може надсилатися їй по пошті у формі поштового грошового переказу, або готівкою. Саме тому, на нашу думку, вкрай необхідним є уніфікація законодавства Європейських країн щодо порядку видачі грошової допомоги для вимушених переселенців.

Відповідно до Директиви ЄС 2001/55/ЄС на держави також покладається обов'язок забезпечити всі належні умови для осіб, які потребують тимчасового захисту, зокрема:

– надання видів на проживання на весь термін захисту;– забезпечити, за необхідності, отримання віз, включаючи транзитні візи;– забезпечити наявність в осіб, які користуються тимчасовим захистом, документів зрозумілою їм мовою;– дозволяти бенефіціарам тимчасового захисту працювати не за наймом або працювати за наймом, зважаючи на правила, що регулюють професію;– забезпечити отримання необхідної допомоги (соціальної допомоги) та засобів для існування, якщо особи не мають

достатніх коштів;– забезпечити особам віком до 18 років доступ до освіти на тих же умовах, що й громадяни державичлена, що приймає;– сприяти возз'єднанню сімей;– забезпечити особам можливість у будьякий час подати заяву про надання притулку (тобто статус біженця);– забезпечити сприятливий режим життя з урахуванням умов у країні, що приймає;– забезпечити право на відповідну інформацію про тимчасовий захист;– сприяти можливості повернення у країну громадянства в будьякий момент[4].

Підводячи висновок викладеному, вважаємо, що на сьогодні: по-перше, для вимушених переселенців пільги надаються тільки після отримання тимчасового захисту, що ускладнює забезпечення людей, що є втікачами від військової агресії; по-друге, нажаль, значна бюрократія, не узгодженість рішень між компетентними органами призводить до не своєчасного отримання тимчасового захисту та відповідно пільг і грошової допомоги вимушеним переселенцям; по-третє, грошова компенсація не може вирішити всіх проблем та втрат, що зазнали вимушені переселенці.

Список використаної літератури:

1. Голян Л. Тимчасовий захист або статус біженця: рекомендації для осіб, які покидають Україну<https://biz.ligazakon.net/analytics/210042>
2. Жванко Л. Украина и проблема беженцев: реалии. Перекрестки. Вильнюс. 2014. No 1–2. С. 236–255.
3. Конвенція про статус біженців. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення: 25.10.2022).
4. Директива Совета 2001/55/ЕС от 20 июля 2001 г. о минимальных стандартах для предоставления временной защиты в случае массового притока перемещенных лиц и о мерах, обеспечивающих баланс усилий государств-членов при приеме таких лиц и несении последствий их приема, OJ L.212-223 7.8.2001, 2001/55/ЕС («Директива ЕС о временной защите») URL: <http://www.refworld.org/docid/3ddcee2e4.html>.

Yuliia VOLKOVA

Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Public and International Law of
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

SEPARATE ISSUES OF ADMINISTRATIVE JUSTICE REFORM ON UKRAINE'S PATH TO THE EUROPEAN UNION

Ukraine's relations with the European Union - were strengthened in 1994, when the Partnership and Cooperation Agreement was signed. Subsequently, the agreement was being implemented within the framework of the European Neighbourhood Policy and the Eastern Partnership. In 2014, both parts of the Association Agreement between Ukraine and the European Union were signed. Given the Russian aggression against Ukraine, the EU's readiness to admit Ukraine

to this organisation is a very important element of support. Ukrainian President Volodymyr Zelenski signed his country's application for EU membership on 28 February 2022. On 8 April 2022, European Commission Head Ursula von der Leyen handed the Ukrainian President the documents necessary for the Ukrainian side to complete. On June 23, the leaders of 27 EU member states decided to grant Ukraine the status of a candidate for EU membership

Ukraine is trying to get the Union to apply a faster procedure for processing the application. However, even presuming the implementation of said shortened procedure and acknowledging the reforms Ukrainians have already made, Ukraine will still have to further prepare for its membership. Of primary importance in the process of European integration of any candidate country with the European Union are the Copenhagen criteria, established by the European Council in 1993 in Copenhagen. These criteria are: - stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities; - a functioning market economy and the ability to withstand competition and cope with market forces within the EU; - the ability to assume the liabilities of a member of the Union, including adherence to the aims of political, economic and monetary union, and to adopt the common rules, standards and policies that constitute EU legislation (the EU *acquis*).

The project focuses on the first requirement, the most essential part of which is the establishment of an independent, efficient, high-quality judiciary in Ukraine. Impartiality, fairness and a high standard of judgement by the courts are essential to protect democracy and the rule of law. This requires the elimination of external political influence on the judiciary and the allocation of adequate financial resources for its operation. There must also be legal guarantees concerning fair and efficient judicial procedures. In addition, EU Member States must effectively combat corruption as it poses a threat to the stability of the judiciary.

The research objective of the project is to define mechanisms of the Europeanisation of Ukrainian law in the field of justice system and to identify those that produce the best results in terms of increasing proper functioning of the Ukrainian justice system based on the rule of law, accountability to the citizens of Ukraine, independence from political influence, and compliance with EU standards and best practices.

In legal doctrine, the term Europeanisation is characterised as a process of creation, dissemination and institutionalisation of formal and informal rules, procedures, practices, and norms, which are defined and integrated into EU policies and then introduced into national legal systems and national public policies. Some authors also emphasise the aspect of Europeanisation involving the influence of the EU Member States, its regions and national actors on the shaping of EU policies, calling it bottom-up Europeanisation as opposed to top-down Europeanisation. This project will, first of all, analyse the mechanisms of top-down influence of European Union legal order on Ukrainian law, and thus on the structures and functioning of the judiciary. The mechanisms of Europeanisation of Ukrainian law that will be examined in the project are direct Europeanisation aimed directly at linking or

integrating national legislation through unification and harmonization. The mechanisms of indirect integration of legal systems will also be analysed. They are the following: coordination, structural method, institutional cooperation and sharing of good practices, as well as mechanisms of new governance, e.g. soft law.

The basic research question is - what legal and institutional guarantees resulting from the Europeanisation of Ukrainian law can safeguard the Ukrainian judiciary against the erosion of judicial independence and the independence of the courts and ensure its effective and high quality functioning? Answering this question requires a precise identification of the requirements that the judiciary in the EU Member States must meet, based on study of: EU binding law (e.g. Article 2 TEU, Article 47 EU Charter of Fundamental Rights), EU soft law (e.g., the Commission Communication on Strengthening the Rule of Law in the Union. Action Plan) and CJEU jurisprudence (e.g., case C-64/16 *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, case C-791/19 *European Commission / Republic of Poland*). In order to identify European standards concerning the judiciary, it is also necessary to analyze the European Convention on Human Rights (np. Article 6 of the Convention) and ECtHR judgments (e.g. *Gumenyuk and others v. Ukraine* - ECtHR judgment of 22 July 2021, case no. 11423/19; ECtHR judgment of 29 June 2021, case no. 26691/18 and 27367/18).

Subsequently, it will be possible to identify shortcomings in the Ukrainian justice system compared to the predefined European standard. This requires first of all an analysis of the state of implementation of the Justice Sector Reform Strategy, which was adopted by the President of Ukraine on 20 May 2015 and covered the period 2015-2020 and the provisions of the Law of Ukraine on the Judiciary and the Status of Judges and its application. This will make possible to identify the real issues facing Ukraine during the EU accession negotiation process and to formulate *de lege ferenda* proposals in this regard. Firstly, the project will focus on the independence of the judiciary, which may be threatened, for example, by the transfer of judges without their consent or the imposition of disciplinary penalties on judges for political reasons. Secondly, the efficiency of the Ukrainian judiciary will be analysed and how it can be improved, e.g. the problems of protracted court proceedings, low case closure rates or a high number of pending cases. Thirdly, the quality of the Ukrainian judiciary will be analysed: accessibility of justice for citizens and businesses; adequate financial and human resources; putting in place assessment tools; and digitalisation.

An independent, efficient, high-quality judiciary is not only a guarantee for the rule of law and democracy and a basic condition for Ukraine to join the EU. It is also a condition for the development of the country. This is because it provides an opportunity to combat two of the main problems hindering its development: corruption and the citizens' lack of trust in the institutions of the state. In Ukraine, the basis for corruption is informal ties between government officials, parliamentarians, prosecutors, judges, law enforcement agencies, directors of state enterprises and individuals/companies with political connections. This high-level corruption hinders competition and economic growth in the country, damages the

democratic process and is the cause of large-scale petty corruption. In turn, the lack of trust in public institutions results in the reluctance of the population to carry out and pay for the necessary social and economic reforms.

The research carried out in the project will consist of the interpretation of legal regulations using semantic and syntactic rules of legal and natural language, rules of formal logic and legal inference (linguistic-logical interpretation). In case of doubts as to the validity of the results of linguistic-logical interpretation, the methods of systematic and functional interpretation will be applied. The analysis and elaboration of research results will consist of formulating conclusions covering: systematization of legal norms, interpretation of the law, establishment and definition of concepts, analysis of the practice of law application and an indication of postulated changes in the law.

The object of research will be normative legally binding acts: acts of EU law, e.g.: the Treaty on European Union and the Charter of Fundamental Rights; the law of the Council of Europe and the judgments of the ECHR; Ukrainian legislation, e.g.: Constitution of Ukraine, Law of Ukraine on the Judiciary and the Status of Judges; legislation of selected Member States; non-binding acts of EU soft law (e.g. Commission documents and reports); acts of individual character (e.g. CJEU and ECtHR judgments).

In addition to the dogmatic-legal method, the project will also use the comparative-legal method. Since EU law does not determine the structure of the judiciary of the Member States (the principle of institutional autonomy), each state has the right to decide for itself on its own organisation and methods of functioning of the judiciary. However, the solutions adopted must ensure that judicial independence and the rule of law are not threatened and that citizens can enjoy effective judicial protection. The comparative analysis of justice systems of selected member states carried out under the project will allow determining the best possible solutions ensuring the independence of courts and their effective functioning.

ДМИТРЕНКО Е.С.,

професор кафедри публічного та міжнародного права,
доктор юридичних наук, професор
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

ІЛЬЧЕНКО М.Г.

аспірант кафедри публічного та міжнародного права,
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах активного розвитку цифровізації великого поширення набув обіг криптовалют та віртуальних активів. На рівні законодавства

європейських країн по-різному визначається сутність терміну «віртуальні активи». Проте безперечним є той факт, що відсутність досконалого правового регулювання операцій з віртуальними активами є одним із чинників, що негативно впливає на їх легальний обіг. Саме тому ці та інші питання потребують подальшого аналізу, зокрема в аспекті їх впливу на забезпечення фінансової безпеки держави, що й зумовило вибір напряму даного дослідження та підтверджує його актуальність.

Розглядаючи питання сутності терміну «віртуальні активи», звернемося до матеріалів саміту G20 (Великої двадцятки), який відбувся у Буенос-Айресі 19-20 березня 2018 р. У документах саміту запропоновано ототожнювати терміни «віртуальний актив» та «криптовалюта» (cryptocurrency), а останнє у свою чергу доцільно замінити на «крипто-активи» (crypto-assets). На думку учасників саміту, для використання є більш коректним термін «крипто-актив», оскільки криптовалюта – це не валюта, а актив [1].

Разом із тим, у статті 3 Директиви Європейського Парламенту і Ради ЄС 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС (надалі – Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2015/849) використовується термін «віртуальні валюти». Термін означає цифрову репрезентацію вартості, яка не є випущеною або гарантованою центральним банком або органом публічної влади. У Директиві акцентується увага на тому, що віртуальні валюти не є необхідним чином прив'язаними до юридично створеної валюти і не мають юридичного статусу валюти або грошей. Також зазначено, що віртуальні валюти є засобом обміну для фізичних або юридичних осіб, який може передаватися, зберігатися або торгуватися в електронний спосіб [2].

Варто додати, що законодавство багатьох європейських країн базується саме на нормах Директиви Європейського Парламенту і Ради ЄС 2015/849 щодо визначення терміну «віртуальні валюти». Приміром, Закон Бельгії про запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму від 18 вересня 2017 р. містить термін «віртуальні валюти». Цей термін визначено як цифрове представлення вартості, яке не емітовано чи не гарантується центральним банком або державним органом. Зазначено, що віртуальні валюти не обов'язково пов'язані з законодавчо встановленою валютою, а тому не мають юридичного статусу грошей або валюти. Водночас віртуальні валюти приймаються як засіб обміну фізичними або юридичними особами, можуть передаватися, зберігатися та обмінюватися в електронному вигляді [3, с. 25].

Схоже визначення терміну «віртуальні валюти» містить і Закон Данії про заходи щодо запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (Закон про ПВК), в який щодо цього 10 січня 2020 р. було внесено відповідні зміни. Так під віртуальними валютами розуміється цифрове вираження вартості, що не випускається або не гарантується центральним банком або

державним органом. За законодавством Данії віртуальні валюти також не мають правового статусу валюти чи грошей, але є засобом обміну, тобто можуть передаватися, зберігатися та продаватися електронним способом [3, с. 109].

Натомість у законодавстві Великобританії використовується термін «криптоактив» (а не «віртуальна валюта»), зокрема у Положенні від 22 червня 2017 р. № 692 «Про відмивання коштів, фінансування тероризму та переказ коштів (Інформація про платника). У цьому Положенні криптоактив визначено як криптографічно захищене цифрове представлення вартості або договірних прав, яке використовує одну із форм технології розподіленого реєстру (DLT). Його можна переказувати, зберігати або обмінювати в електронному вигляді [3, с. 71].

Окрім того, варто зазначити, що в окремих європейських країнах криптовалюта офіційно визнана засобом платежу. Наприклад, Естонія однією з перших у 2017 р. впровадила Директиву Європейського Парламенту і Ради ЄС 2015/849 в національне законодавство, що стало початком легалізації та регулювання криптоіндустрії. Так, естонське законодавство дозволяє використання криптовалюти будь-яким легальним бізнесам за посередництва ліцензованих компаній – наявність ліцензії означає не тільки згоду естонського уряду на обмін і зберігання криптовалюти у такій компанії, але і повноту її відповідальності в очах регулятора за будь-яку шкоду [4].

На відміну від зазначених держав, у Німеччині та Норвегії поки немає спеціальної нормативної бази, якою регулюються питання віртуальних валют та інших віртуальних активів [3, с. 265, 293].

Отже, проаналізований досвід правового регулювання віртуальних активів у європейських країнах свідчить про існування різних підходів з цього питання. Його було використано при підготовці проєкту Закону України «Про віртуальні активи», який 17 лютого 2022 р. було прийнято Верховною Радою України. Із прийняттям цього Закону України було урегульовано правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів в Україні, визначено права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у цій сфері. Варто зазначити, що цей Закон набере чинності з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами», але не раніше дня опублікування цього Закону [5]. Отже, якнайшвидше прийняття норм щодо порядку оподаткування операцій з віртуальними активами є надзвичайно важливим для гарантування фінансової безпеки у цій сфері. Урегулювання питань щодо обов'язкового декларування даних про наявні віртуальні активи, які належать суб'єкту декларування (у тому числі членам його сім'ї), оподаткування операцій з віртуальними активами податком на додану вартість, податком на прибуток підприємств, податком на доходи фізичних осіб, безумовно, сприятиме збільшенню податкових надходжень до Державного бюджету України. Також доцільно в окремих статтях Податкового кодексу України визначити порядок

оподаткування операцій з майнінгу та обміну віртуальних активів і відповідальність за його порушення.

Іншим аспектом удосконалення правового регулювання в аналізованій сфері є забезпечення неухильного дотримання вимог міжнародно-правових актів щодо запобігання використанню фінансової системи для фінансування тероризму та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Із цією метою та для забезпечення фінансової безпеки держави пропонуємо в окремих статтях Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначити особливості фінансового моніторингу, який мають здійснювати постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

На нашу думку, удосконалити правове регулювання відносин щодо обігу, зберігання, володіння, використання віртуальних активів можна також шляхом внесення змін до законодавства, якими визначити особливості діяльності органів, що здійснюють державне регулювання у цій сфері. Зокрема, доцільно розширити перелік функцій: Національного банку України у сфері віртуальних активів, доповнивши статтю 7 Закону України «Про Національний банк України»; Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, доповнивши пункт 4 Положення про Комісію.

Таким чином, з метою гарантування фінансової безпеки держави необхідно внести зміни до законодавства, передбачивши ефективний механізм обігу віртуальних активів та повноваження його учасників. Запропоновані та інші напрями удосконалення правового регулювання операцій з віртуальними активами безперечно на наше переконання можуть позитивно вплинути на забезпечення фінансової безпеки держави.

Список використаної літератури:

1. Communique Finance Ministers & Central Bank Governors. 19–20 March. 2018. Buenos Aires, Argentina. URL: https://back-g20.argentina.gob.ar/sites/default/files/media/communique_g20.pdf.
2. Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2015/849 від 20 травня 2015 р. про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-2015849.pdf>.
3. Огляд законодавства щодо регулювання віртуальних активів у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Київ, 2022. 587 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%B5/VirtualAssets.pdf>.
4. Токарева К.О. Деякі питання правового регулювання криптовалюти. URL: https://ndipzlr.org.ua/wp-content/uploads/2021/Conf_21.05.2021/Conf_21.05.21_32.pdf.
5. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-

ЗАДЕРЕЙКО С.Ю.,
професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогоднішній день волонтерство успішно розвивається майже в усіх країнах світу незалежно від політичних уподобань, економічного та соціального розвитку країн. Безумовно, в різних країнах кількість волонтерних організацій, їх структура та напрямки діяльності відрізняються один від одного, але можна сказати, що чим вищий економічний розвиток країни, тим більший відсоток населення приймає участь в волонтерному русі. Сьогодні в різних країнах світу існують та розвиваються ті чи інші види волонтерних організацій, напрямки та форми їх діяльності, роблячи значний внесок в розвиток держав. Виходячи з цього, держави повинні підтримувати та стимулювати розвиток волонтерних організацій, створюючи для цього сприятливі умови та інфраструктуру. Запозичення досвіду зарубіжних країн у сфері волонтерської діяльності має стати одним із пріоритетних напрямків на шляху реформування цього інституту публічного управління в Україні.

У Сполучених Штатах Америки держава активно підтримує волонтерський рух, у 2003 р. була створена Президентська рада по службі і громадянському участі, а роком раніше - Корпус свободи США для підтримки та координації роботи на громадських засадах.

Найбільш популярними сферами волонтерської діяльності в США являється сфера обслуговування – столові, ремонт, транспортування. Зі всіх волонтерських державних закладів США більше половини – волонтери в навчальних закладах. Вони доглядають за дітьми, організують кружки, навчають англійській мові дітей іммігрантів, керують хором, театральними та музичними виступами [1, с.62].

Формами волонтерської діяльності, що практикуються в США є: 1) спорудження й обладнання спортзалів школи за кошти членів місцевої громади; 2) співпраця зацікавлених громадян з поліцією; 3) діє програма «сусідський нагляд»; 4) тренування спортивних дитячих команд поліцейськими; 5) збирання учнями герметично закритих продуктів, розподіл їх між бідними в День подяки; 6) надання окремими сім'ями допомоги людям, потерпілим від торнадо; 7) програма зв'язків працівників інституту громадських прав міста Бірмінгем із громадою – школами, церквами, притулками; 8) відвідування на волонтерських засадах підготовчих занять

старшокласниками, майбутніми учасниками так званого «підліткового суду», їх участь у судах в ролі присяжних, адвокатів, сторони обвинувачення; 9) розбудова релігійними громадами церков, каплиць на території приватного університету, виділення коштів на підтримання закладів; 10) участь окремих приватних осіб у подіях пов'язаних із урегулюванням міжетнічних, політичних, релігійних конфліктах у різних країнах світу.

Варто акцентувати увагу, що в США, досить часто практика, коли людина, скоївши дрібне правопорушення, несе адміністративну відповідальність, тоді до неї застосовується такий вид адміністративного стягнення як громадські роботи у вигляді відпрацювання певної кількості годин в якості волонтера, замість ув'язнення. Подібні заходи адміністративної відповідальності існують і в українському законодавстві. З одного боку такий приклад реалізації громадських робіт у вигляді волонтерства було б непогано запровадити і в українському законодавстві, однак виникають питання, щодо виконання принципу доброї волі, так як громадські роботи – це один із заходів примусу, який застосовується від імені держави до особи правопорушника і в принципі по своїй природі не може бути добровільним, в той же час з іншої сторони якщо все ж таки допустити провадження правопорушником волонтерської діяльності, при цьому головним в даному випадку є залучення до провадження волонтерської діяльності правопорушником лише за його згоди, то тоді постає питання часткової зміни самих принципів волонтерської діяльності.

Наступним прикладом міжнародного досвіду провадження волонтерської діяльності ми розглянемо на прикладі Великобританії. Уряд Великобританії приділяє значну увагу розвитку волонтерства в країні.

Волонтерська діяльність Великобританії сфокусована на найбільш бідні співтовариства Англії, які страждають від високого рівня безробіття і економічних труднощів, а також вимагають більш пильної уваги з боку соціальних служб. На сьогоднішній день, нараховується понад 250 Волонтерських центрів, розкиданих по всій Англії. Як можна помітити з наведеного прикладу, волонтерство є невід'ємною частиною моралі та соціально-економічної структури як окремо взятої Англії, так і всього Сполученого Королівства. Позитивним у провадженні волонтерської діяльності Великобританії є створення та дія такої організації як UK Volunteering («Волонтерство Сполученого Королівства»), яка надає велику базу даних для допомоги перспективним волонтерам в пошуках підходящих волонтерських позицій у відповідних організаціях. У базі даних виділяються різні вікові групи, географічні зони і так далі. Для волонтерів це фантастична користь. Це шанс познайомитися з новими людьми, отримати корисні навички, урізноманітнити своє життя і професійне портфоліо, а також принести користь місцевій громаді. Слід відзначити, що в Україні діє подібний Реєстр волонтерів.

В Великобританії діє громадянська служба волонтерів. В рамках різних програм, що проводяться Службою волонтерів за місцем проживання (CSV), а

також трастом волонтерів імені принца, щорічно тисячі молодих людей добровільно працюють в різних проектах. Служба волонтерів за місцем проживання (CSV) вже кілька років займається цивільною службою [2; с.15-16].

Типовими видами діяльності волонтерів в соціальній сфері Великобританії є: 1) догляд за хворими, людьми похилого віку та інвалідами на дому і в спеціалізованих установах; 2) догляд за вмираючими в хоспісах; 3) робота з ув'язненими у в'язницях і надання їм допомоги після виходу з в'язниці; 4) робота з дітьми та молоддю, наприклад, в дитячих садах, школах, групах вільного часу, молодіжних клубах; 5) допомога представникам етнічних меншин через консультування та супровід при відвідуванні чиновників; 6) допомога бездомним; 7) збір коштів та ін.

Найбільша кількість волонтерів Великобританії знаходиться у віці від 35 до 44 років. У свою чергу люди у віці від 65 до 74 років більше, ніж інші вікові групи потребують волонтерської допомоги. Найбільше зростання числа волонтерів відзначається у вікових групах від 18 до 24 років і від 45 до 65 років [2, с.17-18].

Як і в Україні, так і Великобританії відносини між волонтерською організацією і волонтером закріплюються в угоді, що має характер договору. В ньому визначаються права і обов'язки обох сторін. Така угода сприяє успішній співпраці волонтера і організації. У договорі фіксується обов'язок організації надавати підтримку волонтеру: наприклад, за допомогою навчання та підвищення кваліфікації, супервізій відшкодування витрат і страхівки. У свою чергу, волонтери зобов'язані регулярно працювати, не розголошувати конфіденційну інформацію і т.д. Щоправда, в Україні укладання договору є добровільним, а не обов'язковим на відміну від Великобританії.

Важливим елементом надання волонтерської допомоги в Республіці Чехія є те, що волонтерська допомога розглядається як надання соціальних послуг. Так, на місцевому рівні головним завданням є врахування потреб цільової групи та планування їх надання. Слід відзначити, що вперше визнання волонтерів як суб'єктів, які можуть надавати соціальні послуги визначено в Законі України «Про соціальні послуги», однак, відповідно до норм національного законодавства волонтерська допомога це не лише послуги, але й роботи, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами.

Волонтерська діяльність Республіки Молдова регулюється Законом Республіки Молдова «Про волонтерство» [3] від 16 червня 2010 року. Даним Законом визначається сфери, в яких реалізуються програми стимулювання волонтерства, суспільні відносини, пов'язані з волонтерством і витікаючі з нього, вимоги до таких відносин, відповідальність учасників волонтерської діяльності, відповідальність органів публічної влади за втілення закону в життя, а також порядок і умови добровільної участі фізичних осіб у волонтерських заходах на користь суспільства без отримання оплати або будь-якого іншого грошового або матеріальної винагороди, крім відшкодування пов'язаних із здійсненням волонтерської діяльності витрат.

Здійснюючи аналіз даного акту, варто зазначити, суб'єктами надання волонтерської допомоги є «привертаюча» організація, тобто юридична особа публічного права чи юридична особа приватного права, яка не переслідує мети отримання прибутку, що керують волонтерською діяльністю і укладають відповідно до цього законом договори волонтерства та волонтер - будь-який громадянин Республіки Молдова, іноземний громадянин або будь-яка особа без громадянства, які в дусі громадянської солідарності беруть участь у волонтерській діяльності, організованої юридичними особами публічного права або юридичними особами приватного права, не переслідують мети одержання прибутку; в той же час як суб'єктом отримання волонтерської допомоги виділяють «бенефіціара волонтерства» - фізична або юридична особа, на користь якого здійснюється волонтерська діяльність. Вбачається, що таке законодавче визначення аналогічних термінів «волонтерська організація» та «отримувача волонтерської допомоги» є не чітким, а в українському законодавстві має зовсім інше значення.

Разом з тим, позитивного відгуку заслуговує законодавче закріплення обов'язку укладання письмового договору з волонтерською організацією у випадку, коли волонтер займається волонтерською діяльністю більше 20 годин в місяць. Ще одним позитивним моментом є надання права бути волонтером та займатися волонтерською діяльністю з шістнадцяти років, а за згодою батьків з чотирнадцяти.

Список використаної літератури:

1. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху /Укл. Т.Л. Лях, авт. кол.: О.В. Безпалько, Н.В. Заверіко, І.Д. Зверева, Н.В. Зімовець та ін. К.: ВГЦ «Волонтер», 2001. 176 с.

2. К. Бимермане. Координация работы добровольцев и менеджмент волонтерских программ в Великобритании : перев. М. Санникова, И. Мюллер, 1999. 43 с.

3. Про волонтерство: Закон Республіки Молдова №121 від 16 червня 2010 року.

НЕЧИПОРЕНКО О.Ю.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат економічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна, як незалежна суверенна держава, обрала свій подальший розвиток у світовому співтоваристві. Про це зазначено у Преамбулі Конституції України, де закріплено незворотність європейського та євроатлантичного курсу нашої держави [1]. На цьому шляху було зроблено

чимало, зокрема, підписана і виконується Угода України про Асоціацію з Європейським Союзом (далі – Угода про Асоціацію з ЄС) [2], створювались і створюються умови прискореного членства України в Європейському Союзі (далі - ЄС), а також умови щодо надання Україні статусу постійно діючого членства для майбутнього членства в НАТО, вирішувались і інші важливі питання для того, щоб наша держава зайняла достойне місце в сім'ї європейських народів та в системі євроатлантичної безпеки.

Серед таких питань вельми важливими є забезпечення умов вступу до ЄС – вільний рух товарів, капіталів та робочої сили. Зрозуміло, що найважливішим питанням, яке опосередковує вільний рух товарів і робочої сили є вільний рух капіталів. На основі Угоди про Асоціацію з ЄС цей процес в нашій державі було врегульовано Законом України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 р. [3]. До цього Закону додавались тринадцять Постанов Національного банку України (далі - НБУ), прийняті в січні 2019 року, які були націлені на виконання зазначеного Закону в перехідний період, включно до 2023 року. Зазначеними вище нормативно-правовими документами передбачалось провести «валютну лібералізацію», тобто зняти адміністративні обмеження у сфері валютних відносин, перейти до ліберальної системи валютного нагляду замість валютного контролю і подальше функціонування вільного руху капіталу в Україні і з України за правилом «що не заборонено законом, то дозволено».

За думкою як вітчизняних, так і зарубіжних вчених юристів і економістів процес лібералізації валютних відносин в нашій державі розпочався і проводився успішно. Однак «чорна хмара» російської агресії за легендою «захисту руського міра», яка розгорнулася в повномасштабну війну росії проти України, поставила серйозні випробування перед українською фінансовою системою в цілому, так і перед валютною сферою зокрема. Банківська система України на чолі з Національним банком України була змушена прийняти ряд кардинальних заходів щодо забезпечення, функціонування грошово-кредитної системи, розрахунків, стабільності національної валюти.

Одразу ж після збройної агресії росії Національний банк України почав напружену роботу щодо стабілізації фінансової системи в умовах воєнного стану. Так, вже в перший день війни було прийнято Постанову Правління НБУ від 24 лютого 2022 р. № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [4]. Також здійснення фінансових відносин в умовах воєнного стану, в т.ч. у валютній сфері, були визначені Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2120-IX [5]. Крім Податкового кодексу України, було доповнено і Цивільний кодекс України новими положеннями щодо іпотеки, кредитних канікул, оплати послуг та ін.

Важливе значення для валютних відносин в умовах воєнного стану мають і деякі інші нормативно-правові акти, зокрема: Постанова Правління НБУ від

23 березня 2022 р. № 60 «Про особливості виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) протягом дії воєнного стану» [6].

Крім того, серйозним внеском для стабілізації валютного курсу гривні є прийняття 20 жовтня 2022 року Постанови Правління НБУ № 222 «Про внесення змін до Постанови Правління НБУ від 24.02.2022 р. № 18» [7], що допоможе за рахунок залишення облікової ставки на рівні 25 % річних, починаючи з 21 жовтня 2022 року, продавати населенню валюту за офіційним курсом, що дорівнює 36,6 гривень за долар США. Однак, лише за умови розміщення цих коштів на депозиті строком від 6 місяців та обов'язкового зворотнього продажу валюти після закінчення вкладу за офіційним курсом.

Відомі і інші нормативно-правові документи з валютних питань на період воєнного стану: Державної податкової служби, антикорупційних органів та ін.

На основі аналізу вищезазначених документів, можна зробити узагальнення щодо валютних операцій, що доступні українцям в умовах воєнного стану.

Важливо знати, що вони здійснюються на основі Постанови Правління НБУ № 18 від 24 лютого 2022 р., в яку вносяться постійно зміни, яких станом на сьогодні вже налічується 34. НБУ навіть створив відповідний веб-сайт, на якому йде постійне оновлення даних про дозволені валютні операції, обмеження або заборони їх проведення. Слід зазначити, що жодних заборон на валютні безготівкові розрахунки в Україні НБУ не встановлював. З банківського рахунку, відкритого в національній або іноземній валюті, можна зняти готівкову гривню в сумі до 100 000 гривень на день.

НБУ дозволив клієнтам на територіях, що перебувають під загрозою окупації державою-агресором знімати національну готівкову та іноземну валюту з банківських рахунків без обмежень за сумою.

Зняти кошти з валютного рахунку в Україні можна:

- у гривні – до 100 000 гривень на день;
- у валюті – в еквіваленті 100 000 гривень на день без комісії.

Зняти кошти з банківських рахунків за кордоном можна:

- ліміт до 100 000 гривень в еквіваленті на день також поширюється на зняття валюти за кордоном з банківських рахунків, відкритих в іноземній валюті, що відкриті в українських банках;

- крім того, встановлено ліміт на зняття валюти з гривневих рахунків до 100 000 гривень на місяць.

Обмеження на продаж іноземної валюти (готівкової та безготівкової) відсутні.

Конвертація долар/євро можлива лише в безготівковій формі.

Продати іноземну валюту можна у відділеннях банків, операторів поштового зв'язку, в пунктах обміну валюти і через онлайн-банкінг.

Купівля іноземної валюти наразі заборонена з 24 лютого 2022 року, крім:

- територій, які перебувають під загрозою окупації державою-агресором;
- придбання товарів критичного експорту; НБУ не встановлював обмежень на випуск валютних карток. Замовити нову картку можна звернувшись у відділення банку, яке працює, чи за допомогою засобів онлайн-банкінгу.

Сьогодні більшість грошових переказів з території України за кордон заборонені. Однак є винятки:

- оплата витрат за кордоном, пов'язаних зі смертю громадян;
- оплата лікування у медичних закладах;
- транспортування хворих;
- оплата навчання (на рахунок навчальних закладів за кордоном).

Слід зазначити, що для сприяння діяльності волонтерів фізичним особам дозволено переказувати іноземну валюту для купівлі низки товарів за кордоном у межах щомісячного ліміту 400 000 гривень в еквіваленті. До таких товарів належать бронежилети, каски, шоломи, військова тактична форма, військове тактичне взуття, захисний одяг, оптичні прилади для слідкування, безпілотні літальні апарати, спільні мішки, туристичні килимки та засоби для надання домедичної допомоги.

13 березня 2022 року НБУ повернув вимогу, яка діяла до 4 березня 2022 року, і передбачає необхідність надання підтверджуючих документів під час переміщення за межі України валютних цінностей у сумі, що перевищує 10 000 євро (в еквіваленті).

Ситуація на валютному ринку змінюється: НБУ зберіг облікову ставку в розмірі 25 % та дозволив громадянам купувати валюту за офіційним курсом, як зазначалось вище, відповідно до Постанови Правління НБУ № 222 від 20 жовтня 2022 р. Втім, валютний ринок на ці новини майже ніяк не відреагував. Більше того, ревальвація гривні продовжується і її курс до кінця жовтня – початку листопада 2022 року може закріпитись в діапазоні 35-40 гривень за долар США. Чи залишимося на рівні 40-42 гривні за долар США у 2023 бюджетному році - покаже час.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2022).

2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. {Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014} URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 15.10.2022).

3. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 24.02.2022 р. №

18.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>(дата звернення: 15.10.2022).

5.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 17.10.2022).

6. Про особливості виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) протягом дії воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 23.03.2022 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0060500-22#Text> (дата звернення: 17.10.2022).

7. Про внесення змін до Постанови Правління НБУ від 24.02.2022 р. № 18: Постанова Правління НБУ від 20.10.2022 р. № 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0222500-22#n2> (дата звернення: 23.10.2022).

ПАВЛОВСЬКА Н.В.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ЕЛЕМЕНТІВ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (ДЕЛІКТУ)

Підставою притягнення суб'єкта правопорушення (делікту) до юридичної відповідальності є наявність в його діях складу правопорушення (делікту).

Склад правопорушення (делікту) - це сукупність передбачених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак діяння, які характеризують (визначають) його як правопорушення (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона).

Об'єктивна сторона правопорушення - це сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону складу правопорушення, тобто об'єктивні ознаки зовнішнього прояву правопорушення й об'єктивних умов його здійснення. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони правопорушення є наявність діяння (суспільно небезпечного або шкідливого), причинний зв'язок, наслідки (суспільно небезпечні або шкідливі) діяння. Крім того, серед ознак об'єктивної сторони порушення є місце та час його вчинення.

Суб'єктивна сторона правопорушення - це внутрішня сторона правопорушення, що характеризує психічну діяльність особи в момент здійснення правопорушення. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є вина (у формі умислу або необережності), тобто певне психічне відношення

особи до свого протиправного діяння і його суспільно небезпечним або шкідливим наслідкам (результату) [1].

Стаття 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП) визначає, що адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Юридичний склад адміністративного правопорушення (делікту) - це передбачена нормами адміністративного права сукупність ознак, при наявності яких те чи інше протиправне діяння можна кваліфікувати як правопорушення.

До таких ознак належать:

- об'єкт;
- об'єктивна сторона;
- суб'єкт;
- суб'єктивна сторона.

Об'єкт адміністративного правопорушення (делікту) - це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, яким завдано шкоди адміністративним правопорушенням (деліктом). Іншими словами, це те, на що спрямовано адміністративне правопорушення.

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення (делікту) - це зовнішні ознаки та обставини які характеризують адміністративне правопорушення (делікт).

Суб'єкт адміністративного правопорушення (делікту) - це особа, яка вчинила адміністративне правопорушення. Суб'єктом адміністративного правопорушення може бути *фізична особа, яка досягла 16-річного віку, та юридична особа* незалежно від форми власності.

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення (делікту) - внутрішнє (психічне) ставлення суб'єкта правопорушення до скоєного діяння і його шкідливих наслідків.

Відповідно, до ознак адміністративного правопорушення (делікту) відносять:

- діяння (дія чи бездіяльність);
- протиправність;
- суспільна небезпека;
- загроза громадському порядку;
- винність;
- карність [2].

Стаття 10 КУпАП встановлює, що адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Згідно зі статтею 11 КУпАП адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити.

На підставі вищевикладеного, можемо стверджувати, що адміністративне правопорушення (делікт) є самостійним інститутом адміністративного права. Дефініція «делікт» є більш широкою, і вона застосовується не тільки в адміністративному праві. Притягнення до адміністративно-правової відповідальності на підставі завдання адміністративного правопорушення (делікту) і механізму її реалізації заслуговує на подальше вивчення та наукове осмислення.

Список використаної літератури:

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник/ Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
2. Кузьменко О.В. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення: навч. посібник / О.В. Кузьменко. К.: ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури», 2017. 387 с.

РИЖЕНКО Т.Г.,

Студентка 6 курсу групи ЮП-602 денної ф.н.

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник - професор кафедри публічного та міжнародного права,

доктор юридичних наук, професор Чорна В.Г.

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Ключовим елементом адміністративних правовідносин, безумовно, є суб'єкти. З огляду на аналіз положень Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» можемо запропонувати власну класифікацію суб'єктів у сфері трансплантації та діяльності, пов'язаної з нею:

1) Суб'єкти, які формують та реалізують державну політику у сфері трансплантації та діяльності, пов'язаної з нею. Стаття 6 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» серед таких суб'єктів виділяє: Кабінет Міністрів України (далі – КМУ); Міністерство охорони здоров'я України (далі – МОЗ); Національну службу здоров'я України (далі – НСЗУ).

КМУ є вищим органом у системі органів виконавчої влади, відповідальним за формування державної політики у сфері охорони здоров'я, у тому числі й у сфері трансплантології. Його повноваження визначені у статті

116 Конституції України, Законі України «Про Кабінет Міністрів України», а повноваження у сфері трансплантації додатково перелічені у статті 7 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Таким чином, повноваження КМУ у сфері трансплантації можна поділити на наступні види: (1) координаційні повноваження – КМУ координує роботу міністерств, інших ЦОВВ щодо організації надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, здійснення контролю за їхньою діяльністю; (2) повноваження у сфері забезпечення розробки та виконання державних цільових програм, спрямованих на розвиток медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією; (3) повноваження із забезпечення фінансування видатків на медичну допомогу із застосуванням трансплантації та/або здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією; (4) повноваження у сфері розвитку і державної підтримки науково-технічних та інноваційних розробок у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією; (5) повноваження щодо забезпечення нормативно-правового регулювання надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією [1].

МОЗ є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я України. Повноваження МОЗ, зокрема і у сфері трансплантаційної діяльності, визначені у Положенні про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженому Постановою КМУ від 25 березня 2015 року № 267, а також передбачені статтею 8 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». До повноважень МОЗ у сфері трансплантації належать наступні: (1) **нормотворчі** – забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією; (2) **організаційно-функціональні** – забезпечення нормативно-правового регулювання надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, відповідно до цього Закону та міжнародних зобов'язань України; (3) **установчі** – утворення спеціалізованої державної установи у сфері трансплантації органів, тканин та клітин, що здійснює організаційно-методичне керівництво закладами охорони здоров'я, що надають медичну допомогу із застосуванням трансплантації та/або здійснюють діяльність, пов'язану з трансплантацією, трансплант-координацією; (4) **аналітичні** – визначення потреб населення у застосуванні трансплантації та лікарських засобах для імуносупресивної терапії, здійснення аналізу показників діяльності закладів охорони здоров'я, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, що передбачає право надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та/або здійснення

діяльності, пов'язаної з трансплантацією; (5) **захисту** – розглядає та вирішує спори між медичними працівниками, трансплант-координаторами та закладами охорони здоров'я у випадках, пов'язаних з наданням медичної допомоги із застосуванням трансплантації; (6) **просвітницькі** – проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань законодавства щодо трансплантації анатомічних матеріалів людині [2, с. 109-110].

Зобов'язальним суб'єктом відносно МОЗ України є НСЗУ, яка виконує функцію центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення в Україні. Повноваження НСЗУ визначені у постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної служби здоров'я України» від 27 грудня 2017 р. № 1101. НСЗУ не володіє коштами як такими, вона розпоряджається ними: закуповує у лікарень медичні послуги для українців, а потім оплачує їх з казначейських рахунків, тобто цей орган напряму сплачує кошти за надану медичну послугу громадянину України [3].

2) Суб'єкти, які надають медичні послуги у сфері трансплантації та діяльності, пов'язаної з трансплантацією. Крім суб'єктів, що формують та реалізують державну політику у сфері трансплантації та діяльності, пов'язаної із трансплантацією, активну участь у правовідносинах беруть суб'єкти, які безпосередньо надають медичні послуги із трансплантації, а саме: заклади охорони здоров'я, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, що передбачає право надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації; заклади охорони здоров'я, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики. Поряд із закладами охорони здоров'я окреме місце відведено бюро судово-медичної експертизи та іншим суб'єктам господарювання, що здійснюють діяльність, пов'язану з трансплантацією. Зокрема, вони можуть надавати послуги з вилучення анатомічних матеріалів та/або перевезення анатомічних матеріалів людини.

3) Суб'єкти, що отримують медичні послуги з трансплантації та діяльності, пов'язаної із трансплантацією. Безпосередніми отримувачами медичної послуги є реципієнти, які потребують медичної допомоги із застосуванням трансплантації. Трансплантація застосовується виключно за наявності медичних показань і здійснюється відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я за згодою об'єктивно поінформованої дієздатної особи (реципієнта). У разі якщо реципієнт не досяг 14-річного віку або визнаний в установленому законом порядку недієздатним, трансплантація застосовується за згодою об'єктивно поінформованих його батьків або інших законних представників.

4) Суб'єкти – донори, у яких вилучаються анатомічні матеріали для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів. Законом визначені наступні категорії донорів: живий донор, донор-труп, потенційний донор, потенційний донор гемопоетичних стовбурових клітин.

5) Суб'єкти, які сприяють проведенню трансплантації та діяльності, пов'язаній з трансплантацією. До цієї категорії суб'єктів можемо віднести: консилиум лікарів, трансплант-координатора, бригаду з вилучення анатомічних матеріалів.

6) Суб'єкти – представники громадськості, які беруть участь у діяльності, пов'язаній із трансплантацією. Суб'єкти, які надають медичну допомогу із застосуванням трансплантації та здійснюють діяльність, пов'язану з трансплантацією, виключно на безоплатній основі для роз'яснення медичного та соціального значення трансплантації можуть залучати осіб (їхніх родичів чи законних представників), які були донорами, перенесли трансплантацію, вчасно не отримали необхідного лікування методом трансплантації, а також представників релігійних організацій, профільних громадських об'єднань.

7) Суб'єкти міжнародного співробітництва у сфері застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині. Важливе значення в трансплантації відіграють суб'єкти міжнародного співробітництва. Закон до останніх відносить органи державної влади, уповноважені установи та заклади охорони здоров'я різних форм власності України та іноземних держав, а також міжнародні організації, неприбуткові організації та установи, інші юридичні особи, що провадять діяльність, пов'язану з трансплантацією анатомічних матеріалів людині [1].

Отже, під суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людині слід розуміти учасників адміністративно-правових відносин, які реалізують свої адміністративні права та здійснюють адміністративні обов'язки у сфері трансплантації анатомічних матеріалів та діяльності, пов'язаної з нею.

Список використаної літератури:

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (дата звернення 04.11.2022).

2. Румянцев О. П. Адміністративно-правове регулювання трансплантації в Україні: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Національний авіаційний університет. Київ, 2021. 253 с. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/52456/1/Румянцев%20О.П._дисертація.pdf (дата звернення 04.11.2022).

3. Як працюватиме Національна служба здоров'я України. МОЗ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yak-pracyuvatime-nacionalna-sluzhba-zdorovya-ukrayini> (дата звернення 04.11.2022).

ОНИЩЕНКО М.С.,

Студентка 3 курсу групи ЮП-303 денної ф.н.
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

Науковий керівник – доцент кафедри публічного та міжнародного права,
к.ю.н. Богдан Б.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УМОВАХ ВІЙНИ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Військова сфера залишається однією із найнеобхідніших складових кожної держави світу. Завдяки розвиненій військовій силі тримається міжнародний статус країни, її вплив на своїх громадян та суб'єктів міжнародного права, непорушність її державного кордону та загалом контроль в країні. В умовах 21 сторіччя ще й досі залишаються країни, які, незважаючи на катастрофічні наслідки війни, продовжують бойові дії. Тому, питання забезпечення прав військовополонених залишається актуальним.

Дослідженням проблем забезпечення прав військовополонених займалися такі вчені, як В.В. Альошин, І.М. Жаровська, В.І. Лісовський, Л.Д. Тимченко, М.В. Грушко та інші, але ще й досі залишаються питання, які потребують подальшого аналізу і дослідження.

У міжнародному гуманітарному праві діє досить велика кількість нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус військовополонених: резолюції, декларації, конвенції, протоколи, статuti, договори тощо. Низка держав ратифікувала такі міжнародні документи, що передбачає визнання їх частиною їхньої правової системи, гарантування і дотримання державною владою. Найпопулярнішими та найбільш вичерпними документами виступають такі: Гаазькі конвенції 1907 р. [1] та Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р. та її 2 Протоколи [2], яку Україна ратифікувала. Росія також ратифікувала вказану Конвенцію, проте нещодавно частково вийшла із сфери її впливу, що не звільняє державу-агресора від відповідальності.

4 ст. III Женевської конвенції 1949 р. визначає, що військовополоненими вважаються особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій: 1) особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил; 2) членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам: а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; б) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; с) вони носять зброю відкрито; д) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни [3]. Слід зазначити, що такий статус охоплює військових всіх видів сил: сухопутних, морських, повітряних.

Відповідно до ст. 2 Женевських конвенцій 1949 р. міжнародний збройний конфлікт розглядається як всі випадки оголошеної війни чи будь-якого іншого

збройного конфлікту, що можуть виникнути між двома чи більше державами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни та всі випадки часткової або цілковитої окупації держави, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив [4]. Таким чином, Конвенція поширюється на військові конфлікти, навіть якщо стан війни юридично не оголошено, як це наразі відбувається на території України. А норми міжнародного гуманітарного права дозволяють застосування терміну “військовополонений” до військовослужбовців Збройних Сил України та інших силових відомств, задіяних в антитерористичній операції, добровольців та іноземців, які потрапили в полон [5, с. 120]. Права та обов’язки військовополонених відповідно до III Женевської конвенції 1949 р.: до військових, що перебувають у полоні потрібно ставитися гуманно, надавати безоплатну медичну допомогу, не застосовуючи катування чи психологічний вплив, поважати їхню особистість і честь; держава, яка утримує військовополонених, несе відповідальність за збереження їхнього життя та здоров’я; військовополонені повністю зберігають свою цивільну правоздатність, яку вони мали на момент узяття в полон та інші права, що гарантуються військовополоненим; та інші обов’язки держави, що утримує військовополонених. Не дивлячись на цілковите дотримання Україною норм міжнародного гуманітарного права в особливий період, і досі існують певні неточності та проблеми реалізації, які потребують нагального законодавчого врегулювання.

Попри чинність міжнародних актів для України, зокрема регулювання статусу військовополоненого, посилянь на них у нормативно-правових актах нашої держави, ухвалених у зв’язку зі збройним конфліктом на Сході країни, немає, а отже, немає й зазначеного статусу для осіб, захоплених на цій території України. З огляду на зміст норм національних нормативно-правових актів, громадяни України, утримувані на не підконтрольній Україні території, зокрема захоплені в полон, є потерпілими від злочинних дій незаконних збройних формувань і не вважаються в значенні норм міжнародного гуманітарного права захопленими внаслідок збройної агресії та (або) агресивних дій російської федерації, тобто військовополоненими [6, с. 139]. Такі особи визначаються як учасники бойових дій.

Як вдало зазначає І. М. Жаровська, міжнародне право загалом і міжнародне гуманітарне право зокрема не можуть допускати подвійних стандартів щодо статусу та прав військовополонених, доповнюючи таку думку неприпустимістю подвійності до визначення стандартів стосовно цього режиму й національним правом. З огляду на збройний конфлікт на Сході України, виникає парадоксальна ситуація, коли обмін полоненими є, а військовополонених за законодавством України немає [7, с. 355-356]. А відповідно до Гаазьких конвенцій 1907 р. та III Женевської конвенції 1949 р. право отримати статус військовополоненого мають добровольчі загони, які не входять у особовий військових склад держави, що означає те, що Україна повинна надати статус військовополоненого учасникам добровольчих

збройних формувань. Прикладом може слугувати невизначений законодавством правовий статус добровольчого корпусу “Правий сектор”.

Також, на сьогодні, відбуваються ситуації, коли після повернення з полону особи зіткаються з тим, що їх звільнено з роботи, а банківськими установами нараховуються відсотки за кредитами. Саме тому є необхідність на законодавчому рівні забезпечити механізми надання належної підтримки членам сімей військовополонених та особам, які були звільнені з полону [5, с. 122].

Отже, попри всебічне дотримання і гарантування правового статусу військовополонених відповідно до міжнародного гуманітарного права, на наш погляд, є підстави констатувати наявність питань, які не врегульовані українським законодавством належним чином. Україні, яка ратифікувала всі Женевські конвенції 1949 року, необхідно передбачити статус військовополоненого всім учасникам збройного конфлікту, який відбувається на її території. А також, відповідно до норм міжнародного права - зробити більш ефективними механізми надання належної підтримки сім'ям військовополонених та їм самим.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про мир нерозв'язання міжнародних зіткнень 18.10.1907 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU07053> (дата звернення: 25.10.2022).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) / Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. С. 25: Верховна Рада України, 1990.
3. Про поводження з військовополоненими 1949 року : Третя Женевська Конвенція ООН від 8 червня 1977 року / Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. К. : Верховна Рада України, 1990
4. Про захист цивільного населення під час війни : Конвенція ООН . *Офіційний вісник України*. 2013. № 27.
5. Блистів Т. І. Нормативно-правове забезпечення в Україні питання утримання та поводження з військовополоненими та інтернованими особами в особливий період. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 117-123.
6. Кравченко І. М. Правовий статус військовополонених і «цивільній заручник» у контексті норм міжнародного гуманітарного права та проведення операції Об'єднаних сил (АТО) на Сході України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 137-149.
7. Жаровська І. М. Проблеми впровадження міжнародних стандартів у сферу прав військовополонених. *Національний університет “Львівська політехніка”*. 2015. С. 350-355.

САГАЙДАК Ю.В.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

ПЕРСПЕКТИВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ З УРАХУВАННЯМ НІМЕЦЬКОГО ДОСВІДУ

Після масштабної військової агресії РФ в Україні 24.02.2022 р. люди в Україні опинилися в новій реальності, адже під загрозою знаходяться базові права людини на життя та безпеку. Нажаль, з урахуванням нових військово-політичних реалій, держава не може на 100% забезпечувати ці базові права людей. Ще не зрозуміло, чи можна цей стан назвати новою політико-правовою ситуацією, але те, що в нас з'явилося достатньо питань, які потребують нового і політичного, економічного і правового вирішення, у зв'язку із військовими діями на території України, ми мусимо це визнати. Як відомо, керівництво країни прийняло рішення ввести на території нашої держави воєнний стан з 24.02.2022 р. (УП №64/2022) [1], що вже говорить про особливості реалізації природних прав людей і громадян в Україні на цей період. Проте, головною задачею держави було і залишається зберегти життя своїх громадян та забезпечити їх базові потреби, аби не допустити гуманітарної катастрофи, яка буде мати наслідки не лише в Україні, але й глобально повпливає на соціально-економічні та політичні процеси у всьому світі.

За даними Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України станом на 11.05. 2022 р. кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні перевищила 8 млн. людей. Найбільша кількість ВПО спостерігалась із таких областей: Харківська -21 %, м. Київ – 19%, Київська – 18%, Донецька – 15%, Луганська – 5%. Натомість, за даними відомства, найбільше приймали людей в таких областях: Дніпропетровська – 11%, Київська – 10%, Львівська – 9%, Вінницька – 7%, Полтавська - 7% (офіційний сайт Мінреінтеграції) [2].

В той же час інтернет-ресурс (www.lb.ua/society), посилаючись на відомості верховного комісара з питань біженців ООН, повідомив про те, що 9 млн. українців виїхали з країни з початком війни [3].

Це надзвичайно великі цифри, особливо, в контексті того, що ми маємо розуміти, люди, народ – це одна із характерних рис державності, тим паче, що територіальна цілісність країни порушена. Тобто дві найбільш глобальні риси, які притаманні державності, наразі в Україні опинилися під загрозою – народ та територія.

Незважаючи на те, що хвиля вимушених мігрантів з України досягла таких масштабів, варто відзначити, що вже на середину літа незначна частина переселенців почала вертатися із-за кордону. Причини різні: важка адаптація, стресовий стан, мовний бар'єр, недостатність фінансування та відсутність перспектив за кордоном, ностальгія. Все це повпливало на певний зворотній

відтік вимушених переселенців. За даними інтернет-ресурсу (www.tsn.ua) від 12.07.2022 р. з посиланням на інформацію офісу єврокомісарки з внутрішніх справ Євросоюзу Ільви Йохансон, приблизно 3 млн. осіб вже повернулися до України [4].

Найбільше українські громадяни подали заявки на статус біженців від війни по пар. 24 у ФРН, який є законною нормою для всіх країн ЄС, і набрав чинності в результаті прийняття Імплементативного рішення Ради ЄС 2022/382 на основі Директиви ЄС про тимчасовий захист від 4 березня 2022 р. Основні права біженців від війни за цією Директивою включають: право на проживання, доступ до житла, соціальна допомога, опіка над дітьми, доступ до освіти, доступ до ринку праці. І саме в Федеративній республіці Німеччина, ці права та можливості реалізовані якнайкраще [5].

Якщо розібратися, то це самі ті права і можливості, яких зараз позбавлені громадяни України в середині нашої країни. Тому, на нашу думку, саме зараз стоїть нагальна потреба врахувати необхідність забезпечення таких прав і доступів для ВПО на відносно безпечних територіях України, а також для тих осіб, які повертаються із вимушеної міграції.

То ж наша задача, як теоретиків та практиків права – забезпечити правові дієві механізми в Україні під час дії воєнного стану, які, хоча би, на базовому рівні зможуть допомогти уникнути гуманітарної кризи в державі і допоможуть зберігти людський ресурс. Для цього пропонуємо, частково використати досвід країн Європейського Союзу, які мають давній досвід та відпрацьовані механізми прийняття біженців. Перш за все, це Федеративна Республіка Німеччина.

Так, відповідно, до Німецького досвіду прийняття біженців, пропонуємо створити при кожній військовій адміністрації а також при кожній міській, сільській чи селищній раді, постійні інформаційно-координаційні центри для допомоги ВПО. Перш за все, вони будуть виконувати місію первинної інформаційної, гуманітарної та психологічної допомоги, що є надзвичайно важливим і необхідним під час війни. До роботи в таких центрах залучати не лише волонтерів, але й соціальних працівників, психологів та інших спеціалістів. Та здійснювати їх набір через центри зайнятості, що дозволить не лише забезпечити належний штат, але й зменшити масштаби безробіття. Характер роботи таких центрів визначити як системний. Як мінімум, вони мають працювати 1 рік після закінчення воєнного стану. Це забезпечить координацію дій та належне управління, в тому числі, фінансову дисципліну.

По-друге, надзвичайно гострою є зараз проблема із доступом до житла. В основному, вона забезпечується власними силами та ініціативою активістів. Проте, вирішення цієї проблеми має бути системним і відноситись до питань належного урядування під час війни. Тому пропонуємо місцевій владі вирішувати дефіцит житла за рахунок відновлення комунальних фондів, адже багато занедбаних комунальних об'єктів таких, як готелі, гуртожитки та службові квартири, просто рахуються на балансі міст та селищ, не виконуючи своєї функції. Частково на відновлення такого фонду можна залучити кошти

із державного бюджету, але не більше, ніж 50% вартості відновлення. Для економічного балансу, перші 6 місяців проживання зробити пільговими, а далі надавати проживання за повну вартість, але таку, що є економічно-обґрунтованою та не є збитковою для комунального господарства.

По-третє, конструктивним і важливим є доступ ВПО до роботи. На прикладі Німеччини, яка за другою книгою Соціального Кодексу (SCB II) надає біженцям від війни фінансову допомогу та допомогу у пошуку роботи, пропонується імплементувати наступний підхід у загальному плані із уточненням в національному законодавстві. Таким чином, варто через інформаційно-координаційні центри проводити реєстрацію на біржі праці. Проте, зважаючи на особливий характер правових відносин під час війни, скоротити терміни надання допомоги по безробіттю, до 6 місяців. Таким чином, мотивуючи ВПО швидше працевлаштовуватися і забезпечувати себе самостійно, одночасно інтегруючись у соціально-економічне середовище краю.

Задля забезпечення фінансової дисципліни та недопущення махінацій із соціальною допомогою під час війни, необхідно проводити реєстрацію всіх прибулих ВПО через зазначені інформаційно-координаційні центри. Доступ до реєстраційної бази зробити відкритим для податкових органів.

Звичайно, що такий підхід потребує більшої деталізації, проте загальний напрямок законодавчої і організаційної роботи, на нашу думку, має бути саме таким. Адже, таким чином, ми зможемо забезпечити основоположні потреби ВПО, використовуючи вже робочі механізми допомоги біженцям в ЄС, повернути частину громадян із-за кордону і не допустити гуманітарної катастрофи в Україні та Європі.

Список використаної літератури:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. *Урядовий кур'єр* від 11.03.2022. № 54.
2. Офіційний сайт Міністерства реінтеграції України: веб-сайт: URL: <https://minre.gov.ua> (дата звернення: 20.09.2022).
3. Інтернет-видання: веб-сайт. URL: https://lb.ua/society/2022/07/14/523112_ponad_9 mln_ukraintsiv_viihali_z_kraini.html.
4. Єврокомісарка повідомила, скільки українців вже повернулися додому і як багато ще залишаються на чужині. Веб-сайт: URL: <https://tsn.ua/ato/evrokomisarka-povidomila-skilki-ukrayinciv-vzhe-povernulisya-dodomu-i-yak-bagato-sche-zalishayutsya-na-chuzhini-2108608.html>.
5. Імплементативне рішення Рад (ЄС) 2022/382: веб-сайт: URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Implement_rish_Ukraine.pdf (дата звернення: 23.10.2022)

ТИТИКАЛО Р.С.,
асистент кафедри менеджменту охорони здоров'я

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В НАДАННІ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Російсько-українська війна завдала не аби яких руйнувань Україні. Спричинила надтяжку ситуацію для близько 10 млн громадян України, які були змушені стати внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО). В той же час, це стало викликом для діяльності органів місцевого самоврядування, які повинні захищати права ВПО на місцях та всіляко сприяти їх матеріально-соціальному забезпеченню. Обов'язок органів місцевого самоврядування захищати права ВПО визначено в низці законодавчих актів, які передбачають:

1) забезпечення можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, осіб з інвалідністю, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено;

2) вживати всіх можливих заходів, спрямованих на розв'язання проблем, пов'язаних із наданням комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу внутрішньо переміщеним особам у місцях їх компактного поселення, відповідно до законодавства;

3) здійснювати соціального захисту внутрішньо переміщених дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, а також забезпечує дотримання вимог законодавства під час встановлення опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, їх усиновлення, застосування інших передбачених законодавством форм влаштування дітей, проводить роботу з соціальної підтримки внутрішньо переміщених сімей з дітьми, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу;

4) інформують місцеві державні адміністрації про можливі місця і умови для тимчасового проживання/перебування внутрішньо переміщених осіб, про стан інфраструктури, довкілля у таких місцях;

5) надають у тимчасове безоплатне користування внутрішньо переміщеним особам з комунальної власності житлові приміщення, придатні для проживання (за умови оплати особою відповідно до законодавства вартості комунальних послуг);

6) вирішують питання щодо набуття відповідно до законодавства внутрішньо переміщеними особами за місцем їх фактичного перебування прав на земельну ділянку із земель комунальної власності;

7) сприяють за клопотанням внутрішньо переміщеної особи у переміщенні її рухомого майна для повернення на залишене місце проживання;

8) забезпечують надання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я з урахуванням відомостей про внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово проживають (перебувають) у відповідному населеному пункті;

9) забезпечують влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади комунальної форми власності;

10) забезпечують соціальний захист внутрішньо переміщених дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, сімей, в яких виховуються такі діти, соціальне супроводження таких сімей і дітей;

11) забезпечують зарахування внутрішньо переміщених дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа на облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і соціальний квартирний облік за місцем їх обліку як внутрішньо переміщених осіб;

12) здійснюють у повному обсязі повноваження органу опіки та піклування стосовно зареєстрованих на їх території внутрішньо переміщених дітей, у тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

13) приймають рішення про забезпечення функціонування внутрішньо переміщених прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей з дітьми, над якими встановлено опіку чи піклування, до яких діти влаштовані згідно з рішеннями районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських чи районних у містах рад тих адміністративно-територіальних одиниць, з яких здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами;

14) забезпечують надання житла дитячим будинкам сімейного типу, які вимушено або самотійно залишили місце проживання у зв'язку з обставинами;

15) організовують роботу з виявлення дітей, переміщених без супроводження батьків, інших законних представників, здійснюють заходи щодо встановлення особи дитини, пошуку її батьків, влаштування таких дітей у сім'ї родичів, патронатних вихователів, до закладів соціального захисту дітей з урахуванням потреб дитини [1].

Окрім того, органи місцевого самоврядування повинні у разі звернення ВПО надавати їм документальне підтвердження факту пошкодження/знищення нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації[2]. Втім, з реалізацією даного права ВПО та, відповідно, обов'язку органів місцевого самоврядування виникає велика проблема, адже, здебільшого на тих територіях де зруйновані такі об'єкти по-перше, функціонування місцевого самоврядування є обмеженим; по-друге, реалізація даного права передбачає фізичну присутність ВПО на даній території, що є небезпечним для її життя та здоров'я.

Також зазначимо, що виконавчі органи ради, як координаційні центри в територіальній громаді, від міст-побратимів, волонтерів, військової адміністрації для забезпечення потреб та її видачі через комунальні заклади, неприбуткові підприємства вимушеним переселенцям, що прибувають у населені пункти громади, сім'ям, які попали у скрутне становище, громадянам пільгової категорії тощо можуть отримувати гуманітарну допомогу. При отриманні гуманітарної допомоги органи місцевого самоврядування повинні дотримуватись процедури документального оформлення гуманітарної допомоги, ведення відповідного обліку та звітності, передбачених даним законом, у залежності від їх повноважень. Органи місцевого самоврядування як отримувачі гуманітарної допомоги щомісячно в установленому порядку подають до відповідного спеціально уповноваженого державного органу з питань гуманітарної допомоги звіти про наявність та розподіл гуманітарної допомоги до повного використання всього обсягу отриманої гуманітарної допомоги.

Відповідно до ч.1 ст.61 Закону України «Про місцеве самоврядування», «органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно складають та схвалюють прогнози відповідних місцевих бюджетів, розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети згідно з Бюджетним кодексом України» [3].

Таким чином, якщо рада отримує гуманітарну допомогу, яку надалі планується передавати іншим установам та/або фізичним особам, то вона зараховується до складу другої підгрупи другої групи власних надходжень. Водночас застосовується код доходів 25020200 «Надходження, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів, у тому числі заходів з відчуження для суспільних потреб земельних ділянок та розміщених на них інших об'єктів нерухомого майна, що перебувають у приватній власності фізичних або юридичних осіб». Згідно зі ст. 13 Бюджетного кодексу України такі надходження можуть спрямовуватися на виконання відповідних цільових заходів (за рахунок надходжень підгрупи 2 другої групи).

Отже, органи місцевого самоврядування є суб'єктом публічної адміністрації, який компетентний надавати різного роду допомогу ВПО, у межах реалізації прийнятих програм соціальної, матеріальної, інформаційної, психологічної підтримки в період дії воєнного стану на всій території України.

Список використаної літератури:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*, 2015. № 1. Ст.1.

2. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: затв. Постановою Кабінету Міністрів від 20 березня 2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1997. № 24. Ст.170.

ЦВІРКУН Ю.І.,
доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук

ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СУДАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ ТАКИХ ОБМЕЖЕНЬ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ У СФЕРІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Забезпечення конституційного права на доступ до публічної інформації належить до найважливіших завдань діяльності органів влади, в тому числі і органів правосуддя. Як закріплено у Законі України «Про доступ до публічної інформації», публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Отже, законодавство України в окремих випадках передбачає обмеження доступу до інформації.

Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 2102-ІХ, з 24.02.2022 року в Україні був введений воєнний стан [1]. У подальшому Указами Президента строк дії воєнного стану продовжувався, останній із яких від 23.08.2022 року продовжив строк його дії на 90 діб.

Агресія Російської Федерації проти України вплинула на всі сфери функціонування нашої держави. У зв'язку із впровадженням воєнного стану порушено нормальний порядок роботи органів державного управління, системи охорони здоров'я, освіти, правосуддя тощо.

Стаття 64 Конституції України передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2], зокрема право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації в будь-який спосіб. Разом з тим, враховуючи положення статей 55, 64 Конституції України та статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим, а тому кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку навіть в умовах воєнного стану. Таким чином, незважаючи на воєнний стан суди повинні продовжувати здійснювати правосуддя. Однак у зв'язку із військовою агресією виникла нагальна потреба в зміні роботи судів та органів системи правосуддя, у тому числі щодо режиму роботи з інформаційними ресурсами, оскільки вільний доступ до публічної інформації може становити загрозу для

життя та здоров'я суддів, працівників суду, учасників судового процесу, зашкодити національним інтересам та безпеці.

Ураховуючи зазначене вище, рішенням Ради суддів України від 25.03.2022 №11 рекомендовано судам України, Державній судовій адміністрації України, іншим установам системи правосуддя тимчасово відстрочити до закінчення строку дії воєнного стану в Україні надання відповідей на усі запити про публічну інформацію, які надійшли з початку введення воєнного стану в Україні, тобто з 24.02.2022.

Після надання відповідних рекомендацій Радою суддів України окремі суди та установи системи правосуддя з 24.02.2022 стали відмовляти в наданні будь-якої інформації фізичним та юридичним особам, а також і органам публічної влади. Це відповідно відразу викликало занепокоєння у фахівців в галузі права, правозахисників, адвокатів, активістів тощо. У зв'язку із цим, виникла потреба в обговоренні питання, як запровадження Радою суддів України відповідного обмеження, а саме тимчасового відстрочення надання відповідей на усі запити про публічну інформацію, узгоджується із вимогами чинного законодавства України та міжнародними документами у сфері доступу до публічної інформації та дотримання прав людини.

Щодо законодавства України, то будь-яке обмеження в доступі до інформації має здійснюватися при дотриманні сукупності вимог, визначених у частині другій статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI (далі – Закон № 2939-VI) («трискладовий тест»): 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні [3].

Отже, навіть в умовах воєнного стану розпорядники інформації зобов'язані застосовувати «трискладовий тест» у випадку обмеження запитувачу доступу до публічної інформації у відповідь на запит.

Крім цього, згідно із частиною шостою статті 22 Закону № 2939-VI відстрочка в задоволенні запиту на інформацію допускається в разі, якщо запитувана інформація не може бути надана для ознайомлення в передбачені цим Законом строки у разі настання обставин непереборної сили. Рішення про відстрочку доводиться до відома запитувача у письмовій формі з роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення [3].

Щодо міжнародних документів, то Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), ратифікувавши яку Україна взяла на себе зобов'язання привести своє законодавство до міжнародних стандартів, закріплених у ній, в пункті 1 статті 10 передбачає, що право на свободу вираження поглядів включає, у тому числі, право одержувати і передавати

інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Проте у пункті 2 статті 10 ЄКПЛ закріплено ряд обмежень відповідного права, а саме: «Здійснення цих свобод ... може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки...» [4]. У свою чергу Комітет Міністрів Ради Європи у пункті 4.1. розділу 4 Рекомендацій Ради Європи №R (2002)2 «Про доступ до офіційних документів» від 21.02.2002 (далі – Рекомендації) зазначає, що держави-учасниці можуть обмежувати право доступу до офіційних документів. Обмеження мають чітко встановлюватися законом, бути необхідними в умовах демократичного суспільства та пропорційними до мети захисту, зокрема, національної безпеки, оборони та міжнародних зв'язків. При цьому в пункті 4.2. зазначених Рекомендацій вказується, що у доступі до документа може бути відмовлено, якщо оприлюднення вміщеної в офіційному документі інформації призводить або може призвести до порушення одного з інтересів, які викладені в пункті 1, незважаючи на переважаючий інтерес громадськості в такому оприлюдненні [5].

Отже, національний закон встановлює випадки обмеження доступу до інформації у разі захисту національної безпеки. Спосіб обмеження, який рекомендується Радою суддів України, також передбачений вітчизняним законодавством. Окрім того, обмеження доступу до інформації у виключних випадках узгоджується із міжнародними стандартами у сфері дотримання прав людини. Зокрема, це не суперечить зазначеним вище міжнародним документам, у тому числі ЄКПЛ, яка являє собою фундаментальну основу комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав і свобод людини в Європі.

Разом з тим, у Рекомендаціях Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації звертається увага на те, що обмеження доступу до інформації повинно бути належним заходом для досягнення мети – захистити відповідний інтерес. Обмеження доступу повинно бути пропорційним (ненадмірним) щодо правомірного інтересу, який захищається, тобто обмеження не повинно йти далі, ніж це необхідно для захисту зазначеного інтересу [6].

Таким чином, в умовах воєнного стану обмеження доступу до публічної інформації має певні особливості, на які слід зважати при відмові у задоволенні запитів на інформацію. Розпорядники інформації повинні обов'язково застосувати «трискладовий тест» – юридичний механізм, закріплений у частині другій статті 6 Закону № 2939-VI. Якщо «трискладовий тест» не буде застосовано або його буде застосовано не належним чином, то відмова заявникові у доступі до інформації не може бути визнана правомірною. Водночас, навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим. Зокрема, закон не

допускає прийняття рішення про відстрочку розгляду всіх запитів загалом. Тому незважаючи на призупинення наразі функціонування певних електронних ресурсів та введені обмеження, особи, яких це стосується, повинні мати змогу отримувати доступ до судової інформації, використовуючи альтернативні джерела. В іншому випадку відмова учаснику судового процесу в доступі до інформації, прав, свобод та інтересів якого вона стосується, суперечитиме вимогам вітчизняного законодавства та міжнародним стандартам у сфері дотримання прав людини, і негативно впливатиме на стан правосуддя.

Список використаної літератури:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 25.09.2022).
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.09.2022).
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 25.09.2022).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.09.2022).
5. Про доступ до офіційних документів: Рекомендації Ради Європи №R (2002)2 від 21 лютого 2002 р. / Комітет Міністрів Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a33#Text(дата звернення: 25.09.2022).
6. Рекомендації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації 2020 р. URL: <https://rm.coe.int/recomendations-final-10-02-21/1680a165f7> (дата звернення: 25.09.2022).

УЛОЖЕНКО В.М.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана
кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгнення російської федерації в Україну 24.02.2022 р. на підставі Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 2102-ІХ [1] та Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 [2] було запроваджено правовий режим воєнного

стану, який на сьогодні продовжено до 21.11.2022 р. згідно із Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 15.08.2022 р. № 2500-ІХ [3] та Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 12.08.2022 р. № 573/2022 [4].

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII [5] «воєнний стан – це особливий правовий режим, що ... передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина ... із зазначенням строку дії цих обмежень» (ч. 1 ст. 1), введення якого забезпечується Конституцією України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [6], цим Законом та Указом Президента України про введення воєнного стану, затвердженим Верховною Радою України (ст. 2).

Як відомо, п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 [2] на період дії правового режиму воєнного стану передбачається можливість обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, закріплених в ст. ст. 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [6], серед яких і право на освіту, у тому числі й вищу (ст. 53), що не суперечить ст. 64 Основного Закону України. Зазначене актуалізує питання реалізації права на вищу освіту в умовах дії правового режиму воєнного стану як здобувачами вищої освіти різних освітніх рівнів попередніх років вступу до закладів вищої освіти (далі – ЗВО), так і абітурієнтами. В контексті даної наукової роботи увага зосереджена на правових засадах реалізації громадянами України права на вищу освіту всередині держави.

Зважаючи на значення вищої освіти як складника національної системи освіти для забезпечення інноваційного розвитку України в повоєнній перспективі, впродовж дії правового режиму воєнного стану Кабінетом Міністрів України та Міністерством освіти і науки України (далі – МОН України) були запроваджені наступні вагомі заходи, спрямовані на забезпечення реалізації права на вищу освіту та підтримання освітньої діяльності закладів вищої освіти в нинішніх умовах:

1. Створення правових та інституційних засад для вжиття ЗВО в особі їх керівників заходів, спрямованих на забезпечення захисту учасників освітнього процесу, зокрема, здобувачів вищої освіти, та створення особливих умов навчання для окремих пільгових категорій здобувачів вищої освіти (наказ МОН України «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 р. № 235);

2. Визначення особливостей вступу абітурієнтів до ЗВО за кожним рівнем вищої освіти в Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році, затвердженому наказом МОН України від 27.04.2022 р. № 392 з урахуванням норм Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, тимчасово окупованій території окремих районів Донецької та

Луганської областей, території населених пунктів на лінії зіткнення, затвердженого наказом МОН України від 01.03.2021 р. № 271.

Так, зокрема, конкурсний відбір для здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти здійснювався у формі національного мультипредметного тесту або зовнішнього незалежного оцінювання, творчого конкурсу, індивідуальної усної співбесіди, вступного іспиту для іноземців або розгляду мотиваційних листів, а на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра та освітнього ступеня молодшого бакалавра – у формі національного мультипредметного тесту або зовнішнього незалежного оцінювання, творчого конкурсу, індивідуальної усної співбесіди або розгляду мотиваційних листів.

Для вступу на другий (магістерський) рівень вищої освіти на основі здобутого першого (бакалаврського) рівня вищої освіти були встановлені наступні умови: для спеціальностей 081 «Право» та 293 «Міжнародне право» – магістерський комплексний тест, єдиний вступний іспит з іноземної мови, єдине фахове випробування, індивідуальна усна співбесіда або розгляд мотиваційних листів; для спеціальностей галузей знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», 06 «Журналістика», 07 «Управління та адміністрування», 28 «Публічне управління та адміністрування», 29 «Міжнародні відносини» (крім спеціальності 293 «Міжнародне право») – магістерський тест навчальної компетентності, фаховий іспит, індивідуальна усна співбесіда або розгляд мотиваційних листів; для інших спеціальностей – фаховий іспит або розгляд мотиваційних листів.

Заміна національним мультипредметним тестом зовнішнього незалежного оцінювання передбачена Законом України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти» від 24.03.2022 р. № 2157-IX [7], згідно з яким п. 2 розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII [8] було доповнено п. п. 23, відповідно до якого у 2022 р. прийом на навчання для здобуття ступеня молодшого бакалавра, бакалавра та магістра здійснюється в особливому порядку, визначеному МОН України без дотримання вимог цього Закону. На підставі внесених змін МОН України видано наказ «Про організацію та проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту» від 12.05.2022 р. № 434, згідно з яким Українському центру оцінювання якості освіти було доручено організувати впродовж липня-вересня 2022 р. проведення національного мультипредметного тесту для здійснення конкурсного відбору абітурієнтів на навчання для здобуття ступеня молодшого бакалавра або бакалавра.

3. Запровадження переведення окремих категорій здобувачів вищої освіти, зарахованих до ЗВО у попередні роки на контрактну форму навчання, які постраждали від військової агресії, на бюджет за рахунок невикористаних місць державного замовлення згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових,

науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022 році» від 07.07.2022 р. № 769.

4. Визначення особливостей організації нового 2022-2023 навчального року, зокрема, в частині встановлення дат його початку та завершення згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні» від 24.06.2022 р. № 711 та рекомендаціями МОН України стосовно здійснення першочергових заходів з підготовки до нового освітнього процесу в умовах триваючої військової агресії російської федерації.

5. Переміщення ЗВО з областей, де тривають активні бойові дії, зокрема, Донецької, Луганської, Херсонської, окремих територіальних громад Запорізької та Харківської областей. Так, за даними МОН України, станом на 01.08.2022 р. з урахуванням аналогічних процесів у 2014 р. переміщено 29 ЗВО (у тому числі 20 ЗВО державної форми власності, підпорядкованих МОН України (16), Міністерству охорони здоров'я України (2), Міністерству внутрішніх справ України (2) і 9 ЗВО приватної форми власності) та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної та приватної форм власності [9, с. 165].

Таким чином, наведені вище заходи Кабінету Міністрів України та МОН України ґрунтуються на нормах законодавства про правовий режим воєнного стану та про освіту і вищу освіту, дозволяють утримати національну систему ЗВО у функціонуючому стані й таким чином забезпечують реалізацію права на вищу освіту громадянами України з урахуванням ймовірності тривалого ведення військових дій на території нашої держави.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15.08.2022 р. № 2500-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2500-20#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

4. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 12.08.2022 р. № 573/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2022#top> (дата звернення: 25.10.2022).

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top> (дата звернення: 25.10.2022).

6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

7. Про внесення змін до деяких законів України у сфері вищої освіти: Закон України від 24.03.2022 р. № 2157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-20#top> (дата звернення: 25.10.2022).

8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014. р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

9. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник / Міністерство освіти і науки України; Інститут освітньої аналітики. Київ, 2022. 358 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/10Ss2L-9U7GKZa4HceolmndlCZkuHLoP7/view>.

ФЕДОРЧЕНКО Р.А.,

аспірант Науково-дослідного інституту
публічного права

МОРАТОРІЇ, ЯК ОДНА ІЗ ПРОБЛЕМ НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Європейський суд з прав людини неодноразово констатував, що однією із найрозповсюдженіших системних проблем в Україні, є невиконання судових рішень. Так, Україна посідає перше місце серед країн Європи по кількості скарг до вищезазначеного суду, більшість з яких ґрунтуються на довготривалому невиконанні рішень Українських судів різних інстанцій.

Міністерство юстиції України, через створені в його складі управління організує, контролює здійснення примусового виконання рішень у випадках, передбачених чиним законодавством.

В свою чергу примусове виконання рішень суду є завершальною стадією виконавчого провадження та регулюється положеннями Закону України «Про виконавче провадження» [1], Цивільного процесуального кодексу України [2], та інших законів.

Згідно статистичних даних сайту Міністерства юстиції України з кожним роком кількість судових рішень, що пред'являються до органів примусового виконання збільшується на 25-30% [3], однак відсоток реального виконання цих рішень, знаходиться на досить низькому рівні, та сягає 8-15%. Тому кількість виконавчих документів, що перебувають на виконанні збільшується, що пов'язано з недосконалістю системи виконання, а також пов'язано із погіршенням фінансового становища в Україні через події, що відбуваються з 2013 року. Так, у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти нашої країни, нараз більше 60% українців перебувають на межі бідності та не можуть здійснювати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами, які в свою чергу звертаючись до Суду для відновлення своїх порушених прав, а в подальшому пред'являють виконавчі документи до примусового виконання.

Виконавці, після відкриття виконавчого провадження здійснюють примусове стягнення застосовуючи заходи примусового виконання рішень визначених в ст. 10 Закону України «Про виконавче провадження».

До таких заходів відносяться:

- звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами;

- звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника;

- вилучення в боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні;

- заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем.

- інші заходи примусового характеру, передбачені цим Законом.

В той же час, примусове виконання рішень судів ускладнено мораторіями на реалізацію майна боржників, що не дозволяє виконавцю ефективно застосовувати надані законом повноваження, щодо застосування заходів примусового виконання рішень.

Мораторій - це легітимована законом заборона виконувати рішення суду, котре Конституцією України визначено обов'язковим до виконання і виконання якого держава має гарантувати, а також заборона відкривати провадження у справі про банкрутство боржника чи заборона проводити процедуру його ліквідації або санації [4].

З вище викладеного можна зробити висновок, що мораторій надає можливість для боржника, законним способом не виконувати свої зобов'язання повністю або частково.

Станом на 2022 рік в Україні діє 13 мораторіїв у сфері примусового виконання рішень і 11 у процедурах банкрутства.

Органами державної виконавчої служби зібрано статистичні дані по кожному окремому мораторію, що ускладнює чи унеможливорює примусове виконання судових рішень за 2020 рік. Узагальнення цих даних показало, що по більш ніж 62 тисячам виконавчих документів примусове виконання було ускладнено чи унеможливлено у зв'язку з дією мораторіїв на суму близько 145 мільярдів гривень [4].

Згідно статистичної інформації наданої Міністерством юстиції України, на примусовому виконанні органів державної виконавчої служби перебуває більш ніж 62 тисячі виконавчих документів примусове виконання було ускладнено чи унеможливлено у зв'язку з дією мораторіїв на суму близько 145 мільярдів гривень [4].

Основними мораторіями, що сповільнюють виконання рішень судів є мораторій на застосування примусової реалізації майна державних підприємств прийнятий Верховною радою України 05.01.2002 та мораторій на задоволення вимог іпотекодержателя за рахунок предмета іпотеки, розташованого на території проведення антитерористичної операції прийнятий Верховною радою України 15.10.2014.

Проаналізувавши здійснення примусового виконання рішень судів, які тим чи іншим способом ускладнені мораторієм, можемо зробити висновок, що дія мораторію негативно впливає на саму суть правової держави, так як, завдяки мораторію порушуються встановлені законодавством принципи та засади виконання судових рішень, а саме контроль та гарантування державою відновлення порушених прав юридичних та фізичних осіб порушених боржником та встановлених в судовому порядку.

Саме тому, на нашу думку, законотворцям необхідно прийняти законодавчий акт, яким скасувати всі мораторії та визначити для кожного з них чіткий перелік дій та заходів необхідних для його зняття. Слід зазначити, що в данному законодавчому акті законотворцям потрібно урегулювати між собою припинення дії усіх законодавчих актів, якими запроваджувалися обмеження/заборони на виконання судових рішень. Це необхідно для того, щоб не виникло колізій між нормами різних законів, коли виконавці матимуть змогу прийняти процесуальні дії, котрі суперечать між собою.

Список використаної літератури:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

2. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

4. Олійник О. Мораторії на виконання судових рішень викривляють суть правової держави. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/oleksandr-oliynik-moratorii-na-vikonannya-sudovih-rishen-vikrivlyayut-sut-pravovoi-derzhavi>.

ФУКС Н.А.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

кандидат економічних наук, доцент

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в Україні з 24.02.2022 р. у зв'язку з військовою агресією російської федерації воєнного стану відповідно до Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 2102-IX [1] та Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 [2] на підставі норм Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII [3] актуалізувало низку питань, пов'язаних з діяльністю банків, зокрема, стосовно забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб.

Підвищений інтерес до проблематики гарантування вкладів фізичних осіб в нинішніх умовах також можна пояснити, пригадавши відносно недавні події 2014-2018 рр., які розгорталися у вітчизняній банківській системі (так званий «банкопад») і суттєво змінили ставлення суспільства до банку як надійного фінансового посередника. Як відомо, національна банківська система від початку 90-х рр. ХХ ст. неодноразово переживала кризові стани, іноді навіть безпрецедентні – як-то «банкопад» 2014-2018 рр., наслідком якого стало масове виведення неплатоспроможних банків з ринку та скорочення кількості банків зі 180 (на 01.01.2014 р.) до 82 (на 01.01.2018 р.) або на 54,4 %.

Станом на 01.10.2022 р. в Україні налічується 67 банків, з яких 30 (або 44,8 % від загальної кількості банків) з іноземним капіталом, у тому числі 22 (або 32,8 % від загальної кількості банків) зі 100 % іноземним капіталом [4]. Також варто зауважити, що станом на березень 2022 р. Національний банк України визначив 14 системно важливих банків [5], які наразі становлять 20,9 % від загальної кількості банків. До останніх належать чотири банки державного сектору (АТ «Ощадбанк», АТ КБ «ПриватБанк», АБ «Укргазбанк», АТ «Укрексімбанк»).

Наведені статистичні дані, з одного боку, є оптимістичними щодо забезпечення фінансової стабільності банківської системи, принаймні в частині банків зі 100-ним іноземним капіталом. Проте, з іншого боку, п'ята частина банків в Україні належить до системно важливих, що у разі загрози платоспроможності будь-якого з них може похитнути банківську систему загалом. Тому, зважаючи на частку коштів фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами) в пасивах вітчизняних банків, а це 861 163 млн. грн. [4] або 39,7 %, постає нагальне питання щодо необхідності вжиття на рівні законодавства та Національного банку України превентивних заходів щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб.

Складність нинішньої ситуації в національній економіці загалом та банківській системі зокрема вказує на те, що проблема утримання стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб є комплексною і полягає в необхідності одночасного підтримання фінансової стабільності банківської системи та довіри суспільства до неї й зміцнення фінансових можливостей Фонду гарантування вкладів фізичних осіб задля того, щоби як у 2014-2017 рр. не стикнутися з необхідністю залучення кредитів від Національного банку України та отримання коштів з Державного бюджету

України через Міністерство фінансів України, що наразі було б вкрай негативним явищем.

На сьогодні, з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, реалізовано наступні заходи в законодавстві, спрямовані на забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб:

1) встановлено з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 01.04.2022 р. № 2180-IX [6], тобто з 13.04.2022 р., що протягом дії правового режиму воєнного стану та трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні Фонд гарантування вкладів фізичних осіб відшкодуватиме кожному вкладнику банку, що підлягатиме виведенню з ринку як неплатоспроможний, кошти в повному розмірі вкладу, включаючи відсотки, нараховані станом на кінець дня, що передує дню початку процедури виведення банку з ринку. А по завершенню зазначеного періоду сума граничного розміру відшкодування коштів закладами фізичних осіб становитиме не менше 600 тисяч гривень замість 200 тисяч гривень відповідно до нинішньої редакції ч. 1 ст. 26 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI [7];

2) уточнено дефініцію поняття «вклад» для використання в контексті Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI [7], а саме виведено з поняття «вклад» кошти, залучені банком у результаті видачі (випуску) ощадного сертифікату банку або депозитного сертифікату банку, що поетапно було реалізовано шляхом внесення змін до дефініції поняття «вклад» Законами України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів виведення банків з ринку та задоволення вимог кредиторів цих банків» від 30.06.2021 р. № 1588-IX [8] та «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 01.04.2022 р. № 2180-IX [6]. Таким чином, відбулося звуження розуміння поняття «вклад» для потреб системи гарантування вкладів фізичних осіб, що приведе до зменшення загального розміру відшкодування коштів за депозитами фізичних осіб по конкретному банку у разі ймовірної необхідності виведення його з ринку.

3) введено АТ «Ощадбанк» до складу учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 01.04.2022 р. № 2180-IX [6]. В даному контексті названим Законом внесено зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [9] в частині викладення ст. 57 даного Закону в новій редакції, згідно з якою вклади фізичних осіб (фізичних осіб – підприємців) в банках гарантуються в порядку та розмірах, передбачених законодавством України. Отже, наразі АТ

«Ощадбанк» є 67-м учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [10], що сприятиме зростанню коштів даного Фонду.

4) введення до ст. 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI [7] понять «цільовий показник Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» та «цільовий фонд» на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 01.04.2022 р. № 2180-IX [6], що спрямовано на забезпечення фінансової стійкості системи гарантування вкладів фізичних осіб.

5) прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей виведення з ринку системно важливого банку в умовах воєнного стану» від 06.10.2022 р. № 2443-IX, який набере чинності з дня, наступного за днем опублікування. Наразі, за даними вебпорталу Верховної Ради України, документ підписано 26.10.2022 р. Президентом України [11].

6) затвердження Правлінням Національним банком України Постанови «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 р. № 18 [12], норми якої у тому числі спрямовані на врегулювання депозитних операцій банків за участю фізичних осіб.

Таким чином, упродовж 2022 р. на рівні законодавства вже реалізовано комплекс заходів щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб, ефективна реалізація яких залежить від діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та Національного банку України.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top> (дата звернення: 25.10.2022).

4. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>.

5. Про системно важливі банки / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about/sib>.

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 01.04.2022 р. № 2180-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#top> (дата звернення: 25.10.2022).

7. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів виведення банків з ринку та задоволення вимог кредиторів цих банків: Закон України від 30.06.2021 р. № 1588-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1588-20#top> (дата звернення: 25.10.2022).

9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

10. Банки – учасники Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <https://www.fg.gov.ua/articles/50393-banki---uchasniki-fondu-garantuvannya-vkladiv-fizichnih-osib.html>.

11. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей виведення з ринку системно важливого банку в умовах воєнного стану. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40536>.

12. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#top> (дата звернення: 25.10.2022).

ШЕВЧЕНКО Л.В.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук

СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

В умовах глобальних інформаційних протистоянь та поширення інформаційної агресії, захист національного інформаційного простору та гарантування інформаційної безпеки стає пріоритетним стратегічним завданням України.

Сьогодні національний інформаційний простір України, на жаль, зазнає суттєвих загроз, викликів, які становлять небезпеку функціонування держави. Загрози національній безпеці України в інформаційній сфері це – сукупність умов та чинників, які становлять небезпеку життєво важливим інтересам держави, суспільства і особи через можливість негативного інформаційного впливу на свідомість та поведінку громадян, а також на інформаційні ресурси та інформаційно-технічну інфраструктуру [1]. Доктрина інформаційної безпеки України, затверджена Указом Президента України № 47 від 25 лютого 2017 року, чітко визначає загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері, найважливішими з яких є: поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України;

проведення спрямованих на послаблення держави спеціальних інформаційних операцій в Україні та за її межами; інформаційна експансія; неефективність державної інформаційної політики, недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, невизначеність стратегічного нарративу, недостатній рівень медіакультури суспільства; зовнішні деструктивні інформаційні впливи на суспільну свідомість через ЗМІ, а також мережу Інтернет; деструктивні інформаційні впливи, які спрямовані на піддрив конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України; прояви сепаратизму в ЗМІ, а також у мережі Інтернет за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками; недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії [2].

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» загрозами національним інтересам і національній безпеці в інформаційній сфері є: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [3].

Тож, як бачимо однією з основних загроз національній безпеці, не лише для України, а й для всього міжнародного співтовариства стали інформаційні війни - це така форма конфлікту, у якій відбуваються прямі атаки на інформаційні системи супротивника. Термін «інформаційна війна» почав офіційно вживатися з 1992 р., а у 1993 р. було надане розширене тлумачення цього терміна [4, с. 40-41], зокрема у директиві Міністерства оборони США від 21 грудня 1992 року (DoD Directive TS-3600.1). У 1996 році військові вдосконалили питання ведення інформаційної війни та видали новий документ (DOD Instruction S-3600.2), в якому класифікували й уточнили загрози для США, що виникають від використання інформаційної зброї, фактично ототожнивши терміни «інформаційна війна» та «інформаційна операція» [5, с. 72 – 75].

Розглядаючи поняття інформаційної війни, можна виокремити багатьох теоретиків, які його досліджували. Так, на думку А. В. Манойло, інформаційна війна це політична боротьба, виражена в формі інформаційно-психологічних операцій із застосуванням інформаційної зброї і виступає неодмінним атрибутом політичного керівництва. Реалізація війни полягає в посиленому впливі на протиріччя, об'єктивно закладені і мають місце на різних рівнях державного суспільного устрою [6, с. 187]. Д. Зеркалов розглядає поняття «інформаційна війна» як сукупність системних заходів з цілеспрямованого інформаційного впливу на свідомість мас в умовах інформаційної відкритості

задля зміни типу поведінки людей і нав'язування їм цілей, які не входять до числа їхніх інтересів [7, с. 35 – 38]. На думку вченого Р. Шафранські «інформаційна війна» це збройні дії проти будь-якої частини системи знань і переконань супротивника, що мають на меті приховане деструктивний вплив на прийняття політичних рішень контрагентом, що виражається в порушенні координації та ефективності цього процесу. Автор підкреслює, що чим вище технологічні можливості і більш розвинена комунікативна сфера держави, тим більше воно вразливе в інформаційній війні. Як зазначає О. Дубас, «останнім часом з'явилися приклади, коли засоби масової інформації застосовувалися навіть замість збройних сил для досягнення політичних цілей, у результаті чого без єдиного пострілу зникають цілі держави та радикально змінюється політична картина світу» [8].

Отже, можна зробити висновок, що інформаційна війна складається з багатьох окремих аспектів, проте можна виокремити певні загальні елементи інформаційної війни: за своєю сутністю вона є протиборством; основними її акторами виступають соціальні системи; вона має системний та комплексний характер; вона спрямована на встановлення контролю над інформаційним полем супротивника задля подальшого отримання переваг у визначеній сфері.

Слід сказати, що об'єктом, на який спрямовується інформаційний вплив, виступає свідомість людей. Саме на цей об'єкт чиниться маніпулятивний інформаційно-психологічний вплив з можливістю управління та підпорядкування дій та думок особи. На відміну від звичайної війни, інформаційна спрямована не на фізичне знищення ворога, а на громадську свідомість із тим, щоб через психологічний вплив досягти максимального рівня впливу на людей та змусити їх діяти проти своїх інтересів, підмінити їм культурні цінності, політичні уподобання, потреби, поселити страхи, вигідні для суб'єкта впливу [9, с. 148].

Специфічною ознакою інформаційної війни є те, що вона відбувається не лише під час протистояння (збройного, політичного, економічного), а й у мирний час. Цей процес набуває ознак безперервного й слугує для отримання в подальшому очікуваної поведінки, реакції на відповідні дії та задля досягнення переваги над супротивником у потрібний момент. Засоби, що використовуються в інформаційній війні можуть бути найрізноманітнішими – від відвертої брехні, «брудних» технологій, «чорного» піару до засобів подачі інформації з істинним змістом, поширення бажаної та блокування небажаної інформації. При обробці інформації відбувається очищення її від відомостей, що не відповідають інтересам своєї спільноти. Інформація стає односторонньою та втрачає свій об'єктивний характер, у її зміст закладаються визначені повідомлення, які повинні бути отримані об'єктом, сприйняті та розшифровані в подальшому так, як це ставив за мету суб'єкт джерела подачі інформації.

Тож, інформаційний війна, поряд з іншим, ставить за мету порушення єдності в суспільстві, провокування розколів, розбрату, ворожнечі між соціальними, етнічними групами. Основним суб'єктом в інформаційній війні

зазвичай виступають держави та підпорядковані їм органи законодавчої і виконавчої влади. Саме на державному рівні створюються спеціалізовані структури, які розробляють основні напрями інформаційного впливу та відповідного протистояння впливу противника. Йдеться про розвідувальні, контррозвідувальні, інформаційно-пропагандистські служби та про розвідувально-диверсійні підрозділи військ спеціального призначення. Відповідно саме погляди військово-політичного керівництва на рівні держав здатні вирішально впливати на процеси ведення інформаційних воєн.

Таким чином, бачимо, що інформаційна війна акумулює і інформаційні, і інформаційно-психологічні і психологічні компоненти в залежності від цілей сторони – ініціатора інформаційного впливу. На сьогодні саме інформаційні війни становлять собою найбільшу небезпеку нормальному функціонуванню держави, з їхньою допомогою можуть вестися неоголошені, невидимі війни, які загрожують національній безпеці. Новини, які подаються в зумовленому її завданнями ракурсі, не просто відфільтрувати. Тому, необхідно на науковому і практичному рівнях виробити чіткі засоби протистояння пропаганді та технологіям, які ведуться проти суспільства. Останнім часом розвинені країни саме на цьому і зосереджують свої зусилля. Так, у Великій Британії проблемами інформаційної боротьби займається департамент урядових комунікацій (The Government Communications Head-quarters). Під інформаційною боротьбою у цій країні розуміється цілеспрямована реалізація комплексу заходів щодо дезорганізації і встановлення контролю над системою державного та воєнного управління противника шляхом інформаційно-технічного й інформаційно-психологічного впливу на його інформаційні ресурси, на суспільну та індивідуальну свідомість. Питаннями проведення інформаційних операцій у військовому відомстві займається група з координації військових інформаційних операцій, яка підпорядкована міністрові оборони. У Німеччині створений і активно функціонує Центр безпеки інформаційної техніки (штат 500 співробітників, річний бюджет 50 млн євро). За результатами його діяльності передбачається ведення наступальних і оборонних операцій інформаційної війни для досягнення національних цілей. Німецькі аналітики розглядають управління засобами масової інформації як дієвий елемент інформаційної війни. Французькі експерти дотримуються концепції інформаційної війни, що складається з двох головних компонентів – військового та економічного (цивільного). Військова складова передбачає обмежену роль інформаційних операцій, оскільки інформаційна війна розглядається, головним чином, у контексті конфліктів малої інтенсивності або у миротворчих операціях. При такому підході союзники не можуть бути потенційними противниками. На думку американських політологів, технологія ведення інформаційних воєн несе основну загрозу для об'єкта впливу в тому, що країна-ціль може усвідомити цей вплив дуже пізно, а це дає певний вииграш тому, хто першим завдає удару. Таким чином, фахівці з ведення інформаційного протиборства повинні бути зорієнтовані на створення фальшивої реальності. Бо, по суті, психологічні

операції спрямовані на зміну ворожої орієнтації в короткому й довготривалому часових планах шляхом модифікування ворожого прийняття рішень та впливу на дії суперника.

Отже, у розвинутих країнах здійснюється розробка засобів інформаційного протиборства з можливим противником як в умовах воєнних конфліктів різної інтенсивності, так і в мирний час на стратегічному, оперативному, тактичному рівнях з метою захисту національної інформаційної сфери від агресії і несанкціонованого втручання. Також, у цих країнах концепція інформаційної війни є складовою воєнної доктрини, що обумовлює спеціальну підготовку особового складу і окремих підрозділів для проведення інформаційних операцій [10].

Таким чином, інформаційна війна сама по собі є не менш складною, ніж традиційна війна. Вона передбачає застосування різних стратегій, засобів, зброї та оборонних технологій, а незахищеність країни і вдале використання технологій і маніпуляцій з боку інших держав призводить до трагічних наслідків. Тому, сьогодні як ніколи існує потреба у виробленні чіткого механізму протидії загрозам, що посягають на національні інтереси України в інформаційній сфері, зокрема в удосконаленні законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави з врахуванням сучасних тенденції розвитку глобального інформаційного простору. Вироблення комплексної системи захисту суспільної моралі, яка сприяла б реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення. Не менш важливо і громадянам держави усвідомлювати можливі ризики, та бути здатними протистояти інформаційним загрозам і впливам, розбиратися у причинах та методах ведення інформаційних війн.

Список використаної літератури:

1. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи / В. Петрик. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3222>.
2. Доктрина інформаційної безпеки України. URL: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514/2009> (дата звернення: 25.10.2022).
3. Про основи національної безпеки України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
4. Веденєєв Д.В. Гострі когті орла. Сили спеціальних операцій США: історія та сучасність [Текст]: монографія / Д.В. Веденєєв, Г.С. Биструхін, І. Семука. Київ: К.І.С., 2010. 400 с.
5. Погрібна В. Л., Герасіна. Л. М. Інформаційна війна як каталізатор геополітичних змін. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. статей за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. Харків: Право, 2016. С. 72–75.
6. Манойло А. В. К вопросу о содержании понятия «информационная война». 2012. URL: <http://ashpi.asu.ru/ic/?p=1552>.

7. Зеркалов Д. В. Інформаційні війни. Безпека життєдіяльності. 2009. №3. С. 35–38.

8. Дубас О. Інформаційна війна: нові можливості політичного протиборства. URL: <http://social-science.com.ua/article/180>.

9. Леонтьєва Л. Є. Пропаганда як інформаційно-психологічний складник політичних процесів: Монографія. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Київ; Львів: «ФАКТ». 2004. 298 с.

10. Калініченко Б. М. Інформаційна війна: чинники ескалації і засоби протидії. Київ: 2020. 294 с.

ЗАХАРЧУК Р.А.,

аспірант кафедри публічного та міжнародного права
ЮІКНЕУ імені Вадима Гетьмана

ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОНТЕРА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабної війни в Україні стрімко набула популярності культура волонтерства як форми благодійності. Одразу були створені штаби допомоги, фонди та платформи, які займаються збором коштів на допомогу армії та всім, хто постраждав від війни та за іншими необхідними напрямками. На сьогоднішній день, волонтерський рух в Україні набуває масового характеру, при чому не лише в сфері оборони і безпеки, але й в різних сферах суспільного життя, в тому числі, сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та в інших не менш важливих сферах загальнодержавного значення, успішна реалізація яких значною мірою залежить від залучення необхідної кількості та належної підготовки суб'єктів надання волонтерської допомоги. Діяльність волонтерів незалежно від типу організації, у якій вони функціонують, здійснюється в інформаційно-просвітницькому, профілактичному, реабілітаційному, рекреативному, соціально-рекламному, соціально-побутовому, охоронно-захисному, діагностико-корекційному та фандрейзинговому напрямках. Разом з зазначеними напрямками, на сьогоднішній день, набувають все більшої популярності напрямки діяльності волонтерів в сфері оборони та безпеки України внаслідок російсько-української війни. В 2021 році в Україні була запроваджена Волонтерська платформа, яка стала тим інструментом, який допомагає волонтерам швидко реагувати на запити тих, хто потребує допомоги. На сьогоднішній день, Волонтерська Платформа об'єднала більше ніж 400 тис. користувачів, понад 500 організацій і локальних волонтерських ініціатив та 1150 волонтерських можливостей. За увесь час Платформа зібрала близько 50 тис. реєстрацій на волонтерські можливості.

Волонтери збирають кошти, розшукують дефіцитне обладнання та продукти, шукають для переселенців тимчасове житло, готують їжу, збирають

теплі речі та продукти першої необхідності, стежать за ситуацією в притулках для тварин, забезпечують їх кормом і, за потреби, забирають тварин до себе для заспокоєння, адаптації та лікування тощо. В той же час, не можна звужувати роль волонтерської діяльності лише за ознакою мілітаризму. Інноваційним є те, що з розвитком діджиталізації всіх сфер публічного адміністрування, волонтерська діяльність за зазначеними напрямками може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж.

Втім, при здійсненні волонтерської діяльності волонтери стикаються з рядом проблем. Серед них: спеціальний податок на благодійність; проблеми логістичного характеру, зокрема, транспортування (перевезення) волонтерської допомоги; перевірка машин волонтерів на блокпостах; персональний тиск; юридична незахищеність волонтерів, зокрема, волонтерів, які забезпечували національну безпеку й оборону та отримали інвалідність безпосередньо в районах бойових дій та ін.

ХОЛОДКОВ А.В.,

аспірант кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Діяльність держави щодо захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їх потреб у відновленні здоров'я, матеріальному забезпеченні, посильній трудовій та громадській діяльності. Окрім того, у наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації і сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікацій і зв'язку до особливостей інвалідів тощо.

Слід відзначити, що після початку російсько-української війни (починаючи з 2014-го року) надзвичайно актуальним постало питання адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни. Багато військовослужбовців ЗСУ; працівників підприємств та організацій, яких залучали до участі в забезпеченні оборони України; регулярних добровольців у складі добровольчих формувань; волонтерів, які забезпечували національну

безпеку й оборону та отримали інвалідність безпосередньо в районах бойових дій; людей, залучених до конфіденційної співпраці з розвідувальними органами України на окупованих територіях, у зоні АТО, в районах проведення бойових дій зазнали поранень та ушкоджень, внаслідок яких дістали інвалідність.

Для їхнього соціального забезпечення та захисту держава надає статус особи з інвалідністю внаслідок війни, який передбачає певні пільги та гарантії, що визначені, зокрема, в ст. 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Разом з тим, слід відзначити, що на сьогоднішній день, відсутня статистика кількості осіб з інвалідністю внаслідок війни, а дії держави з огляду на скрутне матеріальне становище є мінімальними. Так, за наявними даними Міністерства соціальної політики України, Фонду соціального захисту інвалідів, Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників АТО протягом 2015–2017 років забезпечення виробами учасників АТО здійснювалось Державною службою України у справах ветеранів війни та учасників АТО, було проведено протезування 24 учасникам АТО / ООС за кордоном та 9 учасникам АТО в Україні. З 2017 року забезпечення виробами учасників бойових дій покладено на Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю.

Протягом 2021 року виробами забезпечено 18 учасників бойових дій на загальну суму 7 237, 99 тис. грн, а саме 4 учасники бойових дій забезпечено протезно-ортопедичними виробами за новітніми технологіями на загальну суму 4 852, 81 тис. грн, 7 учасникам бойових дій проведено заміну приймальної гільзи та/або здійснено післягарантійний ремонт на загальну суму 451, 09 тис. грн, 7 учасників бойових дій забезпечено спеціальними виробами для занять спортом на загальну суму 1 934, 083 тис. грн. У 2021 році було досягнуто 100% рівня забезпечення учасників бойових дій, які втратили функціональні можливості кінцівок, протезуванням (ортезуванням) та/або спеціальними виробами для занять спортом, однак на сьогодні у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України число учасників бойових дій значно збільшується.

За 2022 рік забезпечено 3 учасники бойових дій на загальну суму 579, 03 тис. грн, а саме 2 учасники бойових дій забезпечено спеціальними виробами для занять спортом на загальну суму 516 ,43 тис. грн, 1 учаснику бойових дій проведено заміну приймальної гільзи на суму 62,60 тис. грн.

Таким чином, наявність таких негативних чинників як збільшення чисельності осіб з інвалідністю внаслідок війни; недостатнє фінансування потреб даної категорії осіб; ускладнена процедура отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни; наявність недоліків в система нормативно-правових актів, які визначають адміністративно-правовий захист осіб з інвалідністю внаслідок війни; недостатні можливості здійснення реабілітаційних заходів особам з інвалідністю внаслідок війни впливають на адміністративно-правовий захист осіб з інвалідністю внаслідок війни.

ВОЛЧЕНКО М.В.,
аспірант кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВОПРУШЕНЬ В СФЕРІ ТВАРИННОГО СВІТУ

Статтею 61 Конституції України визначено, що ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Тут же передбачено, що юридична відповідальність має індивідуальний характер. Тобто має бути доведена вина у вчиненні правопорушення кожної окремої особи.

Застосування заходів юридичної відповідальності до правопорушника можливо лише за умови дотримання чітко визначеного процесуального порядку, встановленого законами: кримінально-процесуального, цивільно-процесуального, про адміністративні правопорушення, про працю тощо.

Офіційне визначення адміністративного правопорушення, у якому розкривається його матеріальний зміст, юридична природа й соціальна сутність, а також визначаються змістові ознаки, надається у ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Так, адміністративне правопорушення (проступок) – протиправна, винна (умисна чи необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права й свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1].

Таким чином, законодавець одночасно вживає та ототожнює два терміни й поняття: «адміністративне правопорушення» й «адміністративний проступок» як підстави адміністративної відповідальності.

Ототожнення понять «адміністративне правопорушення» й «адміністративний проступок» означає те, що адміністративна відповідальність може настати за порушення загальнообов'язкових правил, які регулюються нормами різних галузей права, але за умови, що за таке порушення застосовуються адміністративні стягнення, які містяться у статтях Особливої частини розділу II Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зокрема, законодавець установив відповідальність за те чи інше діяння (дію чи бездіяльність). Відтак, якщо за вчинення відповідного діяння (дії чи бездіяльності) не застосовується відповідне адміністративне стягнення, воно не повинно вважатися адміністративним проступком. Необхідною його ознакою є також ступінь небезпеки правопорушення для суспільних відносин. Ця ознака є принциповою, оскільки тільки діяння, що є шкідливими, законодавець закріпив в Особливій частині Кодексу України про адміністративні правопорушення. Отже, поняття адміністративного

проступку має специфічний зміст, що виокремлює його з усієї сукупності адміністративних правопорушень [2, с. 432–433].

Раніше вважалося, що адміністративне правопорушення посягає на правові норми, які регулюють організаційно-управлінську діяльність, а адміністративний проступок – на загальнообов’язкові правила, за порушення (невиконання) яких настає адміністративна відповідальність. Поняття адміністративного правопорушення, таким чином, пов’язувалося з поняттям відповідальності в державному управлінні, хоча далеко не всі подібні правопорушення пов’язані з настанням саме адміністративної, а не будь-яких інших видів юридичної відповідальності.

Водночас більшість учених критикують визначення адміністративного правопорушення, що надане в Кодексі України про адміністративні правопорушення з певних причин. По-перше, розвиток теорії держави та права призвів до того, що вкоренилася в юридичній науці та стала загальноприйнятою класифікація правопорушень на злочини та проступки, у якій проступки, у свою чергу, поділяються на адміністративні, дисциплінарні проступки та цивільно-правові делікти [2, с. 38].

По-друге, перераховувати в дефініції всі об’єкти, на які посягає адміністративний проступок, не має сенсу, оскільки сьогодні спостерігається тенденція до того, що розвиток суспільних відносин спричиняє виникнення нових об’єктів адміністративно-правової охорони.

Таким чином, термінологія, що використовується в Кодексі України про адміністративні правопорушення, є застарілою й суперечить загальним досягненням юридичної науки. Саме тому вказаний вид правопорушень надалі будемо називати адміністративним проступком.

Адміністративний проступок характеризується рядом ознак, а саме: 1) діяння (дія чи бездіяльність); 2) протиправність; 3) винність; 4) караність; 5) об’єкт посягання; 6) суб’єкт проступку.

Будь-який адміністративний проступок є *діянням (або бездіянням)*, оскільки неможливо притягнути особу до відповідальності за думки. Це означає, що протиправна поведінка завжди виражається у зовнішніх учинках особи. Водночас думки людини, вимовлені вголос, вже є діянням, й інколи законодавець, зважаючи на різноманітні обставини, може визнати таке діяння протиправним [2, с. 40].

Адміністративний проступок – це *суспільно небезпечне* діяння. Існують різні підходи до визнання зазначеного діяння як суспільно небезпечного. Так, одні вчені вважають, що адміністративні проступки не є суспільно небезпечними діяннями тому, що суспільна безпека – це обов’язкова ознака лише злочинів, а проступки є не суспільно небезпечними, а лише суспільно шкідливими діяннями. На відміну від визначення злочину, законодавче визначення адміністративного проступку не вказує на його суспільну небезпеку. Таким чином, законодавець узагалі ніколи не вживає такого терміна, як «суспільно небезпечний вчинок» щодо адміністративних проступків. Із цього приводу Ю. П. Битяк зазначає, що адміністративні

проступки не містять у собі суспільної небезпеки, хоча законодавцем визначаються як суспільно шкідливі, антигромадські явища. Суспільна шкідливість дії чи бездіяльності означає, що вона заподіює або створює загрозу заподіянням шкоди об'єктам адміністративно-правової охорони [3, с. 134].

В той же час О. М. Якуба, А. П. Ключниченко ґрунтуються на твердженні, що злочини – це якісно особливий вид проступків, а їх основна матеріальна властивість полягає в суспільній небезпеці. Причому, на їх думку, суспільна небезпека повно характеризує виключно злочини. Тому для інших проступків така ознака не обов'язкова [4, с. 222]. При цьому розгляд адміністративних проступків як суспільно небезпечного діяння ґрунтуються на матеріальній єдності усіх правопорушень: і злочини, й адміністративні проступки, й дисциплінарні та цивільні правопорушення певною мірою є суспільно небезпечними діяннями. Тому суспільна небезпека – це ознака, властива їм усім без винятку. Відмінність полягає лише в ступені суспільної небезпеки.

Хоча між науковцями точаться дискусії стосовно того, якими є адміністративні проступки: суспільно небезпечними або суспільно шкідливими, усі вони дотримуються єдиної думки щодо негативного характеру адміністративних проступків.

У ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, у якому закріплено поняття адміністративного проступку, не йдеться про його суспільно небезпечність чи шкідливість. Водночас у статтях 10, 11 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено про вчинення адміністративного проступку умисно чи з необережності із зазначенням ставлення особи, яка його вчинила, до шкідливих наслідків. Тобто суспільна шкідливість проступку встановлюється за об'єктивними ознаками [4, с. 28–31].

Суспільна небезпека адміністративних проступків полягає в тому, що завдається суспільна небезпека правопорядку, встановленому порядку управління, громадській безпеці тощо. Суспільна небезпечність доводиться шляхом встановлення відповідності тотожності ознак вчиненого діяння ознакам складу адміністративного проступку, передбаченого законом, і висновку про таку відповідність. Тобто лише після проведення кваліфікації вчиненого діяння робиться висновок про його суспільну небезпечність.

Таким чином, вважаємо, що адміністративні проступки є суспільно шкідливими діяннями, хоча їм властивий різний ступінь суспільної небезпеки.

Протиправність адміністративного проступку означає, що провиною визнається лише таке діяння (дія чи бездіяльність), що забороняється нормами адміністративно-правових актів [5, с. 74]. Зокрема, порушення права державної власності на тваринний світ (ст. 50 Кодексу України про адміністративні правопорушення) є протиправним, оскільки є проступком, що передбачений у главі 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Водночас, відповідно до ст. 7 Кодексу України про адміністративні

правопорушення, органи публічної влади розробляють за здійснюють заходи для запобігання адміністративним проступкам, тобто проступки забороняються Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Винність означає, що правопорушник вчинив винну умисну або необережну дію. Провина – це психічне ставлення правопорушника до вчиненої протиправної дії або бездіяльності умисно або необережно. Провина визнається вчиненою умисно, якщо особа, яка її вчинила, усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї дії чи бездіяльності. Здійснення провини через необережність має місце тоді, коли особа, по-перше, передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно сподівалася на їх відвернення або, по-друге, не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачати. При цьому провини та її форми (умисно чи необережно) впливають на оцінку поведінки правопорушника і визначення міри його відповідальності перед законом [5, с. 74].

Для того щоб визначити діяння адміністративним проступком, потрібно об'єктивно встановити наявний причинний зв'язок між конкретною протиправною дією та суспільно небезпечним наслідком. Так, при порушенні правил полювання (полювання без належного на те дозволу, в заборонених місцях, у заборонений час, забороненими знаряддями або способами, на заборонених для добування тварин, допускання собак у мисливські угіддя без нагляду, полювання з порушенням установленого для певної території (регіону, мисливського господарства, обходу тощо) порядку здійснення полювання) [1, Ст.85] існує причинний зв'язок між порушенням правил полювання (полювання без належного на те дозволу, в заборонених місцях, у заборонений час, забороненими знаряддями або способами, на заборонених для добування тварин, допускання собак у мисливські угіддя без нагляду, полювання з порушенням установленого для певної території (регіону, мисливського господарства, обходу тощо) порядку здійснення полювання) та суспільно небезпечними наслідками, що настають після вчинення такого правопорушення.

Адміністративне протиправне діяння є *караним*, оскільки за його вчинення передбачено застосування до правопорушника адміністративних стягнень, заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст. 241 Кодексу України про адміністративні правопорушення), дисциплінарних стягнень відповідно до ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення. За вчинення адміністративного проступку зі сторони держави стосовно правопорушника застосовуються заходи впливу у виді позбавлення матеріального, морального чи організаційного характеру. Так, наприклад, за порушення правил рибальства передбачене адміністративне стягнення у вигляді попередження або накладення штрафу на громадян від двох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і попередження або накладення штрафу на посадових осіб - від десяти до

тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 3 ст. 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Адміністративний проступок має *об'єкт посягання*. Це діяння, що посягає на державний чи громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління. Конкретні об'єкти, посягання, що роблять діяння адміністративним проступком, визначені статтями 41–212 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зокрема, об'єктом виготовлення чи збуту заборонених знарядь добування об'єктів тваринного або рослинного світу [1, Ст.85-1] є суспільні відносини, що виникають з приводу виготовлення чи збуту заборонених знарядь добування об'єктів тваринного або рослинного світу.

Суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути фізичні (осудні особи, які на момент вчинення адміністративного проступку досягли шістнадцятирічного віку (ст. 12 КУпАП) та юридичні особи.

Список використаної літератури:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. URL: [http:// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).

2. Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине : [учеб. пособие]. [2-е изд., доп.] / Миколенко А. И. Харьков : Одиссей, 2006. 352 с.

3. Гладун З. С. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / Гладун З. С. Тернопіль : Карт-бланш, 2004. 579 с.

4. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підруч.] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

5. Беленчук І. А. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / Беленчук І. А. К. : А.С.К., 2004. 176 с.

НАПРЯМОК 7. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

БЕСПАЛЬ О.Л.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені В. Гетьмана,
кандидат юридичних наук

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ: СТАРА ПРОБЛЕМА В НОВИХ УМОВАХ ВІЙНИ

Домашнє насильство – це одвічна проблема, яка існує стільки, скільки існує людство. Насильство в сім'ї можна розглядати, як одну з найпоширеніших форм порушень прав людини, до якої в різні історичні етапи, держави по різному сприймали. Тривалий час такий вид насильства толерували й вважали, як виключно «внутрішньо сімейні негаразди» й Україна не виключення. Лише з 2017 року, в результаті внесення змін та доповнень до КК України, домашнє насильство визнається кримінальним правопорушенням.

Останніми роками в Україні було багато зроблено задля ефективного запобігання та протидії цьому ганебному явищу, зокрема йдеться про суттєві зміни в законодавстві, створення мобільних бригад в структурі правоохоронних органів, розширення мережі притулків для жертв такого насильства тощо. Однак, з 24 лютого 2022 року Україна зіткнулась з новою небезпекою – повномасштабною війною. У зв'язку з чим багато людей втратили житло, майно, роботу, рідних, близьких, соціально-економічну стабільність тощо. Перебуваючи в нових умовах війни, соціальної й економічної невизначеності – все це може додавати психоемоційного навантаження й стати каталізатором домашнього насильства.

За офіційними даними Офісу Генерального прокурора (далі – ОГП) за 9 місяців (січень-вересень) 2022 року обліковано кримінальних правопорушень за домашнє насильство (ст. 126-1 КК України) – 1 166. За аналогічний період в 2022 році було обліковано на 73% більше, що становило – 2 013 правопорушень [1]. Втім, такі показники не свідчать про зменшення кількості випадків домашнього насильства, скоріше навпаки, дана проблема, як і будь-яка інша соціальна, під час війни загострилася. Особи, які знаходяться в населених пунктах, де ведуться активні бойові дії або, які знаходяться під окупацією, не мають фізичної можливості звернутись безпосередньо до уповноважених органів, зокрема до поліції або зателефонувати на «гарячу лінію» щодо факту вчинення домашнього насильства.

Слід зауважити, що, загалом, останніми роками спостерігалась тенденція на збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, а також передбачених ст. 126-1

(Домашнє насильство) КК України (в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення по державі, що на офіційному веб-сайті ОГП ці показники ведуться окремо). Для наочності наводимо таблиці 1, 2.

Таблиця 1.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством за період 2017-2021 рр. [2]

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	1341	1586	2554	3972	4800
щодо попереднього звітного періоду, %	-	+18	+61,03	+56	+21

Щороку кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством поступово збільшувалась і, порівняно з 2017 роком, в 2021 році зросла майже втричі, що становить 258%.

Таблиця 2.

Кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1¹ КК України за період 2019-2021 рр. [2]

	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Усього кримінальних правопорушень	1068	2213	2432
щодо попереднього звітного періоду, %	-	+107	+10

Показники домашнього насильства, порівняно з 2019 роком, в 2021 році зросли на 128%. Разом з тим, слід нагадати, що дані кримінальні правопорушення мають високий ступінь латентності й не всі випадки їх вчинення фіксуються правоохоронними органами та відображаються в офіційній статистиці.

Втім, близьку до реальної ситуації можуть свідчити дані, які надходять на «гарячі лінії». Так, за даними ГО «Ла Страда-Україна» з 24 лютого до 31 травня 2022 р. на «Гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації» надійшло 5 334 звернення, які стосувалися саме цієї проблеми. За оцінкою директорки департаменту Національних гарячих ліній та соціальної допомоги цієї громадської організації А. Кривуляк – це доволі висока цифра. Майже 15% від загальної кількості звернень припадає на Київську область, так само близько 15% – на

¹ Кримінальний кодекс було доповнено статтею 126-1 Законом № 2227-VIII від 06.12.2017, який набрав чинності через рік з дня його опублікування. Тому статистичні дані за домашнє насильство обліковуються з 2019 року.

Дніпропетровську, 10% – на м. Київ. У західному регіоні найбільш активні звернення зі Львівщини – 15%. Чимало переселенців прихистила Івано-Франківська область – тут кількість звернень зросла майже втричі – до 10%. У Закарпатській області 5% звернень. Насправді це великий показник, бо раніше тут найменше зверталися через випадки домашнього насильства. Кількість звернень зросла і в Одеській області – до 10%. А в Харківській області спостерігаємо зниження такої статистики – 6% звернень, у довоєнний час їх було більше. Доволі багато звернень надходить із регіонів, де зареєстрована велика кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Зокрема із Західної та Центральної України [3].

Водночас маємо констатувати, що до існуючих причин не звернення потерпілих від домашнього насильства, які були до повномасштабного вторгнення, додалися помилкові уявлення, що зараз не до таких «дріб'язкових» проблем, коли в країні війна, що цим не будуть займатись правоохоронні органи, що в разі звернення кривдника можуть мобілізувати і т. д. Звісно, такі уявлення необхідно розвіювати шляхом інформування громадян, що будь-яке насильство неприпустиме. ВПО, які були змушені залишити свої помешкання, стабільність і звичний спосіб життя, є більш вразливими. Тому тут необхідно активно залучати соціальні служби, які проводили реєстрацію в своїх територіальних громадах ВПО і мають всі їхні персональні дані, що допоможе проінформувати таких осіб про необхідність звернення в разі вчинення домашнього насильства (із зазначенням різних варіантів звернення). З цією метою також можна залучати операторів мобільного зв'язку, за допомогою яких надсилати повідомлення абонентам² з інформацією як і куди можна звертатись за допомогою в разі вчинення щодо них домашнього насильства.

Хоча проблему домашнього насильства неможливо викоринити, але її точно не можна відкладати «на потім, після війни». Оскільки несвоєчасне реагування на домашнє насильство може призвести до систематичності та ще тяжчих наслідків, в тому числі й до летальних. Героїчно воюючи із зовнішнім ворогом, водночас маємо ліквідувати і внутрішні загрози, а прояви такого насильства – це не лише порушення основоположних прав людини, це загроза внутрішній стабільності держави.

Список використаної літератури:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Статистична інформація січень 2022–вересень 2022 рр. / Генеральна прокуратура України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Статистична інформація 2017–2021 рр. /

² На зразок, як з початку повномасштабного вторгнення робили органи прокуратури/поліції з інформуванням населення про необхідність сповіщення (зазначалось куди саме), якщо вони стали жертвою чи свідком воєнного злочину.

Генеральна прокуратура України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

3. Війна не скасовує потребу протидіяти домашньому насильству. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vijna-ne-skasovuye-potrebu-protydiyaty-domashnomu-nasylstvu/>.

ДАРАГАН Я.О.,

Студентка 6 курсу групи ЮПУ 602-зм заочної ф. н.

ЮІКНЕУ імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник - завідувач кафедри публічного та міжнародного права,

доктор юридичних наук, професор Кузьменко О.В.

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ

24.02.2022 року – одна із найбільш болючих дат для українського народу, яка повністю перевернула звичний ритм життя. Повномасштабне вторгнення сусіда-агресора на територію нашої держави ще більше загартувало козацький дух і посилило відповідальність кожного українця за долю власної країни. Ще з 2014 року, наш народ активно працює на благо держави: збирає кошти на військову амуніцію, волонтерить, підтримує внутрішньо переміщених осіб морально та матеріально і т. д. Але завжди серед патріотів були і ті, що переходили на бік ворога і підло зраджували свою Батьківщину. Тому поряд із державною зрадою, диверсією, посяганням на територіальну цілісність і недоторканність України, тривала окупація наших територій спричинила появу ще одного виду злочинної діяльності – колабораціонізму. Тому напад РФ на Україну зумовив низку змін і на законодавчій ниві, зокрема у сфері кримінального права.

Починаючи з 2014 р. у Верховній Раді України було зареєстровано щонайменше сім законопроектів про колабораціонізм, але кінцевим виявився підписаний 3 березня 2022 року президентом В. Зеленським Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Відповідно до даного нормативно-правового акту, Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) було доповнено статтею 111-1, що визначила поняття колабораціонізму, його види, а також відповідальність за вчинення такого кримінального правопорушення [2].

В лексичному значенні термін «колабораціонізм» походить від французького слова «collaboration» і дослівно означає «співпраця». Поняття виникло на початку XIX ст. у ході наполеонівських воєн, але лише під час Другої світової війни набуло гострого політичного забарвлення через те, що «колаборація» стала офіційною назвою співпраці між Німеччиною та урядом маршала Петена («вішистською Францією»). Після поразки країн «Осі» у

Другій світовій війні поняття набуло негативних конотацій і широкого поширення в західній історіографії для позначення різних сил, структур та осіб, які співпрацювали з нацизмом [7]. На нашу думку, колабораціонізмом можна назвати добровільну, умисну співпрацю громадян з ворогом у його інтересах на шкоду своїй державі чи її союзників. Погоджуючись із Письменським Є. О., можемо зазначити, що на теперішній час є три основні передумови успішності та поширеності колабораціонізму в Україні в ході російсько-української війни: 1) тривала та спланована підготовка до окупації (зовнішні чинники); 2) особливості суспільно-політичного розвитку довоєнної України (внутрішні чинники); 3) пострадянський спадок і прихильність до ідеології «русского міра» (історичні та ідеологічні чинники) [3].

Характеризуючи склад злочину, варто зазначити, що *об'єктом* ст. 111-1 КК України виступає національна безпека України [1]. *Додатковим об'єктом* може бути життя та здоров'я людей. *Об'єктивна сторона* ст. 111-1 КК України складається з 8 частин, кожна з яких (крім частини 8), передбачає самостійну форму дій, що становлять колабораційну діяльність. *Суб'єктом* визнається відповідно до форм вчинення колабораційної діяльності, а саме: 1) громадянин України (ч. 1-3, 5, 7 та 8 ст. 111-1 КК України); 2) іноземець чи особа без громадянства (ч. 4, 6 та 8 ст. 111-1 КК України); 3) юридична особа (вчинення будь-якої з зазначених протизаконних дій від імені юридичної особи її уповноваженою особою). *Суб'єктивна сторона* кримінальних правопорушень характеризується прямим або непрямим умислом. У ряді складів кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК важливе значення має добровільність (якщо особа здійснювала відповідні дії не добровільно, а під примусом (байдуже яким), склад правопорушення відсутній). У частині складів правопорушень важливе значення для кваліфікації має мета: за ч. 3 – мета пропаганди; за ч. 6 – мета організації та проведення заходів (або) та саме активної участі в них задля підтримки держави-агресора або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України) [6]. Санкція ст. 111-1 ККУ залежно від виду колабораціонізму передбачає: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; конфіскацію майна; виправні роботи; арешт; позбавлення волі.

Сучасні дослідники характеризують колабораціонізм як складне соціальне явище та наводять декілька його різновидів. Так, на підставі вольового критерію розрізняють:

1. «Вимушений колабораціонізм» (небажане визнання ситуації). В рамках цього виду, співпраця громадян з окупантами є, по суті, крайньою необхідністю, фактором виживання та елементарного самозбереження особи;

2. «Добровільний колабораціонізм» (спроба отримання вигоди із ситуації). Для цієї форми характерна умисна співпраця громадян держави з ворогом в інтересах ворога на шкоду самій державі, громадянином якої є колаборант. Добровільний колабораціонізм не детермінований складними життєвими обставинами, а є вільним вибором особи.

За характером співпраці з ворогом також розрізняють: воєнний, політико-адміністративний, економічний, культурний (духовний) та побутовий колабораціонізм. Поряд з цим, інколи розрізняють також інформаційний, трудовий, медійний і, навіть, статевий колабораціонізм [7].

У статті 111-1 «Колабораційна діяльність» чітко окреслені її форми, які тягнуть за собою кримінальну відповідальність, а саме: – участь у збройному конфлікті на боці держави-агресора; – публічні заклики, спрямовані на підтримку чи співробітництво з державою-агресором та/або окупаційною владою; – організація та проведення під контролем держави-агресора виборів, референдумів, опитувань, плебісцитів та інших форм безпосереднього волевиявлення громадян на тимчасово окупованих територіях; – організація та участь у проведенні інформаційних компаній, спрямованих на забезпечення підтримки держави-агресора при здійсненні нею збройної агресії проти України – розміщення для загального перегляду у мережі Інтернет закликів до підтримки дій держави-агресора у здійсненні нею агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України; – вступ на посади в органах, самопроголошених чи створених державою-агресором, які виконували чи виконують на тимчасово окупованій території функції; – передача матеріальних та нематеріальних ресурсів регулярним військам держави-агресора, радникам, інструкторам і найманцям, що направлені державою-агресором, а також незаконним збройним формуванням тощо [4].

У Офісі Генерального прокурора зазначили, що перший обвинувальний акт був направлений до суду 30 березня 2022 року за вчинення колабораційної діяльності. Досудовим розслідуванням було встановлено, що мешканець м. Краматорська записав на мобільний телефон відео, у якому заперечував здійснення збройної агресії РФ проти України та публічно закликав громадян до підтримки незаконних рішень і дій держави-агресора. У подальшому він виклав запис на власну сторінку у соціальній мережі TikTok [6].

Проблематичним і надалі залишаються питання розмежування кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки, передбачених статтями: 111 («Державна зрада»), 111-1 («Колабораційна діяльність»), 111-2 («Пособництво державі-агресору») Особливої частини ККУ. Наприклад, незрозумілою є кваліфікація дій громадян України, пов'язаних із зайняттям посад в окупаційній владі одночасно за статтями 111 та 111-1 КК України, оскільки застосування обох статей чи вибір однієї з них має істотне значення для особи. Державна зрада у формі переходу на бік ворогу є особливо тяжким злочином, який, крім позбавлення волі, тягне за собою також безальтернативну конфіскацію майна. Водночас, добровільне зайняття посади – проступок, що карається заборонаю обіймати посади. Така неоднозначність потягне за собою велику кількість змінених і скасованих вироків у недалекому майбутньому. [6].

Отже, колабораціонізм являє собою складне суспільно-психологічне явище, що полягає у добровільній, умисній і вмотивованій співпраці з ворогом у різних сферах суспільного життя, результатом якої є підірив національної

безпеки України, створення загрози державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам держави. Колаборація носить негативний характер, але завжди має місце у ході воєнних конфліктів. Ми вважаємо, що умисна діяльність, яка спрямована на шкоду власному народу та державі має у будь-якому разі тягнути за собою негативні наслідки для зрадника. Але варто зауважити, що відсутність сталої нормативної бази та судової доктрини з питань колабораціонізму до 2022 року спричинила неоднозначність застосування ст. 111-1 ККУ на практиці. До цих пір залишається чимало «білих плям» і прогалів, але актуалізація питання «колабораціонізму» у суспільстві обов'язково сформує однозначність його застосування. Тому ми можемо впевнено стверджувати, щосььогодні на очах українців пишеться історія, аналізується минуле та проектується майбутнє. І тільки спільна боротьба приведе нас до повної перемоги над зрадниками і ворогами.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 19.08.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

3. Данилюк В. В., Резніченко Г. С. Сучасний стан кримінальної відповідальності за колабораціонізм в Україні. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 21 липня 2022 року*. 2022. С. 38-41. URL : http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2712/1/%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_2022_2.pdf#page=38.

4. Долгорученко К. О. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 56. С. 16-19. URL : <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/juspradenc56.pdf#page=16>.

5. Письменський Є. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти). *Наук. нарис*. 2020. С. 121.

6. Уткіна К. С., Мудрецька Г. В. Проблематика розслідування колабораціонізму в умовах воєнного стану. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*. С. 103-107. URL : http://194.54.162.203/bitstream/123456789/2712/1/%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_2022_2.pdf#page=103

B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_2022_2.pdf#page=103.

7. Юрко С. С. Проблеми криміналізації колабораціонізму в Україні. *Матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації. Парадигма вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI століття.* 2022. С. 523-526. URL : https://www.researchgate.net/profile/Inna-Abramova-3/publication/364346789_To_the_problem_of_Ukrainian-Russian_relations_on_the_example_of_journalism_by_I_Nechuy-Levytskyi/links/634d85fa6e0d367d91a5dde5/To-the-problem-of-Ukrainian-Russian-relations-on-the-example-of-journalism-by-I-Nechuy-Levytskyi.pdf#page=523.

ЛУЦЕНКО Ю.В.,

професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У сучасну епоху посилення інформаційного протиборства предметом наукового інтересу все частіше стають питання воєнної безпеки держави. Сьогодні під впливом використання сучасних інноваційних технологій виникла і набирає стрімкого розвитку нова військово-політична загроза міжнародному правопорядку.

Сучасні етапи науково-технологічного розвитку світового співтовариства нерозривно пов'язані з упровадженням передових технологій. В нашій країні створені належні передумови переходу до суспільства нової генерації, що базується на інноваційних технологіях, наскрізній цифровізації виробництва, інформаційних і телекомунікаційних розробках, які забезпечують актуальність і достовірність інформації [1, с. 5].

Саме тому протидія злочинності, у тому числі у сфері інформаційних технологій, в умовах воєнного стану є актуальною проблематикою в сучасних умовах державотворення.

Аналіз розвідувальної інформації дає можливість констатувати, що розвідувальні органи іноземних держав традиційно розглядають воєнну інформацію з обмеженим доступом як головний пріоритет у своїй діяльності. Виходячи з наведеного, основними завданнями забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері є: створення нормативно-правової бази забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері; забезпечення безпеки інформаційних і телекомунікаційних мереж та систем, як розгорнутих, так і тих, що створюються; виявлення, оцінка та прогнозування загроз інформаційній безпеці у воєнній сфері; організація антивірусного захисту інформації і

сертифікація інформаційних процесів, програм та засобів, які використовуються в інтересах забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері; ліцензування діяльності підприємств, установ та організацій, що проводять роботи, пов'язані із використанням таємної інформації та інформації з обмеженим доступом, а також зі створенням засобів захисту інформації; захист каналів зв'язку та ін. [2, с. 4].

Особливого значення виконання цих завдань набувають безпосередньо під час збройного конфлікту або в умовах воєнного стану. Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3] визначено, що воєнний стан це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1).

Спираючись на вищенаведене нормативне визначення, існують наступні особливості воєнного стану, які впливають на порядок, засоби та методи захисту інформації: в умовах воєнного стану значно зростає ймовірність настання тяжких та особливо тяжких наслідків від вчинених кримінальних правопорушень в інформаційній сфері, у тому числі загибель людей, спричинення тяжких тілесних ушкоджень, знищення матеріальних цінностей тощо; в умовах воєнного стану зазвичай зростає активність іноземних держав, іноземних організацій щодо отримання військово-значущої інформації, особливо з використанням сучасних цифрових технологій; об'єктивно зростає обсяг чутливої інформації, розголошення або передача якої ворогу може завдати непоправну шкоду державній безпеці, правам та свободам громадян; у зв'язку з підвищеним навантаженням на всі державні структури, у тому числі на слідчі та судові органи, об'єктивно зменшується їх спроможність проведення досудового слідства та судового розгляду у порядку, передбаченому чинним законодавством, зокрема, може виникнути неможливість доступу до ЄРДР, неможливість виконання у встановлені законом строки слідчим суддею його повноважень у кримінальному провадженні, неможливість забезпечення присутності під час проведення процесуальних дій понятих, проведення допиту свідків у судовому засіданні тощо.

Ці та інші чинники обумовили необхідність змін як у матеріальному, так і у кримінальному процесуальному законі. Зокрема, після початку активної фази збройної агресії РФ проти України Верховною Радою України було прийнято низку змін та доповнень до КК, а саме:

1) Розділ I Особливої частини КК України згідно із Законом України № 2108-ІХ від 03.03.2022 р. доповнено ст. 111-1 («Колабораційна діяльність»), яка передбачає три склади кримінального правопорушення, основним або додатковим об'єктом яких є інформаційна безпека. Зокрема, це ч. 1 вказаної статті, яка криміналізує публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України та публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора; ч. 3, що встановлює покарання за здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти з метою сприяння збройної агресії проти України та ч. 6, яка, серед іншого, встановлює відповідальність за здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією. Також, приміткою 3 до вказаної статті визначено, що під здійсненням інформаційної діяльності розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації;

2) Розділ I Особливої частини КК України доповнено ст. 114-2 («Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану») згідно із Законом України № 2160-ІХ від 24.03.2022 р. із змінами, внесеними згідно із Законом № 2178-ІХ від 01.04.2022 р., яка криміналізує несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 1), а також поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2);

3) Законом України № 2149-ІХ від 24.03.2022 р. змінено редакцію ст. 361 («Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж») КК України, яка передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, зокрема, посилено покарання за вказані дії, вчинені в умовах воєнного стану; крім того змінено редакцію ч. 1 ст. 361-1 («Створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут») КК України, що передбачає відповідальність за створення з метою протиправного

використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут.

Таким чином, у найкоротший строк після запровадження воєнного стану законодавцем було удосконалено нормативну базу, що регламентує особливості протидії злочинності в умовах воєнного стану, а також запроваджено необхідні для реалізації норм матеріального права.

Беручи до уваги зазначене, вважаємо більш обґрунтованим наступне формулювання диспозиції ч. 1 ст. 111-1: «Публічне заперечення громадянином України збройної агресії проти України, якщо факт такої агресії офіційно встановлений компетентними органами державної влади України; публічні заклики громадянином України до окупації частини території України, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях України; публічне схвалення громадянином України рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора».

На нашу думку, запропонована законодавча конструкція, в разі її схвалення Верховною Радою України, дасть змогу правоохоронним органам України значно посилити боротьбу з суспільно небезпечними діями, які посягають на охоронювані законом інтереси.

Список використаної літератури:

1. Тарасюк А. В. Кібербезпека України на сучасному етапі державотворення: теоретико-правові основи: монографія. Київ; Одеса: Фенікс, 2020. 404 с.

2. Певцов Г. В., Задків С. В., Сідченко С. О., Хударковський К. І. Інформаційна безпека у воєнній сфері: проблеми, методологія, система забезпечення: монографія. Харків: Цифрова друкарня № 1. 2014. 272 с.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.

МАНЕЛЮК Ю.М.,

доцент кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат політичних наук, доцент

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ У ЗМІЦНЕННІ ДЕРЖАВИ

Сучасні тенденції реформування демократичних суспільств, докорінні зміни правовідносин, підвищення уваги до прав і свобод людини та громадянина, потреби зміцнення й збереження Української держави зумовили правову реформу як об'єктивну реальність.

Сьогодні не виникає жодних сумнівів у тому, що Україна потребує наведення ладу в публічно-правовій сфері суспільних відносин, важливою складовою яких є відносини, що підлягають кримінально-правовому регулюванню. Чинний Кримінальний кодекс України, який покликаний виконувати зазначену функцію, хоча й був прийнятий відносно недавно, але за час, що спливав з моменту його ухвалення, з низки причин істотно втратив свою ефективність. З огляду на зазначене, цілком очікуваним кроком Президента України було створення робочої групи з питань розвитку кримінального права (Указ Президента України № 584/2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи»), перед якою визначено завдання реформувати кримінальне законодавство України.

Необхідність реформування кримінального законодавства України обумовлена тим, що:

1. За двадцять років чинності Кримінального кодексу України 2001 року його принципові положення були зруйновані валоподібними, несистемними і часто необґрунтованими змінами та доповненнями. Станом на 20 серпня 2020 року до Кодексу було внесено понад 1 тис. змін та доповнень, з них – 222 зміни та доповнення до Загальної частини КК і 856 – до Особливої частини. Багато положень Кодексу змінювалися неодноразово, а деякі статті – навіть 8-10 разів;

2. Чинні закони про відповідальність за публічні правопорушення повною мірою відповідають міжнародно-правовим зобов'язанням Українцям в частині визначення кола діянь, за які в них має бути встановлена відповідальність, так і в частині забезпечення гарантій прав людини і основоположних свобод щодо осіб, які до такої відповідальності притягуються.

3. Численні суперечності, прогалини, неточності та широкі дискреційні повноваження, що закладені у чинному Кримінальному кодексі та Кодексі України про адміністративні порушення, створюють можливості для зловживання при їх застосуванні, є істотним корупційним фактором, що, в свою чергу, призводить до частого та істотного порушення прав людини.

4. Відсутність механізмів захисту законів про відповідальність за публічні правопорушення від необґрунтованих змін, що тягне за собою, з одного боку, намагання через них вирішити проблеми, які мають соціально-економічні чи історично-світоглядні корені, а з іншого – використання їх як інструменту вирішення персоніфіковано-політичного питання.

5. Невирішена проблема уніфікації підходів до законодавчої регламентації, гуманізації та диференціації відповідальності не лише за злочини, але й за інші публічні правопорушення, зокрема, проступки та адміністративні правопорушення.

6. Існує потреба запровадження діджиталізації (оцифрування) в законодавчу сферу, здійснення кодифікації законодавства України на більш високому рівні, ніж це було досі. Зокрема, законодавчі акти про

відповідальність за правопорушення в публічній сфері можуть бути розроблятися як складова електронного Зводу Законів України.

Одним із ключових напрямів політико-правової реформи на сучасному етапі є кримінально-виконавче право України. Проголошення в Конституції України правовою державою стало каталізатором вдосконалення законодавства, функціонування системи органів виконавчої влади та правосуддя з метою забезпечення прав людини. Це знайшло своє втілення в офіційно проголошеному курсі на інтеграцію до Європи, реалізація якого передбачає приведення норм і стандартів внутрішнього життя нашого суспільства у відповідність до норм і стандартів Європи.

Важливою складовою цього процесу є реформування кримінально-виконавчої системи. Так, першочерговими та основними пріоритетними напрямами державної політики у цій сфері є вирішення таких проблем:

1. Приведення умов тримання ув'язнених у слідчих ізоляторах та осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі до європейських стандартів;
2. Переповнення місць тримання ув'язнених та засуджених;
3. Зростання захворюваності на туберкульоз, ВІЛ-інфекцію та інші епідемічні хвороби серед ув'язнених та засуджених;
4. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення органів та установ виконання покарань;
5. Попередження вчинення нових злочинів особами, взятими під варту, та які відбувають покарання, а також запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню з особами, які тримаються в установах виконання покарань.

Свій вагомий внесок в законодавче врегулювання питань реформування кримінально-виконавчої системи Міністерство юстиції реалізувало також шляхом розробки проекту Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України щодо діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України», яким було внесено зміни до 40 законодавчих актів України та 8 визнати такими, що втратили чинність.

Одним із шляхів сприяння процесу гуманізації кримінально-виконавчої системи є впровадження елементів пробації (система пробації передбачає роботу з правопорушниками без ізоляції їх від суспільства – надання їм соціальної та психологічної підтримки та допомоги), подальше вдосконалення діяльності установ виконання покарань шляхом створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, здобуття ними освіти та набуття професії, їх соціальної адаптації в суспільстві.

На сьогоднішній день в Україні зроблено певні кроки у напрямку створення національної моделі пробації як на рівні наукового супроводу таких реформ, так і в законодавчому забезпеченні (в Верховній Раді України зареєстровані проекти Законів України «Про пробацію» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження пробації)»).

Важливим кроком законодавчого впровадження елементів пробації є в Концепція реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, та відповідно до якої, метою реформування кримінально-виконавчої служби, зокрема має стати організація діяльності кримінально-виконавчої інспекції на засадах пробації, даліше вдосконалення діяльності установ виконання покарань шляхом створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, здобуття ними освіти та набуття професії, їх соціальної адаптації в суспільстві, приведення умов тримання осіб, узятих під варту, та які відбувають покарання, у відповідність із вимогами Європейських пенітенціарних правил.

Список використаної літератури:

1. Кривицький Ю.В. Правова реформа: теоретико-прикладні виміри актуалізації проблеми. Часопис Київського університету права. 2018. №3. С. 37-41.
2. Черней В.В., Вознюк А.А. Проект нового Кримінального кодексу України: окремі пропозиції щодо удосконалення. // Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання: матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (м. Київ, 18 березня 2021 року). Київ, 2021. С. 7-13.
3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. 948 с.
4. Огородник Є.І. Провідні напрями реформування сучасної кримінально-виконавчої політики України. Наше право. 2016. №4. С. 122-128.
5. Косенко С.С. Реформування кримінального законодавства в Україні. // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: тези доповідей VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої Дню юриста України (м. Київ, 29 жовтня 2015 року). Київ, 2015. Ч.2. С. 65-66.
6. Концепція реформування кримінального законодавства України: Новий Кримінальний кодекс. Робоча група з питань розвитку кримінального права. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept>.

МІХНЕВИЧ Л.В.,

професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук

ЧУГАЄВСЬКА А.В.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук

**ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО
ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ**

Конституція України [1, ст. 21] визначає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Разом з тим, Основний Закон передбачає й певні обмеження забезпечення основних прав людини і громадянина, зокрема для засуджених осіб. І хоча засудженим гарантовані ст. 63 Конституції України всі права людини і громадянина, проте у зв'язку із їх засудженням загальний (конституційний) правовий статус громадян України для них значно обмежується. Особливо гострим питанням є захист прав засуджених до довічного позбавлення волі.

Зауважимо, що до вирішення цього питання в Україні останніми роками була привернута увага як науковців, так і практичних працівників, зокрема, зважаючи на рішення ЄСПЛ щодо необхідності змін українського законодавства щодо забезпечення права особи, засудженої до довічного позбавлення волі, на звільнення від відбування покарання.

Дану тему актуалізує й відсутність у чинному кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві жодного механізму, який би давав можливість звільнити особу, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі від подальшого відбування покарання, тобто дати такій особі так зване “право на надію”.

Разом з тим, Пленум Верховного суду України у постанові «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» [2] чітко встановлює обмеження прав засуджених до довічного ув'язнення щодо застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання так само, як і право на заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, закріпленим КК України [3].

Для такої категорії осіб залишалось виключно право Президента України на помилування, відповідно до ч. 2 ст. 87 КК України, а саме шляхом пом'якшення покарання через заміну засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років. Проте, дієвого механізму реалізації цього положення розроблено так і не було.

Поряд з цим, ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово звертав увагу на необхідність і важливість наявності чіткого і належно розробленого механізму дострокового звільнення від відбування покарання, який має бути доступним для будь-якого засудженого, незалежно від виду призначеного покарання, з метою недопущення порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (*Case Murray v The Netherlands, Application no. 10511/10*) [4].

Так, в рішенні ЄСПЛ «Петухов проти України №2» (*Case of Petukhov v. Ukraine (No. 2), No. 41216/13*) [5] Європейський Суд встановив порушення Україною положення ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [6], яке стосується застосування до осіб національними судами покарання у виді довічного позбавлення волі без можливості перегляду справи з подальшим звільненням від покарання. Тобто,

по суті, ЄСПЛ констатував про недієвість механізму захисту прав засуджених до довічного позбавлення волі, який наразі існує в Україні.

Рішенням від 16.09.2021р [7] КСУ визнав неконституційним положення ч. 1 ст. 81 КК та ч. 1 ст. 82 КК України, в частині обмеження прав осіб, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі на умовно-дострокове звільнення та заміну невідбутої частини покарання більш м'яким.

Тож нарешті, 18 жовтня 2022 року, з метою приведення чинного законодавства з питання покарання у виді довічного позбавлення волі у відповідність до практики ЄСПЛ і рішення КСУ від 16.09.2021р. Верховна Рада України прийняла закон «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з права людини» [8].

Поряд з іншим, у чинний КК України було внесено зміни щодо порядку умовно-дострокового звільнення від відбування покарання і заміни покарання або невідбутої частини покарання більш м'яким для цієї категорії осіб.

Так, у разі заміни довічного позбавлення волі, на покарання у виді позбавлення волі на певний строк, в порядку оновленої статті 82 КК України, строк покарання у виді позбавлення волі може бути в межах від 15 років до 20 років (ч. 5 ст. 82 КК України), а обчислення такого строку починається з дня заміни довічного позбавлення волі на більш м'яке (ч. 1 ст. 82 КК України). Право на таку заміну виникає у засудженого після 15 років відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, за умови, що засуджений став на шлях виправлення. Відразу виникає логічне питання: що буде враховано судом для констатації факту того, що особа стала на шлях виправлення і чи не варто в такій ситуації відходити від так званих оціночних понять, з метою обмеження ступеню дискреції правозастосовних органів при вирішенні цього питання.

Нове положення ч. 3 ст. 81 КК України передбачає умовно-дострокове звільнення від відбування покарання таких засуджених у разі заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк, при умові відбуття не менше трьох чвертей цього строку покарання.

Поряд з цим, відбулося внесення цим законом змін і у КПК України, якими передбачається, що розгляд клопотання щодо заміни довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк має відбуватися судом у складі трьох суддів.

Отже, прийняття даного закону, який очікує на підпис Президента України, нарешті дає «право на надію» для такої категорії осіб, а разом і ставить цілу низку питань перед науковцями, стосовно адаптації існуючих механізмів реалізації цього права із новими положеннями.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-02#Text>.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Case of Murray v The Netherlands, Application No. 10511/10, April 26, 2016. P. 53–58. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-138893>.

5. Case of Petukhov v. Ukraine (No. 2), No. 41216/13, March 12, 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-191703%22%5D%7D>.

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

7. Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>.

8. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини»: Закон України від 18 жовт. 2022 р. проєкт № 4049. URL: <http://surl.li/dmtcu>

РОЩИНА І.О.,

професор кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент

ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У ПРОФІЛАКТИЦІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кожен етап розвитку суспільства знаходить своє відбиття в злочинності. Зміни в суспільно - політичному ладі впливають на структуру й динаміку злочинності. Це повною мірою стосується й України, щодо якої Росія веде загарбницьку війну. З моменту початку війни в Україні збільшилася кількість злочинів проти основ національної безпеки України. Так, за час війни з Росією українські правоохоронці викрили 738 справ щодо фактів державної зради, справ щодо диверсій 60 [1]. Наприклад, 12 вересня 2022 року Жовтневий районний суд Запоріжжя засудив члена агентурної мережі ГУ Генштабу ЗС РФ до п'ятнадцяти років позбавлення волі за статтею "Державна зрада". Правоохоронці затримали чоловіка у ході багатоетапної спецоперації у Запоріжжі. Засуджений спостерігав за переміщенням підрозділів Сил оборони України та фотографував стратегічні й воєнні об'єкти [2].

Також, Служба безпеки України завершила досудове розслідування щодо протиправної діяльності колишнього керівника Миколаївської окружної прокуратури за підозрою у державній зраді. Перебуваючи на посаді,

зловмисник використовував надані йому повноваження для збору інформації військового та оперативно-службового характеру, яку згодом передавав представникам ворожих силових структур. Для конспірації діяв через посередника. Досудове розслідування проводилося у межах кримінального провадження, розпочатого за ч. 2 ст. 111 КК України (державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану). Обвинувальний акт направлено до суду [3].

Нажаль таких прикладів багато. Генеральна прокуратура України на сьогоднішній день вже відкрила 9 тис. 158 кримінальних проваджень, які пов'язані з суто воєнними злочинами [4].

Соціальне становище в нашому суспільстві таке, що сфера дії кримінальних законів повинна мати також профілактичне значення. Встановлюючи кримінальну відповідальність за те чи інше діяння, законодавець зобов'язаний у кожному конкретному випадку вирішувати: яку саме поведінку варто розглядати не тільки як небажану, а й як злочинну, який виховний і профілактичний ефект дасть прийнята правова норма. Ефективність норм кримінального права у запобіганні кримінальним правопорушенням може наступити тільки тоді, коли ця норма прийнята у відповідності зі сформованої політичної, економічної тощо обстановкою в країні, також коли вона правильно застосована [5].

Ведучи мову про ефективність кримінального права у профілактиці кримінальних правопорушень, слід зазначити, що вся історія кримінальних правопорушень і покарань свідчить про те, що не можна розраховувати на стовідсоткове утримання населення від вчинення кримінальних правопорушень тільки через прийняття і застосування норм кримінального права. Інакше доведеться визнати, що можливе викорінення злочинності засобами кримінального закону.

Розуміючи необхідність підвищення ефективності попередження злочинів проти основ національної безпеки України Верховною Радою України 03.03.2022 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності [6].

Стаття 111 КК України “Державана зрада” була доповнена ч.2 де застосовується найсуворіший вид покарання:

2. Ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану, - караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна [7].

У багатьох країнах світу кримінальна відповідальність за аналогічні правопорушення, викладені у розділі 1 КК України “Злочини проти основ національної безпеки України” є значно тяжчою.

Так, за КК Бельгії (ст. 114), вступ у відносини з іноземними державами або з іншою особою, яка діє в інтересах іноземної держави, з метою схилити цю державу до розв'язання війни проти Бельгії або постачання для цього засобів караються позбавленням волі на строк від 20 до 30 років. Якщо в результаті дій винного розпочалася війна або останній полегшив ворогам доступ на територію королівства; здав ворогу міста, порти, арсенали; сприяв

ворогу солдатами, постачав грошовими засобами, продовольством, зброєю або боєприпасами, то в такому разі призначається покарання у виді довічного позбавлення волі (ст. 115) [8].

З огляду на війну в Україні заслуговує на увагу законодавчий підхід Держави Ізраїлю. Закон про кримінальне право Ізраїлю закріплює Главу бет «Державна зрада» Розділу зайн «Безпека держави, міжнародні відносини й офіційні таємниці» Частини бет «Злочини», що складається із семи статей [23, с. 85–87]. Статті 97-103 Закону регламентують такі форми державної зради: заподіяння шкоди суверенітету чи цілісності держави (ст. 97); розпалювання війни (ст. 98); пособництво ворогові у війні (ст. 99); намір про зраду (ст. 100); служба у ворожих збройних силах (ст. 101); пособництво військовополоненому; пораженьська агітація (ст. 103). Покарання за більшість форм державної зради найсуворіше – смертна кара або довічне позбавлення волі. Спеціальної заохочувальної норми за цей злочин узагалі немає. Держава Ізраїль передбачає дуже широкий спектр форм державної зради, адже майже із самого початку створення цієї держави й до сьогодні точиться арабо-ізраїльський конфлікт. З огляду на перелік форм державної зради, а також покарання за неї, помітно, якою мірою закон захищає суверенітет, територіальну цілісність, недоторканність та обороноздатність країни [9].

Згідно з § 794 Кодексу США (Збір або доставка оборонної інформації для надання допомоги іноземному уряду) - будь-яка особа, яка під час війни з наміром повідомити про це противника, збирає, записує, публікує чи передає чи намагається отримати будь-яку інформацію щодо пересування, чисельності, опису, стану чи дислокації будь-яких збройних сил, кораблів, літаків чи військових матеріалів Сполучених Штатів, або щодо планів або поведінки, або передбачуваних планів або проведення будь-яких військово-морських чи військових операцій, або щодо будь-яких робіт чи заходів, вжитих або пов'язаних із зміцненням чи обороною будь-якого місця, або призначених для зміцнення чи оборони будь-якого місця, або будь-яка інша інформація, що стосується суспільної оборони, яка може бути корисною для противника, карається смертною карою або позбавленням волі на будь-який термін або довічно [10].

Тут також необхідно відзначити, що ефективність норм кримінального права, як і їх реалізація в цілому, соціально обумовлені і постійно, перебувають під впливом соціальних і інших чинників. Однак це не повинно викликати сумнівів у практиці їх застосування. Як показує аналіз законодавчої техніки та диференціації відповідальності, накопиченого історичного та зарубіжного досвіду норми вітчизняного кримінального законодавства, прийняті для охорони основ національної безпеки України, потребують низки значних коригувань.

Тому з метою підвищення ефективності норм КК України в профілактиці злочинів проти основ національної безпеки України вважаємо максимальний строк позбавлення волі встановити вісімнадцять років.

Список використаної літератури

1. Венедіктова розповіла, скільки в Україні відкрито справ за державну зраду: <https://www.unian.ua/war/derzhavna-zrada-v-ukrajini-venediktova-nazvala-kilkist-vidkritih-sprav-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11808645.html>.

2. У Запоріжжі засудили воєнного агента РФ, який корегував вогонь по Запоріжжю. URL: <https://suspilne.media/280905-u-zaporizzi-zasudili-voennogo-agenta-rf-akij-koreguvav-vogon-po-zaporizzi/>.

3. За матеріалами СБУ за державну зраду судитимуть екскерівника Миколаївської окружної прокуратури. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/zamaterialamy-sbu-za-derzhavnu-zradu-sudytymut-ekskervnyka-mykolaiivskoi-okruzhnoi-prokuratury>.

4. В Україні розслідується понад 9 тисяч справ про воєнні злочини URL: <https://www.unian.ua/war/v-ukrajini-rozsliduyetsya-ponad-9-tisyach-sprav-pro-voenni-zlochiny-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11808522.html>.

5. Нікітін Ю.В., Роцина І.О. Ефективність норм кримінального права України у попередженні злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. управління, 2014. 165 с.

6. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-IX#Text>

7. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

8. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 218 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3512/1/konchuk_d.pdf.

9. Заохочувальні норми при регламентації державної зради: зарубіжний досвід. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/81>.

10. 18 Кодексу США § 794 - Збір або доставка оборонної інформації для допомоги іноземному уряду URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/794>.

НАПРЯМОК 8. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

СЕРЕДА Ю.М.,

доцент кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія проти України суттєво вплинула на становлення кримінального процесуального законодавства та дотримання прав та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні.

У 2014 році Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» № 1631-VII від 12.08.2014 р. КПК України було доповнено розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», ст. 615 КПК України у попередній редакції передбачала делегування окремих повноважень слідчого судді прокурору.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX від 14.04.2022 р. в чергове змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

У зв'язку з необхідністю удосконалити окремі положення кримінального процесуального законодавства було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» № 2462-IX від 27.07.2022 р.

Таким чином, законодавець визначив здійснення кримінального провадження в умовах особливого правового стану.

Пункт 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачає розширення повноважень прокурора через делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження, наприклад, проникнення до житла чи іншого володіння особи, обшук (ст. ст.233 – 235), якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею відповідних повноважень, цю функцію виконує керівник відповідного органу прокуратури.

Проблемним виявилось те, що законодавець не визначив випадків, у яких слідчий суддя не може виконувати повноваження, тому прокурор на власний розсуд може визначати можливість чи неможливість слідчим суддею здійснювати судочинство, перебираючи на себе його повноваження. У цьому випадку нівелюється функція судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, передбачена п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Доцільно було б визначити, що така неможливість виконання слідчим суддею своїх повноважень має бути підтверджена, наприклад, офіційним оголошенням на веб-сайті суду, яке додається до матеріалів кримінального провадження та невизначення Верховним Судом іншого суду, який здійснюватиме судочинство на певній території.

Необхідно передбачити критерії, які визначають неможливість виконання слідчим суддею своїх повноважень, зокрема: 1) фактори небезпеки; 2) відсутність доступу до окремих територій, на яких здійснюється кримінальне провадження; 3) повне або частково обмеження функціонування органів державної влади, у т.ч. правоохоронних, судових органів України на територіях вчинення кримінальних правопорушень; 4) часткове або повне блокування функціонування окремих процесуальних інститутів та неможливість реалізувати гарантії кримінального провадження в умовах воєнного стану [1, с. 6].

Важливим є й те, що запропоновані зміни до ст. 615 КПК України суперечать вимогам частини 1 статті 124 Конституції України, якою визначено, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Крім того, частиною 7 ст. 223 КПК України передбачається, що обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених статтею 615 КПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 615 КПК України при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Такі зміни у процесуальному законі створюють ризики порушень прав та законних інтересів підозрюваного (обвинуваченого). Метою участі понятих у проведенні слідчих дій є посвідчення факту провадження слідчої дії, її ходу та результатів. Вимогами ст. 223 КПК України визначено перелік випадків обов'язковості участі понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій, якими є обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи та інші.

Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються винятково з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Участь понятих є важливою гарантією для запобігання обмеженню чи порушенню прав та інтересів осіб при проведенні слідчих (розшукових) дій, оскільки для з'ясування всіх обставин справи поняті можуть бути допитані як свідки під час судового розгляду у кримінальному провадженні.

Такі законодавчі зміни не відповідають Основному Закону, потребують удосконалення з метою дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Список використаної літератури:

1. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. 80 с.

НАПРЯМОК 9. ПОЛІТИКА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ: ГЕОПОЛІТИЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

БУЛЬБЕНЮК С.С.,
доцент кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат політичних наук, доцент

ПОЛІТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК НАПРЯМ ЗМІЦНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Дискурс необхідності творення політики історичної пам'яті в Україні тривалий час (фактично майже два десятиліття з трьох після відновлення незалежності нашої держави) перебував на узбіччі суспільних і академічних обговорень. Одним з наслідків цього стало те, що політики, які заперечували державний суверенітет України, право української політичної нації на правосуб'єктність на міжнародній арені, мали можливість фактично відверто працювати проти національної державності.

На наше переконання, одним з важливих аксіологічних наслідків формування й утвердження цілісної політики історичної пам'яті є становлення світогляду зрілого демократичного громадянства. Зріле демократичне громадянство – це не тільки перехід від електоральної демократії до демократії процесуальної, але й досягнення суспільної згоди щодо базових наративів національної історії. Власне, як тривіально це не звучить, саме історична пам'ять та її політичні складові – це, насамперед, не про минуле і навіть не про сьогоднішнє, а про майбутнє. Тож саме комплексна політика історичної пам'яті, якою опікується держава та її відповідні інституції за умов тісної співпраці з громадянським суспільством, утворює ціннісно-смісловий каркас оновленої і зрілої нації політичної – нації громадянської.

Безперечно, величезний масив роботи по формуванню комплексної політики історичної пам'яті в Україні впродовж останніх років вже виконаний. Провідну роль у цьому відіграв Український інститут національної пам'яті (УІНП) – спеціалізована інституція, що належить до системи органів виконавчої влади та головним завданням якої є відновлення і збереження національної пам'яті. Робота, яка здійснювалася та здійснюється УІНП, особливо починаючи з 2014 р., мала результатом не лише відновлення забутих і замовчуваних сторінок історії України, наповнення змістом історично-національних лакун, але й системну освітню і виховну роботу, приклади якої можна побачити на офіційній веб-сторінці цієї державної інституції [1]. Візьмемо на себе сміливість стверджувати, що одним з результатів такої діяльності УІНП став сплеск патріотизму після 24 лютого 2022 р. за умов повномасштабної агресії РФ проти України.

Втім агресія РФ у 2022 р. засвідчила і необхідність розширення простору впливу стратегії політики історичної пам'яті. О. Волянук зауважує, що «понятійний апарат сучасної політичної науки загалом та студій пам'яті зокрема вочевидь потребує розширення у світлі сучасних викликів імітаційної демократії, «розхитування» основ національної та міжнародної безпеки. До прикладу, вже декілька років поспіль, слідом за філологами, соціогуманітарії з усього світу дискутують довкола феномену «пост-правдивих» обставин у політиці» [2, с. 89].

В. Бабка зазначає: «Характерними рисами є її (політики пам'яті – С.Б.) іманентність політичній системі, включення в гуманітарну стратегію держави та орієнтованість на актуальні потреби й цінності суспільства» [3, с. 203]. Як бачимо, політика історичної пам'яті може і має бути частиною загальнодержавної гуманітарної стратегії, формуючи світоглядні засади розвитку політичної нації як основу зміцнення її суверенітету. За умов розгортання гібридної війни, перетворення політичних маніпуляцій в інструмент підризу державного суверенітету, значення політики історичної пам'яті важко переоцінити. Причому, саме викривлення і спотворення фактів історії стає тією зброєю у гібридній війні, яка покликана надати обґрунтування, скажімо, тезам про «штучність української державності» або «несправжність української мови».

На наше переконання, важливими у контексті зміцнення державного суверенітету, є усі виміри історичної пам'яті: родинна, локальна (регіональна) та загальнонаціональна.

Родинна історична пам'ять має суттєве значення для політичної соціалізації молодшої особи, формування у неї почуття спільності саме з цією спільнотою – народом, політичною нацією. Локальна (регіональна) історична пам'ять може відігравати подвійну роль. З одного боку, створюючи міцне підґрунтя для регіональної ідентифікації зміцнювати почуття співпричетності до життя саме у цьому селі, селищі, місті, регіоні, країні. З іншого боку, за умов маніпулятивних впливів використання наративів локальної (регіональної) історичної пам'яті може стати інструментом для реалізації сепаратистських проєктів, ініційованих внутрішніми та/або зовнішніми політичними акторами.

Безперечно, найбільше значення має формування концепту загальнонаціональної історичної пам'яті. О. Шевель вважає, що кінцевою метою цього процесу формування багатопорного режиму пам'яті, де мирно співіснують різні інтерпретації минулого [4]. І. Ковальська-Павелко, у свою чергу, застерігає, що «історична пам'ять є дуже політизованим сегментом суспільної свідомості, вона за певних умов політичного розвитку може швидко перетворитися на чинник соціальної напруженості та громадянського протистояння, стати джерелом національної дезінтеграції» [5, с. 20].

Показово, що директор Українського інституту національної пам'яті А. Дробович за кілька місяців до повномасштабного вторгнення – у жовті 2021 р. – назвав історичну пам'ять одним з проявів softpower сучасної держави.

«Історична пам'ять має важливе значення в такому понятті, як «м'яка сила». Це про здатність опиратися агресивним впливам. Можна мати багато танків, ракет і літаків - і програти війну. Тому що люди, які мають ними керувати, вирішили перейти на бік ворога», - зауважив А. Дробович на зустрічі з молоддю у рамках Київського безпекового форуму [6].

Безпекове значення історичної пам'яті має і зворотній бік – її вразливість. Саме цією особливістю історичної пам'яті користуються маніпулятори-пропагандисти та недоброчесні політики. Вразливість історичної пам'яті може виявлятися по-різному.

З одного боку, можна акцентувати увагу на болісних спогадах про минуле – спогадах на родинному, локальному та загальнонаціональному рівнях. Подібне акцентування потрібне, аби об'єкти маніпуляцій і пропаганди мали прямі асоціації між болісними спогадами минулого та сучасністю. Найпоказовіший приклад – ярлик «фашизму», який закріплений російськими пропагандистами і правлячим класом за Україною та українцями. Тому реальна мета російсько-української війни – знищення української державності та українців як політичної нації – підміняється гаслами боротьби з «фашизмом». У цьому кейсі вразливість історичної пам'яті зачіпає кілька пластів колективного несвідомого: для росіян слово «фашизм» останні 75-80 років має асоціацію з найбільшими за масштабами злочинами проти людства та пов'язане, у тому числі, з родинними спогадами про «Велику Вітчизняну війну»; для недостатньо освіченого й обізнаного споживача подібних маніпуляцій на Заході або на Сході вживання терміну «фашизм» має на меті провести знак рівняння між гітлерівським режимом (хоча останній був нацистським, а не фашистським!) та так званим «київським режимом після 2014 р.».

З іншого боку, вразливість історичної пам'яті закладена в її природі. «На відміну від пам'яті як такої історична пам'ять «генетично» запрограмована на оцінку. Їй притаманні не просто пригадування й відтворення, але й своєрідний рефлекс сприйняття чи несприйняття, схвалення чи осуду. Кожний історичний факт потрапляє ніби під промінь прожектора і стає об'єктом прискіпливого аналізу», - підкреслює Л. Нагорна [7, с. 18]. Отже, оцінюючи ті чи інші події в своїй історії та/або чужій історії ми так чи інакше програмує вектори потенційного державницького розвитку. Іншими словами, даючи оцінку подіям минулого як чомусь «несправжньому», «кумедному», «містечковому», певні політики і маніпулятори схиляють громадську думку у тій чи іншій країні до оцінки подій сьогодення як меншовагартісних і дрібних. Подібна оцінка завжди має приховану мету – поставити під сумнів сьогодення, сумніваючись у цінності минулого. Власне цим і займаються ідеологи рф конструюючи штучний концепт «руського міра», намагаючись знищити державний суверенітет України.

Список використаної літератури:

1. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2022)

2. Волянчук О. Я. Меморіальна пропаганда: спроба концептуалізації поняття. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Випуск 24. С. 88-93.

3. Бабка В. Політика пам'яті: спроба теоретичного синтезу, моделі впровадження та роль у перехідному суспільстві. *Наукові записки. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. Випуск 6 (74). С. 201-215.

4. Шевель О. Чи є вихід? Війни пам'яті у пострадянській Україні в порівняльній перспективі. *Ukraina moderna. Mizhnarodnyi intelektualnyi chasopys*. 2016. URL: <https://uamoderna.com/demontazh-pamyati/shevel-memory-wars> (дата звернення: 19.10.2022).

5. Ковальська-Павелко І. «Війни пам'яті» як ключовий чинник формування державної політики пам'яті в сучасній Україні. *KrakowskieStudiaMalopolskie*. 2022. Nr. 3 (35). С. 7-25. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ksm/35/ksm3501.pdf> (дата звернення: 21.10.2022).

6. Історична пам'ять має важливе значення для безпеки – Дробович. *Укрінформ*. 21 жовтня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3321896-istoricna-pamat-mae-vazlive-znacenna-dla-bezpeki-drobovic.html> (дата звернення: 21.10.2022).

7. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.; за загальною редакцією Ю. Шаповала. Київ : ШПЕНД, 2013. 600 с.

ГОЛОВНИНА О.Г.,

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ІВАНОВА Н.Ю.,

доцент кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат філософських наук, доцент

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Людський капітал – це соціально-економічна категорія, що відображує самозростаючу вартість, притаманну людині від народження, що розвивається протягом життя в єдності взаємозв'язків структури, нагромаджується при використанні, зменшується при невикористанні. Він є втіленням визначеного запасу здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій та сформований інвестиціями в майбутнє покоління, у нарощення запасу для цілеспрямованого розвитку підприємницького, інтелектуального, корпоративного, соціального

потенціалу; особистості, цільових груп, домогосподарства, компанії, регіону, держави. Він визначається специфікою видової структури за рівнем розвитку, за видами благ, за змінами у часі, за мікро-, мезо-, макрорівнем формування. Це обмежений ресурс, представлений величиною сукупних ресурсів, що призначені для його формування і розвитку, які визначають добробут за рахунок сумісної діяльності суб'єктів господарювання, а саме, домогосподарства, компаній, регіонів та держави. В той же час це форма капіталу, що здатна приносити дохід з синергетичним ефектом і сильним впливом на інституційний, політичний, економічний, техніко-технологічний та соціальний розвиток. Людський капітал визначає національне багатство країни, втілюючись водночас в індивідуальне, колективне і суспільне благо.

Запропонована оцінка ступеня розвитку країни відповідно до світових вимог на основі групування міжнародних індексів за обраними класифікаційними ознаками як дуже слабкий розвиток (до 20 %); слабкий (21–40 %), помітний (41–60 %), вагомий (61–80 %); значний (80–100 %). Згідно неї оцінка України за ступенем розвитку є «слабкою» за загальним розвитком на 39,96 %, «слабкою» за інституційним розвитком - 32,45 %, «помірною» за національним захистом - 55,03 %, «слабкою» за екологізацією - 22,27 %, «помітною» за інноваційним розвитком - 50,73 %. . Встановлена відповідність України світовим вимогам: за індексом людського розвитку 55 %, за індексом людського капіталу 81,5 %, за валовим національним доходом на душу населення 29,9 %, за індексом репутації 16,6%, за стійкістю суспільства 32,5 %, за інклюзивним розвитком 33,8 %, за індексом процвітання країн 24,8 %, за соціальним розвитком 50 %, за якістю життя 12,7 %, за індексом якості життя людей похилого віку 27,5 %, за вартістю життя 4,3 %, за матеріалами доповіді про щастя 11,5 %, за індексом щастя 15,9 %, за міжнародним індексом щастя 50 %, за ефективністю національних систем освіти 16 %, за індексом рівня освіти 76,7 %, за індексом рівня здоров'я 31,7 %, за розміром витрат на охорону здоров'я 68,9 %.

Україна має достатньо високий рівень міжнародної оцінки за індексом людського розвитку незважаючи на погіршення демографічних ознак, скорочення чисельності, внутрішній валовий продукт на душу населення, низьку зайнятість економічно активного населення, зростання кількості утриманців на особу працездатного віку. За 2009–2019 роки добробут більшості українців знизився до межі бідності, очікувана тривалість: життя при народженні зросла на 1,3 року (до 71,5 років), навчання на 2,9 року, валовий національний доход на душу населення зменшився на 32 %.

Діагностика міжнародних оцінок людського капіталу з'ясувала необхідність підвищення рейтингу України, в першу чергу, в сферах: захисту прав власності, інститутів, ринкової інфраструктури. Індекс людського розвитку та індекс людського капіталу мають значний потенціал зростання; вони не відобразили специфіку формування, розвитку українського людського капіталу. Для підвищення їх рівня є необхідним адаптаційний підхід з

врахуванням специфіки українського людського капіталу, удосконалення інституційних засад державного регулювання.

Стратегія скорочення інституційно-політико-економічних викликів при управлінні людським капіталом базується на класифікаційному підході до аналізу системи ризиків, показників розвитку та врахуванні накопичувальних ефектів регулювання різнорівневих викликів з відображенням на кінцевому результаті. Так, характеризуючи специфіку викликів розвитку людського капіталу, необхідно відмітити, що на першому рівні управління людським капіталом виклики виникають між «домогосподарством» і «державою», «домогосподарством» і «регіоном», «домогосподарством» і «компанією». Відтворення людського капіталу відбувається на основі рівня та якості життя, створених в державі, в домогосподарстві. Проте існуючі доходи населення не дозволяють відтворити якісний кваліфікований людський капітал. Економічні виклики у вигляді депривації та відсутності заощаджень для розвитку, погіршення здоров'я населення і його охорони, конфлікту проміж домогосподарством і державою призвели до погіршення стану людського капіталу, що підсилилося в умовах коронавірусної пандемії та агресивності військових дій. На другому рівні управління відтворення людського капіталу економічні виклики виникають між «домогосподарством» та «регіоном і державою», «домогосподарством» та «компанією і регіоном», «домогосподарством» та «компанією і державою». Економічним викликом стає відсутність умов для відтворення людського капіталу в домогосподарстві, депривація в житловій, соціальній, інфраструктурній сферах, що супроводжується нестачею професійних кадрів в достатній кількості та якості для компаній, регіону, держави. Завданням управління на рівні співставлення інтересів «домогосподарство та «регіон + держава» є розвиток людського капіталу при підвищенні добробуту та екологічних інноваціях. Завдання управління на рівні співвідношення інтересів «домогосподарство» та «компанія + держава» - це оптимізація інвестицій компанії, держави в розвиток невиробничої сфери з пріоритетами житлового фонду. Третій рівень управління формування та розвитку людського капіталу діє на рівні інтересів співвідношення «домогосподарство» та «компанія + регіон + держава», де викликом є «потреби у відтворенні не лише робочої сили нормальної якості, а й усіх сутнісних сил людини» на основі інструментарія інституціалізації, екологізації, інноваційності, соціалізації.

Стратегія державного регулювання людського капіталу на основі аналітичного дослідження національних, регіональних, домогосподарчих чинників та створення базових умов формування та розвитку людського капіталу з урахуванням сучасного стану України, негативних наслідків коронавірусної інфекції (COVID-19) та військових дій, орієнтована на встановлення відповідності розвитку українського людського капіталу світовим вимогам, ефективізації державного регулювання в кожній сфері, яка формує та визначає розвиток людського капіталу, а саме, забезпечувала б створення робочих місць, заробітну плату, скоротила би витрати та

стабілізувала би доходи, забезпечила самофінансування домогосподарств, а податкові надходження – державі поєднання інтересів щодо підвищення ефективності експлуатації державно-приватних фондів на засадах механізмів державно-приватного партнерства, пільг і державної підтримки. Інституціалізація регулює економічні виклики, забезпечує розвиток екологізації, інноваційності, соціалізації. Завданням управління формуванням і розвитком людського капіталу на державному рівні є забезпечення домогосподарству добробуту з існуванням зайвих благ згідно другого Закону Госсена для відтворення якісного та кваліфікованого людського капіталу в обсязі, що є необхідним для інноваційного розвитку держави. Регіональна екологічність середовища як чинник розвитку людського капіталу вступає в протиріччя з інтересами регіону – максимізацією доходності на основі індустріалізації території та концентрації на ній прибуткових компаній без врахування рівня екологічного забруднення. Відповідно, інструментарієм регулювання зазначеного виклику є екологізація на основі об'єктивних Законів зростання екологічних витрат суспільства та зростання екологічних потреб щодо неможливості відтворення якісного людського капіталу в забрудненому середовищі. Економічним викликом компанії є протиріччя між її прагненням отримати кваліфіковані кадри, робочу силу — та відсутністю у домогосподарства ресурсної бази для відтворення якісного людського капіталу, що потребує створення умов і стимулів для інвестицій компаній в його розвиток на засадах соціалізації та інноваційності. Отже, інституційно-економічні виклики формуванню та розвитку людського капіталу виникають як наслідок розбіжності інтересів домогосподарства, компаній, регіонів і держави. Зазначене потребує державного управління для підвищення рівня життя та працездатності носіїв людського капіталу. Одним з основних інституційно-економічних викликів є розбіжність інтересів держави при максимізації якісної робочої сили та домогосподарства при покритті сукупних витрат, скороченні депривації, максимізації доходів, заощаджень, добробуту.

Список використаної літератури:

1. Golovnina O. G. Methodology socio-economic development and management. Economics and Finance. Scientific journal. Socio-economic aspects of economics and management: Collection of scientific articles. 2015. Vol.1. P. 69–77.
2. Головніна О.Г. Methodology of the socio-economic adjusting in the conditions of transformation economy. Economic efficiency of business in the conditions of unstable economy: Collective monograph. Aspect Publishing of Budget Printing Center Taunton MA United States of America, 2015. P. 31–37.
3. Гапоненко В.Г. Система інституційних чинників політичної демократизації в Україні: монографія. Київ, 2020, 311 с.
4. Golovnina O. G. Problem of human capital formation in Ukraine. Economics and Finance. Scientific journal. 2019. Issue 6. P. 49–71.
5. Головніна О. Г. Управління людським капіталом: теорія, методологія, практика: монографія. Київ, 2019. 473 с.

ГУРИЦЬКА М.С.,
к. політ. наук, доцент, доцент НН Інститут журналістики
КНУ імені Тараса Шевченка,
РИХЛІК В.А.,
доцент кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат політичних наук, доцент

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Зміни, що відбуваються зараз в українському суспільстві, свідчать про те, що держава починає виходити на новий етап розвитку. Але цей процес має такі особливості, які роблять проблематичним визначення нових тенденцій як спрямованого руху до громадянського та інформаційного суспільства.

Ідея громадянського суспільства заснована на необхідності ефективного регулювання взаємовідносин людини з політичною владою, суспільства з державою. Будь-яка політична влада, особливо державна, має тенденцію до розширення своїх повноважень і встановлення тотального контролю над суспільством.

Сенс ідеї громадянського суспільства – підпорядкувати державу суспільству, обмежити свавілля державної влади. Обидві ці ідеї і позначувані ними суспільні феномени тісно пов'язані між собою – правова держава і громадянське суспільство взаємно передбачають одне одного.

За часи утворення незалежної України формування громадянського суспільства було в числі пріоритетних завдань. Воно продеклароване (за змістом, хоча самого цього терміну в ній не було вжито) в Декларації про державний суверенітет України. Створення громадянського суспільства було передбачене в програмних документах ряду політичних партій. Ця позиція мала місце в більшості проектів Конституції України, які подавалися до Конституційної комісії в перші роки після проголошення незалежності.

Формування громадянського суспільства – наріжна проблема розвитку модернізаційних процесів. Вона завжди була і залишається провідною у світовій політичній думці від античних часів і до наших днів. В сучасній науковій літературі зазначається, що громадянське суспільство є базисом прогресивного розвитку держави, ініціатором в ній раціональних змін. Держава, у свою чергу, захищає принципи самоврядування всіх недержавних організацій, які формують громадянське суспільство. Нерозвиненість громадянського суспільства є однією з причин існування тоталітарних й авторитарних режимів. На противагу цьому високий рівень розвитку громадянського суспільства забезпечує демократичність держави.

Стосунки між державою та громадянами розвиваються на ґрунті удаваного демократизму, який є наслідком несформованості стійких груп

інтересів громадян, з одного боку, а з іншого – нездатністю або небажанням правлячої еліти створити нові «правила гри» в якості обов'язкових для усіх груп, включаючи і себе.

На шляху формування громадянського суспільства в Україні існують й інші перепони. Перш за все, стійкі стереотипи, система цінностей, сформована тоталітарним режимом, яка є несумісною з основами громадянського суспільства. В першу чергу психологічний дискомфорт визивають такі цінності, як приватна власність, нерівність доходів, конкуренція, ринок. Ствердження цих універсальних цінностей дуже ускладнюється помилками реформаторів, що привели до різкого зубожіння народу [3, с.714].

Проблеми формування громадянського суспільства в Україні визначаються ще й слабкістю політичної позиції окремих індивідів. В українському суспільстві політичні позиції громадян залишаються нечіткими, обумовленими, насамперед, первинними (сімейними, родинними) зв'язками. Сторонні люди часто сприймаються як потенційні вороги. На такій психологічній основі не можна створити сучасного суспільства, яке потребує певного рівня довіри поміж громадянами. Можливість існування сучасних економічних, соціальних і політичних організацій значною мірою залежить від надійності соціальних зв'язків між людьми.

Консолідуючою ідеєю повинна стати ідея України як батьківщини всіх громадян, які пов'язали свою долю з українською землею, причетні до створення тут суспільства, що відповідальне за продовження глибокої історичної традиції і зв'язок її із стратегією світового розвитку.

Але попри всі ці труднощі є й позитивні фактори. Особиста свобода завжди була найдорожчою для українців. Лібералізм в співвідношенні з моральністю, чітким відокремленням добра та зла – це саме українська ідея, яка здатна сьогодні позитивно вплинути на процес досягнення громадянської злагоди.

З іншого боку, явним перебільшенням виглядають твердження, що українці взагалі не мають традицій громадянського спілкування, і як наслідок – раціонального політичного розвитку. В історії України були серйозні спроби політико-демократичної самореалізації громадян. Це релігійно-культурні міщанські братства, політико-правовий устрій Запорозької Січі, демократичність Гетьманщини тощо.

Громадянське суспільство може нормально розвиватися лише за умови збігу чи злагоди між розумовою та управлінською елітами. Владна еліта повинна ставити та реалізувати такі політичні цілі, які, насамперед, не зашкодили б суспільству. Натомість сучасні політики діють за іншим принципом: «вербальний стимул – очікувана реакція населення» [2, с.177]. Це призводить до явища набутої безпорадності в особистій сфері, з одного боку, і стану структурного розпаду в сфері суспільного життя – з іншого. Для суспільства це означає суттєву загрозу, тому вирішення усього комплексу проблем, пов'язаних із становленням механізму саморозвитку соціуму,

повинне стати першочерговим завданням українських науковців – теоретиків та практиків.

Сприятливою умовою для становлення та продуктивного функціонування інформаційного суспільства є високий рівень соціального інтелекту в Україні. Це обумовлюється тим, що за часів СРСР на розвиток освіти та науки витрачалося понад 10 відсотків сукупного національного доходу, було створено таким чином передумови для вдалого переходу на новий етап розвитку. Це забезпечує можливість тривалого розвитку без соціальних струсів, адже чим більшими обсягами інформації володіє соціум, тим гнучкіші його семантичні фільтри, тим краще він сприймає нову за змістом інформацію, навіть таку, що перевищує межі його усталеного сприйняття. Але входження України у комплексну кризу значно знизило сприятливість умов, адже витрати на освіту та науку зменшилися майже десять разів, головним наслідком чого може бути як загальноцивілізаційне відставання України, так і розпад системи, де знання залишаються поза колом першочергових завдань, що вимагають негайного вирішення.

Тому об'єктивно та життєво необхідною для українського суспільства стає потреба трансформації усєї системи суспільних відносин та встановлення нових принципів і створення інших засад взаємодії людини та суспільства. Найголовнішим завданням для ефективного процесу такої трансформації є визначення подальших шляхів розвитку українського суспільства.

На сьогодні ж невизначеність у пріоритетних напрямках подальшого розвитку України призводить до стихійності у процесах трансформації суспільства, створюючи суперечливу ситуацію, коли поряд існують тенденції, одні з яких свідчать про активність індустріального типу зв'язку між суспільством та людиною, а інші – про формування засад суспільства інформаційного, що вже зараз мають гіпертрофований вигляд. Так, інформаційні технології, які застосовуються, в своїй більшості є неліцензійованими копіями фірми Microsoft або «хаккерськими» досягненнями знавців Internet. При цьому розробка власного програмного продукту відбувається на рівні конкретних завдань чи потреб виробництва.

Отже, успіх України на міжнародній арені залежить від обсягів наукоємкого та високотехнологічного виробництва, яке здатне створювати конкурентноспроможну продукцію, розвиваючи таким чином «проривні» виробництва, які частіше за інші відновлюють технологію та продукцію. Прикладом подібних підприємств можуть бути «Мотор-Січ», «АЗМОЛ», комбінат «Славутич» та інші.

Формування інформаційного типу взаємодії людини та суспільства ускладнюється наявними дистресовими архетипами, обмеженість яких створює певні перешкоди для розвитку соціального інтелекту, нерегульованістю відносин між використовуваними знаковими системами, що обумовлює складність адаптації особистості до динаміки змін, які вимагають креативності та нестандартності мислення.

Особливості взаємодії людини та інформаційного суспільства в Україні визначаються не тільки комплексною кризою українського суспільства, у якій воно перебуває нині, але і цілим рядом інших факторів, серед яких треба визначити вдале географічне розташування країни, яка розташована майже у центрі економічних, політичних та інших стосунків і шляхів між Європою та Азією, особливості українського менталітету та психіки, систему цінностей українців [7, с.18].

Таким чином, особливості сучасного стану суб'єктивної та об'єктивної складової соціального організму України дозволяють говорити про наявність двох типів конфліктів, що існують в українському суспільстві. В першу чергу, це конфлікт між «онтологічним» і «прагматичним», коли символи та знаки культури, фіксуючи онтологічно закономірні шляхи розвитку соціуму, суперечать прагматичним цілям вирішення наявної ситуації, для чого найбільш ефективними виявляються такі способи, що є нетрадиційними і не відповідають діючим у суспільстві цінностям. Суперечливі наслідки виявлення таких протиріч і їх нерозв'язаність спостерігаються сьогодні в Україні, де «культура, наука, мистецтво, моральність, як вираження культури, стають непотрібними», а влада розчищає економічний і соціальний простір для розвитку егопрагматичних форм життя [1, с.27-28].

Суттєвого значення в існуванні перепон у становленні інформаційного суспільства набувають об'єктивні обставини, що стали результатом впровадження реформ, особливості яких виявилися непристосованими до економічної та політичної ситуації на території країн колишнього СРСР. Тому зараз ми намагаємося відновити матеріальне виробництво поряд із духовним «оновленням», яке принципово неможливе за відсутності необхідної матеріально-економічної бази. От і виходить, що при загальній орієнтації світового співтовариства на розвиток інформаційного способу організації соціального життя, Україна рухається у зворотньому напрямку, намагаючись «вловити» те, що свого часу було відкинуте як зайве. Тому інформаційне суспільство відходить для України десь за ту межу, за якою не тільки буде усвідомлений і проаналізований історичний досвід української культури, але і будуть створені умови для впровадження інформаційних принципів та цінностей суспільного життя.

Україні сьогодні відбувається поступовий процес становлення громадянського суспільства, який ще дуже далекий від завершення. Вже сформовані органи влади різного рівня, але вони поки що демонструють неспроможність вивести країну із системної кризи, а тому зрозумілим є динамічний процес відчуження громадян від держави, влади і політики.

Забезпечення адекватного рівня взаємодії між державою та громадянським суспільством є назрілою та необхідною складовою політичної модернізації і демократизації, що є прямим шляхом до досягнення суспільної стабільності у майбутньому.

Взаємовигідне партнерство між державою та елементами громадянського суспільства можливе лише за умов паритетного діалогу, тому

вкрай актуальною є проблема винаходження новітніх засобів комунікації і відповідної інтеракції. Шляхи подолання суспільно-політичної кризи в українському суспільстві тісно пов'язані з формуванням нового типу громадянської свідомості та відходженням від застарілих типів комунікації і принципів управління. Найбільш вирішальним моментом має бути процес формування цілого комплексу адекватних сьогоднішнім реаліям спільних цінностей, яких так бракувало в останні роки та які мають бути покладені в основу всіх модернізаційних процесів у державі.

Для становлення громадянського суспільства в Україні необхідною є реструктуризація українського суспільства. До тенденцій трансформації соціальної структури нашої держави можна віднести фактичну відсутність середнього класу й значного поступу в його формуванні, люмпенізацію численних верств населення, появу нових власників, поляризацію багатства і бідності, збереження старою номенклатурою своїх позицій. Через несформованість середнього класу, розшарування суспільства на багатих і бідних переважає принцип сили, а не принцип права, хоча повсюдно декларується намір побудови правової держави.

Розбудова громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, зокрема впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів, у тому числі економічних, екологічних, соціальних, культурних, релігійних, територіальних тощо, і форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання).

Становлення інформаційного суспільства в Україні великою мірою залежить від успішності вирішення цілої низки питань, серед яких треба визначити наступні: переорієнтація державної стратегії на розвиток науки та розширення можливостей отримання освіти будь-якого рівня разом із впровадженням заходів з підвищення соціального статусу працівників розумової та висококваліфікованої праці; розробка механізмів заохочення молоді до отримання вищої освіти та інтелектуальної діяльності, а також створення умов для реалізації її творчих здібностей і інтелектуального потенціалу; розробка оптимальної політики з питань мови як логічної форми функціонування смислів у суспільстві; за цих засадах перехід до нового розподілу праці за інтелектуальними показниками; розвиток і реалізація соціальних програм захисту прав і свобод громадян України, їх життя та здоров'я; формування засад демократичного суспільства, яке створює необхідні флуктуації, що розширюють можливості для реалізації потенціалу особистості, надаючи їй свободу; переорієнтація сфери виробництва на наукоємкі та високотехнологічні його види; створення сприятливих умов для розвитку нових базових галузей суспільства – телекомунікацій, електроніки, біотехнології, інформатики та ін. Лише здійснення цих завдань створить інтелектуальну базу для подолання кризи, у якій опинилася Україна, формування інфраструктури інформаційного суспільства та його переходу до

інформаційного типу розвитку, у напрямку якого рухається світове співтовариство.

Список використаної літератури:

1. Білоус О. Право на комунікацію: концепція глобальної комунікаційної політики в інформаційну еру / Білоус О., Зернецька О. Віче, 2010, №2. – С.23-28.
2. Бойчук М.А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії: Монографія К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова.
3. Гурицька М.С. Проблеми та перспективи громадянського суспільства в сучасній Україні. Держава і право. Зб-к наук. праць. Сер. Юрид. і політ. науки. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. Вип. 41. С. 711-718.
4. Донченко Е.А. Социетальная психика. К.: Наукова думка, 1994. 207с.
5. Зуєва В.І. Аксиологічний аспект гуманістичної спрямованості інформаційних освітніх технологій. Мультиверсум. К., 2015. № 49. С.241-246.
6. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина ХІХ – початок ХХ століття. К.: Стилос, 2001. 585 с.
7. Маруховський О. Переваги і вади інформаційного суспільства. Політичний менеджмент. 2016. № 1. С.15-19.
8. Римаренко Ю.І. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади. К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2001. 264 с.

ДОВГАНИК Н.М.,

доцент кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат історичних наук, доцент

МОРАЛЬ ТА ПРАВИЛА ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Принципово важливо у сучасних умовах звернути увагу на ідентифікацію науковцями характеру війни. Як відомо війни поділяються на несправедливі загарбницькі імперіалістичні та справедливі національно-визвольні. Весь цивілізований світ, спираючись на норми міжнародного права та трагічний досвід глобальних воєн, засуджує нелюдську жорстокість та закликає дотримуватись моральних принципів ведення війни, серед яких необхідно виділити наступні.

По-перше. Війна, що ведеться без її оголошення, апріорі не є справедливою. Саме такого принципу дотримувався князь Святослав Хоробрий, який завжди попереджав ворога відомими на весь світ словами: “Іду на Ви”. У цьому проявлялась не лише його шляхетність і лицарство, але й висока моральність.

По-друге. Чітке розмежування у воєнних діях по відношенню до військових та цивільного населення з мінімалізацією втрат простих громадян.

По-третє. Гуманне ставлення до військовополонених, їх подальша репатріація (повернення на батьківщину).

По-четверте. Під час великих свят оголошується перемир'я, коли сторони, що воюють, погоджуються тимчасово припинити боротьбу.

По-п'яте. Принцип Таліона (лат. Lextalionis, Justalionis) – рівна міра покарання, рівнозначна відплата. Дане правило, за яким міра покарання повинна дорівнювати тяжкості вчиненого злочину й відтворювати заподіяну ним шкоду, передбачає стягнення репарацій з держави-агресора й створення міжнародного трибуналу щодо агресії та справедливого покарання військових злочинців (наприклад Нюрнберзький 1945-1946 рр. й Токійський 1946-1948 рр.) [1, с. 96–116]. Найважливіша функція міжнародних трибуналів полягає не тільки у покаранні винних у масових злочинах, але й у самооцінці людяності, наслідків та причин її втрати.

Світовий соціально-економічний розвиток знаходиться у взаємозалежності від геополітичних процесів, міжнародної стабільності. Безпрецедентне нехтування міжнародним правом з боку уряду Росії призвело до масштабних трагічних наслідків для України: вбивства і тортури військових, громадських активістів та мирних громадян у Бородянці, Бучі, Ворзелі, Гостомелі, Димері, Дмитрівці, Іванкові, Ірпені, Казаровичах, Катюжанці, Макарові, Маріуполі, Мотижені, Пісках; викрадення і кримінальні переслідування громадян України; соціально-економічна катастрофа в Луганській і Донецькій, Херсонській областях [2, с. 22–51].

Посилення авторитарного режиму, реваншистські настрої в середовищі правлячої еліти і насильницькі спроби відновлення впливу Росії на територію країн колишнього СРСР стали загрозою безпеки для всього світу. Російське вторгнення в Україну є серйозним економічним потрясінням невизначеної тривалості та масштабу. Війна на території України завдасть більшої економічної шкоди Східній Європі та частині Азії, ніж пандемія коронавірусу. Світові ціни на нафту вже зросли на 33%, а вугілля – на 80%. Ціна на газ підвищилась на 85% в Європі, на 10% в Північній Америці і на 20% в решті світу. Україна є ключовим гравцем на агропродовольчих ринках. У глобальному масштабі конфлікт призведе до тривалого скорочення експорту продовольства з боку України та спричинить підвищення світових цін на продовольчі товари, що завдасть шкоди економічно вразливим країнам. Експерти ФАО припускають, що за такого сценарію загальна кількість людей, які страждають від недоїдання, може збільшитися на 8–13 млн людей у 2022/23 роках, причому найбільш виражене зростання буде в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [3, 4].

Отже, російсько-українська війна є найстрашнішою у Європі з часів Другої світової війни. У 2014 році Росія порушила післявоєнну систему безпеки Європи після анексії АР Криму, проголошення ЛНР та ДНР на території Східної України, а у 2022 році розпочала широкомасштабне

вторгнення в Україну по всій довжині спільного кордону і з території Білорусі [5]. Світовий банк прогнозує, що через російське вторгнення в Україну глобальне економічне зростання у 2022 році знизиться з 4,1% до 3,2%, країни зіштовхнуться з стагфляцією (стагнація у виробництві відбувається одночасно з інфляцією), зростанням цін на енергоносії, порушенням ланцюгів поставок. Населення буде змушене жити в умовах турбулентного середовища, постійній нестачі продуктів харчування, обмеженій кількості робочих місць, що призведе до масових заворушень та голодних бунтів. Можна сказати, що Україна стала “спусковим механізмом” для глобальної трансформації людства, міжнародних безпекових інститутів, політичних та соціально-економічних систем у різних країнах світу.

Список використаної літератури:

1. Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
2. Російсько-українська війна (2014-2022): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та юридичні аспекти: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija publishing, 2022.
3. FAO. The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the current conflict. URL: https://www.fao.org/fileadmin/user_upload/faoweb/2022/Info-Note-Ukraine-Russian-Federation.pdf.
4. UNCTAD. The impact on trade and development of the war in Ukraine. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d1_en.pdf.
5. Чалюк Ю.О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*, 2022. Вип. 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1224/1179>.

ЗАЙЦЕВА З.І.,

професор кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор історичних наук, професор

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ У ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Понад 350 років минуло відколи Ж. Боден проголосив, а Вестфальський договір закріпив верховенство державної влади у внутрішніх та міждержавних справах. Заслуга Ж. Бодена в тому, що він вищим арбітром у внутрішніх і міжнародних справах визнав державу, відібравши це право від церкви. Прихильники теорії суспільного договору доповнили концепцію суверенітету стосовно внутрішньої політики, а також окреслили особливості зовнішнього суверенітету як аспекту взаємодії держав одна з одною. Розквіт концепції суверенітету припадає на ХІХ століття, коли акцент зроблено на неутручанні

в справі іншої держави. При цьому принциповим завжди був зв'язок між суверенітетом і територією держави.

Загалом ідея національного суверенітету розвивалася в напрямку її юридизації, що призвело до ототожнення її з сукупністю певних прав. З цього положення випливає дуже важливий висновок про невідчужуваність суверенітету. Передати, делегувати можна права, а не саму здатність їх мати чи реалізовувати. Тому, наприклад, насильницьке захоплення певної території або введення певних обмежень щодо неї не позбавляє її суверенітету в сенсі її правосуб'єктності. Міжнародне право повинно мати відповідні механізми для забезпечення відновлення суверенних прав, які випливають з правосуб'єктності народу та нації [1, с.100].

Суверенітет є давньою сферою суперечок політиків, юристів, фахівців експертної спільноти, дослідників міжнародних відносин. Сучасні дискусії навколо категорії «суверенітет» є спробою знайти відповіді на глобальні процеси, в яких національні держави вбачають для себе низку загроз. Ще одним новим компонентом дискусій навколо суверенітету стали цінності й роль національних культур. У взаємодії держав зі світом завжди спостерігалось і зараз посилюється стремління до незалежності і водночас наполегливе бажання зберегти свою участь в процесах глобалізації, що опосередковано проявляється у прагненні увійти і бути повноправним членом глобальних економічних і політичних альянсів.

Сьогодні суверенітет будь якої країни недоцільно розглядати поза такими категоріями як глобалізація, цивілізація, взаємодія цивілізацій, міжнародні відносини. Власне сучасна глобалізація інтерпретується як взаємодія цивілізацій та окремих національних держав, а відтак виникає сув'язь з категорією суверенітету. Цивілізація перетворюється на одну з основних категорій у процесі пояснення та розуміння руху сучасного світу. Метою розвідки є акцентувати дискурсивну сув'язь між цими категоріями та феноменами, що їх репрезентують. З метою уникнення категоріально-понятійної пастки доцільно розрізняти поняття юридичного і політичного суверенітету.

Сучасному баченню світопорядку властиві діаметрально протилежні парадигми: від сценарію повного вирівнювання світу в результаті тріумфального ходу західної ліберально-демократичної моделі суспільства і держави (Ф. Фукуяма) до глобальної диференціації та зіткнення цивілізацій (С. Хантінгтон) або окремих суверенних держав як їх ядра.

Наприкінці минулого століття в публіцистиці і навіть науковій літературі переважала думка, ніби в умовах глобалізації суверенітет мало не «зникає» або щонайменше «розмивається». На підтвердження ідеї десуверенезації національних держав висувалася низка як самоочевидних явищ так й вагомих аргументів, проаналізованих українськими дослідниками [2, с. 598-602; 3].

Найперше йшлося про те, що багато сучасних держав неспроможні захиститися від дії високотехнологічних засобів масового ураження, що зумовлює необхідність звернення до колективно-безпекових форм оборони

(Дж. Герц). В цьому ж контексті інший автор В. Кокс, обґрунтовуючи думку про зменшення ролі національної держави, констатував падіння ролі національних збройних сил – одного з основних політичних інструментів держави. Кризу національної держави, на його думку демонструє зростання ролі громадянського суспільства як суб'єкту міжнародно-політичної системи, котрий співіснує і конкурує з державою.

Академічну критику державного суверенітету підхопила політична публіцистика, яка педалювала тезу стосовно будівництва нової цивілізації без національних кордонів, а тому держава, її суверенітет стають архаїчним елементом. Відповідно стверджувалося, що своєрідний культ державної суверенності явно застарів. В історичній перспективі державу начебто замінять гнучкіші громади, які не мають синдрому незалежності, не надають сакрального значення територіальній цілісності, ставлять на перше місце не принципи, обтяжені тисячолітніми традиціями і забобонами, а оперативні інтереси.

Зрозуміло, що риторика згасання суверенітету мала своїм підложжям надмірну політизацію цивілізаційної тематики. Парадигма більш виваженого підходу бере до уваги можливі варіанти еволюції суверенітету й не заперечує реконцептуалізацію розглядуваної категорії. Певні онтологічні «мутації» державного суверенітету як політичного інституту, що мають місце зокрема під впливом експансії недержавних агентів глобалізації (інституцій різного рівня), привабливості таких цінностей сучасної цивілізації як демократія, права людини, верховенство закону, усього комплексу сучасного (модерного) правопорядку потребують по-новому проблематизувати суверенітет.

Йдеться про чітке окреслення і врахування існуючого протиріччя між традиційним розумінням суверенітету та реаліями глобалізації і її цивілізаційними наслідками. Пропонується перейти від наївного натуралістичного уявлення про суверенітет до аналітичного, який передбачає конкретизацію характеристики окремих держав. Чи це «квазідержави», чи так звана «надлишкові держави», перевантажені соціальними та іншими невластивими функціями, у кожному випадку їх суверенітет постає як *відповідальність* [4]. Отже сумнозвісна «розмитість» суверенітету відноситься не до самого суверенітету, а до поширених недостатньо відрефлексованих уявлень про нього. За так званою ерозією суверенітету насправді можуть ховатися небезпечні відхилення від сучасного стандарту сучасної державності.

Суверенітет як політичний принцип та інститути, що його закріплюють, які не тільки уможливають існування суверенів як таких, але також забезпечують їх стійке співіснування один з одним. Використання цього принципу та пов'язаних з ним інститутів у тому чи іншому контексті дозволяє прояснити суверенність тієї чи іншої політичної інстанції. Реальний суверенітет уточняється за допомогою територіальності, кордонів, конституцій, легітимації та багатьох інших сучасних інститутів. Практика свідчить, що національні держави не слабшають у глобальному масштабі,

однак їхній тип влади трансформується. Легітимне та законне, за згодою уряду, втручання у внутрішні справи інституцій міжнародного статусу не призводить до порушення суверенітету. Попри сучасні глобальні цивілізаційні зрушення, а можливо й завдяки їм, світовий розвиток в найближчому майбутньому відбудуватиметься в рамках держав. Примітно, що Хартія стратегічного партнерства США – Україна (10 листопада 2021 р.), визначаючи принципи співробітництва, зафіксувала: «підтримка суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та непорушності кордонів один одного є основою наших двосторонніх відносин» [5]. В документі п'ять разів використовується слово «державний кордон».

Список використаної літератури:

1. Волошина Ю. В. Національний суверенітет: правові питання розуміння. *Право і суспільство*. 2012. Випуск 1. С. 99–102. URL: <http://pravoisuspilstvo.org.ua/index.php/archiv?id=26> (дата звернення: 18.10.2022).

2. Кононеко С. В. *Форми політологічного розуміння міжнародних відносин: монографія*. НАН України, інститут всесвітньої історії. К., 2012. 899 с.

3. Кармазіна М. С. Суверенітет: еволюція витлумачення поняття та розвитку явища. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України*, 2013. Випуск 3. С.164–189.

4. Foroohi M., Moradi M. Redefinition of Sovereignty in Modern International Law // *Open Journal of Political Science*, 2017, 7, P. 197–210 URL: <http://www.scirp.org/journal/ojps> (дата звернення: 20.10.2022).

5. Хартія стратегічного партнерства США – Україна. 10 листопада 2021р. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/u-s-ukraine-charter-on-strategic-partnership/>.

МЕРЗЛЮК А.О.,

Студентка 3 курсу групи ЮП-303 денної ф.н.

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

Науковий керівник – доцент кафедри публічного та міжнародного права,

к.ю.н. Богдан Б. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Від початку існування незалежної України росія попри імперативні приписи міжнародного права у різні способи порушувала та продовжує порушувати суверенітет, територіальну цілісність та недоторканість нашої держави. Такі протиправні дії загрожують національним інтересам у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах. Від початку повномасштабної російської збройної агресії проти України, прикритої фейковим терміном

«спеціальна воєнна операція», ворог має єдину мету – знищити суверенітет нашої країни. Оголошені державою-агресором так звана «денацифікація» та «демлітаризація» України фактично означають знищення національної державності та право на самовизначення українського народу. Тому на сьогодні в контексті російської агресії проти України, анексії Автономної Республіки Крим та окупації частини української території дослідження забезпечення захисту державного суверенітету є актуальним.

Окремі аспекти досліджуваного питання у своїх наукових роботах висвітлювали П.П. Андрушко, В.Б. Харченко, В.К. Грищук, С.О. Харламова та інші. Однак, незважаючи на значну кількість наукових доробок у цій сфері, на сьогодні все ще актуальними залишаються питання забезпечення захисту державного суверенітету в контексті російської агресії. Звернемося до аналізу чинного законодавства України та норм міжнародного права у сфері захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості держави.

Визначення сутності державного суверенітету закріплено в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, в якій державний суверенітет України визначається як верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [2]. Відповідно до ст. 2 Конституції України суверенітет України поширюється на всю її територію, Україна є унітарною державою, її територія в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою [1]. Також ч. 1 ст. 17 Конституції України проголошує, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1].

Варто зауважити, що суб'єктами реалізації цієї функції – захисту суверенітету та територіальної цілісності України - є всі органи державної влади. Водночас, Конституція України містить конкретизуючі положення, в яких особливо виокремлюються певні суб'єкти. Зокрема, Президент України відповідно до ч. 2 ст. 102 Конституції України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [1]. Крім того, обов'язок захисту суверенітету нашої держави покладається на Кабінет Міністрів України, який відповідно до ст. 116 Конституції України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України [1]. Слід акцентувати увагу на ролі Збройних Сил України, на які відповідно до ч. 2 ст. 17 Конституції України покладається захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України [1]. Наразі Збройні Сили України, як загалом увесь сектор безпеки і оборони держави, у складних умовах жорстокої російської агресії за підтримки Українського народу виявляють єдність щодо захисту державного суверенітету, перешкоджають реалізації злочинних намірів держави-окупанта, зміцнюють обороноздатність держави, демонструють усьому світові національну стійкість.

Не менш важливого значення набувають норми міжнародного права, в яких закріплені ознаки суверенітету певної держави. Так, Статут ООН визначив, що досягнення миру і безпеки, які є головними цілями міжнародної організації, здійснюється на основі принципу суверенного рівенства усіх членів, які мають добросовісно виконувати прийняті на себе зобов'язання для забезпечення прав і переваг, що надаються у зв'язку з належністю до членів Організації Об'єднаних Націй [3].

Особливе місце у сфері забезпечення захисту державного суверенітету посідає Декларація щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету, що прийнята відповідною Резолюцією 21 грудня 1965 року на 20-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка пов'язує суверенітет з правосуб'єктністю держав у міжнародному праві та визначає, що жодна держава не має права втручатися у внутрішні та зовнішні справи іншої держави, засуджуються не лише збройне втручання, але й усі інші форми втручання і погрози, спрямовані проти правосуб'єктності держави чи проти політичних, економічних і культурних складових правосуб'єктності держав [4]. Це означає, що жодна держава не може застосовувати, заохочувати застосування економічних, політичних заходів або заходів іншого характеру для примусу іншої держави стосовно здійснення нею суверенних прав, усі держави повинні утримуватися від організації, допомоги, утворення, фінансування, заохочення або ж вчинення збройної, підривної або терористичної діяльності, спрямованої на зміну устрою іншої держави шляхом насильства, а також від втручання у внутрішню боротьбу в іншій державі.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що окупаційна влада зухвало нехтує нормами міжнародного права. Росія нарощує поблизу кордонів України угруповання військ та озброєнь, постійно шантажує нашу незалежну державу ядерною зброєю у разі її поглибленого співробітництва з НАТО. Таким чином, Росія має намір знищити державний суверенітет України, її територіальну цілісність та недоторканість, зменшити її економічний потенціал, погіршити соціальне забезпечення громадян, здійснити руйнацію основ конституційного ладу та не допустити європейську інтеграцію нашої держави в міжнародне співтовариство.

На нашу думку, серед напрямів удосконалення захисту державного суверенітету України в контексті російської агресії можна зазначити такі як: забезпечення інформаційної безпеки; активна участь нашої держави на міжнародній арені, яка передбачає набуття додаткових міжнародно-правових гарантій з питань захисту суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України в умовах військової агресії; притягнення російської федерації до відповідальності за вчинення усіх злочинів на території нашої країни; отримання військової допомоги та розвиток власної оборонної промисловості України; здійснення військово-патріотичного виховання молоді.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.10.2022).

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/55-12> (дата звернення: 22.10.2022).

3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного кримінального Суду від 26.06.1945 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU45001U?ed=1945_06_26 (дата звернення: 23.10.2022).

4. Декларація щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету від 21.12.1965 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU65010?an=2&ed=1965_12_21 (дата звернення: 23.10.2022).

НІКОЛАЄВА Т.М.,

професор кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат історичних наук, доцент

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ГЛОРИФІКАЦІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Вчені, які працюють у сфері вивчення постколоніального суспільства, констатують, що і після ліквідації колоніальної залежності ще тривалий час зберігається орієнтація значної частини населення на стандарти й традиції колишньої метрополії. Примирення з минулим – як недавнім, так і далеким – виявилось непростим завданням для політикуму та громадян незалежної України. Демократизація українського суспільства, багатопартійність стали важливими чинниками у відродженні історичної пам'яті. Персоналії української історії, офіційно затверджені ще за радянських часів, прихильно сприймалися частиною старшого покоління по всій східній та південній частині країни. Адже освіту вони здобували за радянських часів, більше двадцяти років сповідували ідеали комуністичної ідеології, коли в суспільстві сформувалися суперечливі інтерпретації багатьох історичних подій та епох. Це постійно підхоплювали під час виборчих перегонів політичні конкуренти та різні громадські групи.

Політика історичної пам'яті сприяє побудові національної ідентичності, проте держава не брала під серйозний контроль цей процес в суспільстві. Особливо це було неконтрольовано на сході та південному сході країни, де першість у виборчих перегонах здобували прорадянські, а згодом проросійські політичні сили, продовжуючи поширювати ці ідеї і в освіті, і в культурі. Не була захищеною і культурна спадщина – як індифікатор національного

коріння. Музика, кіно, театр, література... за відсутності досконалого Закону про мову, та й недотримання статті 10 Конституції в багатьох регіонах країни, сприяло і значно кращому розвитку російськомовного культурного продукту, що підкріплювало ідеї «руського міра».

Події Революції гідності, розстріл Небесної сотні, окупація Криму, частини Луганської та Донецької областей в більшості громадян з проросійськими поглядами розвіяли ілюзію братніх стосунків з північним сусідом. Хоча навіть після втечі В. Януковича, коли з уламків Партії регіонів у 2014 році утворилися "Опозиційний блок" та "Опозиційна платформа - За життя", їхні передвиборчі гаслами все ще носили проросійський характер: «російській мові - статус офіційної», «досить воювати - час творити», «Україна- нейтральна країна». А відвідування Москви лідерами цих партій (Юрій Бойко, Вадим Рабинович, Віктор Медведчук) та зустрічі з московськими лідерами, депутатами Держдуми, не дивлячись на те, що РФ окупувала частину українських територій, продовжували нести проросійські гасла своїм виборцям.

Саме діяльність цих політичних сил (в першу чергу В. Медведчука) сприяла поширенню думки, що частина російськомовних українців потребує захисту. Таким чином виконувалось завдання Кремля, щоб показати російському плебсу потребу в подальшому завоюванні українських етнічних земель, а антиукраїнській частині суспільства, хоч і не такій значній, вважати, що агресія на суверенну державу не є порушенням норм міжнародного права. Звісно цей політичний діяч заслуговує на серйозне покарання. Хоч життя одного зрадника не варте життя 215 захисників Азовсталі.

Відповідно до статті 3 Конституції України[1] - людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Коли ж 24 лютого 2022 року почалась повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України, після Маріуполя, Бучі, Ірпіня, Гостомеля, Бородянки, Ізюму..., і відбулось порушення базової цінності людини - право на життя, настрої багатьох, хто більш-менш нейтрально ставився до сусідньої країни, кардинально змінились в бік захисту територіальної цілісності держави та її громадян. Тоді ж по всій території країни було введено воєнний стан Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [2]. Особливий правовий режим, який було введено з метою відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, щоб усунути загрозу небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Такий режим не лише надає відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Звісно, що повномасштабне застосування воєнної сили проти України супроводжується інформаційно-психологічними операціями ворога, кіберопераціями та спеціальними операціями. Спецслужби РФ для цього проводять роботу зі своїми прихильниками, засилаючи завербованих агентів в глиб країни. Щоб запобігти наслідкам таких операцій з початку введення воєнного стану було винесено декілька змін до Кримінального Кодексу України, якими було запроваджено кримінальну відповідальність за певні діяння, які до введення воєнного стану не вважалися кримінальним правопорушенням. У розділі XX Особливої частини Кримінального кодексу України внесено доповнення до статті 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»[3], в якій визначено такі форми злочину: збройна агресія РФ проти України - внутрішній громадянський конфлікт; виправдовування збройної агресії РФ проти України, розпочатої у 2014 році; визнання правомірності цієї агресії; заперечення агресії; виправдовування окупації території України; визнання правомірною дану окупацію; виготовлення та поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України чи тимчасової окупації частини території України... І звісно глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію РФ проти України, розпочату у 2014 році; представників збройних формувань РФ; представників іррегулярних незаконних збройних формувань; представників озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих РФ; представників окупаційної адміністрації РФ, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України; представників підконтрольних РФ самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

Перелічені доповнення вкрай необхідні для нашого суспільства в умовах загарбницької, терористичної війни. Життя доводить це на прикладах. Так, головного редактора одного з новинних сайтів Закарпаття запідозрили у виправдовуванні війни РФ проти України [4], що розміщував пропагандистські антиукраїнські матеріали. Крім цього, закарпатець розміщував такі ж текстові матеріали в групі в одній із соцмереж, яку адміністрував. Публікував тези про «неонацистів» і «бандерівців», що активно поширювали проросійські ЗМІ. Таким чином прихильник ідей «руського міра», поширював матеріали, виправдовуючи збройну агресію РФ прославляючи її лідерів, як захисників від західного світу.

Процесуальним керівництвом Київської міської прокуратури було повідомлено про підозру мешканцю столиці за фактами поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування російської військової агресії проти України, глорифікація її учасників та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території та державного кордону України. Під час обшуку за місцем проживання прихильника ідей

«руського миру» підтверджено факт поширення ним антиукраїнських матеріалів в багатьох соціальних мережах та інших ресурсах [5].

Цілковите нехтування нормами міжнародного права з боку Російської Федерації є неприпустимим у сучасному світі і має бути засуджене й отримати відповідне покарання згідно з чинними нормами міжнародного права. Це довготривалий процес. Але він обов'язково відбудеться. В умовах розв'язаної 24 лютого 2022 р. Російською Федерацією агресивної війни проти України, яка супроводжується жорстоким насиллям та фізичним знищенням мирного цивільного населення, мародерством, грабежами і розбоєм, держава Україна має захистити себе від інформаційної війни та розхитування суспільства, яке здійснюють завербовані російськими спецслужбами, підбурюючи суспільство до повернення колоніального минулого, виправдовуючи російську військову агресію проти України, глорифікацію її учасників. Саме доповнення статті 436-2 Кримінального кодексу України - це важлива політико-правова складова, в умовах воєнного стану, для забезпечення стабільності в країні, боротьбу з колаборацією, глорифікацією її учасників, а головне – за збереження державного суверенітету нашої країни.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K>
2. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Кримінальний Кодекс України Стаття 436-2. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>.
4. Головного редактора одного з новинних сайтів Закарпаття підозрюють у виправдовуванні війни рф проти України <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/4005958>.
5. Мешканець Києва закликав змінити межі України та виправдовував російську агресію. URL: https://tvoemisto.tv/news/u_kyievi_vykryly_chergovogo_pryhylnyka_ruskogo_my_ru_137242.html.

Островський С.О.,

доцент кафедри забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ВІЙСЬК ЗВ'ЯЗКУ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Війська зв'язку та кібербезпеки – спеціальні війська, призначені для планування та забезпечення розгортання, згортання, функціонування системи

зв'язку та інформаційних систем, систем бойового управління та оповіщення, їх нарощування в мирний час, особливий період, в умовах надзвичайного та воєнного стану з метою вирішення завдань забезпечення управління військами (силами) Збройних Сил України, а також здійснення заходів функціонування національної системи кібербезпеки та відбиття воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони)[1].

Основними завданнями військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України є:

організація планування розгортання та нарощування, забезпечення функціонування системи зв'язку та інформаційних систем, систем бойового управління та оповіщення в мирний час, в особливий період, в умовах надзвичайного та воєнного стану;

організація взаємодії з іншими складовими сил оборони, Національним центром оперативно-технічного управління телекомунікаційними мережами України та операторами електронних комунікацій (операторами зв'язку) з питань забезпечення зв'язком у ході виконання спільних завдань з оборони держави;

створення (розгортання) єдиного інформаційного середовища Збройних Сил України з використанням сервісно-орієнтованої архітектури;

надання сервісів зв'язку для забезпечення функціонування єдиного інформаційного середовища Збройних Сил України та досягнення оперативної й технічної взаємосумісності з іншими складовими сил оборони та держав - членів НАТО;

забезпечення обміну інформацією в єдиному інформаційному середовищі Збройних Сил України;

надання оперативному складу пунктів управління Збройних Сил України, а також іншим складовим сил оборони базових та функціональних сервісів через їх відповідні точки присутності;

здійснення заходів з функціонування національної системи кібербезпеки; участь у заходах з кібероборони;

ведення та/або участь у кіберопераціях, ведення кібердій; організація та керівництво технічним забезпеченням зв'язку у Збройних Сил України; здійснення військової співпраці зі збройними силами країн — членів НАТО щодо забезпечення безпеки кіберпростору та спільного захисту від кіберзагроз;

впровадження заходів із забезпечення кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури в умовах надзвичайного стану та особливого періоду;

участь у заходах міжнародного співробітництва та миротворчих операціях. При виконанні завдань із забезпечення функціонування системи зв'язку та інформаційних систем ураховуються такі принципи та підходи:

єдиноначальності та персональної відповідальності начальників зв'язку, командирів військових частин (підрозділів) зв'язку, кібербезпеки за результати виконання поставлених завдань;

централізації управління з наданням підлеглим розумної ініціативи та самостійності у визначенні способів виконання поставлених завдань; твердості та наполегливості в ході реалізації замислів і планів; чіткого розподілу функцій, завдань, повноважень і відповідальності між структурними підрозділами органів військового управління, що здійснюють управління системою зв'язку та інформаційних систем, та військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України;

реальності визначених завдань військовим частинам (підрозділам) зв'язку, кібербезпеки та відповідності їх можливостям;

урахування та раціонального використання наявних сил і засобів, комплексів зв'язку;

єдності і комплексності замислів і планів під час їх розробки, виконання та контролю;

раціональності, гнучкості та адаптивності планів[**Ошибка! Закладка не определена.**].

Суб'єктами військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України є: Орган військового управління, структурні підрозділи Органу Військового Управління, військові частини (підрозділи), військові навчальні заклади. Чисельність військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України визначається Головнокомандувачем Збройних Сил України та утримується в межах чисельності Збройних Сил України.

Управління зв'язку та інформаційних систем штабу Командування Повітряних сил Збройних Сил України є структурним підрозділом штабу Командування Повітряних сил Збройних Сил України, а відділи зв'язку та інформаційних систем повітряних командувань є структурними підрозділами штабів відповідних повітряних командувань. У своїй службовій діяльності управління (відділи) зв'язку та інформаційних систем реалізують свої повноваження щодо функціональних груп спроможностей С2 та CIS.

У рамках функціональної групи С2 управління зв'язку та інформаційних систем штабу Командування Повітряних сил Збройних Сил України здійснює планування застосування наявних сил і засобів зв'язку в операціях (бойових діях) у найбільш ефективний спосіб та уточнення вимог до наявних спроможностей, а також здійснює управління підпорядкованими командувачу Повітряних сил Збройних Сил України військовими частинами (підрозділами) за напрямом «зв'язок та інформаційні системи».

Військові частини та підрозділи військ зв'язку та кібербезпеки за функціональним призначенням поділяються на:

частини та підрозділи, що здійснюють експлуатаційно-технічне обслуговування стаціонарної телекомунікаційної системи;

частини та підрозділи, що здійснюють розгортання та експлуатаційно-технічне обслуговування польових систем зв'язку;

частини та підрозділи, що здійснюють моніторинг стану та управління розгорнутих систем зв'язку та інформаційних систем;

частини та підрозділи захисту інформації та кібербезпеки; частини та підрозділи фельд'єгерсько-поштового зв'язку; частини та підрозділи забезпечення військ зв'язку та кібербезпеки.

До військових частин та підрозділів, що здійснюють розгортання та експлуатаційно-технічне обслуговування польових систем зв'язку, належать: окрема бригада зв'язку, полки зв'язку, об'єднаний польовий вузол зв'язку, окремий батальйон управління та забезпечення, окремі батальйони управління відповідних командувань видів, окремих родів військ (сил), а також польові вузли зв'язку окремих бригад, полків та їм рівних, безпосередньо підпорядкованих командувачам відповідних видів, окремих родів військ, сил.

Для забезпечення транспортними сервісами вузлів зв'язку пунктів управління частини та підрозділи, що здійснюють розгортання та експлуатаційно-технічне обслуговування польових систем зв'язку, розгортають відповідні лінії зв'язку та забезпечують відбір телекомунікаційного ресурсу від Національної телекомунікаційної мережі України, мереж операторів електронних комунікацій (операторів зв'язку), стаціонарної телекомунікаційної системи Збройних Сил України.

Військовими частинами, підпорядкованими Командуванню Військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України, що здійснюють розгортання та експлуатаційно-технічне обслуговування польових систем зв'язку, є окрема бригада зв'язку, окремий полк зв'язку, об'єднаний польовий вузол зв'язку.

У Командуванні сухопутних військ Збройних Сил України до частин, що здійснюють розгортання та експлуатаційно-технічне обслуговування польових систем зв'язку, належать: окремі полки зв'язку оперативних командувань, окремий батальйон управління корпусу резерву, які підпорядковуються відповідним командувачам, а також польові вузли зв'язку окремих бригад (полків), які підпорядковуються відповідним командирам бригад (полків) сухопутних військ Збройних Сил України.

Війська зв'язку та кібербезпеки збройних сил України мають складну систему організації та управління, яка має на меті процес цілеспрямованого впливу органів управління зв'язком та інформаційних систем на війська зв'язку та кібербезпеки збройних сил України та систему зв'язку та інформаційних систем, що здійснюється для підтримання визначеного рівня готовності систему зв'язку та інформаційних систем до забезпечення управління військами (силами), готовності військових частин (підрозділів) зв'язку, кібербезпеки до виконання завдань, їх всебічної підготовки до застосування та успішного виконання ними завдань повсякденної діяльності військ та у ході ведення операцій (бойових дій).

Мета управління військами зв'язку та кібербезпеки збройних сил України полягає в забезпеченні визначеного рівня бойової та мобілізаційної готовності, здатності до виконання функціональних завдань військ зв'язку та кібербезпеки збройних сил України, якісної підготовки та ефективної реалізації можливостей системи зв'язку та військових частин (підрозділів) зв'язку, кібербезпеки щодо забезпечення управління військами (силами).

Під час процесу управління військами зв'язку та кібербезпеки збройних сил України вирішуються такі основні завдання:

управління військовими частинами і підрозділами зв'язку та кібербезпеки;

управління системою зв'язку та інформаційних систем;

управління системою кібербезпеки;

управління процесом обміну інформацією;

управління засобами автоматизованого управління[**Ошибка! Закладка не определена.**].

Підводячи висновок викладеному, хотілось би відмітити, що система військ зв'язку та кібербезпеки має складну структуру та несе досить важливі функції та завдання. Саме тому, на сьогодні первинною задачею наблизити її до стандартів НАТО, з метою якісного виконання покладених на них обов'язків.

Список використаної літератури:

1. Доктрина Військ зв'язку та кібербезпеки ЗБРОЙНИХ СИЛУ (ВКП 6-00(01).01), затв. ГК ЗБРОЙНИХ СИЛУ 09 грудня 2021 https://shron1.chtyvo.org.ua/Ministerstvo_oborony_Ukrainy/Doktryna_Viisk_zviazku_ta_kiberbezpeky_Zbroinykh_Syl_Ukrainy.pdf?

ПІДДУБНИЙ С.А.,

доцент кафедри політичних технологій

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

кандидат політичних наук

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ В ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (ЛЮТИЙ-ВЕРЕСЕНЬ 2022 р.)

Російська агресія проти України виявилася важким випробування на міцність інститутів держави і суспільства. Восьмирічна війна Російської Федерації проти України носить характер конфлікту «на виживання» різних за суттю і формою систем організації суспільства. Якщо українське суспільство з 1991 р. поступово, не без помилок, йде до демократизації всіх сфер життя і підтримку індивідуалізму, то російська «неоконсервативна» політична верхівка обрала шлях на цементування пострадянської гібридної політичної системи і збереження інформаційної автократії. Цей суспільно-політичний вибір двох сусідніх держав призвів до конфлікту, який відобразився в усіх сферах життя України. Військове протистояння 2014 – 2021 рр. Росії з Україною засвідчує незрілість демократій країн, що проявляється у нездатності вирішувати конфлікти в межах політичних інститутів. Для Росії цей конфлікт став випробуванням на спроможність бути регіональною

державою, а для України іспитом на спроможність до захисту власного суверенітету. У 2014 р. українська влада вперше зіткнулася з гострою потребою протистояння зовнішній агресії та усунення військової небезпеки і виявилась, за твердженням професорки В.А. Гапоненко, не готовою з формально-юридичної та політичної точки зору [1, с. 10]. Але глибока суспільно-політична криза, яка була викликана агресією Росії в Криму та Сході України сприяла пошуку нових механізмів трансформації суспільства для протистояння загрозі цілісності і суверенітету української державності. Одним з головних проявів неухильної демократизації став розвиток громадянського суспільства. Саме підвищення рівня участі громадян у прийнятті політичних рішень, суттєва децентралізація у розподілі прав і ресурсів, розвиток рівня відповідальності перед громадою сформували умови того, що в період переходу від гібридного конфлікту до відвертої і всеосяжної війни з лінією фронту в 2,5 тис. км українське суспільство мобілізувалося і дає відсіч.

Однією з найбільш вразливих сфер життя українського суспільства є охорона здоров'я, яка пережила вже декілька етапів реформування та шоківих випробувань пандемії коронавірусу викликаного COVID-19 у 2020-2021 рр. Боротьба з епідемією призвела до зміни фіскальної системи в сторону збільшення асигнувань, підняла питання ролі громадського здоров'я в системі відносин держави і суспільства, сприяло пришвидшенню передачі частини обов'язків лікувально-профілактичних закладів та інституцій неурядовим організаціям [2, с. 116]. Натомість початок агресії Росії проти України створив новий виклик для системи охорони здоров'я і новоствореної системи медичних гарантій. Військові дії спричинили:

- порушення логістики надання медичних послуг (неможливість доставки препаратів, переміщення спеціалістів, неможливість здійснення фінансування);

- скорочення мережі лікувально-профілактичних закладів (далі ЛПЗ) всіх форм власності (руйнація 672 ЛПЗ, закриття 115 ЛПЗ);

- переорієнтацію медицини цивільної на медицину катастроф та військово-рятувальну (перенаправлення лікарів в регіони активних військових дій та місця масового руйнування);

- посилення дефіциту медичних кадрів і спеціалістів молодшого медичного персоналу (вимушена міграція, мобілізація);

- суттєве зниження темпів виконання національних і державних програм з охорони здоров'я;

- посилення розвитку інфекційних і гострих респіраторних захворювань, збільшення рівня інвалідизації населення;

- кризу системи медичних закупівель в НСЗУ, ЦГЗ МОЗ України та звуження аптечної мережі (зруйновано і пограбовано 426 аптек) [4].

Все це вкрай негативно вплинуло на демографічну ситуацію в Україні. Рівень громадського здоров'я суттєво знизився на тлі падіння кількісно-якісних показників надання медичних послуг. Міністерство охорони здоров'я

України спрямувало всі зусилля на екстрене реагування у подоланні наслідків військових дій на постраждалих територіях, протидії спалахів інфекцій, гарантування виплат робітникам медичної сфери та забезпечення медичних потреб фронту. У сфері громадського здоров'я на момент початку агресії РФ проти України працювало 141 неурядових організацій (далі - НУО) та волонтерських об'єднань в усіх регіонах України, які займалися надання соціальних послуг для бенефіціарів, які одночасно отримували медичні послуги. Основними послугами, які надавали спеціалісти та команди НУО за умов фінансування з державних та донорських грантових програм:

- догляд і підтримка хворих;
- консультування та перенаправлення;
- забезпечення роботи гарячих ліній з питань якості медичних послуг;
- соціальний супровід в умовах реабілітації;
- соціальна інтеграція і реінтеграція;
- фізичний супровід осіб з інвалідністю [5].

В умовах війни НУО (гуманітарні і благодійні організації, волонтерські об'єднання, благодійні фонди) адаптували свою роботу на вимогу часу і намагаються сприяти системі охорони здоров'я у подоланні негативних наслідків військової агресії наступним чином:

- доставка і транспортування лікарських препаратів та витратних матеріалів (за участю і підтримки територіальних органів Держлікслужби МОЗ України) на потреби фронту, лікарень, центрів реабілітації та тимчасового розміщення постраждалих [6];

- фінансування сервісів для пацієнтів за умов зупинки державного і комунального фінансування [7];

- надання гуманітарної допомоги пацієнтам під час лікування (продукти харчування, предмети першої необхідності) [8];

- транспортування хворих з метою отримання діагностичних послуг, госпіталізації, евакуації з небезпечних регіонів та доставка медикаментів на тимчасово окуповані території [9];

- купівля і ремонт спеціального медичного транспорту та медичного обладнання [10]

- представництво інтересів України на міжнародних заходах та адвокація донорського фінансування на підтримку української системи охорони здоров'я у питанні боротьби з небезпечними інфекційними захворюваннями [11];

- функціонування тимчасових гуманітарних центрів з метою надання медичної і психологічної підтримки ВПО та постраждалим від війни [12].

Отже, можна констатувати, що важливим фактором стабілізації системи охорони громадського здоров'я України в умовах військової агресії у період з лютого по вересень 2022 р. стала активна позиція неурядового сектору та волонтерського сегменту з підтримки належного рівня медичного сервісу для пацієнтів. Спеціалісти НГО не тільки не згорнули свою діяльність, а й розширили її, компенсувавши дисбаланс, який утворився через бойові дії, руйнування ЛПЗ, міграцію спеціалістів, порушення логістики. Це свідчить про

те, що навіть в умовах війни формування громадянського суспільства в Україні ефективно продовжується, що позитивно впливає на консолідацію народу перед загрозою і є фактором зміцнення інститутів демократії.

Список використаної літератури:

1. Гапоненко В.А. Інституційні механізми захисту прав людини в умовах військово-політичного конфлікту. Політичне життя. 2019. №4. С.11. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/7666>.
2. Габор В.С., Марущак М.І., та ін. Вплив COVID-19 на систему охорони здоров'я. Вісник медичних і біологічних досліджень, 2021. №3(9), С.115-116.
3. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. Децентралізація. 08.08.2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654>.
4. Ми платимо велику ціну. Віктор Ляшко про наслідки війни для медичної системи й українців та ефективність роботи ВООЗ. Українська правда. 10.06.2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2022/06/10/249044/>.
5. Реєстр надавачів соціальних послуг. Міністерство соціалітики України. UKR: <https://www.msp.gov.ua/content/reestr-nadavachiv-socialnih-poslug.html>.
6. Про виклики війни для української системи охорони здоров'я та лікарського забезпечення - Олександр Камаріда. Аптека.UA. №7(1328) від 02.05.2022. С.2.
7. Як Україна долає епідемію ВІЛ в умовах війни: результати Форуму громадських ініціатив. 100% LIFE. 22.08.22. URL: <https://network.org.ua/20881-2/>.
8. 100 днів війни: робота в області (Київській). БО «100 відсотків життя. Київський регіон». URL:<https://www.100lifeKyiv.org/post/100-днів-війни-робота-в-області>.
9. Інформація про евакуацію онкохворих дітей за кордон. Tabletochki. 10.08.2022. URL: <https://tabletochki.org/informaciya-pro-evakuaciyu-onkohvorix-ditej-za-kordon-onovlena/>.
10. Фонд Вадима Новинського закупив для Запоріжжя машини швидкої медичної допомоги. METINVEST MEDIA. 15.04.2022. URL: <https://metinvest.media/ua/page/fond-vadima-novinskogo-zakupiv-dlya-zaporzhzhya-mashini-shvidko-dopomogi>.
11. Громадянське суспільство України відкрило другий фронт у боротьби за здоров'я. МБФ «Альянс громадського здоров'я». 14.09.2022. URL: <https://aph.org.ua/uk/novyny/gromadyanske-suspilstvo-ukrayini-vidkrilo-drugij-front-u-borotbi-za-zdorov-ya/>.
12. Команда Консультативного центру «Безпечний простір Safe Space». ВБО «Конвіктус Україна». 16.08.2022. URL: <http://www.convictus.org.ua/komanda-konsultativnogo-centru-bezpechnij-prostir-safe-space/>.

ПОГОРЕЛОВА І.С.,

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНОМУ ТЕРОРИЗМУ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Тероризм має багатовікову історію. Відносно новою проблемою є міжнародний тероризм, що зародився у кінці 1960-х років і мав локальний або регіональний характер, проте у кінці ХХ-ХХІ століть досяг глобальних масштабів. Терористи можуть готуватися до терактів в одній країні, здійснювати їх у другій, переховуватися у третій. Основними причинами існування міжнародного тероризму є: невирішеність національних проблем; проблеми кордонів; відсутність дієвого механізму боротьби з тероризмом; протиріччя між цивілізаціями; прагнення окремих людей, організацій, держав до дезорганізації або зміни встановленого світового порядку ін.

У перекладі з латині «terror» означає «страх», «жах»; тероризувати – переслідувати, загрожувати розправою, насильством, залякувати, тримати у страху. Існує багато визначень тероризму, проте жодне не є уніфікованим і загальноновизнаним. Це свідчить про неоднозначність поняття і водночас, ставить перепони на шляху правової боротьби з цим явищем.

Одним з трагічних і відомих актів міжнародного тероризму став теракт 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку. Ці події сколихнули світ, стали початком нової епохи у боротьбі з цим явищем. Водночас, ці терористичні акти вивели тероризм на новий рівень, дослідники наголошують на еволюції тероризму, підкреслюючи, що: змінилася його тактика, це вже не одиничні замаху на лідерів держав, а серії терористичних акцій проти широкого кола осіб. Розширилась географія тероризму (США, Іспанія, Великобританія ін.). Удосконалилась структура терористичних угруповань і посилилась їх конспіративність; ці угруповання, пристосовані до проникнення в органи влади. Відбувається подальше удосконалення форм і методів терору; використовуються досягнення науково-технічного прогресу; є новий вид тероризму, зокрема, інформаційний. Збільшилися людські, фінансові джерела тероризму. Міжнародний тероризм став інструментом втручання у внутрішні справи держав, оскільки для нанесення ударів по потенційним базам тероризму може здійснюватися вторгнення в окремі країни. Отже особливостями міжнародного тероризму на сучасному етапі є: спрямованість проти провідних країн світу; використання регіонів міжнародної нестабільності для розбудови мереж своїх організацій і здійснення терористичної діяльності; підтримка сепаратистських рухів, використання сучасної техніки і технологій; координація дій і взаємна підтримка терористичних організацій; організація фінансування терористичної діяльності за рахунок легального і контролю над нелегальним бізнесом; здійснення масштабних терористичних акцій; прагнення створити «державу в

державі»; значний вплив ісламського фактору. З'явилися принципово інші цілі (не ліквідація політиків, а завоювання/зміна світу, створення нової держави). Тероризм інтернаціоналізувався, існують міжнародні і транснаціональні угруповання, є зв'язок між терористичними організаціями; сегментований характер терористичної організації, остання складається з багатьох осередків, її поліцентричність передбачає присутність лідерів і центрів, які інтегровані у мережеву структуру за допомогою різних зв'язків.

У світі нараховується близько 500 нелегальних терористичних організацій. Радою Безпеки ООН (2016 р.) до санкційного переліку внесено 57 організацій, які визнано терористичними. США, наприклад, визнали 68 організацій терористичними (2021 р.) [1]. Епіцентр тероризму знаходяться на Близькому Сході, в Афганістані, Пакистані; бази підготовки терористів є у країнах: Іран, Ірак, Лівія, Сомалі, Куба, Сирія, Судан ін.

Терористичні акти спонукали світову громадськість до об'єднання у боротьбі з тероризмом. Резолюція РБ ООН № 1373 від 28 вересня 2001 р. про боротьбу з міжнародним тероризмом передбачала конкретні заходи й активізацію багатостороннього співробітництва. Була створена антитерористична коаліція держав на чолі зі США, яка розгорнула широкомасштабну боротьбу з мережею терористичних організацій. Ця боротьба велася/ведеться в економічній сфері (ліквідація джерел фінансування терористів); воєнній (здійснення антитерористичних операцій для знищення баз терористів); політичній інших сферах. Країни посилюють антитерористичне законодавство, розширюючи повноваження правоохоронних та розвідувальних органів щодо запобігання терактам. Підписані і міжнародні правові акти. Проте, незважаючи на міжнародні зусилля у боротьбі з тероризмом ця проблема є невирішеною, більш того, вона загострилася.

Для України проблема з тероризмом постала після агресії РФ, що передусім пов'язано було із діяльністю квазідержавних утворень ДНР і ЛНР. У 2014 р. Україна перемістилася з 51 на 12 місце; у 2017 р. – на 17 місце серед 163 країн, внесених до Глобального індексу тероризму. В умовах повномасштабної війни РФ проти України проблема набуває надзвичайної актуальності. Щодня Росія вчиняє тяжкі воєнні злочини та злочини проти людяності в Україні, вбиває тисячі мирних людей, жінок, дітей, знущається над військовополоненими, намагаючись залякати населення і сусідні держави. 22 травня 2022 р. був прийнятий Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії РФ як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну», в якому визнано РФ державою-терористом, серед цілей якої є геноцид Українського народу [2]. У законі введений термін «держава-терорист» і вказано, що це держава, яка відкрито, з використанням власних збройних сил, інших збройних формувань, або приховано, з використанням збройних формувань, що діють від імені та (або) в інтересах такої держави, вчиняє теракти, акти міжнародного тероризму.

Президент В.Зеленський закликав світову спільноту визнати РФ державою-терористом. Поняття держава-терорист не тотожне з поняттям держава – спонсор тероризму, яке закріплене у праві США (наразі цей статус мають Куба, КНДР, Іран, Сирія). Проте у міжнародному праві немає визначення поняття «держави-терорист». Більш того, у міжнародному праві досі немає єдиної універсальної угоди, що визначає поняття міжнародного тероризму, його юридичну природу, склад злочину та відповідальність. Хоча зміст цього поняття опосередковано розкривається у міжнародних і регіональних правових актах. Перешкодою офіційному закріпленню на міжнародному рівні даного поняття є суттєві розбіжності членів ООН щодо понять тероризм, право націй на самовизначення та боротьба з іноземною окупацією... [3]. Захист національних інтересів держав переважає над міждержавними угодами у сфері боротьби з тероризмом. Попри спроби, ООН вже упродовж 60 років не може прийняти конвенцію про боротьбу проти тероризму. Міжнародні угоди, прийняті ООН не регламентують міжнародний тероризм в цілому, а спрямовані на боротьбу з окремими його проявами.

У червні 2022 р. В.Зеленський закликав РБ ООН ввести поняття держава-терорист і визнати злочинні дії російської армії терористичним актом проти населення України. У травні 2022 р. терористичною державою РФ визнали Сейми Литви і Латвії. Поки в Україні відсутній окремий закон «Про визнання Росії державою-терористом», але є Проект Закону про статус держави-терориста та держави-спонсора тероризму 8002 від 06.09.2022[4].

Узгодження міжнародним співтовариством визначення поняття міжнародного тероризму сприяло б протидії цьому явищу. Після цих дій, важливим є ініціювання розробки і прийняття міжнародної конвенції, спрямованої на боротьбу з тероризмом. Для ізоляції небезпечних держав і спільній боротьбі проти них доцільно закріпити і поняття «держави-терорист». 13 жовтня 2022 р. ПАРЄ ухвалила резолюцію «Подальша ескалація агресії РФ проти України», де визнано російський режим терористичним [5]. Резолюція ПАРЄ є важливим кроком світового масштабу адже сформулювала практичні кроки і закликала держави-члени Ради Європи зробити їх, зокрема, оголосити режим РФ терористичним.

Протидія міжнародному тероризму має включати використання всіх матеріально-технічних, інформаційних, наукових ресурсів. Міжнародні організації мають спрямовувати зусилля на попередження і припинення фінансування тероризму; сприяти співпраці країн та поглибленню міжнародного напрямку співробітництва щодо протидії тероризму; застосування в рамках ООН реальних політико-економічних та силових санкцій до держав, які підтримують тероризм, сприяти налагодженню обміну інформацією між уповноваженими органами як на міжнародному, так і на національному рівнях. Міжнародні заходи, спрямовані на боротьбу з тероризмом повинні блокувати незаконну діяльність останніх. На сьогодні на рівні міжнародних організацій замало уваги приділяється запобіганню тероризму у контексті знешкодження його причин. В цілому, спостерігаємо

неефективність міжнародних організацій, зокрема ООН, у забезпеченні безпеки і миру у світі.

Таким чином, міжнародний тероризм є серйозною загрозою як для України, так і світу. Подолання цієї проблеми вимагає спільних зусиль світового співтовариства, консолідації його дій, а міжнародно-правове регулювання потребує вдосконалення, застарілий алгоритм протидії тероризму довів нездатність у забезпеченні безпеки у світі. Відсутність загально визнаного визначення поняття міжнародного тероризму створює передумови для розбіжностей у його тлумаченні, що не сприяє вжиттю єдиних заходів із протидії йому і дозволяє уникати покарання терористам.

Список використаної літератури:

1. Designated Foreign Terrorist Organizations // <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>.

2. «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії РФ як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>.

3. Гуцман М.Я. Роль ООН у боротьбі проти міжнародного тероризму: Дис... канд. наук: 23.00.04, 2008 // <http://www.disslib.org/rol-oon-u-borotbi-protu-mizhnarodnoho-teroryzmu.html>.

4. Проект Закону про статус держави-терориста та держави-спонсора тероризму // <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40380>.

5. ПАРЄ ухвалила резолюцію «Подальша ескалація агресії Російської Федерації проти України» // <https://www.rada.gov.ua/news/razom/229133.html>.

НІКОЛАЄВА Т.М.,

професор кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат історичних наук, доцент

ТОПЧІЙ О.С.,

старший викладач кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ - СПРОБА РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ

З огляду на анексію Криму, війну на Сході України, воєнні злочини та широкомасштабну військову агресію росії проти України і режим воєнного стану в нашому суспільстві надзвичайної актуальності та гостроти набули безпекові питання та механізми забезпечення гарантій недоторканості загально визнаних кордонів України з боку міжнародного співтовариства.

Тому цілком справедливими видаються апеляції до держав-гарантів безпеки України згідно з умовами Будапештського Меморандуму оскільки це питання державного та національного виживання. Україна добровільно віддала третій в світі за потужністю арсенал ядерної зброї та має юридичне і моральне право вимагати від підписантів Меморандуму дотримання його умов в повному об'ємі та розраховувати на допомогу в забезпеченні своєї обороноздатності під час масштабного виклику для власної безпеки з боку головного порушника даної міжнародної угоди - російської федерації.

Тому надзвичайно важливо, на нашу думку, звернутися до ретроспективи створення Будапештського меморандуму та підкреслити головні його умови і закладені там механізми гарантій безпеки для молодії, на час укладання, української держави з метою аналізу переваг до яких можна апелювати та гарантій які слід педалювати і вимагати.

Для цього необхідно звернутися безпосередньо до передісторії укладання договору та основних документів які визначили напрям та зміст зовнішньої політики України на ранніх етапах Незалежності. Так, Декларація про державний суверенітет України у розділі IX визначала наступне: "Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї." [2]. Таким чином в цьому документі Верховна Рада, на той час ще УРСР, не беручи до уваги позицію дипломатичного корпусу заклала підвалини для майбутньої денуклеаризації та багато в чому визначила сутність та дух перемовин з міжнародними партнерами щодо української ядерної зброї.

Після розпаду Радянського Союзу та здобуттям Незалежності наша країна, як уже зазначалось, мала третій в світі ядерний потенціал. Більш потужнішими в цьому плані були тільки США та росія. На початку 1990-х українські ядерні потужності склалися приблизно з 1900 стратегічних ядерних боєголовок і 2500 одиниць тактичної ядерної зброї. В арсенал входили міжконтинентальні балістичні ракети: 130 одиниць SS-19 і 46 одиниць SS-24, а також 25 одиниць Ту-95 і 19 одиниць Ту-160 — стратегічних бомбардувальників, здатних нести крилаті ракети з ядерними боєголовками[4, с. 10-11]. Разом з тим слід навести думку першого Президента України Кравчука Л.М. який вважав, що цей потенціал, хоч і рахувався експертним середовищем третім у світі - однак, на його думку був формальним. "Усі системи управління ракетами, штаби були в Росії, чорна валізка з пусковою кнопкою була у президента Бориса Єльцина", - розповів Кравчук в інтерв'ю Deutsche Welle у 2011 році. Також слід підкреслити суто технічний аспект - ракетносії виготовлялись на стратегічному заводі "Південмаш" у Дніпрі, однак безпосередньо ядерні боєголовки вироблялись на території росії. Натомість на початок 1990-х років наша країна не мала коштів (або не ставила таку мету їх віднайти) для повноцінного виробництва ядерних боєголовок та

їх обслуговування. Леонідом Мкаровичем називалась сума у 65 млрд. доларів у цінах 1990-х. [1].

Відразу після проголошення Незалежності наша країна зазнала відчутного тиску з боку міжнародної спільноти стосовно ядерного роззброєння. Безпосередній учасник переговорів щодо денуклеаризації України, Павло Жовніренко стверджував, що зовсім молоду українську державу фактично змушували зректись ядерного статусу, роззброїтись та віддати всю номенклатуру ядерного арсеналу через його безоплатну релокацію на територію РФ. За його свідченням колективний Захід відкидав пропозиції щодо продажу ядерного арсеналу на відкритих міжнародних торгах. Хоча це б було чудовим рішенням у форматі “wi-win” для обох сторін. Крім того були відкинуті пропозиції передати зброю не Росії, як колишній метрополії та головному поневолювачу України протягом багатьох століть, а таким державам як Великобританія чи Франція. Навіть пропозиції про міжнародні гарантії спочатку не сприймалися, а відмова аргументувалася відсутністю аналогів або прецедентів у міжнародному праві. І тільки коли наша делегація послалась на досвід Австрії - Австрійський державний договір-робота над Меморандумом пришвидшилась [3].

Безпосередньо сам Меморандум був підписаний 5 грудня 1994 року в столиці Угорщини. Відповідно до цієї угоди Україна мала вивести зі своєї території всю ядерну зброю. Натомість США, РФ і Велика Британія зобов'язалися: поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України; утримуватись від загрози застосування сили та зброї проти України. Також утримуватись від економічного тиску; домагатись негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні, якщо вона стане жертвою акту агресії чи об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї; не застосовувати ядерну зброю проти України; проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань [5]. Згодом до Меморандуму із застереженнями долучились Франція та Китай у форматі урядових заяв. Однак, суто формально, їх підпис під документом не стоїть. Їх заяви не містили в собі пункт про обов'язкове проведення консультацій у випадку виникнення загрози безпеці нашої держави [4, с.14].

Як результат виконання договору з українського боку - процес роззброєння завершився до 1996 року, а до січня 2002-го всі стратегічні бомбардувальники на українській території було демонтовано, передано РФ або перетворено для невійськового використання, усі міжконтинентальні балістичні ракети (МБР) було ліквідовано або в розібраному вигляді очікували ліквідації, а пускові установки МБР знищили. Тактичну складову арсеналу було виведено ще в 1992 році [4, с. 13].

Проте аналізуючи російсько-українських відносин останніх двох десятиліть ми впевнено можемо сказати, що головним і єдиним порушником даного договору є російська федерація. Наша держава вперше відчула це під час конфлікту навколо острова Тузла, а в повній мірі - під час анексії Криму,

війни на Сході України та повномасштабного вторгнення росії після 24 лютого 2022 року. Поряд з цим слід зазначити, що російська агресія стала найгрубішим порушенням не тільки Меморандуму 1994 року, а й десятків інших засадничих міжнародно-правових актів, двосторонніх угод, договорів.

Разом з констатацією повного провалу у запобіганні порушення головних пунктів Меморандуму не можна не сказати і про доволі значну та різнопланову, на сьогоднішній день, підтримку окремих держав-гарантів. Насамперед, мова йде про США, Велику Британію, а останнім часом і Францію. Без їх підтримки Україні було б набагато, навіть на декілька порядків, важче протистояти агресії з півночі.

Таким чином, з огляду на ретроспективу укладання та широку дискусію навколо Меморандуму 1994 року можемо констатувати, що це був єдиноможливий варіант для щойно проголошеної держави вистояти під доволі значним тиском гравців світового рівня та не потрапити до когорти політичних та економічних ізгоїв. Також слід сказати, що договір є повноцінним документом і таким, що містить норми не декларативного, а юридично зобов'язуючого характеру. До певної міри угода мала бути потужним запобіжником від посягань на суверенітет і територіальну цілісність нашої держави. До того ж з боку України всі зобов'язання були повністю виконані. Однак практика міжнародних відносин вкотре довела перевірене історією правило - "домовленості з росією не варті паперу на якому вони підписані". Після демонстративної агресії проти держави, що добровільно відмовилась від свого ядерного потенціалу можемо говорити, на жаль, про певну ерозію міжнародного права та навіть наднаціональних інституцій, міжнародних організацій, установ. Це руйнує систему міжнародних гарантій і несе в собі потенційну загрозу стабільності для інших видів зброї масового знищення - бактеріологічної та хімічної. На даному етапі, коли факт прямої агресії є очевидним, непересічної ваги набирає процес вироблення на основі норм Будапештського меморандуму юридичного механізму стягнення з країни-порушника угоди моральних та матеріальних збитків через санкції та звернення до міжнародних судових інституцій.

Список використаної літератури:

1. Будапештський меморандум: що насправді обіцяли Україні. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/budapeshtskiyi-memorandum-shcho-naspravdi-obitsialy-ukraini/a-18111549>.

2. Декларація про державний суверенітет. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.

3. Жовніренко П. Апологія Будапештського меморандуму. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/apologiya-budapeshtskogo-memorandumu>

4. Лоссовський І. Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму: договір, обов'язковий для виконання всіма його сторонами. URL:

https://web.archive.org/web/20201020050419/http://ufpa.org.ua/sites/default/files/knyga_3_0.pdf.

5. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text.

ЧУБУР Н.В.,
доцент кафедри політичних технологій
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
кандидат педагогічних наук, доцент

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Еволюція ролі держави і державного суверенітету в умовах глобалізації є однією із актуальних і дискусійних тем у політичній сфері. Глобалізація – це аж ніяк не плавний, мирний, поступовий процес формування єдиної світової цивілізації. Це, навпаки, складний, суперечливий, нерівномірний процес, що супроводжується багатьма конфліктами, кризами та протистояннями і зберігає відносини панування та підкорення. В рамках нашої роботи ми спробуємо розглянути проблему впливу глобалізації на державний суверенітет держави, а точніше проаналізувати політичний аспект цієї проблеми.

Глобалізація змінила основи політичного життя – відповідні трансформації відбулися у розумінні політики та сутності політичних відносин. Традиційне сприйняття політики базувалося на державі: саме держава вважалася головним суб'єктом політики, а фокус політичного аналізу охоплював тільки національний рівень державної діяльності.

Суверенітет – головна ознака держави, наявність якої в першу чергу визначає незалежність держави та надає їй статусу суб'єкта міжнародного права. Зовнішній вимір державного суверенітету у його сучасному вигляді концептуально сформувався на універсальному рівні у принципових положеннях Статуту Організації Об'єднаних Націй та інших базових міжнародно-правових документах. Державний суверенітет відповідно до класичних теоретичних та методологічних поглядів органічно виникає з народного (суверенітету) держави, але сувереном як носієм суверенітету є держава, яка реалізує суверенітет через діяльність органів державної влади [1, с. 78].

Ще пів століття тому політична влада мала авторитет у визначенні зовнішньополітичної стратегії та прийнятті зовнішньополітичних рішень. Зараз ці тенденції впливу все більше стають відносними. В результаті регіональної виробничої кооперації та змін товарних потоків сформувалася тенденція, що сприяє безпосереднім горизонтальним зв'язкам субрегіонів, що стають незалежними (або лише частково залежними) від загальнодержавних інститутів. З'являються також наддержавні надбудови, що наділені рисами федерації, яким делегується частина державного суверенітету. В результаті

відносини між сусідніми прикордонними регіонами, що входять до складу різних держав, стали набирати значення, однак одночасно ставиться під питання прерогативи їх Центрів. Відповідні явища помітні не тільки у великих територіальних державах, зокрема у Росії, Канаді чи США. Ці тенденції почали поширюватися і у порівняно невеликих країнах Західної Європи. У найбільш передовій формі відповідний процес вже можна спостерігати у Європейському Союзі. Не випадково у межах Європейського Союзу вже протягом кількох років йде суперечка, яким йому бути: Союзом держав чи Союзом регіонів?

Разом з тим, рух у цьому напрямі відбувається і на інших континентах.

Проте, як нам представляється, ще передчасно списувати з рахунків національні держави як основних суб'єктів світової політики. Бо втративши монополію у сфері міжнародних відносин, вони продовжують залишатися одними із найголовніших суб'єктів цієї сфери. Саме міждержавні відносини створюють основу всієї складної системи світових зв'язків.

Наприкінці ХХ століття простежується тенденція зростання ролі національних урядів на світовій арені та недосконалість системи управління глобальним суспільством. У зв'язку з цим слід говорити про чотири основні виклики з якими стикається інституціональна структура сучасної держави:

1) зростає розрив між офіційними і реальними повноваженнями урядів з їх наднаціональними і регіональними органами. Використовуючи інформаційні технології, останні стають вузловими пунктами глобальних політичних мереж, які включають міжнародні гуманітарні організації, глобальні корпорації, глобальні еліти та технології, чия діяльність у значній ступені залежить від впливу урядових структур;

2) загострюються конституційні проблеми, пов'язані з розподілом і використанням владних повноважень всередині урядів, у взаємодіях з іншими урядами, між урядом і народом.

3) передача адміністративно-державних функцій підвідомчим структурам з метою врегулювання і легітимації діяльності, прийняття рішень і вирішення конфліктних ситуацій залишає за урядом роль головного захисника державних інтересів;

4) у століття інституційного плюралізму значно збільшилася кількість і різноманітність конституційних форм, які виконують адміністративно-державні функції.

Таким чином, глобалізація змушує уряди ділитися з іншими інститутами своїми повноваженнями верховного правителя та арбітру, зберігаючи роль вищого правового, політичного і морального авторитету. Саме у реалізації функцій правової, політичної і моральної регуляції слід бачити джерело збереження і навіть зростання впливу держави на різноманітні глобальні мережі. Завдяки цим функція державні органи здійснюють координацію діяльності ринкових і державних структур, вільних асоціацій громадян, суспільних рухів. У цьому смислі глобальні мережі відіграють роль своєрідного інструменту загального управління.

У цьому розумінні актуальною є *концепція неоетатизму*, що по суті реабілітує роль держави у глобальних процесах сучасності. Низка вітчизняних і зарубіжних авторів виокремили відмінності між старим і новим етатизмом за наступними параметрами:

а) організаційними механізмами – старий етатизм волів до механізмів, що управляють. Новий етатизм віддає перевагу механізмам спрямовуючим;

б) старий етатизм мав суб'єктом раціонально-легальну адміністрацію (за М. Вебером), у створенні якої держава вважалася найбільшою і абсолютною цінністю. Суб'єктом нового етатизму є широка соціальна коаліція, що об'єднує адміністраторів, підприємців, представників середнього класу та побудована на принципах відкритості. У створенні цієї коаліції держава виглядає лише як один із факторів соціальної організації між недержавними акторами і силами впливу;

в) міждержавні відносини в межах старої державності будувались на принципі абсолютної суверенності та визнання державного суверенітету як вищої цінності світового нормативного порядку, чому в реальності «відповідають» відносини переваги, нерівності, гегемонізму. Міжнародні відносини з виникненням неоетатизму включають похідний від міжнародного права принцип відносного або «м'якого» суверенітету, тенденцію до пом'якшення нерівності (деполяризацію);

г) старий етатизм характеризується з точки зору тотальності через те, що в ньому публічна влада і приватна або злиті, або розділені інституціонально, а не структурно та пов'язані відносинами первинності – вторинності. В неоетатизмі влада публічна відділяється від влади приватної (або соціальної), а влада державна – від влади політичної. Всі вони пов'язані відносинами взаємообумовленості та рівновіддаленості;

д) колишній етатизм орієнтувався на підтримку корпоративних утворень як основних одиниць соціуму, не визнаючи цієї ролі за індивідом і його груповими об'єднаннями. Неоетатизм не має «привілейованої» одиниці, орієнтується на рівно віддалення індивіда, корпорації, примордіальних спільнот (етнічних, мовних та ін.), які не стільки детермінують, скільки обумовлюються державою;

є) відносини старого етатизму з природою були відносинами переваги – підкорення (як і відносини з одиницями соціуму). Неоетатизм орієнтується на такий розвиток, у процесі якого відтворюється і підтримується рівновага соціуму та його природного середовища (стратегія стійкого розвитку).

Хоча національна держава залишається найбільш важливим актором на світовій арені, на сучасному етапі спостерігається тенденція зростання значення наднаціональних органів і транснаціональних структур. Більш ніж 6400 організацій різного профілю намагаються регулювати і контролювати кожний сектор глобальної діяльності, від контролю над поширенням ядерної зброї до встановлення глобальних комунікаційних стандартів. За офіційними даними, зараз у світі нараховується 47098 міжнародних неурядових

організацій, діяльність яких відбувається поза будь-яких державних кордонів [2, с. 116].

З цієї позиції трактування світової політики слід розглядати як взаємодію між двома акторами світової системи, в якій під важливим актором мається на увазі автономний індивід чи організація, що контролює значні ресурси та приймає участь у політичних відносинах з іншими акторами поза державних кордонів. Такий актор не обов'язково повинен бути державою. Коли транснаціональна організація застосовує економічний бойкот, захоплення літаків чи відлучення від церкви з метою змінити поведінку інших акторів, вона діє у політичному просторі. Як приклад, транснаціональні нафтові компанії, які проводять свою політику так, щоб підтримати стабільність у країнах-виробниках, виступаючи як політичні актори відповідно до останніх тенденцій у світовому політичному процесі.

Таким чином, ситуація, що склалася в політичній сфері глобальної економіки, фактично забезпечує інтереси розвинутих держав, в основному за рахунок рівня їх економічного потенціалу та відображає співвідношення сил в світі через призму міжнародних економічних відносин. Все більш актуальним стає питання про те, чи залишається сучасна національна держава в умовах економічної глобалізації фактичним сувереном у внутрішній економічній політиці і якщо так, то до якої міри.

Список використаної літератури:

1. Марущак О. А. Теоретико-правове дослідження поняття та сутності державного суверенітету / О. А. Марущак, Д. С. Бабич. Правовий часопис Донбасу. Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2017. № 3-4 (61). С. 74-79.

2. Фріланд Х. Плутократи. Епоха нових багатих і занепад старої системи / Х. Фріланд; пер. з англ. М. Климчук. Київ: Наш формат, 2017. 326 с.

ШТЕЙНС Ю. Д.

студентка 6-го курсу

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: ГОЛУБЄВА В.О.,

професор кафедри публічного та міжнародного права

ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

професор, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИМ КОМЕРЦІЙНИМ АРБІТРАЖЕМ СТОКГОЛЬМСЬКОЇ ТОРГОВОЇ ПАЛАТИ

Міжнародний комерційний арбітраж відіграє значну роль, як альтернативний засіб вирішення спорів, що виникають у міжнародних торговельних (комерційних) відносинах та широко застосовується у практиці

українських компаній та їх іноземних партнерів. Міжнародний комерційний арбітраж - це недержавний судовий орган, котрий формується з осіб, які обираються сторонами відносин / спору чи призначаються відповідно до порядку, погодженого ними, чи в порядку, встановленому законом.

Арбітражні інститути регулярно створюються на кожному континенті, у відображенні все більш глобалізованого світу, що вимагає нейтрального, але ефективного механізму вирішення спорів. Тільки деякі арбітражні інститути мають усталену репутацію, такі як МКС у Парижі, де сучасна міжнародна арбітражна практика була заснована Міжнародним арбітражним судом ІСС. Це лише один з багатьох арбітражних інститутів, які можна розглядати сьогодні, однак, і не завжди може бути кращим вибором залежно від розташування сторін і характеристик потенційних суперечок, які можуть виникнути [1].

Сьогодні нараховується понад сотня інституційних міжнародних комерційних арбітражів. Серед них заслуговує на увагу Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма (ТПС) – це один з найстаріших арбітражних центрів світу [3]. Арбітражний інститут Стокгольмської торгової палати заснований у 1917 році, Арбітражний інститут ГТК є провідною арбітражною установою у Швеції. Це популярна постійно діюча установа для вирішення суперечок, які залучають суб'єктів з пострадянських держав для вирішення спорів між підприємствами та фірмами Стокгольмського регіону. Арбітражний інститут Стокгольмської торгової палати вважається визнаним в галузі медіації для вирішення спорів мирним шляхом.

Арбітражний регламент Арбітражного інституту Торгової палати Стокгольму зазначає: «якщо сторони не домовились про інше, відповідно з будь-якою арбітражною угодою, що містить посилання на Арбітражний Регламент Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольма, визнається, що сторони домовились про те, що буде застосовуватися цей Регламент» [2].

Можна виділити дві основні стадії, з котрих складається процес розгляду справ: 1) здійснення процесуальних дій, метою яких є порушення процедури розгляду спору певним постійно діючим арбітражним інститутом та створення необхідних організаційно-правових передумов для розгляду спору по суті; 2) здійснення процесуальних дій, пов'язаних із розглядом спору по суті [3].

Наша країна звертається до арбітражу у Стокгольмі тому, що він має перспективи до захисту інтересів України і авторитет у світі. Україна має великий досвід міжнародного арбітражу як відповідач, більше двох десятків завершених справ, які починалися з 1998 року. Варто зазначити, що існує декілька відомих справ за участю України у міжнародних комерційних арбітражах, зокрема й Стокгольмської торгової палати.

Наприклад, у ТПС було розглянуто багато справ між Газпромом і Нафтогазом України. Компанія «Нафтогаз України» звернулася до Стокгольмського арбітражу у жовтні 2014 року з вимогою перегляду контракту на транзит газу з російським «Газпромом». Українська компанія також висунула вимогу про компенсації через недостатні обсяги прокачування

транзитного газу. Розглядаючи цю справу арбітраж ухвалив рішення на користь України [4]. Стокгольмський арбітраж задовольнив вимоги «Нафтогазу» стосовно компенсації за недопоставлені «Газпромом» обсяги газу для транзиту. За рішенням арбітражу «Нафтогаз» домогся компенсації у сумі 4,63 мільярда доларів США за недопоставку «Газпромом» погоджених обсягів газу для транзиту. За результатами двох арбітражних проваджень у Стокгольмі «Газпром» має сплатити 2,56 мільярдів доларів США на користь «Нафтогазу», – йдеться в повідомленні компанії «Нафтогаз» у Twitter.

У 2017 р. і 2018 р., ТПС виніс рішення ще у двох запитах Газпрому проти Нафгазу України: 22 грудня 2017 року стосовно контракту на поставку газу за принципом «бери або плати» та 28 лютого 2018 року стосовно транзитного контракту з росіянами [2]. Також Стокгольмський арбітраж розглядав справу між британською нафтовою компанією «Бритіш Петролеум» і «Роснефтью» щодо обміну акціями й спільною розробкою арктичного шельфу в 2011 році.

Ще однією відомою справою, яка розглядалась Стокгольмським арбітражем за участю України є справа проти Коломойського. У даній справі, офшорні компанії намагалися стягнути з України суму, котра перевищує всі витрати держави на освіту й науку в 2021 році чи становить приблизно половину витрат на виплату пенсій [5]. Юридичними аргументами для позову кіпрські компанії називали порушення Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань перед інвесторами. Винесення рішення Стокгольмським арбітражем кілька разів відкладалося, відчувалося, що позивачі щось підозрюють й затягують процес. Однак, Стокгольмський арбітраж визнав відсутність своєї юрисдикції.

Отож, Арбітражний інститут ТПС - це одним з більш популярних місць вирішення спорів, який відіграє провідну роль, будучи другим по величині інститутом з вирішення міжнародних комерційних спорів, а також однією з перших установ, котрі надали можливість онлайн арбітражу. Україна, у свою чергу, уже неодноразово виступала стороною у вирішенні спорів в даному арбітражному інституті.

Список використаної літератури:

1. Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/private_international_law/aubkkhuazry-m-krfkhykhtskh-khsugsvsl-taoakhy-fkhsngsoera/ (дата звернення: 25.10.2022).

2. Кудряшов С. М. Институционный арбитраж в Стокгольме. *Московский журнал международного права*. 2021. № 3. С. 101-112. URL: <https://www.mjil.ru/jour/article/download/2417/2316> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. / Г.А. Цірат. К.: Алерта, 2019. 410 с. URL: https://jvs.law/wp-content/uploads/2021/04/G.TSirat_Arbitrazh_2019-2.pdf (дата звернення: 25.10.2022).

4. Стокгольмський арбітраж задовольнив ключові вимоги "Нафтогазу". BBC NEWS Україна. 2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40091739.amp> (дата звернення: 25.10.2022).

5. Україна не платитиме Коломойському 6\$ млрд - Стокгольмський

арбітраж. *BBC NEWS Україна*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55941868.amp> (дата звернення: 25.10.2022).

ПРИСТУПА А. А.

спеціальність «Міжнародне право», 4 курс
Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-6400-4615

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДВОСТОРОННІХ УГОД ПРО ПОВІТРЯНІ СПОЛУЧЕННЯ 20-30-Х РР. XX СТ.

Активізація становлення галузі міжнародного повітряного права припала на міжвоєнний період, укладення Паризької конвенції про повітряну навігацію 1919 року не врегульовувало питання комерційної діяльності держав та авіаперевізників, що стало каталізатором до ефективного та активного укладення двосторонніх угод про повітряні сполучення. В історичному контексті дану договірну практику можна визначити як етап на шляху до становлення нової галузі права. Наголошена проблематика є важливою, зокрема, у зв'язку із незначною кількістю наукових праць та досліджень як вітчизняних фахівців, так й іноземних спеціалістів, що є перспективним напрямом здатним вплинути на подальший розвиток галузі права в контексті аналізу договірної практики держав у сучасному міжнародно-правовому дискурсі.

Міжнародно-правове регулювання повітряних польотів у сфері цивільної авіації, від епохи повітроплавання та до початку авіаційної ери, в процесі становлення та регламентації повітряних польотів, зумовлювалося спрямованістю правотворчості безпосередньо на розробку правових актів та відповідного нормативно-теоретичного підґрунтя забезпечення безпеки, гармонізації та уніфікації правил повітряного транспорту.

Двосторонні угоди про повітряне сполучення 20-30-х рр. XX ст., спільно із Паризькою конвенцією про повітряну навігацію 1919 року та внутрішньодержавним повітряним законодавством визначили спрямування правового регулювання царини діяльності цивільної авіації [2, с. 100].

Юрисдикційне закріплення комерційних прав та міжнародних повітряних перевезень міжнародними повітряними лініями, затвердження принципу повного та виключного суверенітету країн над їх повітряним простором в Паризькій конвенції про повітряну навігацію від 1919 року зумовили формування правових основ повітряного сполучення [1, с. 8].

Міжнародні повітряні сполучення – це регулярні, або нерегулярні повітряні сполучення, що здійснюються із метою перевезення пасажирів,

багажу, вантажів та пошти за плату та, відповідно, наділені комерційним характером [4, с. 1].

Юридичне становище повітряних сполучень, станом на період 20-30-х рр. ХХ., визначалося в межах загальноприйнятих положень, викладених на підставі Паризької конвенції: 1. Закріплення напрямку правового регулювання міжнародного характеру питань із використання повітряного простору авіацією; 2. Питання регламентації міжнародних польотів літаків та адміністрування повітряного руху над територією держави; 3. Правом «мирного прольоту» у мирний час цивільних повітряних суден [2, с. 100].

Переважно до Другої світової війни, більшість міжнародних авіасполучень здійснювалися як послуги, що виконувалися без будь-яких формальних домовленостей, а в певних випадках – за двосторонніми угодами. Деколи уряди держав надавали договір концесії напряму зарубіжним авіакомпаніям із метою підвищення рівня обслуговування. До прикладу, виконання та надання послуг із авіаперевезення компанією Pan American в регіоні Латинської Америки [3, с. 241].

У період 20-30-х рр. ХХ ст. активізувався процес укладення угод про повітряне сполучення, проте практика не набула настільки повсюдного значення. У епоху 1920-1939-х рр. ХХ ст. широковідомою в переважній більшості випадків формою закріплення двосторонніх договірних відносин між державами був обмін правами на перевезення між країнами тільки на основі взаємності [4, с. 1].

Договірна практика Франції, як провідної капіталістичної авіаційної держави, в період від 1920-1939 років налічує значну кількість двосторонніх угод про повітряні сполучення; станом на 1 вересня 1939 року було укладено 15 угод, здебільшого міжнародних договорів у формі загальної конвенції або договору діяльності на повітряних лініях, переважно із відсутністю обмежень, виняток – каботаж [4, с. 6]. З-поміж угод про повітряне сполучення, укладених Францією, наведемо приклади наступних: 1) Угода між Чехословацькою Республікою та Французькою Республікою з питань аеронавігації 1925 р. та додаткових протоколів 20 травня та 7 грудня 1933 р. [5, с. 433-442]; 2) Конвенція між Францією та Польщею про діяльність комерційних авіаліній 1930 р. [6, с. 8]; 3) Угода між Францією та Португалією про створення французької авіалінії між Дакаром і Пуент-Нуар 1936 р. [6, с. 9].

Надання комерційних прав та прав на виконання польотів було зумовлено принципом повного та виняткового суверенітету держав над повітряним простором, закріпленим в чинній, станом на 20-30-ті рр. ХХ ст., Паризькій конвенції про повітряну навігацію 1919 року, з якої випливає виняткове право держави на дозвіл виконання польотів повітряних суден іноземних держав у повітряному просторі такої країни [4, с. 5-6]. Передбачено право держав укладати двосторонні домовленості [9, с. 28]. Угоди капіталістичних країн містять наступні умови: встановлення ліній та демаркація маршруту прямування, пунктів перетину кордону й пунктів посадки – за умови, що даний політ був безпосадковим [4, с. 6].

Правовими особливостями двосторонніх угод про повітряне сполучення 20-30-х рр. ХХ ст. є міжнародно-правова регламентація міжнародних повітряних перевезень певними визначеними міжнародними повітряними лініями – договірними лініями, із метою здійснення авіапідприємствами комерційної діяльності та отримання, користування комерційними правами на виконання польотів та міжнародних повітряних перевезень пасажирів, багажу, вантажів і пошти за визначену плату [4, с. 1].

Практика держав в укладені двосторонніх угод про повітряні сполучення в сфері цивільної авіації 20-30-х рр. ХХ ст.:

Двостороння угода між Канадою та США про допуск цивільних повітряних суден, видачу ліцензій пілота та прийняття сертифікатів льотної придатності для літаків, що імпортуються як товар від 1929 та Угода про аеронавігацію від 1938 року: допуск цивільних літаків визначений реалізується: за умови, що канадські літаки мають ліцензію на перевезення пасажирів та/або вантажів у Канаді, вони можуть здійснювати повітряні перевезення також між Канадою та Сполученими Штатами, проте каботаж в межах пунктів в США – заборонений (правило за пунктом 6 Угоди) [3, с. 242].

Вимоги до літаків, ліцензованих та зареєстрованих в Канаді/США, що здійснюють рейси до США/Канади : 1) наявність бортового журналу; 2) двигуна; 3) маршрутку; 4) сертифікати реєстрації; 5) сертифікати льотної придатності, що були видані Департаментом національної оборони Канади (для польотів в США)/Міністерством торгівлі США (зادля польотів у Канаду) (п. 4). Вимоги є спільними для літаків США та Канади, а також для американських і канадських пілотів (п. 4) [7].

Конвенція між Францією та Грецією про встановлення аеронавігаційних ліній з протоколом від 5 червня 1931 року: визначає наступні умови двосторонніх угод про повітряні сполучення:

Дозвіл на польоти, що надається урядом Франції – уряду Греції: передбачається, що визначені авіакомпанії Греції мають право здійснювати повітряне сполучення за еквівалентними маршрутами (ч. 1 ст. 2) [8, с. 203].

Використання повітряними суднами Франції та Греції аеропортів: французькі та грецькі повітряні судна, які виконують регулярні рейси, також можуть використовувати, якщо необхідно та без здійснення комерційних дій, аеропорти, відкриті для загальної аеронавігації на своїх маршрутах (параг. 3 ст. 3) [8, с. 204].

Дозвіл на польоти над грецькими територіями французьких авіакомпаній надавався за наступними комерційними лініями: а) Франція-Сирія, через Неаполь, Корфу, Афіни та Кастельроссо з правом заходу на Корфу та Афіни; б) Франція-Греція, через Відень, Белград, Софію, Салоніки та Афіни (ст. 1) [8, с. 203].

Двостороння угода між Великобританією та Грецією про повітряне сполучення між Афінами та Каїром від 30 травня 1939 року: двостороння угода між Великобританією та Грецією про повітряне сполучення між Афінами та Каїром від 30 травня 1939 року визначає «Повітряне сполучення»

як повітряне сполучення Великої Британії та Греції, а термін «Повітряні Транспортні Компанії» означає авіатранспортні компанії, що надають та реалізують повітряні сполучення (ст. 1). Права сторін, пов'язані із експлуатацією договірних ліній: положеннями статті 3 (5) і 6 (I) цієї Конвенції встановлено, що повітряні судна можуть здійснювати посадку і висадку пошти, пасажирів і товарів у будь-якому місці посадки (п. 1 ст. 7) [10, с. 14].

Таким чином, укладення державами двосторонніх угод про повітряне сполучення 20-30-х рр. ХХ ст. зумовлюється прискоренням темпів запровадження міжнародних повітряних перевезень, прогресивним розвитком сектору авіаційної промисловості, закріпленням принципу повного та виключного суверенітету країн над їх повітряним простором у статті 1 Паризької конвенції й обмеженням регламентуванням повітряних перевезень в авіаційному співробітництві міжнародними договорами та Паризькою конвенцією. Значення двосторонніх угод про повітряні сполучення полягає у спрямованості правового регулювання та міжнародно-правових основ діяльності в царині цивільної авіації, що наразі, станом на ХХІ ст., втілюється в укладенні двосторонніх угод про повітряні сполучення в межах авіаційного співробітництва між державами та лібералізації міжнародних повітряних перевезень.

Отже, проаналізувавши двосторонні договори можна встановити, що умовами даних договорів в період 20-30-х рр. ХХ ст. є: визначення повітряних ліній, маршрутів, розкладу руху, права, пов'язані із експлуатацією договірних ліній та «свобод повітря», використання аеропортів та одержання дозволів на польоти в суверенному повітряному просторі іноземних держав. Аналіз даної тематики є перспективним для подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури:

1. Міжнародно-правові засади регулювання відносин у сфері цивільної авіації: становлення та розвиток : монографія / О. М. Григоров. Одеса : Фенікс, 2020. 440 с.
2. Петрова Т. В. Історія міжнародного повітряного права: становлення (період до 1939 року)/Т.В. Петрова. Науковий вісник МГТУ ГА. 2011. №170. С. 98-102.
3. P. P.C. Naanappel. Bilateral Air Transport Agreements - 1913-1980/Naanappel P. P.C. Maryland Journal of International Law. 1980. Vol. 5, No 2, Article 5. P. 241-267.
4. Грязнов В.С. Міжнародне повітряне право. Глава 5: Комерційні права в міжнародних повітряних сполученнях. – М: «Наука». 128 с.
5. Sbírka zákonu a narizení statu ceskoslovenského. Častka 31. Ročník. 27 května 1933. P. 443-442.
6. Bureau relations bilatérales (1976-1985) - Bureau relations bilatérales, droits de trafic, programmes (1986-1987) - Bureau droits de trafic, programmes (1988-) (1923-1968). Archives nationales. France. Електронний ресурс: <https://www.siv.archives->

nationales.culture.gouv.fr/siv/rechercheconsultation/consultation/ir/pdfIR.action?irId=FRAN_IR_020273. Дата звернення: 26.11.2022.

7. Agreement between Canada and The United States of America regarding the Admission of Civil Aircraft, the Issuance of Pilots' Licences and the Acceptance of Certificates of Airworthiness for Aircraft Imported as Merchandise. Exchange of Notes August 29, and October 22, 1929. Treaty Series. Dominion of Canada, Ottawa: F. A. Acland printer to the King's Most Excellent Majesty. 1929. No. 13. P. 5.

8. Treaty Series. Ligue of Nations. Treaties and International Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations. Vol. CXXXI, Nos. 1, 2, 3 and 4, 3001-3024. 1932-1933. P. 201-212.

9. Радзівілл О. А. Розвиток міжнародного повітряного права в системі Ліги Націй/О.А. Радзівілл. Юридичний вісник 4. 2018. №49. С. 24-31.

10. Treaty Series. Ligue of Nations. Treaties and International Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations. Vol. CCII, Nos. 4732-4745. 1940. P. 7-32.

ЧУДНЕНКО В.О.

аспірант Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ВПЛИВ ВІЙСЬКОИХ ДІЙ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Військові дії в Україні відкрили сучасну сторінку страждань, митарств та непоновлених втрат, що завдаються людству та навколишньому природньому середовищу, але ця біда почалася ще вісім років назад для нашої країни, коли у нас було анексовано Крим та окуповано території Луганської та Донецької області. В далекому 2014 році збройний конфлікт спричинив значну екологічну шкоду. На зазначених територіях вже тоді сталося значне забруднення довкілля хімічними токсичними речовинами, уламками металів і важкими металами внаслідок артилерійських обстрілів та застосування вибухівки утворилися численні воронки, що понівечили землю й знищили природні заповідні території, відбулося затоплення шахт, відбулося забруднення ґрунту і повітря хімічними речовинами від горіння хімічних речовин; будівництво оборонних споруд, копанок привели до знищення родючого шару ґрунту, рослинного покриву. Мінна небезпека призвела до обмеження або втрати можливості природокористування на значних територіях. Внаслідок аварійних відключень електроенергії в атмосферне повітря було викинуто значний об'єм небезпечних речовин, що знищило місцеву флору і фауну. Широкомасштабного характеру в результаті бойових дій набули лісові пожежі, в результаті яких постраждали тисячі гектарів

лісових масивів, включаючи об'єкти природно-заповідного фонду. Повністю було зруйновано транспортні магістралі та інфраструктуру з обслуговування населення щодо збору та вивезення твердих побутових відходів. Відповідно, ризики, пов'язані з пошкодженням комунікацій, підприємств та інших об'єктів, мали особливе значення, адже в умовах відсутності контролю й можливостей ліквідації негативних наслідків ці явища потенційно збільшували масштаби негативного впливу[1, с. 7].

Сучасні події нанесли та продовжують наносити ще більшу шкоду навколишньому природньому середовищу. На сьогодні дуже важко підрахувати збитки, що перепріває докільля. Лише за період з 24 лютого до 1 червня 2022 року загальна сума збитків складає для України 252 мільярди доларів США. Найбільш постраждалими є Донецька, Луганська та Харківська області, за ними йдуть Київська, Чернігівська та Запорізька. Треба зауважити, що війна мала значний вплив на лісовий сектор.

Станом на 1 червня 2022 року приблизно 3 відсотки було втрачено через лісові пожежі, а 38 відсотків недоступні через мінування. Завдана шкода лісовим насадженням, дорогам, будівлям і обладнанню становить майже 2,5 мільярда доларів США. Вартість втрачених екосистемних послуг внаслідок мінування – що робить ліси недоступними – оцінюється в 0,7 мільярда доларів США протягом 21 місяця з березня 2022 року.

Однак темпи відновлення лісового господарства повільні, і такі збитки можуть значно перевищити цей період. Секторальні потреби на відновлення та відбудову, з урахуванням посилення потенціалу установ, покращення обладнання та продуктивності розсадників, оцінюються в 1,2 мільярда доларів США з 0,4 мільярда доларів США, необхідних у нагальній / короткостроковій перспективі.

Активні бойові дії і/або випадки нанесення ракетних ударів (зокрема авіаудари і бомбардування системами залпового ракетного вогню) негативно вплинули на доступ до питної води в багатьох великих і малих містах. Найбільше постраждали Дружківка, Донецьк, Костянтинівка, Бердянськ, Маріуполь, Миколаїв, Попасна, Приморськ, Ізюм, Рубіжне, Суми, Лисичанськ, Тростянець, Северодонецьк, Харків і Чернігів тощо. Станом на 1 червня 2022 року оціночний обсяг завданої шкоди сектору водопостачання і водовідведення становить \$1.3 мільярда доларів США. Пожежі, дим і пари, спричинені обстрілами, зокрема пожежі в житлових районах, мають значний вплив на якість повітря. Внаслідок пожеж на нафтобазах в повітря викидаються оксиди азоту, аміак, діоксид сірки, бензопірен, оксиди вуглецю, пари ціаністого водню, формальдегіду, металів, токсичних органічних речовин і їх сполук. Ці речовини також спричиняють окислювання ґрунту, деревини, дерну та металевих конструкцій, таких як мости. Хоча вуглекислий газ і водяна пара не токсичні і небезпечні тільки для клімату (обидва вони є парниковими газами), оксиди сірки та азоту можуть спричинити кислотні дощі, змінювати рН ґрунтів, спричинити опіки рослинності і створювати проблеми з диханням у ссавців і птахів. Після пожеж / вибухів на землі осідає

сірка, яка після дощу перетворюється на сірчану кислоту. Постійний вплив цих забруднюючих речовин має кумулятивний ефект. Забруднюючі речовини істотно впливають на якість повітря і становлять загрозу для здоров'я людини, а також можуть переноситися вітром на великі відстані. Вплив забруднення повітря внаслідок перебоїв в промисловому виробництві через війну ще належить визначити.

Величезну шкоду навколишньому природньому середовищу завдають не утилізовані відходи. Відходи внаслідок війни перевищують загальну кількість щорічних відходів в Україні. Забруднення внаслідок екстенсивного застосування зброї, зокрема в населених районах, і великі обсяги відходів від війни, включно зі зруйнованими військовими транспортними засобами становлять серйозну проблему як для діяльності з очищення. Військові дії загрожують 20 відсотків площі всіх охоронюваних територій в Україні. До регіонів, які знаходяться під загрозою, належать 17 Рамсарських ділянок (водно-болотних угідь міжнародного значення) загальною площею 627 300 м²; близько 160 територій Смарагдової мережі площею 2,5 мільйона га; і чотири біосферних заповідника. Така ситуація створює загрозу стратегічним цілям щодо збереження біорізноманіття, призводить до зниження потенціалу поглинання парникових газів і посилює процес опустелювання. Зникнення ендемічних видів рослин і тварин матиме значні наслідки для біорізноманіття в планетарному масштабі[2].

Масштаби потенційної шкоди більші, тому що конфлікт почався ближче до весни, коли тварини переміщуються в пошуках партнерів і їжі, а також, коли вони вирощують своїх дитинчат. За даними Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, щонайменше 900 заповідних територій загальною площею 1,2 мільйона га, або 30 відсотків площі всіх природоохоронних територій України, постраждали від обстрілів, бомбардувань, забруднення нафтою і військових маневрів[3]. Під окупацією перебуває чи перебувало певний час 8 заповідників та 10 національних природних парків. Серед них Чорноморський біосферний заповідник (розташований на території та акваторії Херсонської та частково Миколаївської областей), біосферний заповідник «Асканія-Нова», Азово-Сиваський національний природний парк, парк «Олешківські Піски», парк «Джарилгацький» (Херсонська область). Через бойові дії служби охорони природно-заповідних територій часто не можуть виконувати свої функції та забезпечувати збереження рідкісних видів, а деякі заповідники та національні парки опинилися на межі гуманітарної кризи. Особливу загрозу навколишньому природньому середовищу створюють промислові об'єкти, які знаходяться під загрозою постійного бомбардування: Запорізька і Чорнобильська атомні електростанції, Авдіївський коксохімічний завод, Торезький завод наплавочних твердих сплавів, Маріупольський металургійний комбінат. Загрози ядерної та радіаційної безпеки є цілком реальними, оскільки безпека українських атомних електростанцій під загрозою. Кожна аварія може призвести до витоку радіації[4, с. 184].

Тобто навколишнє природне середовище зазнає великих непоновлюваних руйнувань, що впливають на всю екосистему планети. Саме тому негайно потребує глибокого дослідження його стан та стан його елементів з метою розроблення плану його відновлення.

Список використаної літератури:

1. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству. Львів: ЕПЛ, 2015. 136 с.
2. Ibid.; WWF, «Assessing the Environmental Impacts of the War in Ukraine», 13 червня, 2022 р URL: <https://wwfcee.org/news/assessing-the-environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine>
3. Офіційний сайт даними Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Інформація від 30 квітня, 2022 р. URL: <https://mepr.gov.ua/>
4. Україна швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Серпень 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf>

КХАСРАВІ ОМІД ЗЕРАР

Генеральний директор

Міністерства внутрішніх справ Іраку

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Проведення військових операцій на території країни, зазвичай, тягне за собою несприятливі наслідки для її населення. Не виключенням є і створення необхідності при наявності вкрай негативних подій для населення, що полягає у вимушеній зміні місця постійного проживання. Відповідно переміщення населення в умовах проведення військових операцій тягне за собою виникнення правових наслідків.

Військова операція - у загальному вигляді являє собою форму ведення бойових дій оперативними (оперативно-стратегічними) об'єднаннями збройних сил; сукупність узгоджених й взаємозв'язаних за метою, завданнями, місцем й часом одночасних і послідовних битв, бойових та спеціальних дій, ударів, маневру та дій військ (сил), що проводяться на ТВД або стратегічному (операційному) напрямі за єдиним замислом і планом для вирішення стратегічних, оперативних завдань у визначеному районі у встановлений період часу [1].

Військова операція (від лат. Operatio - дія) - форма ведення військових дій оперативними (оперативно-стратегічними) об'єднаннями збройних сил, сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем, часом ударів, маневрів, боїв і битв різнорідних військ (сил) видів ЗС, які проводяться одночасно і послідовно відповідно за єдиним задумом і планом для вирішення

завдань на фоні військових дій або війни, стратегічному або операційному напрямку (в певній зоні, районі) у встановлений період часу [2].

Військові операції можуть проводитися об'єднаннями одного або кількох видів збройних сил. За масштабом операції бувають: стратегічні, фронтові (флоту, округу ППО, групи армій), армійські (корпусні), флотилії; за часом проведення - перші і наступні; залежно від сфери ведення бойових дій - сухопутних військ, морські, протиповітряні та повітряні; особливим видом операцій є спільні (повітряно-десантні, морські десантні та протидесантні); за членством виділяють – одноособові та сумісні військові операції (операції за участю двох або більше країн-учасниць та залученням щонайменше підрозділів двох видів збройних сил (ААР-6).

Військові операції за своїми цілями можуть бути *наступальні* і *оборонні*. Так, наприклад, наступальні військові операції армії Іраку проти екстремістського угруповання «Ісламська держава», на сьогоднішній день, можуть спричинити вимушене внутрішнє переміщення близько трьох мільйонів осіб.

Видовим поняттям військової операції є *спеціальна операція* – комплекс розвідувальних, оперативних, ізоляційно-режимних, інформаційно-ідеологічних заходів і бойових дій (боїв), що здійснюються силами державних правоохоронних органів, правоохоронних і військових формувань держави, миротворчих сил із санкції ООН самостійно або спільно, в обмежений час, за загальним замислом та під єдиним керівництвом із застосуванням комплексу традиційних і нетрадиційних (специфічних) форм, способів і засобів боротьби на своїй території або за межами держави.

О. В. Лавніченко, В. П. Варакута, І. С. Луговський та О. В. Кривенко зазначають, що загальновійськова спеціальна операція проводиться загальновійськовими об'єднаннями, з'єднаннями і частинами у тих випадках, коли боротьба з диверсійними або партизанськими (іррегулярними) збройними формуваннями складає основний зміст військових дій. У той же час, деякі спеціальні операції, зокрема з роззброєння великих диверсійних або терористичних формувань, що проводяться на території, контрольованій органами державної влади, можуть проводитися як спільні за участі Збройних Сил, підрозділів СБУ, МВС та інших відомств.

Практично кожний збройний конфлікт є причиною виникнення нових форм і способів застосування військ. Так, практикою була вироблена і залишається пріоритетною форма ведення оперативних дій з урегулювання збройного конфлікту всередині країни – “спільна спеціальна операція”.

Елементом такої операції стали спеціальні дії. За останні роки на основі накопиченого бойового досвіду в наукових виданнях було опубліковано безліч матеріалів, які відображують погляди російських і вітчизняних військових фахівців на ведення сучасних спеціальних військових дій. Вихідною передумовою цього стало те, що традиційні тактичні форми, такі, як наступ і оборона, вже не охоплювали всього обсягу завдань збройної боротьби з противником, що діяв партизанськими методами. Виникла суперечність між

необхідністю мати високі щільності сил і засобів на вирішальних напрямках за допустимого ступеня їх розосередженості та необхідності, у разі обмеженої кількості військ (сил), вести бойові дії на широкому фронті. Особливо це протиріччя проявляється під час виконання завдання з ізоляції району проведення спеціальної операції з локалізації та нейтралізації збройного конфлікту всередині країни.

Спільна спеціальна операція є сукупність погоджених і взаємозв'язаних дій загальновійськових частин, формувань спеціального призначення й інших сил та засобів зі знешкодження НЗФ. Деякі спеціальні операції можуть організовуватися і проводитися за планом Генерального штабу Збройних Сил України. В окремих випадках, особливо у загрозований період і початковий період військового конфлікту, спеціальна операція може бути самостійною.

Спільні спеціальні операції готуються і проводяться тимчасово створюваними угрупованнями військ (сил) із залученням частини об'єднань і з'єднань кількох видів збройних сил, родів військ і спеціальних військ для виконання спеціальних завдань. При цьому, диверсійні й інформаційно-психологічні спільні спеціальні операції проводяться під керівництвом загальновійськових командувань і, як правило, є складовою частиною фронтової (армійської) наступальної або оборонної операції.

До самостійних спеціальних операцій доцільно віднести операції, які проводяться силами і засобами СБУ і МВС.

Спеціальні дії тісно пов'язані з бойовим застосуванням сил і засобів спеціального призначення (сил спеціальних операцій). Зростання ролі і значення таких сил у збройній боротьбі у сучасних умовах викликано, у першу чергу, різким підвищенням бойової ефективності зразків озброєння під час їх застосування спеціальними військовими формуваннями [3, с.52-53].

Таким чином, проаналізувавши поняття та підстави проведення уповноваженими органами держави військової та спеціальної військової операції можемо сказати, що в них є багато спільного, а в деяких випадках, підстави, суб'єкти збігаються і досить складно здійснити їх розмежування, в будь-якому випадку, дані операції тягнуть за собою настання негативних наслідків для населення, в тому числі і обмеження конституційного права на вільний вибір проживання та пересування.

Список використаної літератури:

1. Поняття, зміст та види військової операції. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Військова_операція

2. Объекты военные - Радиокompас / [под общ. ред. Н. В. Огаркова]. - М. : Военное изд-во М-ва обороны СССР, 1978. С. 64 - 67. Советская военная энциклопедия : [в 8 т.]; 1976 - 1980, т. 6.

3. Лавніченко О. В. Аналіз способів дій військових угруповань під час знешкодження незаконних збройних формувань / О. В. Лавніченко, В. П. Варакута, І. С. Луговський, О. В. Кривенко. Честь і закон, 2013. № 1 (44)/2013. С.49-58.